

ОЬОЛОРГО АНАЛЛААХ БИИБИЛИЙЭ

ОҕОЛОРГО АНАЛЛААХ БИИБИЛИЙЭ

Биибилийэ тылбааһын института
Москва
2026

Саха сиринээҕи епархия тэриллибитэ 155 сылыгар

Дьокуускай уонна Ленскэй архиепископа Роман алгыһынан

ОҔОЛОРГО АНАЛЛААХ БИИБИЛИЙЭ
Көннөрүллүбүт үһүс таһаарыы

Саргылаана Леонтьева тылбааһа

Эрэдээктэр Николай Ефремов

Кинигэ тиэкиһин электроннай уонна
аудио версияларын Биибилийэ тылбааһын
институтун сайтыттан ылыахха сөп:
https://ibt.org.ru/yakutskiy/bibliya

ISBN 978-5-93943-392-1
Иллюстрациялары туһанары көҥүллээтилэр:
Classic Bible Art, LLC.

© Институт перевода Библии, 2013, 2016, 2026

Күндү доҕоттор!

Эһиги бүгүн аан дойду оҕото барыта билэр кинигэтин – Оҕолорго аналлаах Биибилийэни – тутан олороҕут. Биибилийэ, атыннык эттэххэ, Ытык Суруйуу, элбэх үйэ анараа өттүгэр суруллубута уонна аан дойду үгүс омугун тылыгар тылбаастаммыта. Тыһыынчанан уолаттар-кыргыттар, биир саастыылаахтаргыт, бу кинигэни төрөөбүт тылларынан ааҕаллар. Билигин эһиги эмиэ Оҕолорго аналлаах Биибилийэ сахалыы тылбааһын ааҕар кыахтаннығыт.

Христос итэҕэлин бүтүн аан дойду устун тарҕатар Православнай Сиэркэп атын норуоттар култууралырыгар, төрөөбүт тылларыгар мэлдьи олус харыстабыллаахтык сыһыанналара. Тыһыынчаттан тахса сыл анараа өттүгэр сибэтиэй ини-биилиилэр Кирилл уонна Мефодий Биибилийэ тиэкистэрин, Таҥара сулууспатын кинигэлэрин славянныы тылбаастаан, Таҥара үөрэҕин тарҕатар саҥа көлүөнэ дьоҥҥо үтүө холобур буолбуттара. Православнай Сиэркэп үлэһиттэрэ Ытык Суруйууну биһиги дойдубутугар олорор үгүс омуктар тылларынан саҥардыбыттара. Бу олус уустук үлэни ылыммыт дьонтон биирдэстэринэн Биибилийэни хотугу норуоттар тылларыгар тылбаастыыр бөлөҕү салайбыт сибэтиитэл Иннокентий (Вениаминов) этэ.

Эһиги аан дойду хайдах айыллыбытын, Таҥара элбэх улуу дьиктини оҥорбутун, Кини Уола Иисус Христос бу дойдуга кэлэн хайдах быһыылаахтык олорбутун уонна өлөн баран тиллибитин туһунан ааҕаргыт туһугар, Биибилийэ иккис аҥаара – Саҥа Кэс Тыл – элбэх үтүө дьон кыһамньытынан сахалыы тылбаастаммыта.

Оҕолорго аналлаах Биибилийэни ааҕан бардаргыт эрэ, эһиги бу кинигэни олус сөбүлүөххүт. Биибилийэ Таҥара килбиэннээх дьайыыларын кэпсиирин таһынан, өссө төрөөбүт тылгытын дириҥник билэргитигэр көмөлөһүө. Былыр оҕолор бу кинигэнэн ааҕа-суруйа үөрэнэллэрэ. Ытык Суруйуу тыллара эһигини төрөппүттэргитин ытыктыырга, атын киһи малын ыйытыга суох ылбат буоларга, дьоҥҥо-сэргэҕэ өрүү көмөлөһө сылдьарга, ыраас санаалаах, көнө буоларга үөрэтиэхтэрэ. Оччоҕо эһиги үтүөкэн бэйэлээх, дьоһуннаах дьон буола улаатан, ийэҕитин-аҕаҕытын, эбэҕитин-эһэҕитин үөрдүөххүт.

Биибилийэҕэ кыра оҕолор Христос алгыһын ыла кэлээри гыммыттарын, Айыы Тойон үөрэнээччилэрэ, улахан дьон, Киниэхэ аһардымыахтарын баҕарбыттарын туһунан кэпсээн баар. Онуоха Айыы Тойон Иисус Христос ол үөрэнээччилэригэр эппит: «Оҕолору Миэхэ аһардыҥ, кинилэр Миэхэ кэлэллэрин мэһэйдээмэҥ» *(Марк 10:14)*.

Күндү оҕолор, эһиги Биибилийэни ааҕар буоллаххытына, Христос Айыы Тойоҥҥо кэлэргитин ким да, туох да кыайан мэһэйдиэ суоҕа. Айыы Тойон эһигини кытта тапталлаах төрөөбүт тылгытынан кэпсэтиэ.

Дьокуускай уонна Ленскэй архиепископа
РОМАН

ААН ТЫЛ

Күндү ааҕааччылар!

Эһиги *Оҕолорго аналлаах Биибилийэ* эбэтэр урукку аатынан *Оҕо Биибилийэтэ* диэн кинигэни арыйдыгыт. Оҕо Биибилийэтэ 1983 сылтан ыла барыта 45 омук тылынан тоҕус мөлүйүөн экземпляр тиражтаах бэчээттэммитэ.

Маҥнай Оҕолорго аналлаах Биибилийэ эдэркээн ааҕааччыларга эрэ туһуланара. Ол гынан баран бу — кинигэни улахаттар эмиэ сөбүлээн ааҕалларын иһин, 1990 с. саҕалаан биһиги улахан дьоҥҥо анаммыт атын тиэкистэри эбии киллэрбиппит. Ону таһынан бу үбүлүөйгэ анаммыт кинигэ санаалыы эрэдээксийэлэннэ.

Кинигэни ааҕыахпыт иннинэ, кылгастык Биибилийэ диэн тугун быһаарыаҕыҥ. Кини үгүстүк «Кинигэлэр Кинигэлэрэ» диэн ааттанар. Ол тоҕо оннук буолуо дии саныыгытый?

Бастакытынан, Биибилийэ – бу көннөрү кинигэ буолбатах. Бу – Таҥара бар дьоҥҥо туһаайан эппит Тыла, онон атыннык өссө Ытык Суруйуу диэн ааттанар. Ытык Суруйууну Таҥара Тыынын көҕүлээһининэн бороруоктар, бэйиэттэр (псалом ааптардара), опуосталлар, о.д.а. суруйбуттара. Онон Биибилийэ кэпсээннэрин ааҕа олороммут, биһиги Таҥара киһи аймахха Арыллыытын эрэ буолбакка, өссө ону сүрэхтэригэр харыстаан илдьэ сылдьан биһиэхэ тиэрдибит дьон тылын-өһүн истэбит. Биибилийэ киһи ыйытыгар бэлэм эппиэти биэрбэт гынан баран, биһиэхэ тыын суолталааҕы – Таҥара уонна киһи сыһыаннарын, Таҥараттан тэйбит киһи хайдах гынан Киниэхэ санаттан чугаһыан сөбүн туһунан – кэпсиир.

Иккиһинэн, Биибилийэ – бүтүн аан дойду үрдүнэн саамай ааҕыллар, тылбаастанар кинигэ. Бэчээттиир ыстаныак айыллыбытыгар бастакынан Биибилийэ бэчээттэммитэ. Онон бу кинигэ туһунан хаһан да истэ илик дьону сир саамай түҥкэтэх муннуктарыгар эрэ булуохха сөп. Биибилийэ уонна кини сорох кинигэлэрэ аата-ахса биллибэт элбэх омук тылыгар бэчээттэммиттэрэ. Христианнар Биибилийэни биһиги итэҕэлбит төрдө, духуобунай олоххо салайар эркээйибит диэн ааттыыллар. Бэл, итэҕэлтэн олох ыраах дьон Биибилийэ сюжеттарын, уобарастарын өрүү туһаналлар. Ханнык да музейга киирбиппит иһин, биһиги Биибилийэ тиэмэтигэр анаммыт айымньылары – Авраамы,

Давиды, Кыыс Марияны, Христоһу дьүһүйэр хартыыналары, скульптуралары – көрүөхпүт. Биибилийэттэн биһиги олохпутугар бэрт элбэх тыл, бэргэн этии киирбитэ, холобур, «Ной аала», «талааҥҥын сиргэ-буорга көмүмэ», «чугастааҕыгын таптаа», о.д.а.

Үсүһүнэн, Кинигэлэр Кинигэлэрэ – Биибилийэ – араас кэмҥэ суруллубут хас да уон кинигэттэн турар. Биибилийэ тэҥэ суох икки – улаханнаах кыра – чааска арахсар.

ЭРГЭ КЭС ТЫЛ кинигэлэрэ, Христос төрүөн быдан иннинэ, былыргы дьэбириэй тылынан, сорохторо арамейдыы суруллубуттара. Эргэ Кэс Тыл сир-халлаан айыллыытыттан саҕалаан, Таҥара бу аан дойдуну, киһини хайдах айбытын, киһи Таҥараттан улам тэйэн олоҕун Кинитэ суох оҥостору ордорбутун туһунан кэпсиир. Ол да үрдүнэн Таҥара киһиэхэ улуу таптала, амарах кыһамньыта уларыйбатах. Айыы Тойон Киниттэн көрдөһөр дьону өрүү истэр. Кини сир норуоттарыттан чопчу биир норуоту, Израилы, талан ылан, кинилэри кытары кэс тыл түһэрсибитэ. Онон Таҥара талбыт норуотун олоҕо – Эргэ Кэс Тыл сүрүн тиэмэтэ.

Эргэ Кэс Тыл араас кинигэттэн таҥыллыбыт. Ол кинигэлэртэн сорохторо Израиль устуоруйатын, сирдьиттэрин, бороруоктарын, атын норуоттары, былыргы улуу түбэлтэлэри кэпсииллэр. Маннык кинигэлэри устуоруйа кинигэлэрэ диэн ааттыыллар. Оттон сорохторо – бороруоктар кинигэлэрэ – норуоту Таҥараҕа эрэллээх буоларга ыҥыраллар, олорго кэлэр кэм кистэлэҥин арыйар бороруоктар аньыыны-хараны саралыыр уоттаах-төлөннөөх этиилэрэ суруллубуттар. Эргэ Кэс Тылга өссө киирэллэр: хоһоон кинигэлэрэ, холобур, Саалтыыр – ырыа-тойук, Таҥараҕа үҥүү хомуурунньуга; былыргы муударай дьон этиилэрин, сүбэлэрин-амаларын түмэн биһиэхэ тиэрдэр кинигэлэр (Соломуон Аман өһө).

Эргэ Кэс Тылы араас ааптардар хас да үйэ устата суруйбуттар, онон ардыгар олор кинигэлэрэ улахан уратылаахтар. Ол гынан баран бука бары биир сүрүн санааны тоһоҕолоон этэллэр: Таҥара Киниттэн аккаастамматах киһини хаһан да быраҕан кэбиспэт.

САҤА КЭС ТЫЛ Христос төрөөбүтүн кэнниттэн бастакы үйэ иккис анаарыгар былыргы грек тылынан суруллубута. Биибилийэ иккис чааһа урут хаһан да буолбатах уһулуччулаах быһыынымайгыны: Иисус Христос Айыы Тойон бу сиргэ хайдах төрөөбүтүн, Таҥараҕа сулууспалаабытын, өлөн баран тиллибитин итиэннэ Кини олохтообут Сиэркэбэ – Таҥара Дьиэтэ – үүнэнбөҕөргөөн испитин кэпсиир. Маны барытын, сүрүн суолтатын, евангелист Иоанн бэргэнник аҕыйах тылынан бу курдук этэн

турар: «Таҥара бу аан дойдуну ити курдук таптаан, төрөппүт Соҕотох Уолун, Кинини итэҕэйэр ханнык баҕарар киһи өлбөтүн, бараммат олохтонорун туһугар, биэрбитэ» *(Иоанн 3:16)*.

Ону иһитиннэрэр илдьит тыл – дьиҥ чахчы Үөрүүлээх Илдьит (гректии «Евангелие»). Саҥа Кэс Тыл түөрт кинигэтэ – аан дойду бары христианнарын саамай суолталаах кинигэтэ – Евангелие диэн ааттанар. Иисус Христос сирдээҕи олоҕун, Кини үөрэппит үөрэҕин туһунан кэпсиир кинигэлэри Матфей, Марк, Лука уонна Иоанн евангелистар суруйбуттара. Опуосталлар дьайыыларын эмиэ кинилэртэн биирдэстэрэ Лука евангелист суруйбута. Бу кинигэҕэ бастакы христианнар тустарынан, кинилэр Христос итэҕэлин ханнык куораттарга, дойдуларга тарҕаппыттарын, аан дойдутааҕы Сиэркэби хайдах бөҕөргөппүттэрин туһунан кэпсэнэр.

Саҥа Кэс Тылга өссө опуостал Павел уонна да атын опуосталлар (Иисус Христос Үөрүүлээх Илдьити иһитиннэртэрэ ыыппыт үөрэнээччилэрэ) бастакы христианнарга суруйбут илдьит суруктара киирэ сылдьаллар. Бу суруктар дьону истиҥ итэҕэлгэ иитэллэр, христианин хайдах олоруохтааҕын туһунан ыйан кэрдэн биэрэллэр. Төһө да онтон ыла икки тыһыынча кэриҥэ сыл аастар, бүгүн да бу илдьит суруктар тыын суолталаахтар, аныгы дьону, биһигини, бэрт элбэххэ үөрэтэр-уһуйар улуу күүстээхтэр.

Саҥа Кэс Тыл бүтэһик кинигэтэ – Иоанн Богослов Арыллыыта (гректии «Апокалипсис») – кэнэҕэскини төлкөлүүр, устуоруйа бүтэр уһугун арыйан биэрэр. Бу кинигэ киһи аймахха эрэли саҕар: хайдахтаах да алдьархай ааҥнаабытын иһин, ол барыта син биир аахыаҕа. Бу орто дойду эмиэ хаһан эрэ суох буолуоҕа, оччоҕо кини оннугар атын, быдан ордук, бараммат үйэлээх аан дойду үөскүөҕэ. Ону Биибилийэ саҥа халлаан уонна саҥа сир диэн ааттыыр *(Арыллыы 21:1)*.

Биһиги бу *Оҕолорго аналлаах Биибилийэҕэ* киллэрбит ытык тиэкистэрбитин үксүн бэйэбит тылбытынан кэпсээтибит эрээри, сорох кэрчиктэри хайдах баарынан уларыппакка биэрдибит. Онуоха саамай киэҥник тарҕаммыт нууччалыы Синодальнай тылбааһы, төһө кыалларынан, чугастык тутуһа сатаатыбыт. Ол эрээри ардыгар быһа тардыылары кылгатан, аныгы ааҕааччы өйдүүрүн курдук, аттаран киллэрдибит. Кэпсээннэр хантан ылыллыбыттара, Биибилийэ кинигэтин аата, нүөмэрэ кинигэ хас биирдии сирэйин аллараа өттүгэр эбэтэр тиэкискэ бэйэтигэр ускуопка иһигэр ыйылынна.

Оҕолорго аналлаах Биибилийэни бэлэмниир үлэбитигэр биһиги иннибитигэр бэрт уустук сорук турбута. Бу ытык кинигэттэн ханнык кэрчиктэри талан ылар ордугуй? Тугу кылгатыахха, оттон тугу толору биэриэххэ сөбүй? Туруоруммут сорукпутун хайдах толорбуппутун бэйэбит сыаналыыр кыахпыт суох. Ону эһиги, ааҕааччылар, быһаарыаххыт. Ол эрээри бу дьоҕус кинигэҕэ улуу Биибилийэ мунүрун булларбат күндү баайа толору кыайан киирбэтэҕэ – биллэр суол.

Биибилийэ тылбааһын институтун үлэһиттэрэ

ЭРГЭ КЭС ТЫЛ

Аан дойду хайдах айыллыбыта

Бу кэрэ бэйэлээх аан ийэ дойду – көй элбэх сулустар, былыттар, сир симэҕэ сибэккилэр, көтөр-сүүрэр уонна киһи аймах – хайдах баар буолан хаалбытын ким барыта бэркиһии, сөҕө-махтайа саныыр. Сир-халлаан киэҥ киэлитигэр туох да бэйэтэ үөскээн барбатаҕа биллэр суол эбээт. Биһигини тулалыыр айылҕа бүттүүнэ кинини Ким эрэ улуу муударай өйдөөх айбытын кэрэһилиир. Ытык Суруйууга, Биибилийэҕэ, аан дойду Таҥара Тылынан айыллыбытын туһунан кэпсэнэр.

Бастаан Таҥара халлааны уонна сири айбыта. Сир туох да киэбэ-киэлитэ суох иччитэх этэ, түгэҕэ биллибэт далайы бүтэй хараҥа бүрүйэн турара, арай уу үрдүнэн Таҥара Тыына тайаара көтөрө.

Дьэ, онтон Таҥара: «Сырдык баар буоллун», – диэбитэ, онуоха сырдык баар буолбута. Таҥара сырдыгы көрөн сөбүлээбитэ уонна ону хараҥаттан араарбыта. Таҥара сырдыгы «күнүс», оттон хараҥаны «түүн» диэн ааттаабыта. Түүн аанан, сарсыарда буолбута: биир күн бүппүтэ.

Онтон Таҥара: «Уу ортотугар кытаанах араҥа баар буолан, ууну икки аҥыы араардын», – диэбитэ. Таҥара кытаанах араҥаны оҥорон, араҥа аннынааҕы ууну араҥа үрдүнээҕи ууттан араарбыта. Эппитин курдук буолбута. Таҥара кытаанах араҥаны «халлаан» диэн ааттаабыта. Түүн аанан, сарсыарда буолбута: иккис күн бүппүтэ.

Онтон Таҥара: «Халлаан аннынааҕы уу бииргэ мустан, кураанах сир көһүннүн», – диэбитэ. Эппитин курдук буолбута. Таҥара кураанах сири «сир», оттон мустубут ууну «байҕал» диэн ааттаабыта. Итиэннэ Таҥара итини барытын көрөн сөбүлээбитэ.

Онтон Таҥара: «Сир күөх үүнээйини, сиэмэтин ыһар от, сиэмэлээх аһын биэрэр мас эгэлгэ бииһин үүннэрдин», – диэбитэ. Эппитин курдук буолбута. Сир күөх үүнээйини, сиэмэтин ыһар от, сиэмэлээх аһын биэрэр мас эгэлгэ бииһин үүннэрбитэ. Итиэннэ Таҥара итини барытын көрөн сөбүлээбитэ. Түүн аанан, сарсыарда буолбута: үһүс күн бүппүтэ.

ТӨРҮТТЭНИИ 1:1-13

Аан дойду хайдах айыллыбыта

(салгыыта)

Онтон Таҥара: «Халлаан араҥатыгар сырдатар эттиктэр баар буолан күнүһү түүнтэн араардыннар, кэми-кэрдиини, күнү-дьылы биллэрэр бэлиэ буоллуннар. Халлаан араҥатыттан сыдьаайан сири сырдаттыннар», – диэбитэ. Эппитин курдук буолбута. Таҥара икки сүҥкэн сырдатар эттиги (улаханын – күнүһү, кыратын – түүнү салайарга анаан) уонна сулустары айбыта. Таҥара сири сырдаттыннар, күнүскүнү-түүҥҥүнү салайдыннар, сырдыгы хараҥаттан араардыннар диэн, сулустары халлаан араҥатыгар туруорбута. Итиэннэ Таҥара ону көрөн сөбүлээбитэ. Түүн аанан, сарсыарда буолбута: төрдүс күн бүппүтэ.

Онтон Таҥара: «Уугa тыыннаах харамай кыймалас буоллун. Сир үрдүнэн, халлаан араҥатынан көтөр биинэ көттүн», – диэбитэ. Таҥара сүүнэ балыктары, моҕойдору, уу харамайын уонна көтөр кынаттаах эгэлгэ биинин айбыта. Итиэннэ Таҥара итини барытын көрөн сөбүлээбитэ. Таҥара кинилэри алҕаан: «Төрөөҥ-уунааҥ, үксээҥ-тэнийиҥ, байҕал уутун иччилээҥ. Оттон сиргэ көтөр кынаттаах элбээтин», – диэбитэ. Түүн аанан, сарсыарда буолбута: бэһис күн бүппүтэ.

Онтон Таҥара: «Сир тыынар тыыннаах эгэлгэ биинин – сүөһүнү, сыылар харамайы, эҥин-эгэлгэ кыылы-сүөлү үөскэттин», – диэбитэ. Эппитин курдук буолбута. Таҥара суол-суол аттаран, кыылы-сүөлү, сүөһүнү, үөнү-көйүүрү айбыта. Итиэннэ Таҥара итини барытын көрөн сөбүлээбитэ.

Мунүура суох күүстээх Таҥара тылынан айыллыбыт ураты кэрэ, чуумпу сир, ис-иһиттэн тупсан-торолуйан, ыраас салгынынан сайа тыына турбута. Ол эрээри өссө да силигэ ситэ илигэ. Таҥара аны дьону айан, кинилэри сиргэ олохтуур санаалааҕа. Дьон бу үтүөкэн дойдуга Айыы Таҥараларын кытта ыкса бодоруһан, толору дьоллоохтук олоруохтаахтара.

ТӨРҮТТЭНИИ 1:14-25

Бастакы дьон хайдах айыллыбыта

Таҥара эппитэ: «Аны Биһиги курдук мөссүөннээх, Биһиэхэ маарыннаах гына киһини айыахха. Киһи уу балыгын, халлаан көтөрүн, кыылы-сүөлү, сири-дойдуну, сир үрдүгэр баар тыынар тыыннааҕы – барытын баһылаан-көһүлээн олордун».

Онон Таҥара Бэйэтигэр холоон, Таҥараҕа маарыннаах киһини эр киһи уонна дьахтар гынан, айбыта.

Таҥара кинилэри алҕаан: «Төрөөҥ-уу һаа ҥ, үксээҥ-тэнийиҥ, сир үрдүн иччилээҥ. Уу балыгын, халлаан көтөрүн, сир кыылын-сүөлүн барытын баһылааҥ», – диэбитэ. Ол кэннэ Таҥара эппитэ: «Мин эһиги аһыыргытыгар анаан сир үрдүгэр баар сиэмэлээх оту, сиэмэтин ыһар астаах маһы барытын биэрэбин. Оттон сир кыыла-сүөлэ, халлаан көтөрө, сир үрдүгэр баар тыынар тыыннаах аһыырыгар күөх үүнээйини биэрэбин». Эппитин курдук буолбута.

Таҥара айбыт аан айылҕатын сыныйан көрбүтэ – барыта туох да олус үчүгэй этэ. Түүн аа һа н, сарсыарда буолбута: алтыс күн бүппүтэ.

Сир-халлаан уонна онно баар барыта сити курдук айыллыбыта. Сэттис күн үүнүүтэ Таҥара үлэтин түмүктээбитэ, онон сэттис күнүгэр Кини бары үлэтиттэн сынньаммыта.

Таҥара дьону олус кэрэ, үтүө, дьоллоох гына айбыта. Кинилэр Айыы Таҥараларын уонна бэйэ-бэйэлэрин таптыыр этилэр. Эр киһи – Адам, оттон дьахтар – Ева диэн ааттаахтара.

Таҥара айбыт сирин дьоҥҥо көрүҥ-истиҥ диэн биэрбитэ. Адамнаах Еваны алҕаан баран, Айыы Тойон илин Эдемҥэ илгэ-быйаҥнаах сир эриэккэһин сириэдитэн, айбыт дьонун онно олохтообута. Таҥара кинилэргэ бу кэрэ бэйэлээх сири харыстааҥ, көрөн-истэн чэлгитиҥ диэн кэс тылын эппитэ.

ТӨРҮТТЭНИИ 1:26-31; 2:7-22

Адамнаах Еваны үүрүү

Ол эрээри Адамнаах Ева Таҥара тылын истибэтэхтэрэ, онон Таҥара кинилэри кэрэ бэйэлээх сиртэн үүрэн кэбиспитэ. Ол маннык буолбута.

Айыы Тойон кинилэргэ бу сир ханнык баҕарар маһын отонун сиэххитин сөп, арай үтүөнү-мөкүнү билии маһын тыытыман, кини отонун сиэтэххитинэ, өлүөххүт диэбитэ.

Сатана – Таҥараҕа утарылаһар тыын – Адамнаах Еваны өлөрөргө быһаарыммыта. Биирдэ кини моҕой үөн буолан Еваҕа сыыллан кэлэн: «Таҥара эһиэхэ бу сир бары маһын отонун сиргитин боппута чахчы дуо?» – диэн ыйыппыта. «Биһиги манна баар отонтон барытыттан сиибит, – диэбитэ Ева. – Арай бу илгэ-быйаҥ ортотугар үүнэн турар биир мас отонун сиэхтээҕэр буолуох, таарыйарбыт да көҥүллэммэт. Ону сиэтэхпитинэ, биһиги өлөр үһүбүт». Онуоха албын-көлдьүн моҕой үөн эппитэ: «Суох, эһиги өлүөххүт суоҕа. Ол отону сиэбит күҥҥүтүттэн ыла, хата, хараххыт аһыллан, таҥаралар курдук үтүөнү-мөкүнү араарар кыахтаныаххыт. Таҥара ону билэр».

Бу кэпсэтии кэнниттэн Ева били бобуулаах маһын отонун наһаа ымсыыра көрөр буолбута. Мас отоно олус минньигэс быһыылаҕа, көрүҥэ да үчүгэйэ бэрдэ, уонна саамай угуйара – киһиэхэ билиини эрэннэрэрэ. Онон Ева, тулуйбакка, биир отону туура тардан ылан, сиэн кэбиспитэ. Эригэр эмиэ биэрбитэ, ону кини сиэбитэ. Онуоха Таҥара Адамҥа эппитэ: «Ойоҕуҥ тылын истэн, Мин „мантан сиэмэ“ диэн боппут маһым отонуттан сиэбиккин. Онон Мин сири кыраатым. Аны эн тыыннааҕыҥ тухары аһыыр аскын эрэйинэн булунуоҕуҥ. Сиргэр-буоргар төннүөххэр диэри, көлөһүҥҥүн тоҕон туран, сиир бурдуккун үүннэриэҥ. Буортан тахсыбытыҥ – буоргар киириэҥ». Айыы Тойон Адамнаах Еваны хаһан да эргиллибэт гына, илгэ-быйаҥнаах кэрэ сиртэн үүрэн кэбиспитэ.

Бастакы дьон ити курдук аньыыны оҥорон тураллар.

ТӨРҮТТЭНИИ 3:1-23

Каин уонна Авель

Адамнаах Ева икки уоллаахтара. Биирдэрэ Авель – бостуук, оттон убайа Каин сир оҥорооччу этэ.

Биирдэ Каин үүннэрбит сирин аһыттан Айыы Тойоҥҥо бэлэх биэрбитэ. Авель эмиэ бараннарын бастакы төрүөҕүттэн бэлэхтээбитэ. Айыы Тойон Авелы уонна кини бэлэҕин сөбүлээбитэ, оттон Каины уонна кини бэлэҕин сэргээбэтэҕэ. Каин уордайан, дьэбин уоһуйбута. Айыы Тойон Каиҥҥа: «Эн тоҕо уордайдыҥ, туохтан маннык дьэбин уоһуйдуҥ? – диэбитэ. – Үтүөнү оҥорор буоллаххына, төбөҕүн өрө көтөх. Оттон үтүөнү оҥорбот буоллаххына, ааныҥ таһыгар аньыы саһан сытар. Төһө да аньыы эйигин угуйбутун иһин, эн киниэхэ бас бэриниэ суохтааххын». Ол эрээри Каин ордугургуур санаатын кыаммакка, ону иһигэр иитиэхтии сылдьыбыта. Дьэ, онтон биирдэ кини Авеллыын толооҥҥо сылдьан, бураатын өлөрөн кэбиспитэ. Авель хаана тохтон, сир кып-кыһыл буолбута.

Айыы Тойон Каины аньыыны оҥорбутун иһин, буруйдаабыта. Онон Каин, үүрүллэн, сир устун атах-балай барбыта.

ТӨРҮТТЭНИИ 4:2-12

Ной аала

Үйэттэн үйэ утум-ситим солбуллан испитэ. Адамнаах Ева удьуордара сиргэ улам элбээн барбыттара. Маҥнай утаа үгүстэрэ Айыы Таҥараны ытыктыыр, Киниэхэ сүгүрүйэр этилэр. Кэлин кинилэр Таҥара тылын кэһэр буолбуттара. Арай биир эрэ киһи, Ной, Айыы Таҥаратыгар эрэллээх хаалан, Кини тылын толорорун уураппатаҕа. Опуостал Петр Нойу «кырдьыгы тарҕатааччы» диэн ааттаабыта. *(Петр 2-с илдьит суруга 2:5)*. Ной сүрэҕэр Таҥара Тыына дьиэлэнэрэ.

Айыы Тойон бар дьон майгыта-сигилитэ алдьаммытын, өйөсанаата сатарыйан, аньыыга эрэ тардыһарын көрбүтэ. Кырдьыгы ким да тутуспатын иһин, Кини: «Айбыт дьоммун сир үрдүттэн имири сотуом. Мин кинилэри айбыппын кэмсинним», – диэбитэ.

Айыы Тойон амарах алгыһын соҕотох Ной эрэ ылбыта. Таҥара киниэхэ эппитэ: «Мин сир үрдүгэр олорор дьону имири эһиэм: сири аньыынан-харанан толорбуттарын иһин, барыларын суох оҥоруом. Оттон эн гофер мастан уу аалын оҥоһун; ону хостоох гын, иһинтаһын барытын мас дабархайынан сот. Эн устар аалгын оҥостон бүппүтүҥ кэннэ, Мин уу мотуогун ыытаммын, сиргэ баар тыынар тыыннааҕы барытын имири эһиэҕим. Оттон эйигин кытта Мин сөбүлэҥ түһэрсиэм. Онон эн уолаттаргын, кэргэҥҥин, кийииттэргин кытта аалгар киириэҕиҥ».

ТӨРҮТТЭНИИ 6:5-18

Улуу мотуок саҕаланыыта

Таҥара соруйбутун Ной барытын толорбута. Уу аала бэлэм буолбутугар Айыы Тойон Нойга эппитэ: «Мин хараҕым далыгар кырдьыгы тутуһар көнө киһи соҕотох эн хааллыҥ. Онон дьиэ кэргэҥҥин кытта аалгар киир. Ыраас кыыл-сүөл бары көрүҥүттэн атыырын-тыһытын сэттэлиини, кирдээх кыыл бары көрүҥүттэн эмиэ атыырын-тыһытын иккилиини ыл. Көтөр кынаттаах эстибэтин туһугар, атыырын-тыһытын эмиэ сэттэлиини ыл. Аны сэттэ күнүнэн Мин түөрт уон күн сэллээбэккэ түһэр ардаҕы ыытан, сиргэ баар айбыт харамайбын барытын имири сотуоҕум».

Айыы Тойоно эппитин Ной барытын толорбута. Кини дьонун, кыылын-сүөлүн кытта аалыгар киирбитин кэннэ, Айыы Тойон аал аанын ыга сабан кэбиспитэ. Сэттэ хонон баран дохсун ардах саҕаланан, түөрт уон түүннээх күн тухары курулаччы куппута. Сир-дойду ууга баран, бэл, үрдүк хайалар арҕастара кытта көстүбэт буолбуттара. Арай соҕотох аал эрэ ууга уста сылдьыбыта. Сиргэ баар тыынар тыыннаах: киһи аймах, кыыл-сүөл, көтөр кынаттаах биитин ууһа – бүтүннүү өлбүтэ. Ной аалыгар киирбиттэр эрэ тыыннаах ордубуттара.

ТӨРҮТТЭНИИ 7:1-23

Улуу мотуок бүтүүтэ

Улуу мотуок сүүс биэс уонус күнүгэр Таҥара Нойу уонна кини аалыгар баар кыылы-сүөлү өйдөөн кэлбитэ. Таҥара сиргэ тыалы түһэрбитэ, онон дохсун ардах астыбыта. Уу улам тардыбытынан барбыта. Ной аала Арарат хайаҕа тиксибитэ. Түөрт уон хонон баран Ной түннүгүн аһан, уу түспүтүн-түспэтэҕин билээри, суорун ыыппыта. Сир өссө да ууга сытар буолан, суора төннөн кэлэ турара. Онтон Ной аны холуубун ыыппыта. Онтуката эмиэ кураанах сири булбакка, төттөрү көтөн кэлбитэ. Сэттэ хонон баран, Ной холуубу хат көтүппүтэ. Арай ол күн киэһэтигэр көтөрө тумсугар олива мас чээл күөх лабаатын ытыран кэлбитэ. Ной сир уута тардан эрэрин билбитэ.

Өссө сэттэ хонон баран, Ной холуубун хат көтүппүтэ. Холууба төннүбэтэҕэ. Ной ааныы аһан, сир кууран хаалбытын көрбүтэ. Таҥара киниэхэ эппитэ: «Кэргэҥҥин, уолаттаргын, кийииттэргин кытта аалгыттан таҕыс. Илдьэ сылдьыбыт кыылларгын эмиэ таһаар. Сир устун тарҕанан, уунаан-тэнийэн бардыннар».

ТӨРҮТТЭНИИ 7:24–8:17

Таҥара эппит кэс тыла уонна кустук

Ной дьиэ кэргэнин кытта аалыттан тахсыбыта. Сүөһүтүн, кыылын-сүөлүн, көтөрүн-сүүрэрин эмиэ барытын таһаарбыта. Кыыллара бука бары сири биир гына тарҕаммыттара, көтөрдөрө эмиэ баран хаалбыттара.

Ной суорба таастары биир сиргэ кыстаан, аалтаар* оҥорбута. Ол үрдүгэр ыраас кыыл-сүөл, көтөр бары көрүҥүттэн бэлэх ууран, Таҥараҕа сиэртибэ биэрбитэ. Айыы Тойон, Ной биэрбит сиэртибэтин сөбүлээбитэ. Онон Таҥара: «Аны киһи туһуттан Мин сири кырыам суоҕа, – диэбитэ. – Төһө да киһи санаата эдэр оҕо сааһыттан куһаҕаҥҥа тардыспытын иһин, Мин аны тыынар тыыннаағы барытын эһиэм суоҕа. Онон сир үрдүгэр бурдук ыһыыта-хомуура, тымныы-куйаас, сайын-кыһын, күн-түүн быстыа суоҕа».

Таҥара Нойу уонна кини уолаттарын алгыырыгар өссө маннык эппитэ: «Мин эһиэхэ уонна эһиги удьуордаргытыгар кэс тылбын этэбин: аны сиргэ тыынар тыыннаах ууттан эстиэ суоҕа, сир үрдүн имири сотор уу мотуок кэлиэ суоҕа. Мин сир олохтоохторун кытта сөбүлэһиим бэлиэтинэн былыкка түһэр кустук буолуо. Сиргэ уулаах былыты үүрэн аҕаллахпына, халлааҥҥа кустук тахсыа. Оччоҕо Мин эһиэхэ эппиппин, үйэлэргэ кэһиллибэт кэс тылбын, өйдөөн кэлиэҕим. Ол буолуо – Мин сир олохтоохторун кытта сөбүлэһиим бэлиэтэ».

ТӨРҮТТЭНИИ 8:18-22; 9:8-17

* Улахан остуолу санатар, сиэртибэ биэрэргэ аналлаах оҥоһук.

Вавилон башнята

Ной удьуордара сир устун ууһаан-тэнийэн, улам үксээн испиттэрэ. Улуу мотуок кэннинээҕи норуоттар бука бары кинилэртэн үөскээбиттэрэ. Ол гынан баран саҥа дьон уу мотуок иннинэ олорбут дьонтон туох да ордуктара суоҕа.

Оччотооҕуга сир үрдүгэр дьон бары бүттүүн биир тылынан кэпсэтэллэрэ. Биирдэ кинилэр түмсэн: «Сир-сир аайы тарҕаһан суола суох сүппэт туһугар, куоратта уонна халлааҥҥа тиийэр үрдүк башнята туттуоҕуҥ. Оннук гынан, бэйэбитигэр аат-суол оҥостуоҕуҥ», – диэн сүбэлэспиттэрэ.

Айыы Тойон дьон тута сылдьар башнялаах куоратын көрөөрү, сиргэ түспүтэ. Кини эппитэ: «Бу – бары биир тыллаах омук дьоно. Соруммуттарын хайаан да ситиһэр санаалаахтар. Онон түһэммит, аны бэйэ-бэйэлэрин өйдөспөттөрүн курдук, кэпсэтэр тылларын булкуйуоҕуҥ». Онтон ыла ол сир аата Вавилон, «Булкуллуу», диэн буолбута.

Айыы Тойон киһи аймаҕы сир устун ыһан, кинилэр тута сылдьыбыт куораттара сиппэккэ хаалбыта.

ТӨРҮТТЭНИИ 11:1-9

Авраам

Бу ойууга эһиги Аврамы көрөҕүт. Кэлин Таҥара кинини «Авраам» диэн ааттаабыта. Ол аата, тылбаастаатахха, «элбэх омук аҕата» диэн. Авраам Айыы Тойону муҥура суох итэҕэйэрэ, Киниэхэ ис сүрэҕиттэн бэриниилээх, истигэн киһи этэ. Ол иһин Таҥара кинини доҕорум диэн ааттаабыта. Айыы Тойон биһиэхэ эмиэ туһаайан Ытык Суруйууга этэр: «Мин ыйаахтарбын толорор буоллаххытына, эһиги Мин доҕотторум буолаҕыт» *(Иоантан Сибэтиэй Евангелие 15:14)*.

Биирдэ Таҥара Авраамҥа: «Төрөөбүт сиргин, аймах-билэ дьоҥҥун, аҕаҕ дьиэтин-уотун хаалларан, Мин эйиэхэ ыйар сирбэр көс, – диэбитэ. – Мин эйигиттэн улуу норуоту үөскэтиэм, эйигин алгыам, албан аатырдыам. Эн бар дьоҥҥо алгыс төрдө буолуоҥ. Мин эйигин алҕааччылары алгыам, эйигин кырааччылары кырыам. Эн сир бары норуоттарыгар алгыһы аҕалыаҥ».

Авраам Айыы Тойоно эппитин барытын толорбута. Кини, дойдутуттан көһөн, кэргэнин Сараны, бииргэ төрөөбүт быраатын уолун Лоту уонна мунньуммут баайын-дуолун, чаҕар дьонун бука барыларын илдьэ, Ханааҥҥа, Айыы Тойон ыйбыт сиригэр, аттаммыта.

Ханааҥҥа кэлбиттэригэр Морэ дууп ойуурун аттыгар Авраамҥа Айыы Тойон көстөн: «Бу сири эн удьуордаргар биэриэм», – диэн эрэннэрбитэ.

ТӨРҮТТЭНИИ 12:1-7

Авраамнаах Лот

Авраамнаах, Таҥара ыйбытын курдук, Ханаан сиринэн айаннаан, Вефиль таһыгар тохтообуттара.

Авраам үлүскэн үптээх-астаах олус баай киһи этэ. Кыһыл да, үрүҥ да көмүһэ, сүөһүтэ да баһаам элбэҕэ. Бырааты уола Лот эмиэ элбэх суртааҕа (шатёрдааҕа), бөдөҥ да, кыра да сүөһүлээҕэ. Бэрт сотору кинилэр баайдара аһара халыҥаан, иккиэн биир сиргэ батан олорор кыахтара суох буолбута. Мэччирэҥтэн сылтаан бостууктара иирсэн барбыттара. Ол иһин Авраам Локка: «Эн биһикки биир хаан дьон буоллахпыт, онон бэйэбит да, бостууктарбыт да бурайсыа суохтаахпыт, – диэбитэ. – Бу сир киэбэ кэтит, көхсө киэҥ. Онон миигиттэн арахсан туспа бар. Эн хаҥас диэки бардаххына – мин уҥа диэки барыам, эн уҥа диэки бардаххына – мин хаҥас диэки халбарыйыам».

Лот тулатын эргиччи көрүммүтэ. Ол көрдөҕүнэ, Иордан хочото өҥ буордаах, илгэ быйаҥ эркиннээх сир үтүөкэнэ этэ. Кини хочону таларга быһаарынан, Авраамтан арахсан, дьонун кытта Содом куоракка диэри тэнийэн олорбута. Оттон Содом олохтоохторо олус куһаҕан быһыылаах, кырыктаах дьон этилэр. Кинилэр Айыы Тойону утары элбэх аньыыны-буруйу оҥороллоро.

ТӨРҮТТЭНИИ 13:1-18

Таҥара Авраамы эрэннэриитэ

Лот арахсан барбытын кэннэ, Айыы Тойон Авраамҥа эппитэ: «Тулаҕын эргиччи көр. Хотуну-соҕурууну, илини-арҕааны анаар. Бу тайаан сытар киэҥ нэлэмэн сири Мин эйиэхэ уонна эн ыччаттаргар үйэ-саас тухары туһанаргытыгар биэрэбин. Эн удьуордаргын Мин сир кумаҕыныы элбэтиэм. Сиргэ баар кумах кыырпаҕын ахсаанын аахпыт киһи, баҕар, эн удьуордаргын ааҕан ситиэ».

Авраам Мамре дууп ойуурун саҕатыгар олохсуйбута. Кини Таҥараҕа толук биэрэргэ анаан, онно аалтаар туппута.

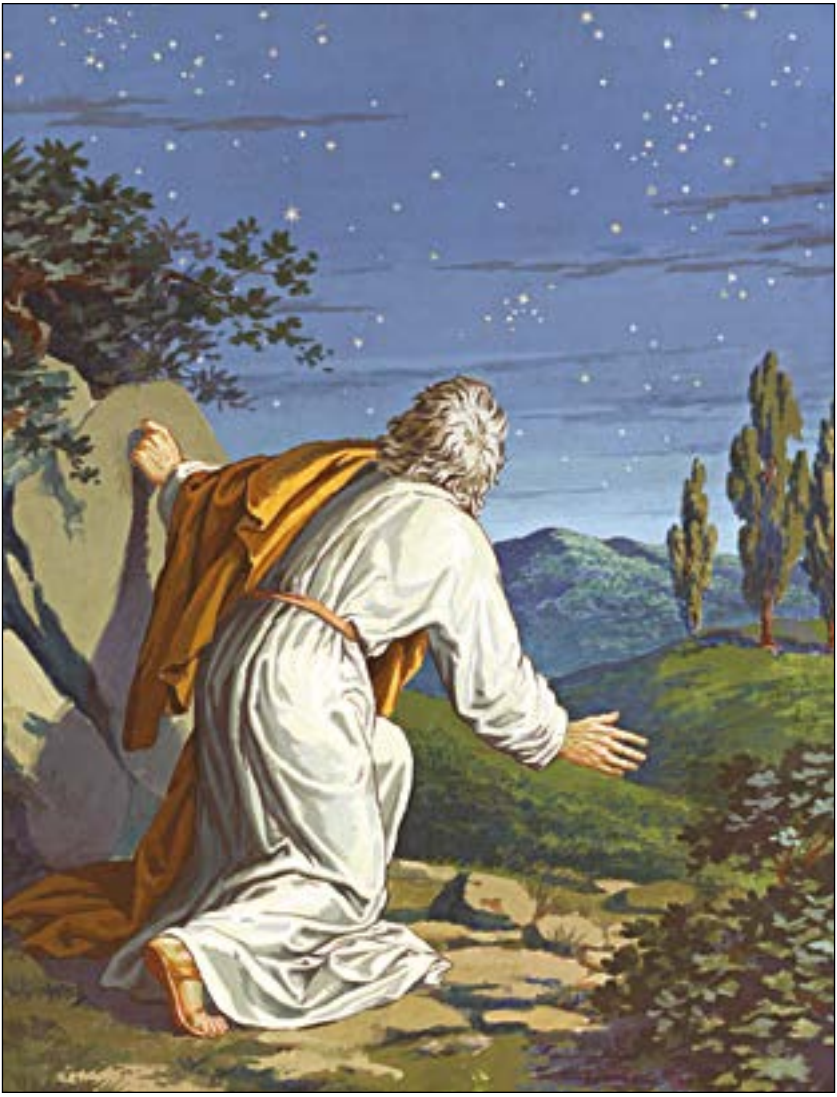
Биирдэ Таҥара Авраамҥа өссө биирдэ көстөн: «Мин эйиэхэ бигэттэн бигэ куйаҕыҥ буолабын. Эйигин улуу манньа күүтэр», – диэбитэ. Авраам Айыы Тойоҥҥо эппитэ: «Оо, Айыы Тойон Таҥарам, Эн миэхэ тугу биэриэҥий? Ааппын ааттатар ыччатым суох. Эн миэхэ оҕо биэрбэтиҥ, онон баайбын чаҕарбар хаалларарбар тиийэбин».

Айыы Тойон киниэхэ: «Эн баайыҥ чаҕаргар тиксиэ суоҕа, төрөппүт уолгар тиксиэҕэ», – диэбитэ. Итиэннэ Авраамы таһырдьа таһааран баран эппитэ: «Бу киэҥ халлааны анааран көр уонна, кыайан ааҕар буоллаххына, сулустары аах. Эн удьуоруҥ ситиччэ элбэх буолуоҕа».

Авраам Айыы Тойону итэҕэйбитэ, ол иһин Айыы Тойон кинини кырдьыгы көрөр көнө киһи диэн билиммитэ.

Онтон Таҥара Авраамҥа: «Кэргэҥҥин Сараны мантан инньэ Сара диэн ааттаама. Аата аны Сарра диэн буоллун, – диэбитэ. – Мин кинини алгыам, оччоҕо эйиэхэ уол оҕону төрөтүө. Мин алгыспынан киниттэн норуоттар үөскүөхтэрэ. Сарра удьуордара араас омук ыраахтааҕылара буолуохтара».

ТӨРҮТТЭНИИ 13:14-16; 15:1-6; 17:15-16

Авраамҥа Таҥара үс аанньала кэлэр

Биирдэ Авраам күнүскү өҥүрүк куйаас үгэнигэр сурдун айаҕар олорон көрдөҕүнэ, арай иннигэр үс киһи кэлэн турара. Кинилэр Айыы Тойон ыыппыт аанньаллара буолалларын Авраам сонно өйдөөбүтэ. Ыалдьыттарын дьиэтигэр ыҥыран киллэрэн, ас тардан күндүлээбитэ-маанылаабыта. Аһаан бүтэн баран, ыалдьыттартан биирдэстэрэ Авраамҥа: «Мин эһиил баччаҕа эйиэхэ кэлиэм, онно кэргэниҥ Сарра уол оҕолонуоҕа», – диэбитэ. Сарра ону истэн: «Бачча сааһыран баран, оннук үөрүүнү билэр үһүбүн дуо?» – диэн иһигэр күлэ санаабыта.

Онуоха Айыы Тойон Авраамҥа: «Сарра ити туохтан күллэ? – диэбитэ. – Айыы Тойон кыайбатаҕа диэн баара буолуо дуо? Эппит кэммэр эһиил кэлиэм, онно Сарра уол оҕолонуоҕа».

Айыы Тойон эппит тыла туолбута. Кини эрэннэрбитин толорботоҕо, тугу эмэ кыайбатаҕа диэн суох.

ТӨРҮТТЭНИИ 18:1-19; 21:1-3

Содомнаах Гоморра имири эстэллэр

Түөрт куораты – Содому, Гоморраны, Адманы уонна Севоимы – халлаантан уот түһэн имири эспитэ. Айыы Тойон ити куораттар олохтоохторугар содур быһыыларыттан, үгүс ыар аньыыларыттан уордайбыта. Кини Содому суох гынар санаалааҕын Авраамҥа эрдэттэн биллэрбитэ. Авраам Киниттэн ити аньыылаах куораты аһын-харыһый диэн ааттаспыта. Айыы Тойон Содом үрдүнэн уон көнө киһи көһүннэҕинэ, куораты эһиэм суоҕа диэн тылын биэрбитэ. Ол гынан баран ити куораттан уон көнө киһи кыайан көстүбэтэҕэ.

Онтон маннык буолбута. Содомҥа биир Лот диэн ааттаах олус үтүө майгылаах киһи кэргэниниин, икки кыыһыныын олороро. Биирдэ Таҥара киниэхэ киһи курдук көрүҥнээн икки аанньалы ыыппыта. Халлаан харанҕаран эрэрэ. Ыалдьытымсах Лот кинилэри, аанньал буолалларын билбэккэ да эрэ, дьиэтигэр киллэрэн күндүлээбитэ.

Киэһэ, өссө утуйа иликтэринэ, Содом олохтоохторо бары куорат тула өттүттэн куомуннаһан кэлэн, Лот дьиэтин төгүрүйбүттэрэ. Лоту таһырдьа ыҥыран ылан: «Били хоноһолоруҥ ханналарый? Манна биһиэхэ таһаар», – диэбиттэрэ. Лот кинилэргэ утары тахсан, аанын хатаан кэбиспитэ уонна: «Доҕотторуом, кэбиһиҥ, мин дьиэбэр кэлбит ыалдьыттары атаҕастааманъ», – диэн көрдөспүтэ. Анараанҥылар: «Көр эрэ маны! Кэлии киһи эрээригин, эн биһигини үөрэтээри гынаҕын дуо? – диэн өс-саҕа буолбуттара. – Хата, билигин бэйэҕин өссө куһаҕанныкк кэбилиэхпит». Содом дьоно киниэхэ ыга анньан кэлэн, ааны алдьата сатаабыттара. Онуоха аанньаллар Лоту дьиэҕэ киллэрэн баран, ааны иһиттэн хатаан кэбиспиттэрэ. Оттон таска тураччылары бука барыларын, кыратыттан улаханыгар тиийэ, тугу да көрбөт гыммыттара. Ол кэннэ Локка эппиттэрэ: «Бу дойду харанҕа дьайыыта халыҥаабытын Айыы Тойон көрөр. Билигин биһиги бу сири суох гынабыт». Аанньаллар Лоту, кэргэнин уонна икки кыыһын куораттан сиэтэн таһаарбыттара. Аанньаллартан биирдэстэрэ Локка: «Хайаҕа куот! Кэннигин хайыһыма, оччоҕо тыыннаах хаалыаҥ», – диэбитэ.

Лот Сигорга күн үөһэ ойуута тиийбитэ. Айыы Тойон Содомнаах Гоморраҕа халлаантан уот ардаҕы кутан, бу икки куораты, кинилэр

тулаларын, олохтоохторун, отторун-мастарын бүтүннүүтүн суох гыммыта. Лоту батыһан испит кэргэнэ куораты эргиллэн көрөбүн диэн, туус баҕанаҕа кубулуйбута.

ТӨРҮТТЭНИИ 19:1-26; ИККИС СОКУОН 29:23

Авраам Исаагы Таҥараҕа сиэртибэлиир

Таҥара үс ааннъала Авраамҥа сылдьан барбыттарын кэннэ биир сыл буолан баран, Сарра уол оҕону төрөппүтэ. Авраам күүтүүлээх уолун Исаак диэн ааттаабыта.

Биирдэ, Исаак хороччу улаатан эрдэҕинэ, Айыы Тойон кулута Авраам төһө бэриниилээҕин билээри, кини итэҕэлин тургутан көрөргө быһаарыммыта. Таҥара Авраамҥа: «Тапталлаах соҕотох уолгун Исаагы илдьэ Мориа сиригэр бар. Мин ыйар хайабар тахсан кулуһун оттон, оҕоҕун Миэхэ сиэртибэлээ», – диэбитэ.

Таҥара бу сорудаҕын толороро Авраамҥа олус ыарахан этэ. Ол да буоллар кини Айыы Тойоҥҥо биир тылы утары эппэтэҕэ. Сарсыарда эрдэ туран маһын мастаан баран, өсүөлүгэр тиэйбитэ. Онтон икки хамначчытын уонна Исаагы илдьэ Айыы Тойон эппит сиригэр барбыта.

Аҕата Таҥараҕа туох сиэртибэни биэриэхтээҕин билбэт буолан Исаак: «Аҕаа! Уоппут да, маспыт да баар, оттон уматар бараммыт оҕото ханнаный?» – диэн ыйыппыта. Авраам уолугар: «Тоойуом, Таҥара уматтарар бараанын оҕотун Бэйэтэ булуоҕа», – диэн хоруйдаабыта.

Таҥара ыйбыт сиригэр кэлбиттэрэ. Авраам, үлэһиттэрин аллара хаалларан баран, уолун кытта хайа үрдүгэр тахсан, аалтаар оҥорбута. Маһын барытын онно тэлгэтэ ууран баран, ол үрдүгэр Исаагы кэлгийэн сытыарбыта. Онуоха эмискэ халлаантан Айыы Тойон ааннъала: «Авраам! Авраам! – диэн ыҥырбыта. – Оҕоҕор илиигин көтөҕүмэ, кинини өлөрүмэ. Эн Таҥараны ытыктыыргын, Миэхэ соҕотох уолгун да биэрэргин кэрэйбэккин биллим. Онон Мин эйигин алгыам, эн удьуордаргын, халлаан сулуһунуу, муора кумаҕыныы элбэтиэм. Эппит тылбын толорбутуҥ иһин, эн удьуордарыҥ сир бары норуоттарыгар алгыс төрдө буолуохтара».

ТӨРҮТТЭНИИ 22:1-18

Ревекка

Күн-дьыл аастар ааһан испитэ. Авраам кырдьыбыта, оттон уола Исаак ситэн-хотон сүүнэ киһи буолбута. Биирдэ Авраам бэрииилээх чугас чаҕарын ыҥыран ылан: «Месопотамия хоту өттүгэр баар Харран куоракка айаннаа, Исаакпар кэргэн буолар кыыста булан кэл», – диэн соруйбута. Чаҕар Месопотамияҕа, Авраам бырааата Нахор олорор куоратыгар аттаммыта.

Харраҥҥа тиийэн баран, чаҕар Айыы Тойонтон көрдөспүтэ: «Бука диэн, Исаакка анаабыт кыыскын бүгүн манна ыытан, тойоммор Авраамҥа үтүөтэ оҥор. Бу ыраах дойдуттан кэлэн, куорат кыргыттара уу баһар сирдэригэр турабын. Манна уу баһа кэлбит кыыстан утахпын ханнарыахпын купсууннаах уугуттан иһэрт диэн көрдөһүөм. Онно миэхэ бу ууну ис, тэбиэннэргин эмиэ уулатыам диэтэҕинэ, ол аата кини Эн кулуккар Исаакка анаабыт кыыһыҥ буолуо. Оччоҕо мин чахчы билиэм этэ тойоммун үтүө хараххынан көрбүккүн».

Маны ситэри этэн бүтэ да илигинэ, холуодьаска Ревекка диэн кэрэ бэйэлээх кыысчаан тиийэн кэлбитэ. Кини купсуунугар толору уу сомсон ылаат, куоратын диэки дьылыстана турбута. Авраам чаҕара кыыһы кэнниттэн ситэн тиийэн: «Миэхэ уугуттан иһэрпэккин ээ», – диэн көрдөспүтэ. «Оо, иһиий, тойонуом», – диэбитэ Ревекка бэрт улгумнук. Онтон, айанньыт утаҕын ханнарбытын кэннэ: «Тэбиэннэргин уулатыам», – диэн үөрдүбүтэ. Кини, Айыы Тойон маннык түргэнник көмөлөһө охсубута буолуо дуо диэн сөҕөн, кыыс тэбиэннэри уулатарын көрөн турбахтаан баран: «Эн ким оҕотоҕунуй? Аҕаҥ дьиэтигэр миэхэ хонор сир көстүө дуо?» – диэн ыйыппыта. Онтон Ревекка аҕата Вафуил, Нахор уола, буоларын истэн, кини үөрүү бөҕөтүн үөрэн, Авраам дьонун дьиэтигэр быһа аҕалбытын иһин, Айыы Тойоҥҥо уруй-айхал эппитэ.

Хоноһо Вафуиллаахха киирэн, тойонун Авраам уолугар эргэ тахсар кыыһы мантан аймахтарыттан булар соруктаах кэлбитин кэпсээбитэ. Төрөппүттэрэ Ревекканы ыҥыран ылан: «Бу киһини кытта барсыаҥ этэ дуо?» – диэн ыйыппыттара. Кыыс сөбүлэммитэ. Дьиэлээхтэр эмиэ бука бары сөбүлэһэн, алгыс үтүөтүн алҕаан, кыыстарын киниэхэ биэрэн ыыппыттара.

ТӨРҮТТЭНИИ 24:1-60

Исаактаах Ревекка

Ревекка уонна Авраам чаҕара өр айаннаан, Исаак кинилэри кэтэһэр дойдутугар тиийбиттэрэ.

Киэһэ Исаак хонууга дьаарбайа сылдьан, кэргэн ылыахтаах кыыһа кэлэн иһэрин бэрт ыраахтан бэлиэтии көрбүтэ. Ревекка Исаагы көрөөт, тэбиэниттэн түһэ охсубута. Кини аргыһыттан: «Ол ким иһэрий?» – диэн ыйыппытыгар анараанҥыта: «Мин тойонум иһэр», – диэн хоруйдаабыта. Чаҕар, тойонугар тиийэн, хайдах айаннаабытын кэпсээбитэ.

Ревекка Исаакка кэргэн тахсыбыта. Айыы Тойон эдэр ыалга икки уол оҕону бэлэхтээбитэ. Уолаттары Исав уонна Иаков диэн ааттаабыттара. Төһө да игирэлэрин иһин, Исав инники төрөөбүт буолан, ыал бастакы уолун аатын ылбыта.

Оҕолор улааппыттара. Чулуу булчут Исав киэҥ сиринэн тэлэһийэ сылдьан бултуура, оттон сытыары сымнаҕас майгылаах Иаков дьиэтиттэн ханна да тэйбэт этэ. Аҕалара Исаак улахан уолун булдун этин сөбүлүүр буолан, Исавы ордороро. Оттон Ревекка Иаковын таптыыра.

ТӨРҮТТЭНИИ 24:63-67; 25:24-28

Аҕатын алгыһын Иаков ылар

Исаак кырдьан, икки хараҕынан көрбөт буолбута. Өлөрө чугаһаабытын билэн, алгыһын улахан уолугар биэриэн баҕарбыта. Онон Исавы ыҥыран ылан, мин сүрэҕим ылар аһын булдуҥ этиттэн буһаран аҕал диэн көрдөспүтэ. Ол кэннэ кинини алгыах буолбута.

Ревекка ону истэн, кыра уолугар Иаковка барытын кэпсээн биэрбитэ. Кини аҕаларын алгыһын Иаков ыларыгар баҕарара. Онон Исаагы албынныырга санаммыта. Исав бултуу барбытын кэннэ, Ревекка Иаковы ыытан, сүөһүтүн үөрүттэн икки козёл оҕотун аҕалтарбыта уонна аҕалара сөбүлүүр аһын астаабыта. Ол кэннэ уолугар убайа Исав бырааһынньыкка кэтэр мааны таҥаһын кэтэрдибитэ. Улахан уол Исав этэ барыта түү этэ. Ол иһин ийэлэрэ аны аҕата Иаковы имэрийэн көрөн сэрэйиэ диэн, кыра уолун икки илиитин, моонньун козёл оҕотун тириитинэн бүрүйбүтэ.

Ийэтэ иһиккэ хоторон биэрбит этин туппутунан, Иаков аҕатыгар киирэн: «Аҕаа, эппиккин барытын толордум. Булдум этиттэн амсайан баран, миигин алҕаар», – диэбитэ. Онуоха аҕата эппитэ: «Тоойуом, манна аттыбар кэл эрэ. Имэрийэн көрүүм, эн чахчы Исавкын дуу, атыҥҥын дуу?»

Иаков чугаһаан кэлбитигэр Исаак: «Саҥата эмиэ да Иаковка дылы, илиитэ буоллаҕына Исав киэнэ...», – дии-дии, уолун туппахтаан көрбүтэ. Иаков илиитэ, козёл тириитинэн эриммит буолан, Исав илиититтэн атына суоҕа, онон аҕата сэрэйбэтэҕэ. Сүрэҕэ сөбүлүүр аһын дуоһуйа аһаан баран, уолун алҕаабыта.

Ити курдук Иаков, аҕатын албыннаан, убайыгар анаммыт бастыҥ алгыһы ылбыта. Исав онтон өстүйэн, бырааттын өлөрөргө санаммыта.

ТӨРҮТТЭНИИ 27:1-41

Иаков түүлэ

Исав бираатын өлөрөргө санаммытын билэн, Ревекка Иаковы сэрэппитэ. Убайыҥ уордайбыта ааһыар диэри, Месопотамияҕа күрээн таайгар Лаваҥҥа олоро түс диэн сүбэлээбитэ.

Исаак эмиэ уолун айаҥҥа турунуон иннинэ ыҥыран ылан: «Ийэҥ дойдутуттан Месопотамияттан эрэ кэргэн кэпсэтээр. Бу дойдуттан Ханаантан ыларга сананыма даҕаны!» – диэн кэриэһин эппитэ. Онтон: «Муҥура суох кыахтаах Таҥара эйигин алгыахтын! Авраамҥа анаабыт алгыһын аны эйиэхэ, эн кэнэҕэски ыччаккар тосхойон, бу тиийиэхтээх дойдугун, Таҥара Авраамҥа биэриэх буолбут сирин, эһиэхэ аныахтын!» – диэн алҕаабыта. Кыра уоллара тыынын тэскилэтэн, Месопотамияҕа күрээбитэ.

Иаков элбэх күн айаннаабыта. Биирдэ аһаҕас халлаан анныгар хонорго күһэллэн, сымара тааһы сыттанан утуйбута. Ол түүн Таҥара киниэхэ дьикти түүлү түһэппитэ. Арай, түһээтэҕинэ, аттыгар халлааҥҥа тиийэр үрдүк кирилиэс турара, ол устун Таҥара аанньаллара түһэллэрэ-тахсаллара. Кирилиэс муҥутуур чыпчаалыгар турар Айыы Тойон Иаковка эппитэ: «Мин Айыы Тойоммун, аҕаҥ Авраам уонна Исаак Таҥаралара буолабын. Бу сытар сиргин Мин эйиэхэ уонна эн удьуордаргар биэриэҕим. Мин эйигинниин өрүү бииргэбин, онон, ханна да барбытыҥ иһин, эйигин араҥаччылыам».

Иаков уһуктан кэлэн: «Оо, дьиҥ чахчы манна Айыы Тойон баар эбит, мин ону билбэтэхпин! – диэн ис-иһиттэн куттана санаабыта. – Бу сир Таҥара дьиэтэ, халлаан аартыгын айаҕа эбит». Онтон, сыттанан утуйбут тааһын ол сиргэ мэҥэ өйдөбүнньүк гына туруоран баран, Айыы Тойоҥҥо эрэннэрэн эппитэ: «Өскөтүн Таҥара миигин кытта бииргэ сылдьан айаммар араҥаччылаатаҕына, аһыырбар ас, таҥнарбар таҥас биэрэн, аҕам дьиэтигэр этэҥҥэ эргилиннэрдэҕинэ, Айыы Тойон миэхэ Таҥарам буоллаҕына, бу туруорбут өйдөбүнньүк тааһым Кини ытык мэҥэ тааһа буолуоҕа. Итиэннэ, Айыы Таҥара, Эн миэхэ тугу бэлэхтииргиттэн барытыттан уон гыммыт биирин мин Эйиэхэ биэрэ туруоҕум».

ТӨРҮТТЭНИИ 27:41-46; 28:1-5, 10-22

Иаков Рахили көрсөр

Иаков Месопотамия суолунан айаннаан, дэлэй мэччирэҥнээх өҥ сиргэ тиийбитэ. Айантан сылайан, улахан күрбэ тааһынан сабыллыбыт холуодьас аттыгар тохтообута. Онно көрдөҕүнэ, ол сир бостууктара, үөр барааннарын уулата-уулата, тааһы оннугар төттөрү ууран иһэллэрэ.

Холуодьас аттыгар үс үөр бараан уулуу кэлэн тураллара. Иаков бостууктартан: «Эһиги Нахор уола Лаваны билэҕит дуо?» – диэн туоһуласпыта. «Билэн бөҕө, – дэспиттэрэ бостууктар. – Кыыһа Рахиль, барааннарын уулата, оол кэлэн иһэр». Сотору бараанын үөрүн батыһыннарбытынан, эдэркээн кыыс тиийэн кэлбитэ. Кини Иаков таайын, аҕатын Лаван, барааннарын көрөрө.

Иаков ыарахан тааһы сыҕарытан, Рахиль барааннарын уулаппыта. Онтон кыыһы сүүһүттэн ууран ылбыта уонна, үөрүүтүттэн ытыы-ытыы, эн убайыҥ буолабын диэн эппитэ. Рахиль ону истээт, дьиэтигэр сүүрэн тиийэн, аҕатыгар кэпсээбитэ. Ону истэн, Лаван ыалдьытыгар кэлэн кууһан улан ууруабыта уонна дьиэтигэр киллэрбитэ.

Иаков, бу ыалга хаалбыта, барааннарын маныыр бостуук буолбута. Лаваннаах кыыстарын Рахили кэргэн ылаары, кини сэттэ сылы быһа үлэлээбитэ. Сэттэ сыла элэс гынан ааспыта. Иаков Рахили оннук күүскэ таптаабыта. Лаван киниэхэ кыргыттарын Лияны уонна Рахили кэргэн биэрбитэ. Месопотамияҕа олорон, Иаков уон биир уолламмыта, биир кыыстаммыта. Кэлин Ханааҥҥа өссө уол оҕоломмута.

Иаков олус баай киһи буолбута. Кини кэргэттэриниин, оҕолорунуун сурт (шатёр) дьиэҕэ олороро. Элбэх эр киһи, дьахтар кулуттардааҕа, сүөһүтэ-аһа, бараана, тэбиэнэ, өсүөлэ эмиэ баһаам этэ.

ТӨРҮТТЭНИИ 29:1-28

Иаков Таҥаралыын тустар

Айыы Тойон Иаковы Месопотамияттан төрөөбүт сиригэр, Ханаан дойдутугар, төннөрүгэр соруйбута. Иаков, кэргэттэрин, оҕолорун, муспут баайын барытын ылан, уһун унньуктаах айаҥҥа туруммута. Ол иннинэ убайыгар Исавка урукку өстүйбүтэ ааспытын-ааспатаҕын билбэт буолан, элбэх бэлэҕи ыыппыта.

Дойдуларыгар айаннаан иһэн, өрүскэ тиийэн кэлбиттэрэ. Дьонун уҥуор туоратан баран, Иаков кытылга соҕотоҕун хаалбыта. Арай онно биир Ким эрэ кэлэн, кинилиин халлаан сырдыар диэри тустубута. Ол туста сылдьан Кини Иаков өттүгүн эчэппитэ. Онтон сырдаан эрдэҕинэ: «Күн таҕыста, Миигин ыыт», – диэбитэ. «Алгыскын биэрэ иликкинэ, мин Эйигин ыытыам суоҕа», – диэн Иаков туох иһин буолумматаҕа. Онуоха Анараанҥыта: «Эн аатыҥ кимий?» – диэн ыйыппыта. Иаков аатын эппитигэр: «Мантан ыла Иаков диэн буолуоҥ суоҕа, Израиль* диэн буолуоҥ, – диэбитэ. – Эн Таҥараны кытта туһуннуҥ, онон аны дьону киһилиэҥ суоҕа».

Иаков Киниттэн: «Аатыҥ кимий?» – диэн ыйыппыта да, эппэтэҕэ, «Ону тоҕо ыйытаҕын?» – эрэ диэбитэ. Уонна Иаковы алҕаабыта.

ТӨРҮТТЭНИИ 32:9-31

* «Израиль» диэн аат «Таҥараны кытта тустубут» диэн суолталаах.

Иаковтаах Исав иллэһиилэрэ

Иаков Ханаан сиригэр чугаһаан баран, Исав түөрт сүүс киһилээх кинилэргэ утары кэлэн иһэрин көрбүтэ. Онон, убайыгар тиийиэр диэри, киниэхэ сэттэ төгүл сиргэ тиийэ сүгүрүйбүтэ. Исав сүүрэн кэлэн, быраатын кууһан ылбыта. Иккиэн оннук куустуһан туран ытаспыттара. Сотору Иаков кэргэттэрэ, оҕолоро уонна чаҕар дьахталлара тиийэн кэлэн, Исавка сүгүрүйбүттэрэ.

Исав Иаковтан: «Миэхэ итиччэ элбэх бэлэҕи тоҕо ыыттыҥ?» – диэн ыйыппыта. «Эйигин кыыһырбатын диэммин», – Иаков аһаҕастык хоруйдаабыта. «Кэбис, миэхэ бары барыта баар, – диэбитэ Исав. – Бэйэҥ киэнэ бэйэҕэр хааллын».

Иаков сөбүлэспэтэҕэ: «Миигин куһаҕанныk санаабат буоллаххына, бэлэхпин ыл. Таҥара көмөтүнэн миэхэ эмиэ барыта баар». Онон Исавы тылыгар киллэрэн, бэлэҕин ылларбыта.

Исав сотору дьиэтигэр төннүбүтэ, оттон Иаков Ханаан сиригэр, Сихем куорат таһыгар тиийэн олохсуйбута. Онно сир атыылаһан, сурт туруоруммута уонна Айыы Тойон Таҥара аатыгар аалтаар оҥорбута.

Иаков убайыттан Месопотамияҕа күрээн иһэн түһээбит дьикти түүлэ – Таҥара алгыһын ылара – ити курдук туолбута. Айыы Тойон киниэхэ тугу эрэннэрбитин барытын толорбута. Оттон Иаков Таҥараҕа махтанарын умнубатаҕа.

ТӨРҮТТЭНИИ 33:1-20

Иосиф – Иаков тапталлаах уола

*И*аков Ханаан сиригэр олохсуйбута. Манна Рахиль иккис уолун Вениамины төрөппүтэ. Онон Иаков аны уон үс оҕолооҕо: уон икки уоллааҕа (Рувим, Симеон, Левий, Иуда, Дан, Неффалим, Гад, Асир, Иссахар, Завулон, Иосиф, кыралара Вениамин) уонна Дина диэн кыыстааҕа. Иаков Иосибы кырдьан баран төрөппүт буолан, улахан уолаттарыттан барыларыттан ордороро.

Иосиф уон сэттэ саастааҕыттан убайдарын кытта бараан үөрүн манаспыта. Убайдара туох эмэ куһаҕаны оҥордулар да, кини ону барытын аҕатыгар кэпсээн иһэрэ. Биирдэ Иаков Иосифка дьэрэкээн ойуулаах олус кэрэ сону бэлэхтээбитэ. Убайдара ону көрөн, аҕалара Иосибы барыларыттан ордук таптыырын өйдөөбүттэрэ уонна киниэхэ өстүйбүттэрэ.

ТӨРҮТТЭНИИ 37:1-4

Иосиф түүлэ

Биирдэ Иосиф түүл түһээбитэ уонна ону убайдарыгар кэпсээбитэ. «Бөлүүн тугу түһээбиппин истиҥ эрэ, – диэбитэ кини. – Биһиги бука бары бурдуктаах баахынаҕа түүтэх баайа сылдьар эбиппит. Арай мин түүтэҕим көбүс-көнөтүк туран кэллэ. Онуоха эһиэннэрэ бары тула туран, мин түүтэхпэр сүгүрүйдүлэр».

Убайдара итини өһүргэнэ истэн: «Эһиэхэ ыраахтааҕы буолуом диэри гынаҕын дуо? – дэспиттэрэ. – Ама да буолтун иһин, эн биһигини салайбат инигин?» Итинтэн ыла кинилэр бырааттарын абааһы көрөллөрө өссө ордук күүһүрбүтэ.

Иосиф өссө биир атын түүлү түһээн баран, убайдарыгар: «Арай түһээтэхпинэ, күн, ый, уон биир сулус бары миэхэ сүгүрүйэллэр», – диэбитэ.

Бу түүлүн кини аҕатыгар эмиэ кэпсээбитэ. Аҕата уолун сэмэлээн: «Эҥин-эҥини түһээҥҥин! Ама ийэлээх аҕаҥ уонна убайдарыҥ эйиэхэ сиргэ тиийэ сүгүрүйүөхпүт үһү дуо?» – диэбитэ.

Убайдара бука бары киниэхэ абарбыттара, аҕата буоллаҕына Иосиф түүлүн умнубатаҕа.

Биирдэ улахан уолаттар ыраах сүөһү маныы барбыттара. Сотору Иаков, дьонуҥ хайдах сылдьалларын баран билэн кэл диэн, киниэргэ Иосибы ыыппыта. Уол улгумнук айаҥҥа туруммута.

Иосиф өр көрдөөн убайдарын, толооҥҥо сырыттахтарына, булан ылбыта. Убайдара кинини ыраахтан көрөн: «Били түүл түһүөхсүт иһэр...» – диэн билбиттэрэ. Уонна кэллэ да, өлөрөн кэбиһиэхпит диэн киксибиттэрэ. «Дьакыйан баран хайа эмэ хаспахха быраҕыахпыт, – диэбиттэрэ. – Адьырҕа кыыл тардыбыт диэхпит. Дьэ, оччоҕо түүлэ хайдах туоларын көрүөхпүт».

ТӨРҮТТЭНИИ 37:5-20

Убайдара Иосибы атыылыыллар

Уолаттар улахан убайдара Рувим, кинилэр куомуннаспыттарын истэн, Иосибы хайдах эмэ өрүһүйэн ылан аҕатыгар ыытарга быһаарыммыта. Уонна бырааттарыгар уолу өлөрбөккө эрэ, хаспахха быраҕыҥ диэн сүбэлээбитэ. Бырааттара Рувим тылын ылыммыттара. Дьэрэкээн өҥнөөх сонун ньылбы тардан ылан баран, өлөрбөккө, Иосибы дириҥ хаспахха бырахпыттара.

Ол сылдьан кинилэр көрдөхтөрүнэ, табаар таһар атыыһыттар Египет диэки айаннаан иһэллэрэ. Онуоха биирдэстэрэ Иуда өй ыла охсон, Иосибы ити дьоҥҥо атыылыахха диэн тыл көтөхпүтэ. Сөбүлэһэн, аһан иһэр айан дьонугар бырааттарын атыылаан кэбиспиттэрэ. Атыыһыттар Иосибы Египеккэ илдьэ барбыттара.

Убайдара козёл оҕотун өлөрөн, Иосиф сонун хаанынан биспиттэрэ. Уонна ону аҕаларыгар көрдөрөн баран: «Бу ааратан булан ыллыбыт. Көр эрэ, уолуҥ киэнэ буолбатах дуо?» – диэн ыйыппыттара. Уолун хаан балай буолбут сонун билэн, Иаков хаһыытыы түспүтэ: «Оо, сорбуон! Иосиф таҥаһа дии, уолчааным соно! Оҕобун кыыл сиэбит! Иосибы тырыта тыыппыт!» Уолаттара албыннаабыттарын билбэккэ, оҕонньор таптыыр уолун аһыйан, бэрт өр ытаан-соҥоон муҥнаммыта.

ТӨРҮТТЭНИИ 37:21-35

Иосиф – Потифар тутаах үлэһитэ

Атыыһыттар Египеккэ тиийэн Иосибы фараон үрдүк сололоох үлэһитигэр, харабыл тойонугар, атыылаабыттара. Иосиф Таҥараттан өрүү көрдөһө сылдьар буолан, Айыы Тойон киниэхэ мэлдьи көмөлөһөрө. Тугу да соруйбуттарын иһин, уол үлэтэ-хамнаһа табыллан иһэрэ.

Айыы Тойон көмөтүнэн Иосиф куруук ситиһиилэнэрин Потифар бэлиэтии көрбүтэ. Онон баайын-дуолун, үбүн-аһын дьаһайтараары, уолу хаһаайыстыба салайааччытынан анаабыта. Таҥара Иосиф туһугар Потифар дьиэтин алҕаабыта. Уол сүүнэ улахан дьиэни-уоту сатабыллаахтык дьаһайан, тойоно туох да кыһалҕаны билбэккэ олорбута.

Сотору буолан баран олус үчүгэй дьүһүннээх, көнө унуохтаах Иосибы Потифар ойоҕо сөбүлээбитэ. Элбэх таҥараҕа сүгүрүйэр, Айыы Тойону уонна Кини ыйаахтарын билбэт дьахтар Иосибы көссүү гына сатаабыта. Иосиф онно сөбүлэммэккэ, хотунугар: «Тойонум миэхэ тугун барытын эрэммитэ. Эйигиттэн ураты атын бобуулаах манна туох да суох. Уонна хайаан мин Таҥара иннигэр ыар аньыыны оҥостуохпунуй?» – диэбитэ.

Потифар ойоҕо киэр анньыллан, Иосифтан хайдах эмэ гынан ону иэстэһиэн баҕарбыта. Уонна уолу холуннаран, эригэр: «Биһиги дьиэбитигэр аҕалбыт дьэбириэй кулутуҥ манна миигин атаҕастыы сыста, – диэбитэ. – Хаһыытаабыппар таҥаһын хаалларан, куотан хаалла».

Тойон уордайан, Иосибы ыраахтааҕы хаайыылаахтара сытар түрмэлэригэр бырахтарбыта.

ТӨРҮТТЭНИИ 39:1-20

Иосиф – хаайыыга

Иосиф хаайыыга сытар кэмигэр да Айыы Тойон киниэхэ көмөлөһөрүн тохтоппотоҕо. Таҥара түрмэ тойонун сүрэҕин сымнатан, ол киһи Иосифка олус үчүгэйдик сыһыаннаспыта. Уолу хаайыылаахтар салайааччыларынан анаабыта уонна киниэхэ бүк эрэнэн, бэрээдэги көрбөт да буолбута. Оттон Иосиф Таҥараҕа эрэнэрэ, Айыы Тойон Иосифка өрүү ситиһиини бэлэхтиирэ.

Иосибы кытта хаайыыга ыраахтааҕы икки чаҕара сыталлара. Олортон биирдэрэ аһылык кэмигэр ыраахтааҕыга арыгы кутар, оттон иккиһэ остуолга ас тардар, килиэп быһар үлэлээхтэрэ. Бу дьон ыраахтааҕы иннигэр буруйу оҥорон, хаайыыга киирбиттэр.

Биирдэ кинилэр түүл түһээн баран, ону хайдах да кыайан тойоннооботохторо. Иосиф кинилэргэ: «Түүл суолтатын Таҥара арыйар. Миэхэ түүлгүтүн кэпсээҥ эрэ», – диэбитэ.

Түүлүн бастакынан арыгы кутааччы кэпсээбитэ. Кини үс салаалаах бинэгирээт умнаһын түһээбит: арай онтуката сибэккилэнэн, отоно улам ситэн барбыт. Арыгы кутааччы ол бинэгирээти ыган, сүмэһинин фараоҥҥа биэрбит.

Иосиф кини түүлүн сонно быһааран биэрбитэ: «Үс лабаа – үс хонук. Үс күнүнэн фараон эйигин үлэҕэр төнүннэриитэ, оччоҕо уруккуҥ курдук киниэхэ арыгытын кутан биэриэҥ. Хата, миигин умнубакка, мантан таһаартараар».

Онтон аны килиэп быһааччы Иосифка түүлүн кэпсээбитэ. Кини түһээтэҕинэ, төбөтүгэр үс тымтай үрүт үрдүгэр ууруллан турара. Саамай үөһээҥҥи тымтайга ыраахтааҕы сиир бурдук аһа угуллубут. Ону көтөрдөр кэлэн тоҥсуйан тобугураталлара.

Килиэп быһааччы түүлүн истэн баран, Иосиф: «Үс тымтай – үс хонук, – диэбитэ. – Үс күнүнэн фараон эйигин ыҥыртаран ылан, маска ыйатыа, оччоҕо көтөрдөр кэлэн, эккин тоҥсуйуохтара».

Айыы Тойон Иосифка арыйбыта лоп курдук үс хонугунан барыта туолбута. Арыгы кутааччы буоллаҕына босхолонон тахсаат, Иосиф туһунан адьас умнан кэбиспитэ.

ТӨРҮТТЭНИИ 39:21-23; 40:1-22

Иосиф фараон түүлүн тойоннуур

Биирдэ Египет фараона дьикти түүлү түһээбитэ. Ол түүлүгэр кини өрүс кытылыгар турара. Эмискэ ууттан сэттэ эмис ынах тахсан, хомус быыһыгар мэччийбитинэн барбыттара. Онтон аны атын сэттэ ырыган ынах тахсан, били эмис ынахтары мэҥиэстэн кэбиспиттэрэ. Фараон куттанан, уһуктан кэлбитэ. Салгыы утуйан иһэн, эмиэ түһээбитэ. Онно көрдөҕүнэ, биир умнаска толору астаах бэрт үчүгэй сэттэ куолас үүнэн турара. Онтон куура хатан хаалбыт сэттэ иинэҕэс куолас үүнэн тахсан, олору ыйыстан кэбиспиттэрэ.

Уһуктан баран, фараон олус дьиксинэ санаабыта. Кини Египет мындыр өйдөөхтөрүн ыҥыран ылан, дьикти түүлүн кэпсээбитэ да, ону ким да кыайан быһааран биэрбэтэҕэ.

Онуоха фараон арыгы кутааччы киһитэ Иосиф диэн ааттаах эдэр дьэбириэй хаайыыга баарын өйдөөн кэлбитэ. Хаһан эрэ ол дьэбириэй киниэхэ уонна килиэп быһааччыга түүллэрин быһааран биэрбитэ. Ол эппитэ барыта туолбута. Арыгы кутааччы ону тойонугар кэпсээбитигэр фараон Иосибы хаайыыттан аҕалтарбыта уонна: «Эйигин түүлү тойоннуур кыахтаах диэн кэпсииллэр», – диэбитэ. Иосиф: «Фараоҥҥа мин буолбатах, Таҥара Бэйэтэ тойоннуо», – диэн хоруйдаабыта. Фараон киниэхэ икки түүлүн кэпсээбитэ. Иосиф эппитэ: «Ити аата Таҥара фараоҥҥа сотору туох буолуохтааҕын көрдөрбүт. Сэттэ эмис ынах уонна сэттэ толору куолас – Египеккэ кэлэр сэттэ өҥ дьыл. Сэттэ ырыган ынах уонна сэттэ хаппыт куолас – сэттэ өҥ дьыл кэннэ кэлиэхтээх сэттэ сут сыл. Түүлүҥ хатыланар эбит, ол аата чахчыны этэр. Таҥара ити сэрэтэрин сотору толорууһу».

Итиэннэ Иосиф фараоҥҥа муударай өйдөөх дьаһабылы туруорарыгар уонна сэттэ өҥ сыл устата Египет үрдүнэн элбэх бурдугу хаһаанарыгар сүбэлээбитэ.

ТӨРҮТТЭНИИ 41:1-36

Иосиф Египет сирин салайар

Иосиф түүлү тойоннуурун фараон олус астына, сөҕө истэн, үлэһиттэригэр: «Сүрэҕэр Таҥара Тыынын маннык ылыммыт киһини булар сааpбах», – диэбитэ. Кини Иосифка эппитэ: «Таҥара итини эйиэхэ арыйбыт буоллаҕына, ол аата эйигиттэн ордук өйдөөх, муударай киһи суох. Мин дьиэбин-уоппун аны эн салайыаҥ. Норуотум бүттүүнэ эн тылгын толоруо. Мин эйигин бүтүн Египет тойоно оҥоруом. Бүрүстүөлбүттэн атынын барытын эйиэхэ биэрэбин».

Фараон, биһилэҕин устан, Иосиф тарбаҕар кэтэрпитэ, моонньугар кыһыл көмүс сыап иилбитэ уонна күндүттэн күндү таҥаһы таҥыннарбыта. Итиэннэ кинини бэйэтин иккис колесницатыгар олордон баран, баһылыгы норуот бүттүүнэ эҕэрдэлиирин туһугар, Египет сирин биир гына кэритэргэ дьаһайбыта.

Иосиф үрдүк дуоһунаска ананаат, ылыммыт соругун барытын кыһамньылаахтык толорбутунан барбыта. Сут кэмҥэ Египет норуота аччыктаан өлбөтүн туһугар, ампаардарга өҥ дьылга хомуллубут бурдук бөҕөтүн хаһааннарбыта.

ТӨРҮТТЭНИИ 41:37-48

Сэттэ сыллаах сут

Сэттэ сылынан сиргэ-дойдуга барытыгар улуу сут буолбута. Иосиф Египет куораттарыгар элбэх бурдугу хаһааммытын истэн, араас дойду дьоно аччыктаан, бурдук көрдөһө киниэхэ кэлэллэрэ.

Иаков эмиэ ол сураҕы истэн, уон уолун Египеккэ бурдук атыылаһыннара ыыппыта. Кыра уолун Вениамины эрэ илдьэ хаалбыта.

Бүтүн Египет сирин дьаһайар тойон буолан, норуокка бурдугу Иосиф атыылыыра. Убайдара киниэхэ кэлэн сиргэ тиийэ сүгүрүйэн, бурдук атыылыырыгар көрдөспүттэрэ. Иосиф убайдарын тута билбитэ. Оттон убайдара кинини билбэтэхтэрэ. Бырааттарын атыылыахтарыттан ыла, кини туһунан тугу да истэ иликтэрэ, улахан тойон буолбута буолуо диэн сэрэйэн да көрбөт этилэр.

Иосиф туора киһи курдук туттан-хаптан, эһиги бу дойду мөлтөх өрүтүн чуҥнаан билэ кэлбит дьоҥҥут быһыылаах диэбитэ. Онуоха убайдара биһиги көнө дьоммут, биир аҕа уолаттарынабыт, өссө биир кыра бырааттаахпыт, онтубут дьиэтигэр аҕатын кытта хаалбыта диэн этэ сатаабыттара. Иосиф истэ да барбакка, кинилэри хаайыыга уктарбыта. Үһүс күнүгэр барыларын ыҥыртаран, эппитэ: «Чахчыны этэр буоллаххытына, эһигиттэн биирдэскит манна хааллын. Атыттар дьиэҕитигэр баар аччык дьоҥҥутугар бурдук илдьэ барыҥ. Албыннаабат, кырдьыгы этэр буоллаххытына, кыра бырааккытын онтон манна илдьэ кэлээриҥ. Оччоҕо эрэ мин эһиги туох да кэтэх санаата суох кэлбиккитин итэҕэйиэҕим».

Убайдара итини истэн, бэйэлэрин икки ардыгар: «Урут Иосибы утары оҥорбут аньыыбыт сэтэ-сэлээнэ ситтэ, – диэн ботур-итир кэпсэппиттэрэ. – Кини төһөлөөх ааттаһан муҥнаммытай! Дьэ, ол аһымматах буруйбутугар билигин бэйэбит түбэстэхпит».

Тойон тылбаасчыттаах эрэ кэпсэтэрэ, онон кинилэр Египет киһитэ биһигини өйдүүрэ буолуо диэн сэрэйбэт да этилэр. Иосиф, убайдара эппиттэрин истэн баран, атын хоско тахсан уйа-хайа суох ытаабыта. Кини онтон төннөн киирэн, Симеону Египеккэ хаалларарга, оттон атыттары, бурдук биэрэн баран, дойдуларыгар ыытарга дьаһайбыта.

ТӨРҮТТЭНИИ 41:54-57; 42:1-25

Иосиф убайдарыгар билинэр

Иосиф убайдара, дьиэлэригэр кэлэн баран, туохха түбэһэ сылдьыбыттарын аҕаларыгар барытын сиһилии кэпсээбиттэрэ. Иаков кырдьар сааһыгар сүрэҕин чопчута буолар кыра уолун Египеккэ биэрэн ыытартан кыккыраччы аккаастаммыта.

Сотору аҕалбыт бурдуктара бүтэн, Иаков оҕолорун: «Өссө биирдэ баран, ас атыылаһан аҕалларгыт», – диэн көрдөспүтэ. Онуоха уолаттара киниэхэ Египет тойоно кыра уола суох кэлээйэҕит диэбитин санаппыттара. Иаков уолаттар Вениамины илдьэ баралларын өр көҥүллээбэтэҕэ. Дьэ, онтон сут ыксатан барбытыгар, уолаттарын барыларын: «Муҥура суох күүстээх Таҥара эһиэхэ көмөлөстүн, ол бурдук атыылыыр омук-өһүк киһитэ эһигини үтүө хараҕынан көрдүн. Египеккэ хаалбыт Симеоммутун уонна оҕобун Вениамины этэҥҥэ төттөрү ыыттын», – диэн айаҥҥа алҕаан ыыппыта.

Иаков уолаттара кыра быраттарын кытта Египеккэ тиийбиттэрэ. Иосиф Вениамины көрөн уйадыйан, кыайан туттуммакка, атын хоско тахсан ытаабыта, онтон сирэйин суунан баран, чаҕардарын ыҥыран ыалдьыттарыгар ас маанытын тартарбыта. Убайдара тойон кинилэри тоҕо маннык күндүлүүрүн билбэт буолан, дьиибэргии санаабыттара. Тиһэҕэр Иосиф кыайан туттуммакка, марылаччы ытыы-ытыы, кинилэргэ: «Мин Иосифпын, – диэн бэйэтин билиммитэ. – Аҕам тыыннаах дуо?» Убайдара куттанан, тылларыттан маппыттара. Тугу да кыайан булан эппэтэхтэрэ. Онуоха кини санааларын көтөҕөн эппитэ: «Мин эһиги Египеккэ атыылаабыт бырааккыт Иосиф буолабын. Билигин санаарҕааманаҥ. Миигин атыылаабыккытын кэмсинимэҥ. Таҥара эһигини быыһаары, миигин манна ыыппыт эбит. Эһиги буолбатах, Таҥара ыыппыта... Кини миигин фараон сүбэһитинэн анаабыта, фараон дьиэтин дьаһабылынан, бүтүн Египет сирин баһылыгынан туруорбута. Аҕабар тиийэн барытын кэпсээҥ. Уолуҥ Иосиф: „Таҥара миигин Египет баһылыга оҥордо, онон түргэнник миэхэ кэл. Мин манна эйигин аһатыам-сиэтиэм, көрүөм-истиэм“ – диир диэн тиэрдиҥ. Бу сут өссө да биэс сыл барыаҕа». Иосиф бырааты Вениамины кууһаат, ытаан барбыта. Онтон ытыы-ытыы, убайдарын уураталаабыта.

ТӨРҮТТЭНИИ 42:36-38; 43:1-34; 45:1-15

Иосиф аҕатын көрсөр

Фараон, Иосиф убайдара кэлбиттэрин истэн, кинилэргэ суолга аһыырга ыһык биэрэргэ дьаһайбыта. Өссө хас биирдиилэригэр, оҕолоругар, кырдьаҕас аҕаларыгар – таҥнар таҥас, колесница бэрдэрбитэ. Итиэннэ кинилэргэ Египеккэ букатын көһөн кэлиҥ диэн эппитэ.

Бырааттыылар дойдуларыгар тиийэн аҕаларыгар Иосиф туһунан кэпсээбиттэрэ. Тапталлаах уола Иосиф тыыннааҕын истэн, оҕобун көрүөм диэн, Иаков үөрүү бөҕө буолбута. Кини уолун көрсө хайаан да Египеккэ бараргa быһаарыммыта. Сотору буолан баран түүлүгэр Таҥара көстүбүтэ уонна: «Иаков! Мин Таҥарабын, аҕаҥ Таҥаратабын. Египеккэ бараргыттан куттаныма. Мин онно эйигиттэн улуу норуоту үөскэтиэм. Бэйэм эйигинниин барсыам, онтон кэлин эйигин манна төттөрү аҕалыаҕым», – диэн эппитэ.

Иаков сиэннэрин кытта, баайын-дуолун барытын тиэнэн, Египет сиригэр айаннаабыта. Уола Иосиф сүрэҕэ-быара батарбатаҕа, колесницанан кинилэргэ утары кэлэн, аҕатын кууһан ылбыта уонна үөрүүтүттэн өөр да өр уйа-кэйэ суох ытаабыта.

Фараон, Иосиф аймахтара кэлбиттэрин истибитэ. Кинини ыҥыран ылан: «Дьэ, бу аҕаҥ, убайдарыҥ бука бары эйиэхэ кэллилэр. Египет бүттүүнэ эн илиигэр бэриллэн турар, онон дьоҥҥун дойдубут бастыҥ сиригэр олохтоо», – диэн үөрдүбүтэ.

Иосиф көһөн кэлбит дьонун Египет бастыҥ сиригэр олохтообута. Аһынан-үөлүнэн толору хааччыйан, бары кыһалҕаларын толуйан, кинилэргэ өрүү көмөлөһө турбута. Иаков Ханаан сиригэр төннүбэтэҕэ, Египеккэ олорон өлбүтэ. Өлүөн иннинэ кини бастаан Иосиф уолаттарын Манассиялаах Ефремы, ол кэннэ бэйэтин оҕолорун алҕаабыта. Уолаттара аҕаларын кэриэһин толорбуттара: көмүс унуоҕун көтөҕөн, Ханаан сиригэр өбүгэлэрин аттыларыгар, Махпела хонуутугар баар таас хаспахха, илдьэн кистээбиттэрэ. Авраам, Сарра, Исаак уонна Ревекка эмиэ онно хараллан сыталлара.

ТӨРҮТТЭНИИ 45–50

Израиль норуота Египеккэ кулут буолар

Онтон бэттэх элбэх күн-дьыл ааспыта. Иаков уолаттарыныын бука бары өлбүттэрэ.

Айыы Тойон Иаковка, кинилиин Месопотамия суолугар тустан баран, алгыһы кытта биэрбит «Израиль» диэн аата «Таҥаралыын тустубут» диэн суолталааҕа. Ол иһин Иаков удьуордарын, дьэбириэй норуотун, билиҥҥэ диэри «Израиль» диэн ааттыыллар.

Египет дойдутун аны атын саҥа фараон салайара. Бу ыраахтааҕы муударай өйдөөх Иосибы да, кини Египет норуотугар оҥорбут үтүөтүн-өҥөтүн да билбэт этэ. Саҥа фараон дьэбириэйдэр элбээбиттэрин, кыаҕырбыттарын көрөн, норуотугар этии киллэрбитэ: «Израиль дьонун утары туох эрэ албаста булунуоҕуҥ. Инньэ гымматахпытына, сэрии буолла да, өстөөхтөрбүтүгэр холбоһон, биһигини утары туруохтара, дойдубутуттан баран хаалыахтара».

Фараон Израиль норуотугар ыар үлэни оҥорторор суостаахсуодаллаах үлэһиттэри анаабыта. Оттон дьэбириэйдэр төһөнөн атаҕастаналлар да, соччонон элбээн испиттэрэ. Египет дьоно киниэри, киһи тулуйбат ыар олохтоох буоллуннар диэн, өссө ордук күүскэ үлэлэппиттэрэ.

Таҥара, норуотун ыар ынчыгын, эрэйин-мунун истэн, кинилэргэ өрүһүйээччини ыыппыта.

ТАХСЫЫ 1:6-14

Өрүс хомуһун быыһыттан көстүбүт оҕо

Фараон Израиль норуота ыарахан үлэттэн мөлтөөн-ахсаан барарын оннугар, дьэ, өссө ордук элбээн, күүһүрэн-уоҕуран иһэрин билбитэ. Ол иһин кинилэр саҥа төрүүр уол оҕолорун өрүскэ быраҕан иһэргэ дьаһайбыта.

Биир дьэбириэй дьахтара үчүгэйкээн уол оҕону төрөтөн баран, үс ыйы быһа сабыаран сылдьыбыта. Онтон салгыы сабыарар кыаҕа суох буолан ыксаан, уолчаанын мас дабархайынан сотуллубут талах тымтайга уган баран, Нил өрүс хомуһун быыһыгар кистээбитэ. Хороччу улаатан эрэр кыыһа кыра оҕо хайдаҕын ыраахтан сэмээр кэтии-маныы сылдьыбыта.

ТАХСЫЫ 2:1-4

Моисей фараон кыыһыгар иитиллэр

*И*ти кэмнэ фараон кыыһа чаҕар кыргыттарыныын сөтүөлүү өрүскэ киирбитэ. Кини хомус быыһыгар талах тымтай турарын дьиктиргии көрбүтэ. Чаҕар кыыһын ону ыллара ыыппыта.

Тымтайы арыйбыттара – арай, кыһыл оҕо ытаан бэбээрбитэ. Бу дьэбириэй оҕото буоларын фараон кыыһа тута билбитэ. Кини оҕону аһыммыта, иитэ ыларга быһаарыммыта. Уолчаан эдьиийэ кэлэн: «Оҕо эмиийдээччи булан аҕалабын дуо?» – диэн ыйыппыта. Сөбүлэҥ ылаат, сүүрүүнэн ийэтин ыҥыран аҕалбыта. Фараон кыыһа дьахтарга: «Бу оҕону эмиийдээ, мин эйиэхэ төлүөм», – диэбитэ.

Дьахтар үөрүүнэн оҕотун дьиэтигэр илдьэ барбыта. Уолчаанын, борбуйун көтөхпүтүн кэннэ, фараон кыыһыгар аҕалан биэрбитэ. Фараон кыыһа оҕону иитэ ылбыта. Моисей диэн ааттаабыта.

Моисей ыраахтааҕы дыбарыаһыгар улааппыта, кини Египет дьонуттан туох да атына суоҕа. Ол гынан баран Израиль норуотуттан төрүттээҕин умнубатаҕа. Дьэбириэйдэр ортолоругар сылдьан, бу дьон баттанан-үктэнэн олороллорун билэрэ. Биирдэ Моисей биир Египет киһитэ дьэбириэйи үлтү кырбаабытыгар уордайан, ол киһини өлөрөн кэбиспитэ уонна өлүгүн кумахха кистээбитэ.

Сарсыныгар кини аны икки дьэбириэй охсуһа сылдьалларын көрөн, биирдэстэригэр: «Бэйэҥ омуккун тоҕо кырбыыгын?» – диэн тохтото сатаабыта. Онуоха анараaҥҥыта: «Эйигин биһигини дьүүллэтэ ким ыытта? Египет киһитин өлөрбүтүҥ курдук, аны миигин өлөрөөрү гынаҕын дуо?» – диэн утары мордьойбута.

Моисей барыта биллибит эбит диэн дьиксиммитэ. Фараон, кырдьык, ол түбэлтэни истэн кинини өлөрөргө ууруон баҕарбыта. Ол гынан баран Моисей Мадиам сиригэр күрээбитэ. Онно тиийэн, Таҥара үлэһитин, Иофор диэн киһини, көрсөн, кини дьиэтигэр-уотугар олохсуйбута. Иофор Моисейга кыыһын Сепфораны кэргэн биэрбитэ.

ТАХСЫЫ 2–3

Умайан бүппэт хатыылаах ыарҕа

Моисей аҕа кыннын Иофор сүөһүтүн элбэх сыл устата манаабыта. Биирдэ кини бараанnарын кый ыраах үүрэн, Таҥара хайатыгар Хоривка тиийбитэ. Онно хайа анныгар умайа турар хатыылаах ыарҕа ортотугар киниэхэ Айыы Тойон ааннаала көстүбүтэ. Моисей көрдөҕүнэ, уот сиэн күлүбүрэтэ турар ыарҕата умайан хаалбат, хоруорбат да этэ. Кини дьиибэргээн: «Тугун муокаһай, сирийэн көрүүм эрэ, ити ыарҕа тоҕо умайан бүппэтий?» – дии санаабыта.

Ол ыарҕаҕа чугаһаан эрдэҕинэ, иһиттэн эмискэ Айыы Тойон саҥата кинини ыҥырбыта: «Моисей! Моисей! Манна чугаһаама, эн турар сириҥ – ытык сир. Атаҕыҥ таҥаһын уһул. Мин эн аҕаҥ Таҥарата, Авраам, Исаак уонна Иаков Таҥаралара буолабын». Моисей аны Таҥараны көрүөм диэн куттанан икки ытыһынан сирэйин саба туттубута.

Айыы Тойон эппитэ: «Норуотум хайдах курдук мунҥнанарын Мин көрөбүн, ытыырын-соҥуурун, батталлаахтары үҥсэрин истэбин. Сору көрө олороллорун билэр буоламмын, кинилэри Египеттэн өрүһүйэ баран иһэбин. Норуоппун быыһаан, үүтүнэн-мүөтүнэн аллар үтүөкэннээх киэҥ дойдуга киллэриэм. Мин Израиль дьоно ытыырын истэбин, Египет олохтоохторо кинилэри атаҕастыылларын көрөбүн. Онон эн айаҥҥа турун. Мин эйигин фараоҥҥа ыытабын. Норуоппун, Израилы, Египеттэн эн таһаарыаҥ».

Моисей итинник улуу соругу толорор кыаҕым суох диэн саарбаҕалаан, Таҥараҕа: «Бу мин ким бэйэлээх буоламмын фараоҥҥа тиийэн, Израиль норуотун Египеттэн ыыт диэхпиний?» – диэбитэ. Онуоха Таҥара Моисейга: «Мин эйигинниин биргэ буолуом», – диэн бигэтик эрэннэрбитэ.

ТАХСЫЫ 3:1-12

Моисейдаах Аарон фараоҥҥа кэлэллэр

Айыы Тойон Моисейы фараоҥҥа ыытан, Таҥара норуотун босхолоо диэн модьуйтарыан баҕарбыта. Онуоха Моисей Киниттэн: «Айыы Тойон! Мин сатаан ыпсаран саҥарбаппын, тылым көлөттүгэс. Атын киһини ыыт», – диэн көрдөспүтэ. Айыы Тойон эппитэ: «Эн Аарон диэн убайдаахха буолбат дуо? Кини хомоҕой тыллаағын билэбин. Эһиги тугу этиэхтээххитин, тугу гыныахтааххытын Мин Бэйэм эһиэхэ үөрэтиэм. Норуоту кытта Аарон кэпсэтиэ, оттон эн убайгар Таҥара кэриэтэ буолуоҥ».

Моисейдаах Аарон тиийэн, фараоҥҥа Таҥара илдьитин тиэрдибиттэрэ: «Израиль Таҥарата Айыы Тойон: „Мин норуоппун, бырааһынньык оҥорон Миэхэ сиэртибэ биэрэрин туһугар, кураайы куйаарга көҥүллээн ыыт“, – диир». Фараон кинилэри истэ да барбатаҕа: «Ол Айыы Тойон диэн кимий? Тоҕо мин Кинини истэн, Израиль норуотун босхолуохтаахпыный? Мин Айыы Тойону билбэппин, онон Израилы ыыппаппын. Эһиги, Моисейдаах Аарон, үлэлиэх норуоту тоҕо иирдэҕитий? Бу кэриэтэ баран туһалааҕы дьарыктаныҥ». Мантан ыла фараон Израиль норуотугар сыһыана өссө ордук алдьаммыта, кинилэри үлэҕэ күүскэ көлүйэллэрин модьуйбута.

Айыы Тойон Египет ыраахтааҕыта көрөрүгэр эҥин араас бэлиэ дьайыыны, улуу дьиктини оҥорбута, онуоха анарааҥҥыта ордук кытаатан иһэрэ. Кини Таҥара норуотун босхолуон баҕарбатаҕа.

Айыы Тойон Египет норуотугар тоҕус алдьархайы ааҥнаппыта: Нил өрүс хаанынан устубута; Египет сирэ баҕанан туолбута; сир быыла барыта кыымаайыга кубулуйбута; дойдуну биир гына сахсырҕа ыспыта; дьону да, сүөһүнү да икки амырыын ыарыы: ириҥэлээх баас уонна искэн сордообута, тобурах тобулу түспүтэ; сирдэрин буор аһыҥата буулаан, күөх үүнээйиттэн тугун да ордорботоҕо; тиһэҕэр, Египет үрдүнэн им балай харанҕа бүрүүкээбитэ. Төһө да итиччэ иэдээнтэн бэйэтэ эмиэ эрэйдэннэр, фараон Израиль норуотун ыытыан баҕарбатаҕа. Дьэ, онуоха Моисейдаах Аарон фараоҥҥа онус тиһэх алдьархайы ыыттарыах буолан сааммыттара.

ТАХСЫЫ 4–10

Паасхаҕа туттуллар бараан оҕотун хаана

Таҥара төһө да сэрэтэн элбэх улуу дьиктини оҥорбутун иһин, фараон сүрэҕэ сымнаабатаҕа. Ол иһин Моисей киниэхэ эппитэ: «Айыы Тойон маннык диир: Бу түүн Мин Египет ортотунан аастахпына, дойду хас биирдии ыалын улахан уола, бастакы оҕото, фараон уолуттан саҕалаан бурдук тардар кулут дьахтар уолугар тиийэ – өлүөҕэ. Сүөһүлэрин маҥнайгы төрүөҕэ эмиэ ордуо суоҕа».

Оттон Израиль норуотугар Айыы Тойон, Моисейынан этитэн, хас биирдии ыал бу түүн туох да омсото суох бараан оҕотун өлөрөн сиригэр илдьиттээбитэ. Дьон эти уокка ыһаарылаан баран, аһытыыта суох килиэби уонна тума оту кытта сиэхтээхтэрэ. Таҥара кинилэргэ бараан оҕотун хаанын дьиэҕит аанын сэҥийэтигэр, туорай маһыгар биһиҥ диэн соруйбута. «Ол хаан эһиги дьиэҕит бэлиэтэ буолуо. Мин Египет дьонун сууһара сылдьан хааны көрдөхпүнэ, тумнан ааһыаҕым. Онон эһиэхэ алдьархай ааҥныа суоҕа», – диэбитэ.

Израиль дьоно Таҥара эппитин барытын толорбуттара. Түүн үөһүн саҕана, дойду олохтоохторо утуйа сыттахтарына, Египет ыалларын бастакы уол оҕолоро бары өлөн хаалбыттара. Фараон, кини чаҕардара уонна Египет дьоно уһуктан кэлэн, аймалҕан бөҕө буолбуттара. Дойду бүттүүнэ улуу кутурҕаҥҥа ылларбыта. Оҕо өлбөтөх ыала диэн суоҕа.

Ити кэмтэн Айыы Тойон Израиль норуотугар «Паасха» бырааһынньыгын олохтообута. «Паасха» (дьэбириэйдии «песах») «таһынан ааһыы, тумнуу» диэн суолталаах, тоҕо диэтэххэ Айыы Тойон Египет дьиэлэрин кэрийэр кэмигэр Израиль дьонун тумнубута. Итинник өрүһүллүбүттэрин бэлиэтигэр дьэбириэйдэр хас сыл ахсын бу күн аһытыыта суох килиэби кытта бараан оҕотун этин сиэхтээхтэрэ.

ТАХСЫЫ 11; 12:1-17, 30

Таҥара Израиль норуотун Египеттэн таһаарар

Түүн фараон Моисейдаах Аарону ыҥыран ылан: «Эһиги уонна Израиль норуота, биһиги дойдубututтан барыҥ! Баҕаҕыт хоту Айыы Тойоҥҥутугар сүгүрүйүҥ! – диэбитэ. – Эппиккит курдук, сүөһүгүтүн барытын, улаханнары-кыралары, тугу да хаалларбакка, илдьэ барыҥ. Суолга турунуҥ! Уонна онно миигин алҕаарыҥ».

Египет олохтоохторо эмиэ: «Биһиги бүттүүн эстэ иликпитинэ, мантан түргэнник бара охсуҥ!» – диэн, дьэбириэйдэри тиэтэппиттэрэ.

Израиль дьоно, оҕону-дьахтары аахпатахха, барыта алта сүүс тыһыынча сатыы эр киһи Египет кыраныыссатыгар айаннаабыттара. Кинилэри кытта атын омук үтүмэн үгүс дьоно барсыбыттара. Израиль сүөһүтэ-аһа көй элбэҕэ.

Дьэбириэйдэр Египеттэн илдьэ тахсыбыт тиэстэлэриттэн аара суолга анаан аһытыыта суох лэппиэскэ буһарыммыттара. Улахан ыксалынан хомунан барбыт буолан, атын ыһыгы бэлэмнэнэр кыахтара суоҕа.

Израиль дьоно Египеккэ барыта түөрт сүүс отут сыл олорбуттара.

Таҥара кинилэри кураайы куйаарынан Кыһыл муораҕа илдьэ барбыта. Норуотун ханна сирдээн иһэрин Айыы Тойон Бэйэтэ эрэ билэрэ. Күнүс Таҥара бар дьон иннигэр унаархай хойуу былыт буолан, оттон түүн суолларын сырдатан, кутаа уот буолан күүдэпчилэнэн айанныыра. Былыт тохтоотоҕуна, дьон таҥас суртарын туруорунан сынньаналлара. Оттон былыт сыҕарыйда да, бары хап-сабар эмиэ айаннаабытынан бараллара. Айыы Тойон күнүһүн былыт, түүнүн уот буолан сирдиирэ. Норуотун хаһан да быраҕан барбат этэ.

ТАХСЫЫ 12:31-40; 13:20-22

Израиль норуота Кыһыл муораны туоруур

Израиль норуота Таҥаратыгар сиэртибэ биэрэ буолбакка, букатын барбытын фараон, дьэ, өйдөөбүтэ. Онон кини аттаах буойуннарын, колесницаларын, сэриитин дьонун түмэ тардан ылан, дьэбириэйдэри кэннилэриттэн эккирэппитэ.

Кыһыл муора кытылыгар тиийэн баран, Израиль дьоно хаайтаран хаалбыттара. Египет сэриитэ кинилэри ситиэхчэ буолбута. Иннилэригэр – улаҕата биллибэт улуу муора, кэннилэригэр – суостаах-суодаллаах буойуннар... Таҥара норуота Моисейга, биһигини кураайы куйаарга өлөртөрө аҕалбыккын диэн, абаран-сатаран турбута. Моисей бар дьонун санаатын көтөҕөн эппитэ: «Куттанымаҥ, эр санааланыҥ! Доҕотторуом, сотору Айыы Тойон эһигини өрүһүйэрин көрүөххүт. Ити эккирэтэн иһээччилэри аны үйэҕитигэр харахтыах-хыт суоҕа. Айыы Тойон Бэйэтинэн эһиги тускутугар охсуһуо. Онон, бука диэн, холкутуйуҥ».

Таҥара Моисейы илиитин муора диэки уунарыгар дьаһайбыта. Моисей илиитин ууммутугар Айыы Тойон илинтэн күүстээх тыалы түһэрэн, долгуну икки анҥыы силэйтэрбитэ. Муора кинилэр ааһыах-таах сирдэринэн ол түүнү быһа кумаҕынан көрөн турбута. Израиль норуота муора түгэҕинэн хааман туоруур кэмигэр уу кинилэр икки өттүлэригэр эркин буолан өрө мэндэйбитэ.

ТАХСЫЫ 14:5-22

Египет сэриитэ Кыһыл муораҕа тимирэр

Буойуннар Израиль дьонун эккирэтэн, кураанах сиринэн түһүнэн кэбиспиттэрэ. Сарсыарданан Айыы Тойон, Египет колесницаларын көлүөһэлэрин алдьатан, кинилэр ортолоругар улуу аймалҕаны таһаарбыта. Айаннара олох бытаарбыта. Бары аамы-саамы буолан: «Израиль дьонуттан куотуоҕуҥ! Айыы Тойон кинилэри көмүскээн, биһигини утары сэриилэһэн эрэр!» – диэн хаһыытаһаллара.

Таҥара норуота муораны туораан кытылга тахсарын кытта, Айыы Тойон Моисейга: «Илиигин муора диэки уун! Уу төттөрү түһэн Египет дьонун тимиртин», – диэбитэ.

Ити курдук, ол күн Айыы Тойон норуотун өрүһүйбүтэ. Израиль дьоно Таҥара Египет буойуннарын самнарар улуу күүһүн илэ харахтарынан көрбүттэрэ. Норуот сөҕөн-махтайан, Айыы Тойону уонна Кини кулутун Моисейы итэҕэйбитэ. Моисей бар дьонун кытта бииргэ улуу Өрүһүйээччи аатыгар айхал ырыатын ыллаабыта:

Айыы Тойон – мин кириэппэһим, албан аатым.
Кини миигин өрүһүйдэ.
Таҥарам, мин Эйиэхэ уруй-айхал этиэм.
Эн уҥа илииҥ күүһэ, Айыы Тойон, албан аатырда;
Эн уҥа илииҥ, Айыы Тойон, өстөөҕү самнарда.
Эйигин утары өрө турбуттары Эн сүдү килбиэҥҥинэн сууһардыҥ.
Хайа таҥара Эйиэхэ тэҥнэһиэй, Айыы Тойон?
Ким баарый Эйиэхэ холоонноох,
сөҕүмэр дьиктини айар Айыы Тойон?
Эн сибэтиэй дьайыыҥ улууттан улуу,
Эн албан аатыҥ дьулаантан дьулаан.
Айыы Тойон үйэттэн үйэлэр тухары ыраахтааҕылыа.

ТАХСЫЫ 14:23-31; 15:1-18

Халлаантан түспүт маанна

Израиль норуота уһун унньуктаах айаҥҥа туран, Синай кураайы куйаарынан Айыы Тойону батыһан испитэ. Бэрт сотору дьон бука бары Моисейдаах Ааронҥа кыыһыран барбыттара. Ичитэх сиргэ хоргуйан өлүөхпүт кэриэтэ, били Египеккэ Айыы Тойон илиититтэн өлбүппүт буоллар диэн муҥатыйбыттара.

«Бу үлүгэр саҥаҕытын Айыы Тойон иһиттэ, – диэбитэ Моисей кинилэргэ. – Аарон биһиккини саҥарабыт дии саныыгыт дуо? Суох, эһиги биһигини утары буолбакка, Айыы Тойону утары тылластыгыт». Айыы Тойон Моисейга эппитэ: «Мин Израиль дьоно сыланарын иһиттим. Кинилэр бу киэһэ эт, сарсыарда килиэп сиэхтэрэ. Дьэ, оччоҕо Мин Айыы Тойон Таҥаралара буоларбын билиэхтэрэ. Инньэ диэн тиэрт».

Ол киэһэ дьон тохтообут сиригэр хонуу куруппааскыларын халыҥ үөрэ халыйа көтөн кэлбитэ. Сир үрдэ кылбаа маҥан буолбута. Куруппааскылары тутар чэпчэки этэ. Онон киэһэ бука бары минньигэс эти тото-хана сиэбиттэрэ. Онтон сарсыарда туран көрбүттэрэ – хоммут сирдэрин тулатыгар хоп-хойуу сиик түспүт этэ. Сиик көппүтүгэр сир үрдүгэр кырыаны санатар куруппа олорон хаалбыта. Ол Айыы Тойон норуотугар халлаантан түһэрбит килиэбэ этэ. Израиль дьоно халлаан аһын «маанна» диэн ааттаабыттара. Маанна амтана мүөттээх лэппиэскэни санатара. Айыы Тойон кинилэри биир эрэ күн сиир аскытын хомуйуҥ диэн сэрэппитэ. Үлүмнэһэн ордук элбэҕи хомуйдахтарына, ол астара түүн сытыйан-ымыйан хаалара. Айыы Тойон эппитин курдук, бээтинсэ күн эрэ икки күннээҕи маанналарын хомуйаллара, тоҕо диэтэххэ субуотаҕа, Айыы Тойон уоскуланҥа анаабыт күнүгэр, бары өрүүллэрэ, ким да тугу да гыммата. Бээтинсэҕэ хомуллубут эрэ маанна, төһө да икки күннээҕитин иһин, сытыйбат этэ.

ТАХСЫЫ 16:1-31

Моисей очуостан ууну таһаарар

Израиль норуота Рефидим диэн сиргэ кэлбитэ. Арай онно иһэр уулара суох буолан биэрбитэ. Бары, утахпытын ханнарыахпытын уута булан кулу диэн, эмиэ Моисейы кыһарыйан барбыттара. «Эһиги тоҕо айманаҕыт, миигин тоҕо сањараҕыт? Айыы Тойону тургутаҕыт дуо?» – диэбитэ Моисей уонна Таҥараттан көмө көрдөспүтэ. Онтон, Айыы Тойон этиитинэн, очуос хайаны тайах маһынан охсубутугар уу өрө ыһылла түспүтэ. Норуот бүттүүнэ дуоһуйа утаҕын ханнарбыта.

Моисей бу сири «Масса уонна Мерива» диэн ааттаабыта. Ол аата, тылбаастаатахха, «тургутуу уонна аба-сата» диэн суолталаах. Манна Израиль дьоно, Айыы Тойон биһигини кытта биирдэ дуу, суох дуу диэн абаран-сатаран туран, Кинини тургутан көрбүттэрэ.

ТАХСЫЫ 17:1-7

Уон ытык ыйаах

Таҥара талыылааҕа Моисей Айыы Тойон бэриниилээх киһитэ этэ. Ол иһин Айыы Тойон Израиль норуотугар тугу этиэн баҕарарын барытын кини тиэрдэрэ.

Биирдэ бар дьон Синай хайатын тэллэҕэр тохтоон турдаҕына, Моисей хайаҕа тахсыбыта. Онно киниэхэ Айыы Тойон икки дьоҕус таас билиитэни биэрбитэ. Ол таастарга Таҥара норуота тутуһуохтаах уон ытык ыйааҕа суруллан сылдьара:

Мин эйигин Египет сириттэн, кулуттааһын уйатыттан, таһаарбыт Айыы Тойон Таҥараҥ буолабын. Миигиттэн атын таҥараларга сүгүрүйүмэ.

Халлааҥҥа да, сиргэ да, биитэр уу анныгар баары дьүһүйэр эмэгэттэри оҥостума. Кинилэргэ үҥүмэ-сүктүмэ, сүгүрүйүмэ.

Айыы Тойон Таҥараҥ аатын мэнээк ааттаама. Кини аатын мэнээк ааттыыр киһини Айыы Тойон накаастабыла суох хаалларыа суоҕа.

Субуота ытык күн буоларын өйдөө. Алта күн үлэлээ, үлэҕин барытын оҥор, оттон сэттис күнү, субуотаны, Айыы Тойоҥҥор анаа.

Айыы Тойон Таҥараҥ эйиэхэ биэрбит сиригэр-уотугар уһуннук олорор туһугар, аҕалаах ийэҕин ытыктаа.

Өлөрүмэ.

Көссүүлэһимэ.

Уорума.

Атын киһини утары сымыйанан туоһулаама.

Атын киһи дьиэтигэр-уотугар, кэргэнигэр, кулут киһитигэр, кулут дьахтарыгар, оҕуһугар, өсүөлүгэр – тугар да ымсыырыма.

ТАХСЫЫ 20

Кыһыл көмүс кунан

Айыы Тойон Синай хайатын үрдүгэр Моисейдыын элбэх күн кэпсэппитэ. Кини төннөрүн күүтэ сатаан баран, дьон Ааронҥа: «Били биһигини Египеттэн таһаарбыт Моисейбыт букатын да сүтэн хаалла. Хайдах буолбута биллибэт, – диэбиттэрэ. – Онон биһигиниин өрүү бииргэ сылдьар сирдьит таҥарата оҥорон кулу». Аарон кинилэр эппиттэрин ылынан: «Кулгааххытыттан ытарҕаҕытын устан аҕалыҥ», – диэбитэ. Кини ол ытарҕаларын уулларан кыһыл көмүс кунаны кутан оҥорбута. Дьон ону көрөн: «Оо, Израиль, эйигин Египеттэн таһаарбыт Таҥараҥ, дьэ, бу баар эбит!» – дэһиспиттэрэ. Сарсыныгар бука бары эрдэ туран, ол оҕустарыгар, Айыы Тойоммут диэн ааттаан, бэлэх-туһах биэрбиттэрэ. Онтон аһаан-сиэн, арыгы иһэн баран, устунан оонньоон-көрүлээн барбыттара.

Айыы Тойон Моисейга: «Түргэнник аллара түс, – диэбитэ. – Египет сириттэн таһаарбыт норуотуҥ сатарыйда. Мин ыйаахтарбын бэлиэр кэстилэр». Кини бас бэриммэт өһөс норуоту имири эһиэн баҕарбытыгар Моисей: «Айыы Тойон, уордайбыккын уҕарыт, – диэн тохтоппута. – Египеттэн сүдү күүскүнэн, модун илиигинэн өрүһүйэн таһаарбыт норуоккун эһимэ. Имири эстэххинэ, Египет дьоно „Таҥара ити норуоту хайаҕа илдьэн өлөрөөрү, сир үрдүттэн суола-иихэ суох сотоору мантан таһаарбыт эбит“ диэхтэрэ. Кэбис, дьоҥҥун үтүө хараххынан көр, өлөрүмэ-өһөрүмэ».

Айыы Тойон, Моисей көрдөһөрүн ылынан, норуотугар ханнык да алдьархайы ааҥнаппатаҕа.

Моисей буоллаҕына дьонуттан абаран, суруктаах таастарын сиргэ үлтү бырахпыта. Онтон кыһыл көмүс кунаны уматан баран, илдьи мэлийэн ууга куппута уонна ол уутун күһэйэн туран дьоҥҥо иһэрдибитэ.

ТАХСЫЫ 32:1-20

Норуот түмсэр Сурда

Моисей Израиль дьоно тохтообут сириттэн тэйиччи сүүнэ улахан сурт туруорбута (ону нууччалыы «шатёр» эбэтэр гректии «скиния» дииллэр). Моисей ол балаакканы санатар дьиэни «Түмсүү Сурда» диэн ааттаабыта. Айыы Тойону көрсүөн баҕарар киһи барыта онно кэлэрэ.

Моисей Сурт диэки бардаҕына, дьон бука бары олорор суртарын ааныгар тахсан кинини, хаһан онно киириэр диэри, батыһа көрөн хаалаллара. Кини киирбитин кэннэ, халлаантан буруо курдук унаар-хай хойуу былыт түһэн Түмсүү Сурдун ааныгар тохтуура. Оччоҕо бука бары ол былыты көрөн, сүһүөхтэригэр туран кэлэллэрэ уонна, суртарын ааныгар туран, сиргэ тиийэ сүгүрүйэллэрэ.

Айыы Тойон Моисейдыын, доҕор доҕорунуун сэһэргэһэринии, сирэй сирэйгэ кэпсэтэрэ. Ол кэннэ Моисей дьонугар төннөн кэлэрэ, оттон кини көмөлөһөөччүтэ Иисус Навин, Нун уола, Суртан ханна да тэйбэт, харыс да сиргэ халбарыйбат этэ.

ТАХСЫЫ 33:7-11

Ытык Сурду тутарга бэлэмнэнии

Биирдэ Айыы Тойон Моисейынан этитэн, норуотун атын саҥа Сурду тутарыгар соруйбута. Ол Сурт иһигэр Айыы Тойон куруук баар буолуохтааҕа. Онон Израиль дьоно онно кэлэн, Киниэхэ сиэртибэ биэриэхтээҕэ.

Моисей норуокка эппитэ: «Айыы Тойон эһиэхэ маннык ыйаркэрдэр. Эһигиттэн хас биирдиигит Айыы Тойоҥҥо төһө кыахтааҕынан бэлэх оҥордун. Кыһыл көмүһү, үрүҥ көмүһү, алтаны, халлаан күөҕэ, хараҥа кыһыл, сырдык кыһыл өҥнөөх түү таҥаһы, чараас таҥаһы, коза түүтүн, кыһыл уонна хараҥа халлаан күөҕэ өҥнөөх бараан тириитин, акация маһын биэриэххитин сөп. Сибэтиилиннъиккэ туттуллар олива арыытын, аҕыныах арыытыгар эбиллэр, буруолатарга туттуллар дыргыл сыттаах оту уонна Таҥара үлэһиттэрэ кэтэр таҥастарын киэргэтэргэ оникс тааһы, атын да күндү таастары бэлэхтиэххитин эмиэ сөп. Ким кыахтаах барыта Сурт аттыгар кэлэн, Айыы Тойон сорудаҕын толоруохтаах».

Моисей этэрин истэн, дьон-сэргэ Сурт тутуутугар туттуллары барытын аҕалтаан барбыта. Бука бары, ис сүрэхтэриттэн баҕаран туран, тугу үчүгэй, туһалаах буолуо диэбиттэрин, Таҥара үлэһиттэрин таҥаһыгар тиийэ, Айыы Тойоҥҥо бэлэхтииллэрэ. Эр дьон да, дьахталлар да – Айыы Тойоҥҥо кыһыл көмүһү биэриэн баҕалаах барыта – эҥин-эгэлгэ көлөөскөҥү, биһилэҕи, ытарҕаны, түөс симэҕин уонна да атын кыһыл көмүс киэргэли аҕалаллара. Ким халлаан күөҕэ, хараҥа кыһыл, сырдык кыһыл түү таҥаһы биэрэр кыахтаах, ол онтун илдьэ кэлбитэ. Ким чараас таҥаһы, коза түүтүн, кыһыл уонна хараҥа күөх өҥнөөх бараан тириитин биэрэр кыахтаах, ол эмиэ онтун аҕалбыта. Үгүстэр Айыы Тойоҥҥо үрүҥ көмүһү, алтаны бэлэхтээбиттэрэ. Акация мастаах дьон эмиэ ол мастарын Сурт тутуутугар биэрбиттэрэ.

ТАХСЫЫ 35:4-29

Саҥа Сурду Таҥараҕа анааһын

Сурт 50 миэтэрэ усталаах, 25 миэтэрэ туоралаах тиэргэннээҕэ. Ону тула алтан бүрүөлээх баҕаналарга таҥас быыстары ыйаабыттара. Сурт бэйэтэ түөрт муннуктуу быһыылааҕа, 15 миэтэрэ усталааҕа, 5 миэтэрэ кэтиттээҕэ. Үрдүгэ 5 миэтэрэ этэ, аанын илин диэкинэн оҥорбуттара.

Сурт икки хостооҕо. Бастакыга, Сибэтиэй диэн ааттанар улахан хоско, үчүгэй сыттаах фимиам уматыллар кыһыл көмүс аалтаара уонна ол аттыгар уон икки килиэп ууруллар кыһыл көмүс остуола бааллара. Манна өссө сэттэ лампаадалаах кыһыл көмүс сибэтиилинньик турара. Оттон иккис хоһо быыс нөҥүө, түгэххэ, баара. Бу хоско Кэс Тыл кыһыл көмүс Хоппото ууруллубута. Хоппо икки кыһыл көмүс аанньал ойуулааҕа. Иһигэр уон ытык ыйаах суруллубут икки тааһа угулла сылдьара. Бу иккис хос Сибэтиэйтэн Сибэтиэй диэн ааттааҕа.

Сибэтиэй хоско Таҥара үлэһиттэриттэн ураты атын ким да киирэрэ көҥүллэммэт этэ. Оттон Сибэтиэйтэн Сибэтиэйгэ сылга биирдэ Таҥара үрдүкү үлэһитэ эрэ киирэрэ.

Моисей саҥа Сурду уонна онно сулууспалыахтаах үлэһиттэри Таҥараҕа анаан ытык арыынан соппутугар Сурт иһигэр Таҥара Кэрэмэн Килбиэнэ сыдьаайбыта. Сурду бүрүйэн турар былыт хаһан да сүппэт этэ. Оттон түүнүн уот курдук кытыаста умайара. Ардыгар былыт үөһэ халлааҥҥа унаарыйа устан тахсара, оччоҕо норуот, Таҥара бэлиэ биэрдэ диэн, Айыы Тойон кинилэри Египеттэн үтүөкэннээх Ханаан дойдутугар сирдээн иһэр айанын салгыыра.

Биибилийэ кинигэтигэр бу Сурт атыннык өссө «Арыллыы Сурда» уонна «Көрсүһүү Сурда» диэн ааттанар.

ТАХСЫЫ 40:17-38

Ханааны чуҥнаан кэлии

Израиль дьоно бэрт өр айаннаан, Ханаан сиригэр чугаһаабыттара. Баран иһэн аара Фаран кураайы куйаарыгар тохтоон турбуттара. Моисей онно уон икки киһини талан, Ханааны чуҥната ыыппыта. «Ити соҕуруу сытар дойдуну билэн-көрөн кэлиҥ, – диэбитэ. – Сирэ-уота хайдаҕый, туох дьон олорор эбитий? Төһө-хачча кыахтаахтарый, туох куораттарга олороллоруй? Төннөргүтүгэр мастарын отонуттан илдьэ кэлээриҥ». Уон икки киһи айаҥҥа туруммута. Кинилэр Ханаан сирин усталаах туоратын түөрт уон күн кэрийэн көрбүттэрэ. Дойдуларыгар төннөллөрүгэр гранат, сомуоркуба уонна да атын мас отонун илдьэ кэлбиттэрэ. Бинэгирээттэрэ бөдөҥө, хойуута бэрт буолан, биир сүүмэҕи икки киһи оргуһуохтанан аҕалбыттара. Чуҥнаан кэлбит дьон: «Дьэ, чахчы да үүтүнэн-мүөтүнэн алла турар дойду! – диэн кэпсээбиттэрэ. – Норуота туох да олус күүстээх-уохтаах дьон эбит! Бары бөҕөргөтүнүүлээх улахан куораттарга олороллор. Биһиги кинилэри хайдах да сэриилээн ылар кыахпыт суох. Күүспүтүнэн быдан баһыйтарабыт».

Чуҥнаабыт дьон, Таҥара кинилэргэ көмөлөһүөх буолбутун умнан, Ханаан дойдутун туһунан олус дьулааны кэпсээн, Израиль норуотун салыннарбыттара. Арай Айыы Тойоҥҥо бэриниилээх хаалбыт Иисус Навин уонна Халев эрэ дьону аймыахтарын баҕарбатахтара. Халев: «Баран, ол дойдуну сэриилээн ылыаҕыҥ! Биһиги кинилэри хотор кыахтаахпыт», – диэбитэ. Норуот ону истиэн да баҕарбатаҕа. Бары ытаһан-соҥоһон барбыттара уонна, Египеттэн таһаарбыккыт диэн, Моисейдаах Аарону буруйдаабыттара. Онтон аны сүбэлэһэн баран: «Атын баһылыгы талан, Египеккэ төннүөҕүҥ», – дэһэн турбуттара. Иисус Навин уонна Халев ону истэн, абаран, таҥастарын хайа тардыммыттара: «Айыы Тойон биһигини аһынар буоллаҕына, ити үүтүнэн-мүөтүнэн аллар сиргэ хайаан да киллэриэ. Тохтооҥ, Айыы Тойону утары барыманг! Ол норуоттан эһиги букатын куттаныманг! Биһиги син биир хотуохпут! Кинилэр ханнык да харысхаллара суох, оттон биһигини кытта Айыы Тойон Бэйэтинэн бииргэ сылдьар! Онон чаҕыйыманг!» Моисейдаах Аарон киһи барыта утарарыттан хомойон, санааҕа түспүттэрэ. Дьон өһөс быһыытын, итэҕэлэ суоҕун көрөллөрө кинилэргэ туох да олус ыарахан этэ. Айыы Тойон Моисейга эппитэ: «Хаһааҥҥа диэри бу норуот Миигин кыйахыырый? Итинник элбэх дьиктини оҥорорбун көрө

сылдьан, хаһааҥҥа диэри Миигин итэҕэйбэтий?» Ити кэннэ Кини ити дьону барытын суох гынан баран Моисейтан саҥа норуоту үөскэтэргэ бэлэмин эппитэ. Онуоха Моисей Айыы Тойонтон Израиль улуу аньыытын бырастыы гынарыгар көрдөспүтэ. Таҥара Моисейы ылынан, өһөс норуоту бырастыы гыммыта, ол гынан баран эппитэ: «Итэҕэйбэтэх буруйдарыгар кинилэр Ханаан сиригэр киириэхтэрэ суоҕа. Онно саҥа көлүөнэ дьон олохсуйуо. Оттон бу билигин баар дьонтон Айыы Тойоҥҥо бэриниилээх икки эрэ киһи, Иисус Навин уонна Халев, ол сиргэ киириэхтэрэ».

АХСААН 13:1-34; 14:1-30

Корейы, Дафаны уонна Авирону буруйдааһын

Айыы Тойон Израиль норуотун Моисей тылын истэргэ, Таҥара анаабыт баһылыга этэрин барытын толорорго соруйбута. Ону ол диэбэккэ Израиль дьоно биирдэ өрө тура сылдьыбыта. Корей, Дафан уонна Авирон баһылыктаах сүүс биэс уон киһи Моисейы утарбыта. Кинилэр сирдьиккэ бас бэриниэхтэрин баҕарбакка, кинини атыттардааҕар үрдүктүк туттар диэн буруйдаабыттара.

Онуоха Моисей Айыы Тойон этэрин толорон, дьону бүттүүнүн Корей, Дафан уонна Авирон дьиэлэриттэн тэйэн биэрэллэригэр, кинилэр малларын-салларын таарыйбаттарыгар дьаһайбыта. Моисей эппитэ: «Мин өрүү бэйэм көҥүлбүн буолбакка, Айыы Тойон көҥүлүн толорорум. Өскөтүн сибилигин манна туох да быһылаан тахсыбакка, бу дьон кэлин өлөр кэмнэригэр өллөхтөрүнэ, ол аата Айыы Тойон миигин эһиэхэ ыыппатах эбит. Оттон Айыы Тойон дьиктини оҥорон, сир икки анҥыы сиҥнэн кинилэр баайдары-дуоллары үтүгэн түгэҕэр тыыннаахтыы түстэхтэринэ, ол аата бу дьон Айыы Тойонтон чахчы тэйбиттэрин бэлиэтэ буолуоҕа».

Маны этээтин кытта, өрө турбут дьон атаҕын аннынан сир хайа баран, Корейы уонна кини куомуннаахтарын барыларын дьиэлэриуоттары, маллары-саллары, ыйыстан кэбиспитэ. Онон кинилэр туох баар баайдыын-дуоллуун тыыннаахтыы үтүгэн түгэҕэр түҥнэстэн, буорунан-тааһынан көмүллэн өлбүттэрэ. Аттыларыгар тураччылар, олор үөгүлэрин истэн, биһиги эмиэ өлүөхпүт диэн куттанан, үрүө-тараа сырсыбыттара. Онтон Айыы Тойон аны Моисейы утары өрө турбут икки сүүс биэс уон киһиэхэ халлаантан суостаах уоту түһэрбитэ. Кинилэр бары эмиэ өлбүттэрэ.

АХСААН 16:1-3, 23-35

Алтан моҕой

Израиль дьоно кураайы куйаарынан салгыы айаннаан иһэн, ыарахаттартан чаҕыйан, эмиэ киҥир-хаҥыр саҥаран, Таҥараны утары тыллаһан барбыттара. Кинилэр Моисейга кыыһыран: «Биһигини Египеттэн тоҕо таһаарбыккытый? Кураайы куйаарга өллүннэр диэн дуо? Биһиги манна сиир килиэппит да, иһэр уубут да суох. Куһаҕан аһылыктан сүрэхпит көбөр», – дэһэллэрэ. Итинник саҥаралларын иһин, Айыы Тойон кинилэргэ сүлүһүннээх эриэн үөннэри ыыппыта. Дьон моҕойго тиктэрэн өлүтэлээбиттэрэ. Сотору Моисейга бэрт элбэх киһи кэлэн: «Биһиги Таҥараны уонна эйигин утары тыллаһан ыар аньыыны оҥорбуппут. Айыы Тойоҥҥо үҥэн, эриэн үөннэри биһигиттэн тэйит», – диэн көрдөспүттэрэ.

Моисей бар дьон туһугар үҥпүтүгэр Айыы Тойон киниэхэ эппитэ: «Алтан моҕойу оҥорон, ону үөһэ уһун ураҕаска ыйаа. Эриэн үөҥҥэ тиктэрбит киһи ол моҕойу көрдөҕүнэ, тыыннаах хаалыаҕа». Моисей сүүнэ улахан алтан моҕойу кутан оҥорон баран, үөһэ ыйаабыта. Эриэн үөҥҥэ тиктэрбит киһи ону көрдө да, үтүөрэн хаалара.

АХСААН 21:4-9

Валаам бороруок уонна аанньал

Биирдэ Израиль норуота Иордантан чугас Иерихон куорат аттыгар тохтоон турбута. Ол Моав норуотун сирэ-уота этэ. Олохтоохтор Израиль дьоно олус элбэҕин дьулайа көрбүттэрэ. Онон Моав ыраахтааҕыта Валак биир Валаам диэн бороруокка илдьит ыыппыта: «Египеттэн тахсыбыт норуот биһиги аттыбытыгар кэлэн олохсуйда. Ыһар буор курдук үгүс ахсааннаах дьон сирбитин биирдэ саба сүүрэн кэбистэ. Эн кэлэн, бу норуоту түҥнэри кыраа. Төһө да биһигини күүстэринэн баһыйбыттарын иһин, эн кыраатаххына, мин кинилэри хотуом, сирбиттэн киэр үүрүөм. Мин билэбин: эн кими алҕаабытыҥ – алгыска тиксиэ, кими кыраабытыҥ – кэскилэ быстыа».

Валаам, тыһы өсүөлүн миинэн, икки чаҕарын кытта айаҥҥа туруммута. Ол истэхтэринэ, өсүөлэ суолугар кылыстаах аанньал турарын көрөн, туораан хонууга тахсыбыта. Валаам суолга киллэрэ сатаан, өсүөлүн маһынан охсуолаабыта. Онуоха өсүөл, Айыы Тойон киһилии саҥардан: «Бу туох буруйбар эн миигин сынньаҕын?» – диэбитэ. Сонно Валаам, хараҕын Айыы Тойон арыйан, суолугар кылыстаах аанньал турарын көрбүтэ. Бороруок уолуйа куттанан, сиргэ сөһүргэстии түспүтэ. Аанньал эппитэ: «Өсүөлгүн тоҕо кырбаатыҥ? Аньыылаах суолу тутуспутуҥ иһин, эйигин тохтото кэллим». Валаам аанньалга: «Эн миигин тохтотоору суолбун бүөлүү турбуккун билбэтэҕим, – диэбитэ. – Аньыыны кэбилэммиппин... Куһаҕаны оҥоро баран иһэр буоллахпына, төннүбүтүм ордук». «Суох, дьоҥҥун кытта барыс, – диэбитэ аанньал. – Ол гынан баран, антах тиийдэххинэ, Мин этэрбин эрэ этээр».

Моав олохтоохторо Валаам дьэбириэйдэри кырыырын кэтэспиттэрэ. Валаам кинилэргэ эппитэ: «Таҥара Израилы кыраабат буоллаҕына, мин кинини хайдах кырыахпыный? Айыы Тойон Израилга алдьархайы баҕарбат буоллаҕына, мин ону хайдах ыҥырыахпыный?» Уонна кырыыр оннугар Израилы үстэ алҕаабыта.

АХСААН 22:3-35; 23:7-20

Иисус Навин – Моисей солбуйааччыта

Моисей олус кырдьыбытыгар Таҥара киниэхэ эн сотору өлүөҥ диэн эппитэ. Онуоха бороруок, Израиль норуота маныыһыта суох бараан үөрүнүү тулаайахсыйбатын туһугар, Таҥараттан атын саҥа баһылыгы көрдөспүтэ.

Айыы Тойон Моисейга эппитэ: «Таҥара Тыынын сүрэҕэр толору ылыммыт Иисус Навин диэн киһи баар. Норуоту эн оннугар Иисус салайдын. Эн кинини алҕаан баран, үлэһитим Елеазар уонна норуот иннигэр таһааран туран сүбэлээ-амалаа. Иисус сибилиҥҥиттэн эйигин кытта бииргэ салайсан бардаҕына эрэ, бар дьон киниэхэ бас бэриниэ. Дьон аны барытын Елеазартан ыйытар буолуо. Оччоҕо кини Айыы Тойон иннигэр түөрэх кэбиһэн быһаарыы ылыныа. Таҥара үлэһитэ уонна Израиль дьоно бука бары, норуот бүттүүнэ, аны Иисус этэринэн сылдьыахтара». Моисей Айыы Тойон соруйбутун барытын толорбута.

Иисус Навин Таҥараҕа бэриниилээх хаалбыт икки киһиттэн биирдэстэрэ этэ. Кини Таҥара биһиэхэ хайаан да көмөлөһүө, Израиль норуотун Ханааҥҥа киллэриэ диэн эрэнэрэ. Урут ол икки киһи: «Айыы Тойон биһигини кытта бииргэ сылдьар, онон эһиги Ханаан дьонуттан куттаныманҕ!» – диэн норуот санаатын өрө көтөҕө сатаабыта. Онтон ыла элбэх кэм ааспыта. Израиль норуота кураайы куйаарга түөрт уон сылы быһа сылдьыбыта. Египеттэн тахсыбыт улахан дьон ити кэм иһигэр өлөн бараммыттара, онон эрэннэриллибит Ханаан сирин көрбөтөхтөрө. Барыта Таҥара эппитин курдук буолбута: «Миигин утары тылласпыт буруйгутугар эһиги манна, кураайы куйаарга, өлүөххүт. Эһигиттэн, сүүрбэтин ааспыт дьонтон, хайаҕыт да, Иефонния уола Халевтан уонна Нун уола Иисустан уратылар Мин эһиэхэ биэриэм диэн андаҕайбыт сирбэр үктэниэххит суоҕа. Мин онно өстөөх илиититтэн өлүөхтэрэ диэбит оҕолоргутун эрэ киллэриэҕим. Эһиги аккаастаммыт сиргитин кинилэр көрүөхтэрэ. Ол сири эһиги хаһан эрэ түөрт уон күн кэрийэн көрбүккүт. Онорбут аньыыгытыгар эмиэ түөрт уон сыл накаастаныаххыт: биир күнү биир сыл боруостуо. Дьэ, оччоҕо эһиги Миигинэ суох хаалар хайдаҕын билиэххит».

АХСААН 14:29-30, 34; 27:12-23

Оҕолорго кэриэс тыл: Айыы Тойону умнуманг

Моисей хаан-уруу норуотугар эппитэ: «Айыы Тойон Таҥарабыт ыйбытын-кэрдибитин өрүү тутуһа сылдьыҥ, уҥа-хаҥас халбаҥнааманг. Этэҥҥэ тыыннаах хаалан үчүгэйдик олоруохпут, бас билиэхтээх сирбитигэр уһун үйэлэниэхпит диир буоллаххытына, Айыы Тойон ыйбыт суолуттан туорааманг. Иһит, Израиль! Биһиги Айыы Тойон Таҥарабытыттан ураты атын Айыы Тойон суох. Онон Айыы Тойон Таҥараҕын ис сүрэххиттэн, ис дууһаҕыттан, туох баар күүскүнэн-уоххунан барытынан таптаа».

Ити курдук, Моисей бар дьонугар кэриэс-хомуруос тылын этэн, Айыы Тойон Египеккэ уонна кураайы куйаарга оҥорбут бары бэлиэ дьайыыларын, дьикти суолларын ыччаккытыгар өрүү кэпсии, өйдөтө сылдьыҥ диэбитэ. Кини Таҥара ыйаахтарын, сокуоннарын, ыйыыларын-кэрдиилэрин толоруҥ, оҕолоргутун эмиэ, Айыы Тойону кураайы куйаарга тургуппут өбүгэлэрин курдук буолбаттарын туһугар, үөрэтэ-такайа сылдьыҥ диэн сүбэлээбитэ. Өссө эппитэ: «Эһигини Египеттэн, кулуттааһын уйатыттан, таһаарбыт Айыы Тойоҥҥутун умнуманг. Айыы Тойон Таҥараҕытын ытыктааҥ, Киниэхэ үлэлээҥ. Айыы Тойон Таҥараҕыт эһиги Киниэхэ эрэ сүгүрүйэргитин ирдиир. Онон ханнык да атын таҥараларга, эһигини тулалыыр норуоттар сымыйа таҥараларыгар, сүгүрүйүмэҥ. Аны Айыы Тойон Таҥараҕытын уордатан суорума суолланаайаҕыт!.. Кини ыйаахтарын бигэтик тутуһуҥ, эһиэхэ биэрбит сокуоннарын, ыйыыларын-кэрдиилэрин кэһимэҥ. Эһиги Айыы Тойон тугу үтүө, кырдьыктаах диирин – ону эрэ толорор буолуҥ».

ИККИС СОКУОН 5:32-33; 6:4-25

Таҥараҕа сиэртибэ биэрии

Моисей Израиль хас биирдии киһитигэр туһаайан эппитэ: «Айыы Тойон Таҥараҥ биэрбит дойдутугар олохсуйдаххына, сириҥ бастакы үүнүүтүттэн тымтайга уган, ону Айыы Тойон Таҥараҥ ытык дьиэтигэр илдьэр буол. Онно Таҥара үлэһитигэр эт: „Бүгүн мин Айыы Тойон Таҥарам аҕаларбытыгар эрэннэрбит сирин ылбыппын иһитиннэрэ кэллим. Онон Эйиэхэ, Айыы Тойон, Эн биэрбит сириҥ бастакы үүнүүтүттэн аҕаллым“. Бэлэххин Айыы Тойон Таҥараҥ иннигэр уур уонна Киниэхэ сүгүрүй.

Айыы Тойон Таҥараҥ эһиги дьиэ кэргэҥҥэ биэрбит быйаҥын эн Таҥара Ытык Сурдун сулууспатыгар талбыт левиттэрин уонна эйиэхэ түһэр айан дьонун кытта үөрэ-көтө үллэһин. Үс сылга биирдэ сириҥ быйаҥын уон гыммыт биирин левиттэргэ, айан дьонугар, тулаайахтарга, огдооболорго, кинилэр эһиэхэ тото-хана аһыылларын курдук, биэрэр буол.

Бу күнтэн ыла Айыы Тойон Таҥараҥ эйигин Кини туох баар ыйыытын-кэрдиитин, сокуонун толороргор соруйар: ону барытын тутус, ис сүрэххиттэн, бүтүн ис дууһаҕыттан толор. Бүгүн эн Айыы Тойоҥҥо: „Эн аны мин Таҥарам буолуоҥ, мин мантан ыла Эн суолгунан сылдьыам. Бары ыйыыгын-кэрдиигин, ыйааххын, сокуоҥҥун барытын толоруом, Эйигин истиэм“, – диэн эрэннэрдиҥ. Бүгүн Айыы Тойон эһиэхэ этэр: „Ыйаахпын барытын тутустаххытына, эһиэхэ эрэннэрбитим курдук, Мин норуотум буолуоххут. Оччоҕо айбыт норуоттарбыттан ким да тиксибэтэх үрдүк чиэһин, албан аатын, үтүөкэн олоҕун эһиэхэ биэриэҕим. Оччоҕо эһиги Айыы Тойон Таҥараҕыт сибэтиэй норуота буолуоххут“».

ИККИС СОКУОН 26:1-19

Моисей өлөр

Айыы Тойон Моисейы Моав сиригэр баар Иерихон куорат аттынааҕы Нево хайатыгар ыҥырбыта. Кини Моисейга эн бу хайаҕа өлүөҕүҥ диэн эрдэттэн этэн турара. Кулута хайа чыпчаалыгар ыттыбытыгар Айыы Тойон киниэхэ ырааҕынан тайаан сытар киэҥ нэлэмэн сири көрдөрбүтэ. Ол Айыы Тойон Авраамҥа, Исаакка уонна Иаковка эһиги удьуордарыгар биэриэм диэн андаҕайбыт сирэ этэ. «Мин эппит сирим бу баар. Эйиэхэ көрдөрдүм эрээри, эн итиннэ үктэниэҥ суоҕа», – диэбитэ Айыы Тойон.

Таҥара эппитин курдук, Моисей, Айыы Тойон кулута, Нево хайатыгар өлбүтэ. Онно кинини Веффегор аттынааҕы хочоҕо, Моав сиригэр, харайбыттара. Уҥуоҕа ханан баара билиҥҥэ диэри биллибэт. Моисей сүүс сүүрбэ саастааҕар өлбүтэ. Хара өлүөр диэри модун бэйэтэ мөлтөөбөтөҕө, хараҕын уота өспөтөҕө. Израиль дьоно, сирдьиттэрин аһыйан, Моав толоонугар отут күнү быһа ытаспыттара. Моисей курдук, Айыы Тойоннуун сирэй сирэйгэ кэпсэппит, Кини сорудаҕынан Египет фараона уонна бүтүн норуота көрөллөрүгэр итиччэ элбэх сөҕүмэр дьиктини оҥорбут бороруок кэлин үөскээбэтэҕэ. Моисейдыын тэҥ баайыылаах, кини курдук улуу дьайыылары оҥорор сүдү күүстээх бороруок Израиль сиригэр аны төрөөбөтөҕө.

Кинини Навин уола Иисус, Моисей киниэхэ илиитин ууран туран үҥпүтүгэр дириҥ муудараһы ылыммыт киһи, солбуйбута. Израиль дьоно саҥа сирдьиттэригэр бас бэринэн, Айыы Тойон Моисейынан этиппитин барытын толорбуттара.

ИККИС СОКУОН 34:1-12

Раав Израиль икки киһитин быыһыыр

Моисей өлбүтүгэр Айыы Тойон Иисус Навиҥҥа эппитэ: «Кулутум Моисей өллө. Онон айаҥҥа тур. Норуоккун илдьэ Иордан өрүһү туораан, Мин эһиэхэ, Израиль дьонугар, биэрэр сирбэр бар. Мин ол сири, Моисейга эрэннэрбитим курдук, эһиэхэ биэрэбин. Эйигин кытта ким да, хаһан да кыайан туруулаһыа суоҕа. Урут Моисейы кытта өрүү бииргэ сылдьыбытым курдук, эйигин эмиэ хаһан да хаалларыам суоҕа. Кытаанах буол, эр санаалан. Кулутум Моисей эйиэхэ биэрбит сокуонун бигэтик тутус. Олоххор өрүү өйдөөхтүк быһаарынар, туохха барытыгар ситиһиилэнэр туһугар, уҥа-хаҥас халбаҥнаама».

Израиль дьоно субу сэриилээн ылыахтаах куораттарыгар улам чугаһаан испиттэрэ. Иерихон бөҕөргөтүнүүлээх эркиннэрэ көстүбүттэригэр Иисус Навин, куораты чуҥната, инники икки киһини ыыппыта. Чуҥнааччылар Иерихон куоракка тиийэн, Раав диэн дьахтар дьиэтигэр хоммуттара. Раав дьиэтигэр Израиль икки киһитэ киирбитин ким эрэ көрөн Иерихон ыраахтааҕытыгар тыллаабыта. Онон ыраахтааҕы ол дьону туттара, чаҕардарын ыыппыта.

Таҥара элбэх дьиктини оҥорон норуотугар көмөлөһөрүн туһунан Раав уруккуттан истэрэ. Онон кини Айыы Тойон Иерихону Израиль дьонугар хайаан да биэриэ дии саныыра. Иерихон куорат Таҥара Израилга биэриэх буолан эрэннэрбит сиригэр турара. Ол иһин Раав, Таҥараҕа эрэнэр буолан, куораты чуҥнуу кэлбит икки киһини дьиэтигэр саһыарбыта. Кинилэри тута кэлбит дьоҥҥо ыалдьыттар бэҕэһээ киэһэ барбыттара диэбитэ. Ыраахтааҕы чаҕардара ону итэҕэйэн, Иорданныыр суолунан көтүтэ турбуттара. Түүн Раав, түннүгэр быа баайан, Израиль дьонун аллара түһэрбитэ (дьиэтэ куорат эркинигэр баара). Кини сүбэтинэн, ол икки киһи хайаҕа тахсан үс күн саспыттара, онон кинилэри бултаһааччыларга киирэн биэрбэтэхтэрэ.

ИИСУС НАВИН 1:1-7; 2:1-16

Дьэбириэй норуота Иорданы туоруур

Иерихоннаан иһэн, Израиль норуота Иордан өрүһү туоруохтааҕа.

Айыы Тойон Иисус Навиҥҥа эппитэ: «Бу күнтэн ыла Мин эйигин Израиль норуотун иннигэр албан аатырдыам. Урут Моисейдыын сылдьыбытым курдук, аны билигин эйигинниин бииргэ сылдьарбын бары билиэхтэрэ. Кэс Тыл Хоппотун сүгэн иһэр дьону, Таҥара үлэһиттэрин, Иордан уутугар киирдилэр да, тохтотоор». Иисус дьоҥҥо эппитэ: «Бу сир олохтоохторун – хананейдары, хеттэри, евейдэри, ферезтэри, гергестэри, аморрейдары уонна иевустары – киэр үүрүөхтээх Таҥара биһигинниин бииргэтин бары билиэх туспутаахпыт. Сир бүттүүнүн Баһылыга буолар Айыы Тойон Кэс Тылын Хоппотун билигин эһиги иннигитигэр Иордан уҥуор туоратыахтара. Хоппону сүгэн иһээччилэр Иорданҥа киирдилэр да, өрүс сүүрдэрин тохтотон, уута эркин курдук өрө туруоҕа». Кырдьык, Таҥара үлэһиттэрэ Иордан өрүскэ киирээттэрин кытта (бурдук хомуурун саҕана Иордан туолан хаатыттан тахсара), уу сүүрдэрин тохтотон, Адам куоратыгар тиийэ эркиннии өрө туран кэлбитэ. Оттон бэтэрээ өттүнээҕи уу барыта муораҕа төттөрү түспүтэ.

Онон Израиль норуота кумаҕынан көрбүт Иордан өрүһү түгэҕинэн хааман туораабыта. Кинилэр туоруур кэмнэригэр Хоппону сүгэн иһэр дьон өрүс ортотугар киирэн турбуттара. Иисус Навин уон икки киһиэхэ сорудах биэрэн ол турбут сирдэриттэн, бу дьикти суол өйдөбүнньүгэ гынарга, биирдии тааһы ылларбыта. Айыы Тойон, дьон барыта туораабытын кэннэ, Иисус Навиҥҥа: «Хоппону сүгэн иһээччилэр өрүстэн таҕыстыннар», – диэбитэ. Таҥара үлэһиттэрэ кытылга тахсааттарын кытта, өрүс, уруккутун курдук, устубутунан барбыта.

Иисус Навин Иордантан ылбыт уон икки тааһын Галгал диэн сиргэ аҕалан уурбута.

ИИСУС НАВИН 3:7-17; 4:1-24

Иерихону ылыы

Израиль сэриитэ Иерихоҥҥа ыга анньан кэлбитэ. Иерихон ыраахтааҕыта куорат халҕан ааннарын барыларын хататан кэбиспитэ. Айыы Тойон норуотун сирдьитигэр Иисус Навиҥҥа эппитэ: «Иерихон ыраахтааҕылыын-буойуннуун эйиэнэ буолуоҕа. Сэбилэммит эр дьоҥҥут бука бары, Кэс Тыл Хоппотун туппутунан, куораты күҥҥэ биирдэ эргийэ хаамтыннар. Алта күн ити курдук эргийиҥ. Кэс Тыл Хоппотун иннигэр Таҥара үлэһиттэрэ, сэттэ киһи, муос турбаларын туппутунан, баран иһиэхтээхтэр. Сэттис күҥҥүтүгэр куораты сэттэтэ эргийээриҥ. Дьэ, ол кэннэ, Таҥара үлэһиттэрэ турбаларын үрдүннэр. Саамай улахан турба тыаһа иһилиннэ да, норуот бүттүүнэ үөгүлээн ньиргитиэхтээх. Оччоҕо куорат эркинэ төрдүгэр тиийэ сууллан түһүө. Дьэ, оччоҕо норуот куоракка киириэ».

Саалаах-саадахтаах буойуннар инники барбыттара. Кинилэр кэннилэриттэн муос турбалаах дьон уонна эмиэ сэбилэммит буойуннар испиттэрэ. Иисус норуоту сэрэппитэ: «Эһиги сымыыттааҕар бүтэй, балыктааҕар кэлэҕэй сылдьыҥ. Үөгүлээҥ диэн этэ иликпинэ, биир да тылы быктарыманг. Мин эттэхпинэ эрэ, үөгүлүөххүт». Ол күн дьон, Кэс Тыл Хоппотун туппутунан, куораты биирдэ эргийэн баран лааҕырдарыгар төннүбүттэрэ. Ити курдук, күн тура-тура алта күнү быһа эргийбиттэрэ. Сэттис күнүгэр Кэс Тыл Хоппотун куораты тула сэттэтэ эргиппиттэрин кэннэ, Иисус кэмниэ кэнэҕэс: «Үөгүлээҥ! Айыы Тойон куораты эһиэхэ биэрэр!» – диэн хаһыытаабыта. Муос турба оонньуур тыаһын истээт, бар дьон күргүөмүнэн үөгүлээн бытарыппыта. Сонно Иерихон эркинэ түгэҕэр тиийэ сууллан түспүтэ. Буойуннар куоракка тула өттүттэн тоҕо анньан киирбиттэрэ.

Били Иерихону чуҥнуу кэлэ сылдьыбыт Израиль дьоно кинилэри саһыарбыт Раавы быыһыах буолан, эрдэ сэрэтэн, дьахтар дьиэтин түннүгэр кыһыл таҥаһы ыйаппыттара. Онон чуо кэлэн, дьахтары дьиэ кэргэнин кытта куораттан таһаарбыттара. Ол кэннэ Иерихону уоттаан кэбиспиттэрэ.

ИИСУС НАВИН 6:1-24

Аморрейдардыын кыргыһыы

Биирдэ Гаваон диэн сиргэ аморрейдары кытта кырыктаах кыргыһыы буолбута. Киирсиэхтэрин иннинэ, Айыы Тойон Иисус Навиҥҥа эппитэ: «Куттаныма! Мин кинилэри эн илиигэр биэрэбин: эйигин утары кыайан туруулаһыахтара суоҕа». Иисус баһылыктаах Израиль сэриитэ лааҕыртан им балай хараҥа түүн тахсыбыта. Кинилэр өстөөххө күүппэтэх өттүттэн саба түһэн, Айыы Тойон көмөтүнэн аморрейдары кыайбыттара. Ордубут дьону Вефорон хайатыгар тиэрдэр суолунан Азекка уонна Макед сиригэр тиийэ эккирэппиттэрэ.

Кыайыы Израилга чэпчэкитик тиксибэтэҕэ – буойуннар уһун күнү быһа кыргыспыттара. Тыын былдьаһыга буолбутугар Иисус Навин ыксаан, Айыы Тойонтон күн саҕахха хойутаан киирдин диэн көрдөспүтэ. Дьоно истэригэр Иисус: «Күн, Гаваон үрдүгэр тур! Ый, Айалон хочотун үрдүгэр тохтоо!» – диэн үөгүлээбитэ. Кырдьык, кинилэр өстөөхтөрүн кыайыахтарыгар диэри, күн да, ый да биир сиргэ тохтоон турбуттара. Кыргыһыы бүтэн, Иисус Навин сэриитэ лааҕырга кыайыы-хотуу көтөллөөх төннүбүтэ.

Күн ити курдук, Айыы Тойон көҥүлүнэн, киһи көрдөһүүтүнэн, арҕаалаабакка, халлаан оройугар турбута диэн былыргыттан быйылгыга диэри – ол кыргыһыы иннинэ да, кэннинэ да – суоҕа. Айыы Тойон, ити курдук, норуотун туһугар Бэйэтинэн сэриилэспитэ.

Таҥара Иисус Навиҥҥа эппит үтүөкэн тылларын биһиэхэ эмиэ, Кинини итэҕэйэр хас биирдии киһиэхэ, туһаайар: «Мин эйиэхэ этэбин: бигэ буол, эр санаалан, туохтан да куттаныма. Ханна да барбытыҥ иһин, Мин, Айыы Тойон Таҥараҥ, эйигинниин бииргэ буолуом».

ИИСУС НАВИН 1:9; 10:6-15

Израиль судьуйалара

Израиль дьоно кэлиэн иннинэ, Ханаанҥа хеттэр, гергестэр, аморрейдар, хананейдар, ферезтэр, евейдэр уонна иевустар диэн омуктар олорбуттара. Олору барыларын «хананейдар» диэн ааттыыллара. Халыҥ аньыылаах хананейдары Айыы Тойон сир үрдүттэн имири соторго быһаарбыта. Кинилэр, сүнньүнэн, Ваал уонна Астарта таҥаралаахтара. Ваалга сүгүрүйэр кэмнэригэр саатсуут диэни букатын умнан кэбиһэллэрэ. Үҥэр-сүктэр үрдэл сирдэригэр мустан, таҥараларыгар кэрэх биэрэллэрэ, бэл, дьону кытта сиэртибэлиилэрэ.

Израиль норуота Ханаан сиригэр олохсуйбута. Ол урукку Ханаан сиригэр билигин Палестина (Израиль судаарыстыбата) уонна Иордан өрүс илин энээринээҕи уобаластар киирэллэр. Моисей сири Израиль уон икки уурҕугар, Иаков уон биир уолун удьуордарыгар – Рувим, Симеон, Иуда, Дан, Неффалим, Гад, Асир, Иссахар, Завулон, Иосиф уонна Вениамин уустарыгар – үллэрбитэ. Иосиф уурҕа икки салааҕа арахсара, биирдэрэ уолуттан Ефремтэн, иккиһэ эмиэ атын уолуттан Манассияттан силис тардара. Иаков биир уолун Левий уурҕа эрэ анал сир ылбатаҕа: левиттэр, Таҥара кинилэри Бэйэтин сулууспатыгар талан ылбыт буолан, Израиль атын уустарын куораттарынан тарҕанан олороллоро.

Ханаанҥа кэлэн олохсуйбут бастакы 300-400 сылларыгар Израиль уон икки уурҕа биир салалтата суоҕа. Сири-халлааны айбыт Айыы Таҥара итэҕэлэ кинилэри түмэрэ. Ол үрдүнэн Израиль дьоно чугас олорор атын норуоттар таҥараларыгар үҥэн-сүктэн, эмэгэккэ сүгүрүйэн, Таҥара ыйаахтарыттан өтөр-өтөр туораан тахсаллара. Буруйу-сэмэни оҥороллорун, эмэгэккэ сүгүрүйэллэрин иһин уордайан, Айыы Тойон Израиль норуотун өстөөх илиитигэр биэрэрэ. Оччоҕо моавтар, аммоннар, амаликтар, филистимнэр, хананейдар, мадианнар кинилэри халыыллара, билиэн тутан бараллара. Ол норуоттар батталларыттан эрэйи көрөн, Израиль дьоно Таҥаратын өйдөөн кэлэрэ, Киниттэн көмө көрдөһөрө. Оччоҕо Айыы Тойон, норуотун аһынан, кинилэр ортолоруттан сирдьиттэри – судьуйалары – таһаартаан, өстөөхтөрүн илиилэриттэн өрүһүйтэрэрэ. Ол эрээри судьуйалар өллүлэр да, норуот эмиэ уруккутун курдук най баран, эмэгэккэ сүгүрүйэрэ. Оччоҕо дьон Айыы Тойону уордатан, уруккуларынааҕар өссө ордук куһаҕанныктык быһыыланаллара.

Израиль норуотун салайбыт сирдьит судьуйалар ааттара манныктар: Гофониил, Аод, Самегар, бороруок дьахтар Девора, Варак, Гедеон, Авимелех, Фола, Иаир, Иеффай, Есевон, Елен, Авдон, Самсон уонна Самуил. Бу кинигэҕэ биһиги кинилэртэн сорохторун эрэ туһунан кэпсиэхпит.

Онон оччотооҕу Израилга ханнык да ыраахтааҕы суоҕа. Ким барыта бэйэтэ тугу сиэрдээх-сөптөөх диэбитинэн дьаһанан олороро.

СУДЬУЙАЛАР КИНИГЭЛЭРЭ

Гедеон

Иисус Навин өлбүтүн кэннэ, Израиль дьоно эмэгэккэ сүгүрүйэн, Таҥараны улаханнык уордаппыттара. Ол буруйдарыгар Айыы Тойон кинилэри мадианнар илиилэригэр биэрбитэ. Онон дьэбириэйдэр кыр өстөөхтөрүгэр кулут буолбуттара. Норуот ыар батталы сэттэ сылы быһа тулуйа сатаан баран, бүтэр уһугар Таҥараттан көмө көрдөспүтэ. Айыы Тойон кинилэр үҥэллэрин истэн, Израилга Гедеон диэн саҥа сирдьити туруорбута.

Гедеон бүтүн күүстээх киһи этэ эрээри, үйэтигэр бэйэтин күүстээхпин дэммэтэх киһи этэ. Таҥара киниэхэ эппитэ: «Мин эйигин кытта өрүү бииргэ буолуом, онон мадианнары тулутуоҥ суоҕа – барыларын биир киһини кыайар курдук кыайыаҥ». Гедеон, Айыы Тойон эппитин толорон, аҕата Ваал диэн таҥараҕа оҥорбут аалтаарын алдьаппыта. Гедеон уон чаҕарын илдьэ баран, ол Ваалга сиэртибэ биэрэр сымара таас остуолларын үрэйбитэ. Аалтаар аттыгар үүнэн турар ытык мастарын кэрдэн кэбиспитэ. Онтон Айыы Тойоҥҥо анаан атын аалтаары туттаран, Таҥараҕа бэлэх биэрбитэ. Гедеон, киниэхэ Айыы Тойон Тыына сайан түһэн, Израиль өстөөхтөрүн утары халыҥ сэриини хомуйбутунан барбыта. Кыргыһыы иннинэ, Гедеон, норуотун быыһыыр сорук киниэхэ чахчы сүктэриллибитин билээри, Таҥараттан бэлиэ көрдөөбүтэ. Айыы Тойон киниэхэ маннык бэлиэни биэрбитэ: Гедеон түүн бурдук сынньар куумунаҕа тэлгээбит бараанын тириитэ сарсыардааҥҥы сииккэ илийэн хаалбыта, оттон ол тулатынааҕы сир кубус-кураанах этэ. Нөҥүө түүнүгэр аны төттөрү буолбута: сир илийбитэ, оттон тирии кураанах хаалбыта.

Гедеон сэриилэһиэхтээх дьонун мадианнар лааҕырдарын тула туруорбута. Айыы Тойон киниэхэ эппитэ: «Эн аһара элбэх киһини илдьэ сылдьаҕын. Мин кинилэргэ мадианнары хотор кыаҕы биэрэрим табыллыбат. Биэрдэхпинэ, Израиль улаханнык сананан, өстөөҕү бэйэм кыайдым диэн киэн туттуоҕа. Онон норуоккар эт: ким чаҕыйа саныыр, ол дьиэтигэр төнүннүн». Гедеон Айыы Тойоно эппитин толорбута, онон сүүрбэ икки тыһыынча киһитэ дьиэтигэр төннүбүтэ. Уон тыһыынча эрэ буойун ордон хаалбыта. Ол үрдүнэн Айыы Тойон Гедеоҥҥа эн билигин да элбэх киһилээххин, онон дьоҥҥун өрүскэ илдьэн, ууну хайдах иһэллэрин кэтээн көр диэн

соруйбута. Дьон үксэ өрүскэ умса түһэ сытан уу иһэрэ. Арай үс сүүс киһи эрэ тобуктаан туран, ууну ытыһынан сомсон испитэ. Таҥара Гедеоҥҥа эппитэ: «Ити ытыһынан сомсон испит үс сүүс киһи эһигини өстөөхтөн быыһыаҕа. Мин эһиэхэ кыайыыны бэлэхтиэм».

Барыта Таҥара эппитин курдук буолбута. Айыы Тойон улуу дьиктини оҥорон, Израиль баара-суоҕа үс сүүс киһитэ аата-ахсаана биллибэт мадианнар, амаликтар халыҥ сэриилэрин кыайбыта.

СУДЬУЙАЛАР КИНИГЭЛЭРЭ 6–7

Күүстээх Самсон

Таҥара эҥин бэйэлээх дьикти дьайыыны оҥорорун, норуотугар амарахтык сыһыаннаһан өрүү көмөлөһөрүн үрдүнэн, Израиль дьоно Айыы Тойонтон хат тэйэн, аньыыны-хараны оҥорон барбыттара. Ол буруйдарыгар филистимнэргэ билиэн түбэһэн, түөрт уон сылы быһа баттанан-үктэнэн олорбуттара. Кинилэр өссө билиэҥҥэ сырыттахтарына, Айыы Тойон норуоту салайтара Самсон диэн судьуйаны туруорбута. Самсон киһиттэн эрэ таһыччы күүстээх бухатыыр этэ. Ол дьикти күүһэ кини уһун баттаҕар түмүллэн сылдьара. Самсон өссө төрүөн иннинэ, Таҥара оҕо төрөппүттэригэр уолгут баттаҕын кырыйаайаҕыт, оччоҕо кэлин назорей (Таҥараҕа анаммыт киһи) буолан, норуотун филистимнэртэн быыһанар суолга туруоруо диэн эппитэ.

Самсон бүтүн күүстээх буолан, биирдэ суолга утары көрсүбүт хахайын тырыта ыытан кэбиспиттээҕэ. Өсүөл сыҥааҕын унуоҕунан тыһыынча филистими өлөрбүтэ эмиэ баара. Хайдахтаах да бөҕө ситии быаны, хандалыны кини кэбэҕэстик алдьатара.

Биирдэ Самсон Газа куоракка тиийэн хоммута. Филистимнэр кинини өлөрөөрү, куорат аанын хататан баран, халлаан сырдыырын кэтэһэн, саһан олорбуттара. Самсон түүн ортото уһуктан кэлэн, куораттан тахсарга быһаарыммыта. Куорат аана хам хатанан турарын көрөн да баран, хаайтаран турбатаҕа. Халҕан ааны баҕаналарыхатыырдары тоҕо тардан ылан, санныгар сүгэн кэбиспитэ уонна хайа үрдүгэр таһааран бырахпыта.

СУДЬУЙАЛАР КИНИГЭЛЭРЭ 13:1-5; 14:5, 6; 15:14, 15; 16:1-3

Самсон өлүүтэ

Самсон Израилга сүүрбэ сыл судьуйалаабыта. Ол тухары уоттаах харахтааҕы утары көрдөрбөккө, норуотун өстөөхтөрүн филистимнэри биир муннукка ыган, улахан кутталга олордубута. Кинини өлөрөн кэбиһиэхтэрин баҕараллара да, тоҕо итинник күүстээҕин билбэт буолан, иннин кыайан ылбатахтара.

Ол иһин биирдэ филистимнэр Самсон таптыыр дьахтарыттан Далидаттан киһиҥ улуу күүһүн кистэлэҥин бил диэн көрдөспүттэрэ. Дьахтар үстэ ыйыппыта да, Самсон кырдьыгы этиэн баҕарбатаҕа. Ол эрээри Далида күн аайы ааттаһара бэрдиттэн Самсон киниэхэ кистэлэҥин этэн биэрэргэ күһэллибитэ: «Мин, баттаҕым кырылыннна да, күүһүм-уоҕум сонно сүтэр, оччоҕо атын дьонтон туох да уратыта суох буолабын».

Итини истэн баран, Далида кинини утутан кэбиспитэ уонна филистимнэри ыҥырбыта. Өстөөхтөр кэлэн бухатыыр баттаҕын кырыйааттарын кытта, кини дьикти күүһэ-уоҕа сүтэн хаалбыта. Онтон ыла Айыы Тойоно тэйэн, Самсон мөлтөөн-ахсаан барбыта.

Өстөөхтөрө Самсону алтан сыабынан хам кэлгийэн, икки хараҕын тэһэн баран, хаайыы дьиэтигэр бурдук тартарбыттара. Самсон баттаҕа уһаан, улуу күүһэ улам төннөн испитэ.

Биирдэ филистимнэр эмэгэккэ кэрэх биэрээри, бииргэ мустубуттара. «Эн биһиги сирбитин-уоппутун эспит, элбэх киһибитин өлөрбүт өстөөхпүтүн Самсону биһиэхэ тутан биэрбитин!» – дии-дии, таҥараларыгар уруй-айхал эппиттэрэ. Онно баар дьон бука бары үөрэн: «Ол киһини манна аҕалын! Кэлэн биһигини саататтын!» – диэн күлсүү-салсыы бөҕө буолбуттара. Сотору Самсону аҕалан, дьиэ үрдүн тутан турар икки улахан баҕана ыккардыгар туруорбуттара. Самсон: «Айыы Тойон Таҥара, миигин өйдөөн-санаан кэл! Тиһэх төгүл бөҕөргөтөн, икки харахпын кинилэртэн иэстэһиннэр!» – диэн иһигэр көрдөһө-ааттаһа турбута. Онтон эмискэ: «Өстөөхтөрбүн кытта өллөҕүм буоллун!» – диэн хаһыытаат, дьиэ икки тулааһын баҕанатын тоҕо тардан ылбыта. Сонно баараҕай тутуу сууллан, иһигэр чуоҕуһан турбут дьону барытын ньимси баттаабыта.

СУДЬУЙАЛАР КИНИГЭЛЭРЭ 16:14-30

Руфтаах Ноеминь

Судьуйалар салайар кэмнэригэр Иудея сиригэр биирдэ улахан сут турбута. Онно биир Елимелех диэн киһи, хоргуйан өлүмээри, кэргэнин уонна икки уолун кытта Вифлеем куораттан Моав сиригэр көһөн барбыта. Моав дьоно Өлбүт (Мёртвай) муора илин энээригэр олороллоро. Елимелех кэргэнэ – Ноеминь, уолаттара Махлон уонна Хилеон диэн ааттаахтара.

Сотору аҕалара өлөн, Ноеминь огдообо буолан икки уолун кытта хаалбыта. Уолаттара ол дойду кыргыттарын кэргэн ылбыттара. Биир кийиитэ Орфа, оттон иккиһэ Руфь диэн этэ. Уонча сыл олорбуттарын кэннэ, Ноеминь аны икки уола өлбүтэ. Сотору дьахтар Иудея норуотугар Таҥара үчүгэй үүнүүнү биэрбитин, сут ааһан үтүө дьыл өҥөйбүтүн истэн, төрөөбүт дойдутугар төннөргө быһаарыммыта.

Ноеминь Моав сириттэн араҕан уһун айаҥҥа турбута. Икки кийиитэ кинини кытта барсыбыттара. Саҥардыы айаннаан иһэн, Ноеминь кинилэргэ эппитэ: «Тукаларыам, төрөппүттэргитигэр төннүҥ. Эһиги уолаттарбар да, миэхэ да өрүү олус үчүгэйдик сыһыаннаһар этигит. Айыы Тойон эһиэхэ эмиэ соҕордук үтүөтүк сыһыаннастын. Таҥара көмөтүнэн, этэҥҥэ эргэ тахсан, саҥа дьиэлэниҥ-уоттаныҥ!» Итиэннэ иккиэннэрин уураталаан ылбыта. Кийииттэрэ, ытыы-ытыы: «Суох, биһиги эйигин кытта барсабыт», – дии турбуттара. Ноеминь сөбүлэспэтэҕэ: «Кэбиһиҥ, итинник диэмэҥ. Мин эһигини аһынарым бэрт. Айыы Тойон миэхэ бииртэн-биир үлүгэри ыыта турар...». Кийииттэрэ эмиэ ытаһан барбыттара. Орфа, хотунун кытта бырастыылаһан баран, дьиэтигэр төннүбүтэ. Оттон Руфь эппитэ: «Миигин тылгар киллэрэ сатаама, мин төннүбэппин. Ханна да буоллун, эйигинниин барсыам. Ханна олороҕун – мин эмиэ онно олоруом. Эн норуотуҥ мин норуотум буолуо, эн Таҥараҥ мин Таҥарам буолуо. Онон ханна өлөҕүн да, мин эмиэ онно өлүөм, аттыгар көмүллүөм. Айыы Тойон туох да кыһалҕаны ыыттын. Биһиги өллөхпүтүнэ эрэ, арахсыахпыт». Руфь бигэтик санаммытын көрөн, Ноеминь кинини төнүннэрэ сатаабатаҕа.

РУФЬ 1:1-17

Руфь – Вооз бааһынатыгар

Ноеминь Руфтуун Вифлеемҥэ кэлбиттэрэ. Киниләри көрөн, куорат бүттүүнэ аймаммыта. Бары: «Ама, ити Ноеминь кэлбитэ буолуо дуо?» – дэһэллэрэ. Ноеминь киниләргэ этэрэ: «Эһиги аны миигин „Ноеминь“ („Ис киирбэх“) диэмэҥ, „Мара“ („Аһыылаах“) диэн ааттааҥ. Сүдү күүстээх Таҥара миэхэ улуу аһыыны-кутууну амсатта. Мантан барарым саҕана, миэхэ туох барыта баара, оттон билигин Айыы Тойон миигин кураанах төнүннэрдэ».

Арай биирдэ Руфь Ноеминь аймаҕа Вооз диэн киһи бааһынатыгар тиийбитэ. Онно бурдук быһар дьон тохпут куоластарын итигэстии сылдьыбыта.

Хаһаайын, кинини көрөөт да, ийэ кылыныгар көмөлөһөөрү туора дойдуга кэлбит Руфь буоларын билбитэ. Ол иһин кини күн аайы кэлэн бурдук итигэстиирин көҥүллээбитэ. Үлэһиттэригэр бурдук быһа сылдьан сиргэ куолас хаалларар буолуҥ, кинини атаҕастааманҕ диэбитэ.

Вооз Руфка: «Хотуҥҥун көрө-истэ сылдьаары, ийэлээх аҕаҕын хаалларан туора дойдуга кэлсибиккин, – диэбитэ. – Үтүөҕүн Айыы Тойон төлүөҕэ. Таҥара кынатын анныгар уоскулаҥ көрдүү кэлбитиҥ иһин, Израиль Айыы Тойон Таҥарата эйиэхэ көмөлөстүн!»

Көрсүө-сэмэй Руфь киниэхэ: «Тойонуом, эн амарах сыһыаҥҥын сүтэрбэтэрбин! – диэн хоруйдаабыта. – Эн кулуккар тэҥэ суох кыра киһини миигин санаабын көтөхтүҥ, миэхэ үтүө тыллары эттиҥ».

Сотору Руфь Воозка кэргэн тахсан, уол оҕону төрөппүтэ. Вифлеем дьахталлара Ноеминҥа этэллэрэ: «Алгыстаах Айыы Тойон эйигин кэнчээри ыччата суох хаалларбата. Уолчааныҥ Израилга албан аатырыахтын, суон сураҕырыахтын! Эйигин итинник таптыыр сэттэ да уоллааҕар күндү кийиитиҥ оҕото эйиэхэ кырдьар сааскар сүрэҕиҥ ымыыта буолуо. Уонна эйигин аһата-сиэтэ, көрө-истэ сылдьыа турдаҕа». Кини оҕону куруук көтөҕө сылдьарын көрөн ыала дьахталлар: «Дьэ, Ноеминь, хата, уолламмыт», – диэн үөрэллэрэ. Уолчааны Овид диэн ааттаабыттара. Кэлин кини улаатан Иессей аҕата, Давид эһэтэ, буолбута. Оттон Давид Израиль улуу ыраахтааҕыта этэ. Бу кинигэҕэ биһиги кини туһунан кэпсиэхпит.

РУФЬ 1:19-21; 2:1-16; 4:13-17

Анна көрдөһүүтэ

Израилга Рама куоракка Елкана диэн киһи баара. Кэргэнэ Анна диэн этэ. Оҕото суох буолан, Анна наһаа санааргыыра, эрэйдэнэрэ. Кэргэнниилэр сыл ахсын быраанньык аайы Силом куоракка Айыы Тойон Ытык Сурдугар баран, Киниэхэ үҥэллэрэ, сиэртибэ биэрэллэрэ. Таҥараҕа үнэр кэмнэригэр Анна куруук ытаан-соҥоон муҥнанара. Кэргэнин таптыыр буолан, Елкана кинини олус аһынара.

Биирдэ кинилэр Силомҥа Айыы Тойон Сурдугар кэлбиттэригэр Анна эмиэ ытаан барбыта. «Тоҕо ытыыгыный, Анна? – диэбитэ Елкана. – Тоҕо наһаа курутуйаҕын? Мин эйиэхэ уон да уол оҕотооҕор күндүбүн буолбат дуо?»

Анна ытыы-ытыы, Айыы Тойоҥҥо эппитэ: «Айыы Тойон Саваоф! Кулутуҥ, мин, хайдах эрэйдэнэрбин Эн көрөҕүн. Кулуккун миигин өйдөөн-санаан кэлэн, миэхэ уол оҕону бэлэхтиириҥ буоллар, мин ол оҕону Эйиэхэ биэриэм этэ. Оччоҕо оҕом Эйиэхэ ананан, баттаҕа хаһан да кырыллыа суоҕа этэ».

Анна Айыы Тойонтон өр көрдөспүтэ. Кини үҥэрин аан аттыгар Таҥара үлэһитэ Илий саҥата суох көрөн олорбута. Анна ботугураан көрдөһөр буолан, уоһа эрэ хамсыыра. Илий кинини итирик дии санаабыта. «Арыгы иһэн баран, манна кэлэн туруоҥ дуо? Бар, өйдөн», – диэбитэ кини дьахтарга. «Суох, тойонуом, мин арыгы испэтэҕим. Бу санаабын-онообун сүөкэнэн, дууһабын Айыы Тойоҥҥо арыйдым, – диэн хоруйдаабыта Анна. – Кулуккун, миигин, сэлээрчэх дии санаама – мин ыар санааҕа, улуу кутурҕаҥҥа ылларан, Таҥараҕа үҥтүм». Илий эппитэ: «Чэ, оччотугар дьиэлээ. Израиль Айыы Тойон Таҥарата көрдөспүккүн барытын биэриэ». Анна Илийгэ махтанан: «Алгыстаах эппитэ буоллун», – диэбитэ. Дьиэтигэр төннөн кэлэригэр кини, санаата дьэгдьийэн, биллэ сэргэхсийбитэ.

Айыы Тойон кини көрдөһөрүн истэн, Анна уол оҕону төрөппүтэ.

1 ЫРААХТААҔЫЛАР 1:1-18

Анна оҕотун Таҥараҕа аныыр

Анна күүтүүлээх уолчаанын Самуил диэн ааттаабыта. Оҕотун, арыый улааппытын кэннэ, Храмҥа аҕалбыта. Анна Илийгэ: «Мин били эн аттыгар туран Айыы Тойоҥҥо үҥпүт дьахтарбын, – диэбитэ. – Таҥараттан өрүү уол оҕону көрдөһөрүм. Айыы Тойон миигин истэн, баҕа санаабын толордо. Уолум бу баар. Оҕобун Айыы Тойоҥҥо биэрэбин. Үйэтин тухары Киниэхэ сулууспалаатын». Анна амарах санаалаах Айыы Тойоҥҥо сүгүрүйбүтэ уонна ис сүрэҕиттэн махтанан, Таҥараҕа айхал тылларын эппитэ:

Айыы Тойон сүрэхпин үөрүүнэн толордо!
Эн миигин өрүһүйдүҥ,
ол иһин, Эйиэхэ быыһатан, мин үөрэбин-көтөбүн.
Ким кэлиэй Айыы Тойон курдук сибэтиэй?
Эйигиттэн атын Таҥара суох,
биһиги Таҥарабытыгар холоонноох бигэ тирэх суох.
Бэрдимсийэ саҥарыманг, баламаттык тыллаһыманг:
Айыы Тойон барытын билэр, барытын ыараҥнатан көрөр.
Кини сибэтиэй дьонун араҥаччылыыр.
Кэрээнэ суохтар харанҕаҕа мунан, суола-иих суох сүтүөхтэрэ,
Киһи Таҥара көмөтүнэн эрэ этэҥҥэ сылдьар.
Айыы Тойон Кинини утарсааччылары имири сотуоҕа.

Анна кыракый Самуилы Илийгэ хаалларбыта. Оҕо Храмҥа улааппыта. Уолчааны Айыы Тойон да, дьон-сэргэ да бары таптыыллара. Ийэтэ сылын аайы уолугар саҥа таҥас аҕалан биэрэрэ. Самуил ону таҥнан баран, Айыы Тойоҥҥо сулууспалыыра.

1 ЫРААХТААҔЫЛАР 1:25-28; 2:1-10, 18, 19, 26

Самуилы ыҥырар саҥа

Хороччу улаатан эрэр Самуил Храм ис-тас үлэтигэр көмөлөһөрө. Оччотооҕуга Айыы Тойон дьону кытта сэдэхтик кэпсэтэрэ, кинилэргэ хам-түм эрэ көстөрө.

Биир түүн Илий оронугар сытан саҥардыы нухарыйан испитэ. Таҥара сибэтиилинньигэ өссө да умайа турара. Самуил уолчаан Таҥара Хоппото баар сиригэр, Айыы Тойон Храмыгар, утуйаары сытара. Эмискэ кинини Айыы Тойон ыҥырбыта. Уол саҥаны истэн, хап-сабар: «Мин бу баарбын!» – дии түспүтэ. Онтон Илийгэ сүүрэн тиийэн: «Бу баарбын. Миигин эн ыҥырдыҥ дуо?» – диэбитэ. Илий: «Суох, тоойуом, ыҥырбатаҕым, баран утуй», – диэбитэ. Самуил төннөн баран сыппыта.

Ол эрээри Айыы Тойон Самуилы өссө ыҥырбыта. Уол ойон туран, Илийгэ тиийбитэ: «Бу баарбын ээ. Эн миигин ыҥырдыҥ дуо?» Илий уруккутун курдук: «Суох, ыҥырбатаҕым. Баран утуйан хаал», – диэн төттөрү ыыппыта. Айыы Тойон Самуилы кытта кэпсэтэ илигэ, онон уол Кини саҥатын билбэт этэ.

Онтон Айыы Тойон үсүһүн ыҥырбытыгар Самуил Илийгэ тиийэн: «Мин бу баарбын. Миигин ыҥырдыҥ дии?» – диэн ыйыппыта. Онуоха Илий, уолу Айыы Тойон ыҥырарын, дьэ, өйдөөн, киниэхэ сүбэлээбитэ: «Баран сыт. Өссө биирдэ ыҥырдаҕына, Айыы Тойонум, саҥар, кулутуҥ Эйигин истэбин диэр». Самуил оронугар баран, бүтүн бэйэтэ кулгаах буолан кэтэһэн сыппыта. Сотору Айыы Тойон кинини эмиэ уруккутун курдук ыҥырбытыгар уол Илий үөрэппит тылынан: «Саҥар, Айыы Тойон, кулутуҥ Эйигин истэбин», – диэбитэ.

Дьэ, онно Айыы Тойон Самуилга Илий дьиэ кэргэнин субу хайдах уодьуганныахтааҕын туһунан кэпсээбитэ. Уолаттара куһаҕаннык быһыыланалларын билэ-билэ, кинилэри буойбатаҕын иһин, Айыы Тойон Илийи накаастыах буолбута.

1 ЫРААХТААҔЫЛАР 3:1-14

Илий өлүүтэ

Айыы Тойон Израиль норуотун аньыыта аһара халыҥаабытын иһин буруйдаан, филистимнэр илиилэригэр биэрбитэ. Өстөөҕү кытта кыргыһыыга Израиль дьоно түөрт тыһыынча кэриҥэ киһилэрин сүтэрбиттэрэ. Хотторон баран хонук сирдэригэр кэлбиттэригэр аҕа баһылыктара: «Бу туох иһин Айыы Тойон биһигиттэн киэр хайыһан, кыайыыны өстөөххө биэрдэ? – дии тоһуйбуттара. – Силомҥа баран, Айыы Тойон Кэс Тылын Хоппотун аҕалыыһыбыт. Хоппо бэйэбитин кытта сырыттаҕына, өстөөхтөртөн быыһыаҕа». Силомҥа дьон ыытан, Айыы Тойон Саваоф Кэс Тылын Хоппотун аҕалтарбыттара. Хоппону Илий уолаттара Офни уонна Финеес арыаллаан кэлбиттэрэ. Ол да буоллар өстөөхтүүн саҥа кыргыһыыга Израиль дьоно хотторбуттара. Отут тыһыынча сатыы буойуннарын сүтэрэн, сэрии толоонуттан куотарга күһэллибиттэрэ. Таҥара Хоппото филистимнэр илиилэригэр киирбитэ. Илий уолаттара Офни уонна Финеес өлбүттэрэ.

Сэрии толоонуттан биир илдьит киһи Илий олорор куоратыгар Силомҥа сүүрэн кэлбитэ. Кини Израиль норуота иэдээннээхтик хотторбутун туһунан иһитиннэрбитэ. Куорат аймана түспүтэ, бары ытаһан-соҥоһон барбыттара. Ити кэмҥэ Таҥара үлэһитэ Илий куорат аанын аттыгар суол кытыытыгар олороро. Эмискэ аймалҕан буолбутун, дьон ытаһарын истэн, кини илдьит киһиттэн бу туох айдаанай диэн ыйыппыта. Анараанҥыта: «Иэдээн бөҕөтө буолла, филистимнэр хоттулар, – диэбитэ. – Таҥара Хоппотун былдьаттыбыт. Уолаттарыҥ иккиэн өллүлэр».

Илдьит киһи Таҥара Хоппотун туһунан этээтин, Илий сууллан түһэн өлөн хаалбыта. Кини Израилга түөрт уон сыл судьуйалаан баран, тоҕус уон аҕыс сааһыгар өлбүтэ.

Айыы Тойон Самуилы аан маҥнай ыҥырбыт түүнүгэр Илий дьиэ кэргэнин туһунан эппитэ ити курдук туолбута.

1 ЫРААХТААҔЫЛАР 4:1-18

Саул – Израиль ыраахтааҕыта

Самуил Израиль улуу бороруога буолбута. Кини сымыйа таҥараларга сүгүрүйэри бопсон, дьону тыыннаах Таҥараҕа эргиллэргэ ыҥырара. Кэлин кырдьан баран, Израиль судьуйаларынан уолаттарын анаталаабыта. Оҕолоруттан хайалара да аҕаларын суолунан барбатаҕа. Бары инҥэҕэ-обокко ылларан, бэрик эрэйэн, дьону кырдьыктаахтык дьүүллээбэт буолбуттара. Ол иһин Израиль аҕа баһылыктара Самуилга кэлэн: «Ытык кырдьаҕаспыт, кырыйдыҥ. Уолаттарыҥ эн суолгуттан туораатылар, – диэбиттэрэ. – Онон норуокка ыраахтааҕыта туруор. Биһиги, атын омуктар курдук, эмиэ ыраахтааҕылаах буолуоҕуҥ». Кинилэр итинник көрдөһөллөрүн Айыы Тойон сөбүлээбэтин бороруок билэрэ. Самуил үҥпүтүгэр Айыы Тойон эппитэ: «Тугу этэллэрин толор. Эйигиттэн буолбатах, Миигиттэн киэр хайыстылар, Миэхэ салайтарыахтарын баҕарбатылар. Кинилэри Египеттэн таһаарыахпыттан баччааҥҥа диэри Миигин умнан, сымыйа таҥараларга сүгүрүйэллэр. Миэхэ хайдах сыһыаннаһалларый да, эйиэхэ эмиэ соннук сыһыаннаһаллар. Этэллэрин толор, ол гынан баран ыраахтааҕыларын Бэйэм талыаҕым. Эн кинилэргэ ыраахтааҕы быраабын этиэҥ».

Самуил норуокка Айыы Тойон тылын тиэрдэн: «Ыраахтааҕы эһигини баттыа-үктүө, оччоҕо, төһө да өрүһүлтэ көрдөөбүккүт иһин, Айыы Тойон эһиэхэ аны көмөлөһүө суоҕа», – диэн өйдөтө сатаабыта. Норуот Самуилы истэ да барбатаҕа, ыраахтааҕыта туруор диирин уураппатаҕа.

Биирдэ Айыы Тойон Самуилга үрдүк уҥуохтаах, олус кыраһыабай дьүһүннээх Саул диэн эдэр уолу ыыппыта. «Мин эйиэхэ эппит киһим бу баар, – диэбитэ Айыы Тойон. – Норуоппун аны кини салайыа». Самуил иһиттээх олива арыытын ылан, ону Саул төбөтүгэр куппута уонна уолу ууран баран: «Айыы Тойон эйигин ыраахтааҕынан анаата. Кини норуотун аны эн салайыаҥ», – диэбитэ. Ити курдук Саул Израиль ыраахтааҕыта буолбута.

1 ЫРААХТААҔЫЛАР 8:1-22; 9:2, 17; 10:1

Ыраахтааҕы буолуохтаах Давид

Ыраахтааҕы буолбут Саул биирдэ улахан аньыыны оҥорбута. Филистимнэри кытта кыргыһыахтарын иннинэ, кинилэргэ Самуил бороруок кэлэн Айыы Тойоҥҥо сиэртибэ биэриэхтээҕэ. Саул сэттэ күн кэтэһэн көрбүтэ да, Самуил биллибэтэҕэ. Сэриитин дьоно сыыйа тарҕаһан барбыттара. Саул ыксаан, Самуилы күүппэккэ бэйэтэ сиэртибэ биэрэргэ быһаарыммыта. Дьиҥэр, ону Таҥара үлэһитэ эрэ биэриэхтээҕэ. Саул сиэртибэ биэрэн бүтээтин кытта, Самуил тиийэн кэлэн эппитэ: «Таҥара эн былааскын Израилга букатыннаахтык туругурдуохтаах этэ. Ону баара эн Айыы Тойон Таҥараҥ ыйбытын кэһэн, халы-мааргытык быһыыланныҥ. Онон өр салайыаҥ суоҕа. Айыы Тойон сүрэҕэ сөбүлүүр киһитин булуоҕа. Эн Кини ыйбытын толорботуҥ. Айыы Тойон норуокка атын сирдьити талыаҕа».

Сотору Айыы Тойон Самуилга сырдык баттахтаах, арылхай харахтаах, олус үчүгэй дьүһүннээх Давид диэн уолу көрдөрбүтэ. Давид үтүөкэннээх бостуук этэ, аҕатын барааннарын маныыра. Барааннарыгар олус кыһаллар-мүһэллэр буолан, сүөһүтүн ханнык баҕарар сиэмэх кыылтан быыһаан ылара.

Самуил Айыы Тойон ыйбытын толорон, Давиды Израиль норуотун салайарга анаан олива арыынан аҕаабыта. Ол күнтэн ыла Таҥара Тыына Давиды кытта өрүү бииргэ сылдьар буолбута. Оттон Саулу Айыы Тойон Тыына хаалларан, куһаҕан тыын сордоон барбыта. Ол иһин Саул арфаҕа үчүгэйдик оонньоон кинини уоскутар киһини булуҥ диэн соруйбута. Сотору киниэхэ Давиды булан аҕалбыттара. Уол ыраахтааҕы дыбарыаһыгар сулууспалыыр буолбута. Саул кинини олус сөбүлээн, бэйэтигэр көмөлөһөөччү гыммыта. Куһаҕан тыын Саулу сордоотоҕуна, Давид арфаҕа оонньуура. Оччоҕо тыын тэйэн, ыраахтааҕы ис-иһиттэн чэпчээн, көнньүөрэн кэлэрэ.

1 ЫРААХТААҔЫЛАР 13:13-14; 16:11-23

Давид Голиафтыын күөн көрсөр

Биирдэ филистимнэр, Израиль норуотунуун кыргыһаары, сэрии хомуммуттара. Саул баһылыктаах Израиль буойуннара эмиэ сэриигэ бэлэмнэнэн, өстөөх хорҕойбут хайатын утары мустубуттара. Давид үс убайа үһүөн Саул сэриитигэр бааллара. Сотору аҕалара Давиды убайдарыгар өйүө килиэп илтэрэ, доруобуйаларын туругун биллэртэрэ уонна, баҕар, тугу эмэ эбии ылларыахтара диэн, кыргыһыы буолуохтаах толоонугар ыыппыта.

Давид, убайдарын кытта кэпсэтэ туран, өстөөх ортотугар Голиаф диэн сүүнэ улахан филистим киһитин бэлиэтии көрбүтэ. Алтан балаһа куйахтаах, дуулаҕа бэргэһэлээх бухатыыр аарыма үҥүүнү уонна илии куйаҕын тутан туран, Таҥара норуотун күлүү-элэк оҥосторо, Айыы Тойону үөҕэрэ. Эһигиттэн хайаҕыт эмэ миигин кытта күөн көрсөн кыайыа да, биһиги филистимнэр эһиэхэ кулут буолуохпут дии-дии, бэлэһинэн күлэрэ. Аҥаардас көрүҥүттэн да дьулайан, Голиафка ким да утары тахсыбатаҕа. Давид, кини Таҥараны уонна Израиль буойуннарын үөҕэрин истэн, Саултан ити киһини кытта киирсэрбин көҥүллээ диэн көрдөспүтэ. Саул эн эдэриҥ бэрт, онон кыргыһа үөрүйэх сэриигиккэ киирэн биэрэриҥ табыллыбат диэн, көҥүллээбэтэҕэ. Онуоха Давид урут барааннары маныы сылдьан, Айыы Тойон көмөтүнэн, хахайдары да, эһэлэри да хотор этим диэн кэпсээбитэ. Дьэ, онно эрэ көҥүллээн, Саул уолга алтан куйаҕы уонна дуулаҕа бэргэһэни кэтэрдибитэ. Давид кэтэ үөрэммэтэх ыарахан куйаҕын тута устан кэбиспитэ. Кини үрүйэ таһыттан биэс бөкүнүк тааһы булан ботуоҥкатыгар уктубута уонна тайах маһын туппутунан өстөөххө утары тахсыбыта.

Голиаф киниэхэ кэлэн иһэр Давиды көрөн, күлэн алларастаабыта: «Тугуй, ыппын дуо мин? Миэхэ тоҕо мастаах тахсаҕын?» Давид эппитэ: «Эн кылыстаах, үҥүүлээх, куйахтаах таҕыстыҥ, оттон мин эйигин утары эн үөхпүт Таҥараҥ – Айыы Тойон Саваоф, Израиль Таҥаратын – аатыттан иһэбин!» Уонна ботуоҥкатыттан тааһы ылан анал быаҕа иилэн баран, ону эргичитэн, өстөөҕү сүүһүн тобулу бырахпыта. Сүүнэ улахан Голиаф сууллан түһээт, сонно өлөн хаалбыта. Филистимнэр улуу күүстээх киһилэрэ өлбүтүн көрөн, уолуйан, атахха биллэрбиттэрэ. Израиль кыайбыта.

1 ЫРААХТААҔЫЛАР 17:1-53

Ионафан

Давид күөн көрсөн кыайбыт бухатыырын Голиаф моонньоох баһын Саулга аҕалан биэрбитэ. «Эн ким уолунаҕыный?» – диэн ыйыппыта ыраахтааҕы. «Мин Вифлеемҥэ олорор Иессей уолунабын», – диэбитэ Давид. Ити кэпсэтэр кэмнэригэр аттыларыгар ыраахтааҕы уола Ионафан эмиэ баара. Күүстээх-уохтаах, эр санаалаах Ионафан Давиды ис сүрэҕиттэн таптыыра, онон уолаттар доҕордоспуттара. Ионафан Давидка бэйэтэ кэтэр таҥаһын, курун, кылыһын уонна ох саатын бэлэхтээбитэ. Давид киниэхэ эмиэ олус үчүгэйдик сыһыаннаһара.

Саул уолаттар доҕордоһоллорун ахсарбат этэ. Биирдэ кинилэр өстөөхтөрүн филистимнэри кыайан-хотон төннөн истэхтэринэ, бар дьон утары тахсан: «Саул тыһыынчаны хоппута, оттон Давид – уонунан тыһыынчаны!» – диэн уруйдаан ыллаабыта. Саул онтон олус хомойбута, Давиды албан аатырдалларын сөбүлээбэтэҕэ. Ол кэмтэн ыла уолу ордугургуу санаан, хайдах эмэ гынан кинини өлөрөр сылтах була сатыыр буолбута.

Биирдэ куһаҕан тыын ыраахтааҕыны эмиэ сордоон барбытыгар Давид арфаҕа оонньуу олорбута. Эмискэ Саул, үҥүүтүн сулбу тардан ылаат, уолу ыраҕан кууһуннарбыта. Сымса Давид кыл мүччү аһаран биэрбитэ. Ионафан уордайбыт аҕатыттан доҕорун хаста да көмүскээбитэ. Наар куһаҕаны саныырын иһин, аҕатын сэмэлиирэ: «Кулуккун Давиды утаран аньыыга киирбэтиҥ буоллар! Кини эйиэхэ туох да куһаҕаны оҥорботоҕо, туһалыы эрэ сылдьар. Олоҕун да кэрэйбэккэ, филистим киһитин өлөрбүтэ, онон Айыы Тойон Израилга улуу кыайыыны биэрбитэ. Эн онтон үөрэр этиҥ. Оччоҕо тоҕо маннык аньыыга киирэн, буруйа суох Давиды өлөрө сатыыгын?» Маҥнай утаа Саул, уола этэрин истэн, уоскуйара. Бэл, биирдэ Давиды өлөрүөм суоҕа диэн андаҕайбыта.

1 ЫРААХТААҔЫЛАР 17:57-58; 18:1-11; 19:1-6

Давид – утуйа сытар Саул аттыгар

Саул Давиды абааһы көрөрө күнтэн күн күүһүрэн иһэрэ. Аҕата уолу булгу өлөрөргө санаммытын билэн, Ионафан таптыыр доҕорун сэрэппитэ. Давид, эрэллээх дьонун хомуйан баран, Саул-тан күрээн хайаҕа саһа сылдьыбыта. Саул буоллаҕына буойуннарын кытта кинини көрдөөн, сири-уоту барытын кэрийэрэ. Таҥара Давидтыын бииргэ буолан, кинилэр уолу хайдах да кыайан туппатахтара. Дьиҥэр, Саулу өлөрөр табыгастаах түгэн Давидка хаста да тосхойбута. Ол гынан баран кини Таҥараны таптыыр буолан, ыраахтааҕыга куһаҕаны оҥоруон баҕарбатаҕа.

Биирдэ үс тыһыынча киһилээх Саул эмиэ Давиды көрдөөн, хайаны тараахтаан барбыта. Кини буойуннарыныын томтор үрдүгэр тохтообутун Давид истибитэ, онон түүн бары утуйа сыттахтарына, доҕорунуун Авессалыын хайаттан түһэн Саул хоммут сиригэр сыбдыйан кэлбиттэрэ. Ыраахтааҕы тугу да билбэттии утуйа сытара, үҥүүтэ аттыгар сиргэ батары анньыллан турара. Авесса Давидка: «Бу үҥүүнэн кинини өтөрү түһэрбин көҥүллээ», – диэбитэ. Давид Таҥара талыылааҕын өлөртөрбөтөҕө, күнэ-дьыла кэллэҕинэ, Айыы Тойон Бэйэтэ кинини харайыа диэн бопсубута. Иккиэн Саул үҥүүтүн, купсууннаах уутун ылан баран, элэс гынан хаалбыттара.

Давид Израиль дьоно тохтообут сирдэрин утары баар хайаҕа ыттан баран, Саулу ыҥырбыта уонна ылан барбыт купсууннаах үҥүүтүн көрдөрбүтэ. Саул, өстөөҕө иэстэспэтэҕин өйдөөн, эппитэ: «Оо, аньыыны да кэбилэммит эбиппин! Тукаам Давид, төнүн, мин аны эйиэхэ куһаҕаны оҥоруом суоҕа. Эн бүгүн мин олохпун быыһаабыт эбиккин. Иирэммин, аньыы-хара бөҕөтүн оҥостубуппун». Саул аны сойуолуом суоҕа диэн Давидка тылын биэрбитэ эрээри, кинини абааһы көрөр санаатыттан босхоломмотоҕо.

1 ЫРААХТААҔЫЛАР 20:1-43; 26:2-21

Давид – Израиль ыраахтааҕыта

Биирдэ филистимнэри кытта хабыр хапсыһыы буолбута. Израиль дьоно хотторбуттара, Саул уолаттарыныын эмиэ сэрии толоонугар охтубуттара. Ыраахтааҕы буойуннарыттан биир киһи Давидка кэлэн, Сауллаах Ионафан филистимнэрдиин кыргыһа сылдьан өлбүттэрин кэпсээбитэ. Кини санаатыгар, Давид хаан өстөөҕө өлбүтүттэн үөрүөх тустааҕа. Давид буоллаҕына Саул киниэхэ куһаҕаны оҥорбутун саныы да барбатаҕа – Саулу уонна доҕорун Ионафаны олус күүскэ аһыйбыта. Давид кинилэргэ анаан кутурҕан ырыатын айбыта:

Сауллаах Ионафан, бэйэ-бэйэлэрин таптыыр аҕалаах уол,
өлөллөрүгэр да арахсыбатылар.
Хотойдооҕор түргэн, хахайдааҕар күүстээх этилэр!
Израиль кыргыттара, Саул эһиэхэ күндү таҥаһы таҥыннарара,
кыһыл көмүһүнэн симиирэ.
Эһиги кинини аһыйан, ытаһыҥ-соҥоһуҥ!
Ама итинник күүстээх дьон
сэрии толоонугар охтубуттара буолуо дуо?
Оо, убайым Ионафан, мин эйигин олус да аһыйдым-суохтаатым!
Хаарыан доҕорум этиҥ эн миэхэ –
эн тапталыҥ дьахтар тапталынааҕар күндүтэ.

Давид кинилэри аһыйан, дириҥ кутурҕаҥҥа ылларбыта. Ити кэнниттэн кини Айыы Тойон ыйыытынан Хеврон куоракка олохсуйбута. Сотору онно иудейдар тиийэн, Давиды Израиль соҕуруу өттүн Иудеяны салайар ыраахтааҕынан анаабыттара. Онтон сэттэ сылынан Давид аны бүтүн Израилы салайар буолбута. Таҥара Самуил бороруогунан этиппитэ барыта ити курдук туолбута.

2 ЫРААХТААҔЫЛАР 1:1-4, 23-27; 2:1-4

Кэс Тыл Хоппотун Иерусалимҥа аҕалыы

Давид Израиль ыраахтааҕыта буолаат, бүрүстүөлүн Иерусалим куоракка туруорбута. Таҥара киниэхэ муударай өйү, күүһү-уоҕу биэрбит буолан, саҥа ыраахтааҕы Израиль өстөөхтөрүн барыларын кыайар-хотор кыахтаммыта. Айыы Тойону ис сүрэҕиттэн таптыыр Давид Таҥара Кэс Тылын Хоппотун бэйэтин аттыгар Иерусалимҥа аҕалыан баҕарара. Ытык Хоппо урут биир кыргыһыы кэмигэр филистимнэр илиилэригэр киирэ сылдьыбыттааҕа. Кэлин ону Израиль дьонугар төнүннэрбиттэрэ. Хоппо Кириат-Иаримҥа олорор Аминадав диэн киһи дьиэтигэр турара.

Давид отут тыһыынча киһи арыалдьыттаах ытык Хоппону ыла барбыта. Оо, дьоллоох да этэ Давид ол күн! Хоппону Иерусалимҥа киллэрэн Сион хайатыгар таһааралларыгар Давид амарах Таҥараны айхаллаан, арфаҕа оонньообута. Үөрбүтэ бэрдиттэн Айыы Тойонун иннигэр үҥкүүлээн барбыта. Норуот бүттүүнэ өрөгөйдөөн, муос турбаны үрэрэ, Таҥараны уруйдуура. Кэс Тыл Хоппотун ыраахтааҕы анаан-минээн туттарбыт Ытык Сурдугар туруорбуттара. Давид Айыы Тойоҥҥо элбэх бэлэҕи биэрбитэ, сиэртибэ оҥорбута. Норуоту Айыы Тойон Саваоф аатыттан алҕаан баран, барыларыгар килиэп, лэппиэскэ, үтэһэлээх эт түҥэппитэ.

Айыы Тойон Израиль ыраахтааҕытын уруутун-аймаҕын бөҕөргөтүөх буолан эрэннэрбитэ. Кини Давид туһунан маннык эппитэ: «Мин киниэхэ Аҕата буолуом, Давид Миэхэ уолум буолуо. Өскөтүн аньыыны-буруйу оҥордоҕуна, Мин кинини күүстээхтэр илиилэринэн уодьуганныам. Ол гынан баран, Саулу киэр аспытым курдук, киэр анньыам суоҕа – Мин киниэхэ өрүү үтүөтүк сыһыаннаһыам. Давид дьиэтэ-уота бигэтик туруоҕа, салайар саарыстыбата тулхадыйыа суоҕа. Кини бүрүстүөлэ үйэттэн үйэҕэ тургура туруоҕа». Айыы Тойон илдьитин ыраахтааҕыга Нафан бороруок тиэрдибитэ. Давид ону истэн, Айыы Тойонугар сүгүрүйбүтэ: «Айыы Тойонуом, Айыы Тойонуом! Бу мин ким бэйэлээх буоламмын, хайа ааттаах аҕа ууһуттан тахсаммын, Эн миигин маннык үрдүктүк тутаҕын? Эн барытыгар улуугун, Айыы Тойон, мин Айыы Тойонуом! Эйиэхэ тэҥнээх ким да суох, Эйигиттэн ураты атын Таҥара суох! Айыы Тойон Таҥара, кулутуҥ туһунан эппит тылгын букатыннаахтык бигэргэт, ити эппиккин толор!»

2 ЫРААХТААҔЫЛАР 6:2-19; 7:14-16, 18-29

Давид псаломнара

Давид өссө бостуук сылдьан арфаҕа оонньуурун, айхал ырыаларын ыллыырын таптыыра. Улуу ыраахтааҕы да буолан баран, ырыа айарын уураппатаҕа. Биибилийэҕэ Давид бэрт элбэх псалома суруллан сылдьар. Таҥара таптала кини дууһатыгар айар күүһү саҕан, Давид Айыы Тойонун аатын ырыанан айхаллыыра.

Бараанарын үчүгэйдик көрөр-истэр кыһамньылаах бостуук хайдах курдук абыраллааҕын Давид кимнээҕэр да ордук билэрэ. Ол иһин биир псаломугар Айыы Тойонун туһунан маннык ыллаабыта:

Айыы Тойон – мин Маныыһытым;
мин тугунан да тутайыам суоҕа:
Кини өҥ мэччирэҥҥэ миигин сынньатар,
чуумпу уулаах сиргэ сирдээн илдьэр.
Куппун-сүрбүн бөҕөргөтөр,
Бэйэтин аатын туһугар кырдьык суолугар салайар.
Өлүү күлүгэ түспүт толоонунан да бардахпына,
хара дьайтан куттаныам суоҕа –
Эн миигинниин бииргэҕин.
Эн тута сылдьар тайаххын, баалкы маскын көрөммүн,
мин бөҕөхпүн.
Өстөөхтөрүм көрөллөрүгэр Эн миэхэ ас тартыҥ,
төбөбүн күндү арыынан аҕаатыҥ;
мин иһэр иһитим таһынан барда.
Эн үтүө санааҥ, амарах сыһыаныҥ миигин үйэм тухары арыаллыа,
онон олоҕум тухары Айыы Тойон Дьиэтигэр сылдьыаҕым.

22-с ПСАЛОМ

Бороруок Нафан Давидтыын кэпсэтэр

Давид Айыы Тойону таптыыр буолан, Таҥаратын тылын өрүү толороро. Ол да буоллар кини биирдэ ыар аньыыны оҥорбута. Биир киэһэ ыраахтааҕы, дыбарыаһын үрдүгэр дьаарбайа сылдьан, Вирсавия диэн олус кэрэ дьахтары умсугуйа көрбүтэ. Вирсавия кэргэннээх этэ, дьэ ол иһин ыраахтааҕы кини кэргэнин Урияны уот сэриигэ ыыттарбыта. Хорсун Урия сэрии толоонугар охтубутун кэннэ, Давид Вирсавияны дыбарыаска ылбыта.

Сотору кэминэн Айыы Тойон Давидка Нафан бороруогу ыыппыта. Нафан кэлэн ыраахтааҕыга манныгы кэпсээбитэ: «Биир куоракка икки киһи олорбут: биирэ баай, иккиһэ быстар дьаданҕы. Баай киһи улахан да, кыра да сүөһүтэ баһаам эбит, оттон дьаданҕы киһи туга да суоҕа, арай биир тыһы бараан оҕолооҕо. Ону олох быыкаайыгар атыылаһан көрөн-истэн улаатыннарбыт, оҕолорун кытта биир-гэ илдьэ сылдьыбыт. Сиир килиэбиттэн сиэтэн, иһэр иһититтэн иһэрдэн, хоонньугар утутан, олох кыыһын курдук туппут. Биирдэ баай киһиэхэ айан киһитэ таарыйбыт. Дьиэлээх тойон, ыалдьытын аһатаары, бэйэтин сүөһүтүттэн туттубакка, дьаданҕы ыалын суоссоҕотох тыһы бараанын өлөртөрөн аһаппыт».

Бу кэпсээни истэн баран Давид: «Итинник кэбилэммит киһини өлөрөр сөп! – диэн абаран-сатаран турбута. – Түктэри быһыыламмытын иһин, кини бараан оҕотун түөрт бүк төлүөхтээх!»

Онуоха Нафан Давидка тыйыстык: «Ити киһи – эн!» – диэбитэ уонна аньыытын саралаабыта. «Оо, Айыы Тойон иннигэр мин ыар аньыыны оҥорбут эбиппин!..» – диэн Давид буруйун билиммитэ. Кини ис сүрэҕиттэн кэмсинэрин билэн, Нафан эппитэ: «Айыы Тойон эйигин бырастыы гынар, онон эн өлүөҥ суоҕа. Ол гынан баран аньыыны оҥорон Айыы Тойон өстөөхтөрүгэр Кинини холуннарар сылтах биэрбитиҥ иһин, саҥа төрөөбүт оҕоҥ өлүөҕэ». Ити курдук Давид аньыыта бырастыы гыныллыбыта эрээри, накаастабыла суох хаалбатаҕа. Кэлин Давид, оҥорбут буруйун билинэн, дириҥник курутуйан олорон, псалом айбыта. Онно маннык тыллар бааллар: «Абыраа миигин, Айыы Таҥара, улуу амарах санааҕынан... Миигин сууй, оччоҕо мин хаардааҕар маҥхайыам... Таҥара, ыраас сүрэхтэ миэхэ ай, ис турукпун саҥардан, миигин кырдьыктаах гын».

2 ЫРААХТААҔЫЛАР 11:2-17; 12:1-14; САЛТЫЫР 50:9, 12

Авессалом өлүүтэ

Давид уолаттарыттан биирдэстэрэ Авессалом этэ. Кини уһулуччу үчүгэй дьүһүннээҕэ, киһи эрэ хараҕа хатанар уһун хойуу баттахтааҕа. Авессалом бэйэтин олус үрдүктүк сананара. Аҕатын таптаабат буолан, кини Давид бүрүстүөлүн былдьыан баҕарара. Албыннык быһыыланан, норуокка үтүөтүк, кыһамньылаахтык сыһыаннаспыта буолан, бар дьон кутун туппута. Норуот кинини таптыыр, ытыктыыр буолбута. Давид, төрөппүт уола кыһарыйара бэрдиттэн, буойуннарын илдьэ, Иерусалимнааҕы дыбарыаһыттан атах балай бараррга күһэллибитэ.

Биирдэ Авессалом, аҕата ханна саһан сылдьарын билэн, онно улахан этэрээттээх барбыта. Давид эмиэ ону истэн, киниэхэ буойуннарын утары ыыппыта, ол гынан баран дьонуттан: «Авессаломҥа туох да куһаҕаны оҥоруманг, кинини өлөрүмэҥ», – диэн көрдөспүтэ. Төһө да эрэйдээбитин иһин, Давид уолун таптыыр этэ.

Кыргыһыы ойуур иһигэр буолбута. Таҥара көмөтүнэн Давид дьоно кыайан-хотон, Авессалом буойуннарын үрүө-тараа ыспыттара. Авессалом муулу* миинэн куоппута. Биир баарабай дууп аттынан ойутан иһэн, кини мас лабаатыгар баттаҕыттан ыйанан хаалбыта. Муула иннин диэки бөтөрөҥнүү турбута. Сонно Давид сэриитин тойоно ситэн кэлэн, маска ыйанан турар Авессалому оҕунан ытан өлөрбүтэ.

Давид, уола өлбүтүн истэн кутурҕаҥҥа ылларан, уһуннук ытаабыта-соҥообута: «Оо, оҕокком, уолчааным! Ити кэриэтэ эн оннугар мин өлбүтүм буоллар, оҕом Авессалом!» Таҥара араллаан-наах Авессалому күөгэйэр күнүгэр сууһарбыта.

Биибилийэҕэ этиллэр: «Аҕалаах ийэтин үөҕэр киһи уота им балай хараҥаҕа умуллуоҕа».

2 ЫРААХТААҔЫЛАР 14:25-26; 15:1-6; 18:2-14, 32-33;
СОЛОМУОН АМАН ӨҺӨ 20:20

---

* *Муул* – өсүөлү сылгыны кытта тиксиһиннэрэн ылыллар миинилләр миҥэ. Үксүгэр өсүөллээҕэр улахан буолар.

Муударай өйдөөх Соломон ыраахтааҕы

Давид өлбүтүгэр Айыы Тойон Израиль ыраахтааҕытынан кини уолун Соломону анаабыта. Биирдэ Таҥара Соломон түүлүгэр көстөн, Миигиттэн тугу да көрдөспүтүҥ иһин, Мин ону эйиэхэ барытын биэриэм диэн эрэннэрбитэ. Ыраахтааҕы, үтүмэн үгүс ахсааннаах норуотун сиэрдээхтик салайар туһугар, Таҥараттан, атын тугу да буолбакка, муударай өйү көрдөспүтэ. Айыы Тойон киниэхэ эппитэ: «Эн Миигиттэн уһун олоҕу, баайы-дуолу, өстөөхтөрүҥ өлөллөрүн көрдөспөтүҥ. Сөпкө дьүүллүүр туһугар, муудараһы, мындыр өйү көрдөстүҥ, онон тугу баҕарбыккын барытын толоруом. Мин эйиэхэ дириҥ өйү, муударай сүрэҕи биэрэбин, эн көрдөспөтөх баайгын-дуолгун, албан ааккын эмиэ бэлэхтиибин. Олоҕуҥ усталаах туоратыгар биир да ыраахтааҕы эйиэхэ тэҥнэһиэ суоҕа. Аҕаҥ Давид курдук Мин суолбунан сылдьар, ыйарбын-кэрдэрбин барытын толорор буоллаххына, Мин эйиэхэ өссө уһун үйэни бэлэхтиэм».

Биирдэ Соломоҥҥа икки дьахтар мөккүөр быһаартара кэлбиттэрэ. Биирдэстэрэ кыһыл оҕону көтөҕө сылдьара. Иккиэн: «Бу оҕо – миэнэ», – диэн мөккүһэллэрэ. Соломон, хайалара кырдьыгы этэрин билээри, чаҕардарыгар: «Оҕону ортотунан хайа охсон аҥаардаан, иккиэннэригэр биэриҥ!» – диэн дьаһайбыта. Дьиҥэр, кини оҕону өлөртөрөр санаата суоҕа – дьахталлары тургутан көрөөрү эппитэ. Онуоха биир дьахтар өһүөннээхтик: «Хайа охсон кэбиһиҥ, хайабытыгар да тиксибэтин!» – диэн кыбдьыгыраабыта. Атына буоллаҕына сарылыы түспүтэ: «Оҕобун өлөрүмэҥ, киниэхэ биэриҥ!»

Соломон ыраахтааҕы ити курдук тургутан, оҕо ийэтэ кимин билбитэ – дьиҥнээх ийэ, оҕотун өлөртөрүөн кэриэтэ, туора киһиэхэ биэрэр.

3 ЫРААХТААҔЫЛАР 3:5-28

Таҥара Храма

Биирдэ Таҥара Давид ыраахтааҕыга эн уолуҥ Соломон Мин килбиэннээх сырдыгым сыдьаайар Дьиэтин Миэхэ тутан биэриэ диэбитэ.

Соломон, Айыы Тойон сорудаҕын толорон, Киниэхэ үтүөкэн бэйэлээх Храм туппута. Ытык Дьиэ ис эркинэ барыта кыһыл көмүһүнэн бүрүллүбүт буолан, сибэтиилинньик уотугар биир кэм күлүмнээн, сандааран көстөрө. Храмы тула Соломон таас эркиннээх олбуор туттарбыта. Тиэргэҥҥэ, сиэртибэлиир сүөһүлэрин сууйарга анаан, уон улахан алтан иһити туруорбуттара. Биир иһит, барыларыттан улаханнара, алтантан кутуллубут уон икки оҕус үрдүгэр турара. Онно Таҥара үлэһиттэрэ сууналлара. Тиэргэҥҥэ алтантан оҥоһуллубут улахан аалтаар баара. Храм Кэс Тыл Хоппото турарыгар анаммыт, бүтүннүү ыраас кыһыл көмүһүнэн бүрүллүбүт Сибэтиэйтэн Сибэтиэй диэн ааттанар хостооҕо. Бу түгэх хос бэтэрээ өттүгэр фимиам* уматыллар кыһыл көмүс аалтаара баара. Онно олива мастан оҥоһуллубут, таһынан кыһыл көмүһүнэн бүрүллүбүт икки улахан херувим аанньал турара. Херувимнар сүүнэ улахан буолан, биир кынаттарынан эркини таарыйаллара, оттон иккистэринэн бэйэбэйэлэрин даҕайсан тураллара.

Таҥара олоруохтаах Дьиэтин эркинэ барыта херувим, пальма лабаата уонна тыллан эрэр сибэкки ойуулааҕа. Муостата эмиэ бүтүннүү кыһыл көмүһүнэн бүрүллүбүт этэ.

3 ЫРААХТААҔЫЛАР 6:14-36

* *Фимиам* – үчүгэй сыттаах мас дабархайын кытта мэлиллибит араас от булкадаһыга.

Соломон Таҥараттан көрдөһөр

Храм тутуллан бүппүтэ. Таҥара үлэһиттэрэ Кэс Тыл Хоппотун аҕалан, ону Сибэтиэйтэн Сибэтиэй диэн ааттанар түгэх хоско туруорбуттара. Онно Таҥара үрдүкү үлэһититтэн ураты атын ким да киирэр кыаҕа суоҕа. Бэл, кини, үрдүкү үлэһит, бэйэтэ уонна норуот Айыы Тойон иннигэр оҥорбут аньыытын-буруйун иһин сиэртибэ биэрээри, ол хоско сылга биирдэ эрэ киирэрэ. Сибэтиэйтэн Сибэтиэйгэ киирэр аан улахан быыс таҥаһынан сабыллан турара.

Таҥара үлэһиттэрэ Кэс Тыл Хоппотун аҕалан баран, ырыаһыттары кытта айхал ырыатын ыллаан ньиргиппиттэрэ. Дьэ, онуоха былыкка куустаран Айыы Тойон тиийэн кэлбитэ, Храм иһин Таҥара Кэрэмэн Килбиэнэ сыдьаайбыта. Соломон норуот иннигэр тахсан, аалтаар аттыгар икки илиитин өрө уунан туран эппитэ: «Айыы Тойон, Израиль Таҥарата! Үөһэ халлааҥҥа да, аллара сиргэ да Эйиэхэ холоонноох ким да суох. Эн биһиэхэ эппит Кэс Тылгын өрүү өйдүү-саныы сылдьаҕын, эйиэхэ ис сүрэхтэриттэн үлэлиир кулуттаргар аһыныгастык сыһыаннаһаҕын. Кырдьык даҕаны, Таҥара сиргэ хайдах олоруоҕай? Эйиэхэ, улуу Таҥараҕа, бэл, халлаан кыараҕас. Эгэ, бу мин туппут Храмым Эйиэхэ сөп буолуо дуо? Ол да буоллар, Айыы Тойон Таҥарам, кулутуҥ мин үҥэрбин, Эйигиттэн көрдөһөрбүн иһит. Иһит дуу кулутуҥ Эйигин ыҥырарбын, Эйигиттэн ааттаһарбын! „Манна Мин Аатым инэриллиэ“ диэн эппит Дьиэҥ күннэри-түүннэри Эн хараҕыҥ далыгар туруохтун! Эйигиттэн бу Храм туһугар көрдөһөрбүн иһит. Кулуккун, миигин, уонна норуоккун, Израиль дьонун, кытта өрүү бииргэ буол. Эйигин хаһан да ыҥырдахпытына, иһит».

3 ЫРААХТААҔЫЛАР 8:3-11, 22-52

Соломон уонна Сава сарыыссата

Савейдар саарыстыбалара ыраах соҕуруу дойдуга баара. Соломон аар-саарга аатырарын, Айыы Тойон туһугар олус элбэх үтүөнү оҥорорун Сава сарыыссата өрүү истэрэ. Онон кини баран ыраахтааҕыны таабырын таайтаран, тургутан көрөргө санаммыта. Сава сарыыссата Соломон үрдүк аатын ааттаан, уһун айаҥҥа туруммута. Иерусалимҥа баай-талым кэһии бастыҥын, дыргыл сыттаах күндү арыыны, баһаам элбэх кыһыл көмүһү, күндү тааһы тэбиэннэригэр ындан барбыта. Сарыысса ох курдук оҥостон тиийэн, Соломон ыраахтааҕыны кытта тугу баҕарарын барытын дуоһуйа кэпсэппитэ. Соломон кини ыйытыытыгар барытыгар хоруйдаабыта. Ыраахтааҕы билбэтэҕэ диэн суоҕа.

Сава сарыыссата Соломон муударай өйүн сөҕө-махтайа санаабыта. Ыраахтааҕы туппут улууканнаах дыбарыаһа, баай-талым аһа-үөлэ, кулуттарын дьиэлэрэ, талыы-талба таҥастаах кыраһыабай чаҕардара, арыгы кутар үлэһиттэрэ уонна Айыы Тойоҥҥо биэрэр сиэртибэтэ барыта киһи эрэ сөҕүөх курдуга. Сарыысса улаханнык долгуйан туран, ыраахтааҕыга эппитэ: «Эн хайдах курдук тыйысчэгиэн өйдөөххүн, төһөлөөх элбэҕи ситиспиккин мин өссө дойдубар сылдьан истэрим. Урут, бэйэм көрө иликпинэ, ону соччо итэҕэйбэт да курдугум. Онтум баара, аҥаарын да истибэккэ сылдьыбыт эбиппин. Эн миэхэ кэпсииллэринээҕэр быдан муударай өйдөөх, барҕа баайдаах киһигин. Дьоллоох да эбиттэр бу дьонуҥ-сэргэҥ, үлэһиттэриҥ: кинилэр өрүү эйигин кытта бииргэ сылдьан эн үтүө тылгын-өскүн истэллэр! Алгыс буоллун Эйигин Израиль бүрүстүөлүгэр олордубут Айыы Тойон Таҥараҕар! Израилы уостубат тапталынан таптыыр Айыы Тойон эйигин, норуотун көнөтүк дьүүллэтээри, кырдьыгы көрдүн диэн, туруорбут эбит». Сава сарыыссата Соломоҥҥа сүүс сүүрбэ талант кыһыл көмүһү, баһаам элбэх дыргыл сыттаах арыыны уонна күндү тааһы бэлэхтээбитэ. Кини Соломон ыраахтааҕыга биэрбитин саҕа элбэх күндү арыы Иерусалимҥа урут хаһан да тиэллэн кэлэ илигэ. Соломон киниэхэ эмиэ тугу сөбүлүү көрбүтүн барытын биэрбитэ. Дьэ ол кэннэ Сава сарыыссата арыалдьыттарын кытта дойдутугар төннүбүтэ.

3 ЫРААХТААҔЫЛАР 10:1-13

Соломон Таҥараттан тэйэр

Биирдэ Таҥара Соломон ыраахтааҕыга эппитэ: «Мин сокуоннарбын, ыйаахтарбын тутус, эйиэхэ эппиппин барытын толор. Оччоҕо, аҕаҕар Давидка эрэннэрбитим курдук, Мин Израилы кытта өрүү бииргэ буолуом, норуоппун хаһан да хаалларыам суоҕа». Соломон Таҥара ытык ыйаахтарын ис сүрэҕиттэн толороро.

Күн-дьыл аһан испитэ. Хомойуох иһин, Соломон кырдьар саастыгар Таҥаратыттан улам тэйэн барбыта. Кини элбэх омук кэргэннээҕэ. Ол дьахталлар тыыннаах Таҥараны билбэт буолан, сымыйа таҥараларга сүгүрүйэллэрэ. Ыраахтааҕы, омук кэргэттэрэ этэллэрин ылынан, бэйэтэ эмиэ эмэгэт таҥараларга үҥэр-сүктэр идэлэммитэ. Бэл, кинилэргэ сиэртибэ биэрэр аалтаар туппута.

Таҥара эмэгэттэргэ сүгүрүйэри боппутун үрдүнэн, Соломон Айыы Тойоно эппитин толорботоҕо. Киниэхэ икки төгүл илэ көстүбүт Айыы Тойонуттан киэр хайыспыта. Таҥара Соломоҥҥа уордайан эппитэ: «Мин Кэс Тылбын, эйиэхэ ыйбыппын кэһэн, бэйэлээх бэйэҥ дыбарыаскар итинник быһыыны-майгыны үөскэппитиҥ иһин, саарыстыбаҕын былдьаан ылан кулуккар биэриэм. Ол гынан баран, аҕаҕын Давиды санаан, ону бэйэҕиттэн буолбакка, уолгуттан былдьыаҕым. Кулутум Давид уонна Бэйэм талбыт Иерусалимым туһугар, барытын былдьыам суоҕа – уолгар биир аҕа ууһун хаалларыам».

Таҥара эппитэ барыта туолбута. Ыраахтааҕы ыар аньыытын содулугар дойду икки анҥыы хайдыбыта. Олохтоохтор бэйэ-бэйэлэрин кытта иирсэн-хабырыйсан барбыттара.

3 ЫРААХТААҔЫЛАР 6:12-13; 11:1-13

Саарыстыба икки аҥы хайдыыта

Израиль улуу саарыстыбата 120 эрэ сыл турбута. Саул, Давид уонна Соломон түөрт уоннуу сыл ыраахтааҕылаабыттара. Соломон өлбүтүн кэннэ, дойду Израиль уонна Иудея саарыстыбаларыгар арахсыбыта. Ол маннык буолбута. Израиль дьоно өлбүт ыраахтааҕыларын Соломон оннугар бүрүстүөлгэ кини уолун Ровоамы олордоору, Сихемҥэ мустубуттара. Кинилэр Ровоамҥа тиийэн: «Аҕаҥ биһиэхэ олус ыарахан үлэни үлэлэтэрэ. Эн биһиги ыар баттыкпытын чэпчэттэххинэ, бука бары эйиэхэ сулууспалыахпыт», – диэн көрдөспүттэрэ.

Ровоам урут аҕата баарыгар дыбарыаска сулууспалаабыт ытык кырдьаҕастары кытта сүбэлэспитэ. Кинилэр ыраахтааҕыга эппиттэрэ: «Бүгүн норуокка үтүөнү оҥорон, ити көрдөспүттэрин толорон санааларын таптаххына, кинилэр эйиэхэ үйэ-саас тухары кулут буолуохтара». Ровоам кырдьаҕастар сүбэлэрин аахайбатаҕа, бииргэ улааппыт эдэр дьоно этэрин ылыммыта. Эдэрдэр олох түктэрини сүбэлээбиттэрэ: «Норуокка эт: „Мин ылгын чыҥыйам аҕам өттүгүнээҕэр суон. Аҕам эһиэхэ ыар баттыгы сүктэрбит эбит буоллаҕына, мин ол баттыккытын өссө ыаратан биэриэм. Эһигини кымньыынан таһыйбыт эбит буоллаҕына, мин сүлүһүннээх ооҕуйдарынан сордуом“».

Израиль норуота Иаков уон икки уолуттан төрүттээх уон икки ууска арахсара. Дьон саҥа ыраахтааҕы итинник олуонатык тылласпытын истэн, көрдөһүүлэрин аны толорботун өйдөөбүттэрэ. Онон, эрэй эрдэтинэ, киниттэн арахсан, бэйэлэригэр атын ыраахтааҕыны Иеровоамы, Ровоам утарсааччытын, талбыттара. Бу саҥа саарыстыба Биибилийэҕэ Израиль саарыстыбата диэн ааттанар. Дойду хоту өттүгэр сытарын иһин, кинини атыннык өссө Хотугу саарыстыба диэн ааттыыллар. Хотугу саарыстыба киин куората маҥнай Сихем, онтон Фирца этэ, кэлин Самария буолбута. Израиль саарыстыбата 200-тэн тахса сыл турбута. Биһиги эрабыт иннинээҕи 721 с. бу саарыстыбаны Ассирия ыраахтааҕыта Салманассар суулларбыта.

Соломон уолугар Ровоамҥа Иуда ууһа уонна аҕыйах ахсааннаах Вениамин ууһа эрэ бэриниилээх хаалан, Иуда саарыстыбатын үөскэппиттэрэ. Израилтан соҕуруу диэки сытар буолан, кинини Соҕу-

руунҥу диэн ааттыыллара. Соҕуруунҥу саарыстыба киин куората Иерусалим этэ. Үс анаар үйэ турбут Иудея саарыстыбатын Христос төрүөн иннинээҕи 586 с. Вавилон сэриитэ суулларбыта.

3 ЫРААХТААҔЫЛАР 12

Иуда – Соҕуруунҥу саарыстыба

Иуда, Соҕуруунҥу саарыстыба, үс анаар үйэ кэриҥэ турбута. Кини, Хотугу саарыстыба самныбытын кэннэ 135 сыл буолан баран, эстибитэ. Соҕуруунҥу саарыстыбаны барыта 20 ыраахтааҕы салайа сылдьыбыта: Ровоам, Авия, Аса, Иосафат, Иорам, Охозия, Гофолия сарыисса, Иоас, Амасия, Озия (Азария), Иоафам, Ахаз, Езекия, Манассия, Амон, Иосия, Иоахаз, Иоаким, Иехония уонна Седекия.

Төһө да соҕуруунҥу ыраахтааҕылар Айыы Тойонтон тэйэн сымыйа таҥараларга сүгүрүйбүттэрин, аньыыны-буруйу оҥорбуттарын иһин, сорохторо дьиҥнээх Таҥараҕа бэриниилээх этилэр. Холобура, Езекия уонна Иосия салайалларын саҕана, Соҕуруунҥу саарыстыба түлүк уутуттан уһукта сылдьыбыта. Бу ыраахтааҕылар сымыйа таҥаралар храмнарын сууллубыттара, норуоту Таҥара тылын ытыктыырга, киртэн-дьайтан тэйэн Таҥара сокуоннарын, ыйаахтарын, сиэрин-туомун тутуһарга ыҥыраллара.

Иуда саарыстыбата Израиль саарыстыбатынааҕар алта төгүл аҕыйах киһилээҕэ. Атын норуоттарга тэҥнээтэххэ, бу олох кыракый саарыстыбалар этилэр. Төһө да бэйэ-бэйэлэрин кытта сэриилэстэллэр, кинилэр сүрүн өстөөхтөрүнэн тыыннаах Таҥараны билбэт омуктар буолаллара: хоту – Сирия (Арам), илин – Ассирия уонна Вавилон күүстээх судаарыстыбалара, соҕуруулуу-арҕаа – филистимнэр, соҕуруулуу-илин – моавтар.

Иудалаах Израиль урут, Айыы Тойоҥҥо бэриниилээх эрдэхтэринэ, ханнык да улуу кыргыһыыттан кыайыылаах тахсаллара. Онтон норуоттуун-ыраахтааҕылыын аньыыга-хараҕа ылларыахтарыттан хотторор аакка барбыттара. Айыы Тойон кинилэри, буруйдарын иһин накаастаан, хабыр өстөөх илиитигэр биэрбитэ.

3 ЫРААХТААҔЫЛАР 12; ИККИС СОКУОН 32:10

Израиль – Хотугу саарыстыба

Бу саарыстыба 200-тэн тахса сыл турбута. Бүрүстүөлгэ барыта 19 ыраахтааҕы олорбута. Иеровоам, Нават, Вааса, Ила, Замврий, Амврий, Ахав, Охозия, Иорам, Ииуй, Иоахаз, Иоас, II-с Иеровоам, Захария, Селлум, Менаим, Факия, Факей уонна Озия. Бу саарыстыбаҕа элбэх хаан тохтубута. Израиль куруук Иуда саарыстыбатын уонна атын норуоттары кытта сэриилэһэн тахсара. Ыраахтааҕылары былаас былдьаһан, кинилэр төрөппүт уолаттара эбэтэр атын чугас дьонноро өлөртүүллэрэ. Онтон ол уолаттара бэйэлэрэ, ыраахтааҕы буолаат, туора дьон илиититтэн суорума суолланаллара. Хотугу саарыстыбаҕа барыта тоҕус династия солбуллубута. Оттон Соҕуруунҥу саарыстыбаны куруутун биир династия – Давид ыраахтааҕы ууһа – салайара.

Хотугу саарыстыба ыраахтааҕылара тосту-туора быһыыланан, Айыы Тойон сөбүлээбэтин оҥороллоро. Кинилэр Таҥара суолуттан туораан, Айыы Тойоҥҥо итэҕэллэрин сиргэ-буорга тэпсибиттэрэ. Онон салайар саарыстыбаларын сиэрэ-майгыта сатарыйан, бары сымыйа таҥараҕа үҥэн-сүктэн барбыттара. Нэгэй быһыылаах хотугу ыраахтааҕылар норуоту бүттүүнүн аньыыга анньыбыттара. Норуот өссө бастакы ыраахтааҕы Иеровоам саҕаттан эмэгэккэ сүгүрүйэр идэлэммитэ. Ол маннык буолбута. Биирдэ Иеровоам ыраахтааҕы: «Мин саарыстыбам Давид ууһугар тиксиэн сөп, – дии санаабыта. – Норуот Айыы Тойон Храмыгар сиэртибэ биэрэ Иерусалимҥа ити курдук бара турар буоллаҕына, бэрт сотору сүрэҕэ-быара Иудея ыраахтааҕытыгар Ровоамҥа тардыһыаҕа. Оччоҕо миигин өлөрөн баран, бэйэлэрин ыраахтааҕыларыгар төннүөхтэрэ». Онон кини икки кыһыл көмүс кунаны оҥорторон баран, норуокка эппитэ: «Иерусалимҥа аны барыманг. Израиль бар дьоно, көрүҥ: эһигини Египет сириттэн сирдээн таһаарбыт таҥараларыҥ бу тураллар». Инньэ гынан биир кунаны Вефилгэ, иккиһин Дан диэн сиргэ туруортарбыта. Дьэ, онтон ыла норуот аньыыга-хараҕа киирбитэ: кинилэр кыһыл көмүс оҕустарга сүгүрүйэллэрин таһынан, өссө Ваал диэн сымыйа таҥараҕа үҥэр-сүктэр идэлэммиттэрэ.

Ол саҕана Израиль саарыстыбатыгар Таҥара бороруога Ахия олорбута. Ахия Иеровоамы уонна кини саарыстыбатын утары маннык төлкөлөөбүтэ: «Айыы Тойон, Израиль Таҥарата, этэр: эн, Миигин уордатан, атын эмэгэт таҥаралары оҥоһуннуҥ. Миигиттэн

тэйэн, урукку ыраахтааҕылардааҕар барыларынааҕар сүөргүтүк быһыыланныҥ. Онон Мин Иеровоам ууһугар араас алдьархайы ааҥнатыам». Таҥара эппитэ барыта туолбута.

3 ЫРААХТААҔЫЛАР 12; 14

Илия бороруок

Күн-дьыл аанан, ыраахтааҕылар биириэн биир солбуйсан испиттэрэ. Биирдэ Израиль бүрүстүөлүгэр кинилэртэн саамай нэгэйдэрэ Ахав олорбута. Кини ойоҕо Иезавель тыыннаах Таҥараны итэҕэйбэт омук дьахтара этэ. Иезавель Ахавы эмэгэккэ сүгүрүйэргэ уккуйан, Ваалга анаан храм туттарбыта. Онно сөп буолбакка, өссө дьиҥнээх Таҥараҕа бэриниилээх дьону өлөрөргө дьулуспута.

Ахав ыраахтааҕылыыр кэмигэр Израилга Таҥара эрэллээх бороруога Илия олорбута. Илия бар дьону Таҥараны итэҕэйэргэ ыҥырара. Ол саҕана Израиль норуота Айыы Тойон суолуттан туораан, сымыйа таҥараларга үҥэр сүөргү идэлэммит кэмэ этэ. Ити иһин Таҥара норуоту накаастаабыта: Илия бороруок эппитэ туолан, Израиль сиригэр үс анаар сыл ардах түспэккэ, уот кураан турбута. Айыы Тойон бороруогу, Ахав сойуолууруттан күрэтэн, үрүйэ үрдүгэр бүөм сиргэ саһыарбыта. Таҥара киниэхэ суордары ыытан, киэһэлээх сарсыарда килиэп, эт тиксэрэрэ. Оттон утаҕын Илия үрүйэ уутунан ханнарара.

3 ЫРААХТААҔЫЛАР 16:29–17:6

Огдообо уолун тилиннэрии

Илия үрүйэтэ уолбутугар Таҥара кинини Сидон Сарептатыгар олорор огдообо дьахтарга ыыппыта. Бороруок онно тиийэн, дьиэлээх дьахтартан уу уонна килиэп көрдөөбүтэ. Огдообо кыракый уолчаанын кытта олороро. Кинилэр быстар дьаданы этилэр, биир ытыс бурдуктан, купсуун түгэҕэр ордон хаалбыт арыыттан ордук атын астара суоҕа. Дьахтар киниэхэ кыһалҕатын кэпсээбитигэр Илия: «Куттаныма, Айыы Тойон сиргэ ардаҕы түһэриэр диэри, уһааккар бурдугуҥ, купсуунҥар арыыҥ бүтүө суоҕа», – диэн санаатын көтөхпүтэ.

Илия огдообо дьиэтигэр олохсуйбутугар Айыы Тойон дьиктини оҥорбута. Кинилэр күн аайы килиэп буһарыналлара да, бороруок эппитин курдук, арыылаах бурдуктара көҕүрээбэтэҕэ.

Арай биирдэ дьиэлээх дьахтар кыракый уолчаана эмискэ ыалдьан өлөн хаалбыта. Дириҥ аһыыга ылларбыт ийэ, Таҥара миигин аньыым-харам иһин накаастаатаҕа дии санаан, өлбүт оҕотун көтөхпүтүнэн, ытыы-ытыы, бороруокка тиийбитэ. Илия: «Уолгун аҕал эрэ», – диэн баран, өлбүт оҕону ийэтин илиититтэн ылан хоһугар илдьэ киирбитэ. Кини оҕону ороҥҥо сытыаран баран, Айыы Тойоннтон көрдөспүтэ: «Айыы Тойон Таҥарам! Ама Эн миигин дьиэтигэр олордубут үтүө санаалаах огдообо тапталлаах соҕотох уолун өлөрөн, киниэхэ куһаҕаны оҥоруоҥ дуо?» Итиэннэ уолга төҥкөйөн туран, Таҥараҕа: «Айыы Тойон Таҥарам, оҕо дууһата төннүөхтүн!» – диэбитэ. Айыы Тойон, бэриниилээх бороруогун көрдөһүүтүн ылынан, оҕо сонно тиллэн кэлбитэ. Илия: «Көр, уолуҥ тыыннаах!» – дии-дии, уолчааны ийэтигэр таһааран биэрбитэ. Дьахтар, атаҕа сири билбэт буола үөрэн-көтөн, дьоллонон бороруокка эппитэ: «Эн дьиҥ чахчы Таҥара киһитэ буоларгын мин бүгүн толору биллим! Чахчы да эйигин Айыы Тойон этитэр эбит!»

3 ЫРААХТААҔЫЛАР 17:7-24

Илия уонна Ваал бороруоктара

Биирдэ Айыы Тойон Илияны Ахав ыраахтааҕыга ыытан, бар дьону Ваал уонна атын таҥаралар бороруоктарын кытта биир-гэ Кармил хайаҕа мустарбыта. Бары хайаҕа мустубуттарыгар Илия эппитэ: «Хаһааҥҥа диэри эһиги маннык туох да быһаарыныта суох иэрэҥ-сааран сылдьыаххытый? Айыы Тойону дьиҥнээх Таҥара диир буоллаххытына, Айыы Тойону батыһыҥ, оттон Ваал дьиҥнээх буоллаҕына, кинини батыһыҥ!» Дьон тугу да саҥарбатаҕа. Илия эппитэ: «Айыы Тойон ордон хаалбыт суос-соҕотох бороруога бу мин турабын. Ваал түөрт сүүс биэс уон бороруоктаах. Онон мин манныгы этэбин. Биһиэхэ икки кунаны аҕаллыннар. Биирин Ваал бороруоктара талан ылан, анаардаан баран хардаҕас үрдүгэр уурдуннар, ол эрээри умаппатыннар. Оттон иккис кунаны мин бэлэмнээн, сиэртибэ биэрэрдии, мас үрдүгэр ууруом. Уматыам суоҕа. Дьэ ол кэннэ эһиги бэйэҕит таҥараҕытын ыҥырыҥ. Мин эмиэ Айыы Тойон Таҥарабын ыҥырыам. Кинилэртэн хайалара ити сиэртибэ уотун уматар – ол дьиҥнээх Таҥара буолуо». Дьон сөбүлэспитэ.

Ваал бороруоктара чохчоломмут хардаҕас үрдүгэр кунаннарын ууран баран: «Оо, Ваал, биһигини иһит!» – дии-дии, үөгүлээ да үөгүлээ буолбуттара. Үһүн күнү быһа, ииримтийиэхтэригэр диэри, үөгүлээбиттэрэ да, туох да биллибэтэҕэ. Онуоха Илия дьону бэйэтигэр ыҥырбыта. Бары кэлбиттэригэр кини Израиль уон икки ууһун ахсаанынан уон икки тааһы ылан аалтаар оҥорбута. Аалтаарга хардаҕас тэлгэтэн баран, ол үрдүгэр тарбыйаҕы анаардаан уурбута. Тула хаһыллыбыт оҥкучах туолуор диэри, аалтаарга үс төгүл түөртүү солуур уу куттарбыта. Дьэ, онтон Таҥараттан көрдөһөн эппитэ: «Айыы Тойонуом, Авраам, Исаак, Израиль Таҥарата! Израилга биир эрэ Таҥара – Эн бааргын. Кулутуҥ мин тугу барытын Эн этэргинэн оҥорбуппун бүгүн бары билиэхтиннэр. Иһит дуу миигин, Айыы Тойон, иһит! Айыы Тойон, Эн дьиҥнээх Таҥара буоларгын, бар дьон сүрэҕин Бэйэҕэр эргитэргин биллиннэр!» Айыы Тойон Илияны сонно тута истибитэ. Халлаантан уот уһууран түһэн, били бэриллибит сиэртибэни, хардаҕаһы уонна тула баар тааһы барытын уматан кэбиспитэ, бэл, оҥкучах уутун кытта мэлиппитэ. Ону көрөн, дьон бука бары сөһүргэстээн туран: «Айыы Тойон – дьиҥнээх Таҥара, Айыы Тойон – дьиҥнээх Таҥара!» – диэн хаһыытаспыттара.

Айыы Тойон, ити курдук, дьиҥнээх Таҥара буоларын бар дьоҥҥо итэҕэтиилээхтик көрдөрбүтэ. Ваал бороруоктарын сымыйалара арыллыбыта.

3 ЫРААХТААҔЫЛАР 18:18-39

Уу ыраахырыыта. Дьикти арыы

Айыы Таҥара Илия көмөлөһөөччүтүн Елисейи улуу бороруок гына үүннэрэн, норуокка элбэх дьикти көмөнү оҥорторбута. Биирдэ Елисей Иерихоҥҥа сырыттаҕына, куорат олохтоохторо киниэхэ: «Куораппыт турар сирэ үчүгэй эрээри, уубут куһаҕан. Тугу да кыайан үүннэрбэппит», – диэн кэпсээбиттэрэ. Бороруок урут ким да туттубатах саҥа иһитин көрдөөн ылан, түгэҕэр кыра туус куттарбыта. Иһитин туппутунан уу баһар сирдэригэр тиийэн, тууһунууга ыспыта. Итиэннэ мантан ыла иһэр уугут Айыы Тойон тылын хоту чэбдигириэ, бу ууну иһэн өлүү-сүтүү, буомуруу аны суох буолуо диэбитэ. Кырдьык, сити кэмтэн ол сир уута ыраахыран хаалбыта.

Биирдэ Елисейгэ огдообо дьахтар ытыы-ытыы кэлэн, ыар кыһалҕаҕа кыһарыйтарбытын кэпсээбитэ. Кэргэнэ өлүөҕүттэн улахан иэскэ киирэн, иэстээх киһилэрэ кини икки уолун кулут оҥостоору санаммыт. Елисей соҕотох ийэҕэ көмөлөһүөн баҕаран: «Дьиэҕэр туох астааххыный?» – диэн ыйыппыта. «Купсууннаах арыыттан ураты атын аспыт биһиэхэ суох», – диэн хоруйдаабыта дьахтар. Бороруок эппитэ: «Ыалларгын барыларын кэрийэ сылдьан, кураанах иһиттэрин көрдөө. Уолаттаргыныын аанҥытын хатанан олорон, ол кураанах иһиттэргэ бэйэҕит купсууҥҥутуттан арыыта кутуҥ. Туолбут иһиккин туспа ууран иһээр».

Дьахтар, дьиэтигэр тиийэн, Елисей эппитин курдук, ыалларыттан купсууннарын, олгуйдарын уларсыбыта. Дьиэтин аанын хатанан баран, уолаттарын көмөлөһүннэрэн били купсууннаах арыытын кураанах иһиттэргэ кутан барбыта. Баһаам купсууну толорон баран, уолуттан эбии иһит көрдөөбүтүгэр, уола иһиппит бүттэ диэбитэ. Арай онно көрбүттэрэ, купсууннарын арыыта эмиэ уостан хаалбыт этэ.

Огдообо дьахтар бороруокка ити туһунан кэпсээбитигэр Елисей: «Баран ол арыыгын атыылаан, иэскин төлөөн кэбис, – диэн сүбэлээбитэ. – Орпут харчыгытыгар аһыаххыт».

4 ЫРААХТААҔЫЛАР 2:19-22; 4:1-7

Сирия сэриитин тойоно Нееман

Сирия сэриитин тойоно Нееман диэн киһи баара. Норуотугар киэҥник биллэр, ытыктанар буойун биирдэ араҥ диэн иэдээннээх ыарыыга ылларбыта.

Израиллыын кыргыһыы кэмигэр Сирия дьонугар билиэн түбэспит биир кыракый кыысчаан Нееман кэргэнигэр чаҕар буолбута. Ол кыыс Айыы Тойон бороруога Елисей элбэх дьиктини оҥорбутун билэрэ, онон хотунугар: «Оо, тойонум Самарияҕа олорор бороруокка бара сырыттар, араҥ ыарыытыттан үтүөрүө этэ», – диэбитэ. Нееман ону истэн ыраахтааҕытыгар тиийэн, кыыс тугу эппитин кэпсээбитэ. Сирия ыраахтааҕыта Нееманҥа: «Кытаат, онно бар. Мин Израиль ыраахтааҕытыгар эйигинэн сурук ыытыам», – диэбитэ.

Нееман, кэргэнин кытта бырастыылаһан, Израиль сиригэр айаннаабыта. Кини ыраахтааҕыга тиийэн, тойонун сургун туттарбыта. Онно: «Араҥ ыарыыттан үтүөрдэриҥ туһугар, мин эйиэхэ үлэһиппин Нееманы ыытабын», – диэн суруллубут этэ. Израиль ыраахтааҕыта ону ааҕан баран, кыыһыран таҥаһын хайа тардыммыта: «Мин дьону тилиннэрэр кыахтаах Таҥара үһүбүн дуо? Тоҕо кини миэхэ араҥ ыарыылааҕы үтүөрт диэн ыытарый? Собус-соруйан өстөһөр сылтах көрдүүрүн бэйэҕит көрдүгүт-иһиттигит!»

Елисей итини истэн, ыраахтааҕыга чаҕарын ыытан илдьиттээбитэ: «Таҥаскын тоҕо хайа тардыннын? Ол киһини миэхэ ыыт. Израилга бороруок баарын кэлэн биллин».

4 ЫРААХТААҔЫЛАР 5:1-8

Нееман үтүөрүүтэ

Нееман колесницанан кэлэн, Елисей дьиэтин ааныгар тохтоо-бута. Дьиэттэн биир чаҕар киниэхэ утары тахсан: «Иордан өрүскэ сэттэтэ суунан таҕыстаххына, этиҥ-хааныҥ чэбдигириэ, ыраахырыа үһү», – диэн тойонун илдьитин тиэрдибитэ. Нееман ону олус өһүргэнэ истибитэ: «Мин өссө кинини бэйэтэ миэхэ утары тахсан, Айыы Тойон Таҥаратын аатынан, ыалдьар сирбэр илиитин ууран үтүөрдүө дии санаабытым. Онтум ханна баарый? Ама, Дамаск өрүстэрэ – Авана да, Фарфар да – Израиль уутугар тиийбэттэр үһү дуо? Онно да суунан ыраахырбат үһүбүн дуо?» Кини улаханнык өһүргэнэн, бороруок дьиэтиттэн баран хаалбыта.

Онуоха кулуттара Нееманҥа тиийэн эппиттэрэ: «Аҕалаатар аҕабыт, арай бороруок эйиэхэ туох эрэ ураты суолталааҕы эппитэ буоллар, эн ону толоруоҥ суоҕа этэ дуо? Оттон билигин баара-суоҕа ууга киирэн таҕыс, оччоҕо ыраахырыаҥ диэтэ буолбаат?» Нееман санаата уларыйан, бороруок эппитин толорорго быһаарыммыта. Кини Иордан уутугар сэттэтэ киирэн чомполонон тахсыбытыгар, били иэдээннээх бааһа сүтэн, этэ-сиинэ, кыра оҕо этин курдук буола ыраахыран хаалбыта.

Нееман Таҥара киһитигэр Елисейгэ төннөн кэлэн эппитэ: «Сир бары норуоттарыттан Израиль эрэ Таҥараны билэр эбит. Мин ону бүгүн дьиҥ чахчы өйдөөтүм. Бука диэн, кулуккуттан, миигиттэн, бу бэлэҕи ыл». Төһө эмэ Нееман биэрэ сатаабытын үрдүнэн, Елисей бэлэх ылартан кыккыраччы аккаастаммыта. Бырастыылаһарыгар Нееман мин аны хаһан да атын омуктар таҥараларыгар бэлэх-туһах, сиэртибэ биэриэм суоҕа, Айыы Тойоҥҥо эрэ биэрэр буолуом диэн эрэннэрбитэ.

4 ЫРААХТААҔЫЛАР 5:9-17

Хараҕа суох буолбут сэриилиттэр

Сирия Израиллыын сэриилэһэр кэмигэр Елисей өстөөх ханан саһан сылдьарын Таҥараттан ыйытан билэрэ. Кини ол билбитин барытын Израиль ыраахтааҕытыгар этэрэ. Ол иһин Израиль бииртэн биир кыайыыны ситиһэрэ. Сирия ыраахтааҕыта онтон улаханнык ыксаабыта. Буойуннарым ортолоругар таҥнарыахсыт баар буолбут дии санаан, түүн да утуйбат буолбута. Онуоха биир чаҕара киниэхэ эппитэ: «Күн ыраахтааҕы, биһиги ортобутугар таҥнарыахсыт суох. Ити барыта Израилга олорор Елисей бороруок оҥоруута. Эн утуйар хоскор тугу эппиккин кытта ыраахтааҕытыгар кэпсээн биэрэр».

Елисей ханнык куоракка олорорун билэн баран, Сирия ыраахтааҕыта, бороруогу туттаран ылаары, элбэх буойуну ыыппыта. Буойуннар түүн тиийэн, куораты эргийбиттэрэ. Өстөөх чугаһаабытын билэн, Елисей Таҥараттан: «Кинилэри барыларын харахтарынан көрбөт оҥор», – диэн көрдөспүтэ. Хараҕа суох буолбут дьону кини бэйэтин куоратыттан атын сиргэ, Хотугу саарыстыба киин куоратыгар Самарияҕа, сирдээбитэ. Самарияҕа кэлбиттэригэр Елисей Таҥараттан: «Айыы Тойон, буойуннар харахтарын арый», – диэн көрдөспүтэ. Айыы Тойон буойуннар харахтарын чөлүгэр түһэрбитэ. Арай, онно көрбүттэрэ, кинилэр олох атын сиргэ, Самарияҕа, кэлэн тураллара. Израиль ыраахтааҕыта Сирия буойуннарын көрөн, Елисейтэн: «Аҕаккаам, арай биһиги кинилэри кырган кэбистэхпитинэ?» – диэн ыйыппыта. Елисей ыраахтааҕыга эппитэ: «Кылыскынан кыргыһан ылбыт буойуннаргын эн өлөртүүр этиҥ дуо? Хата, ити дьону аһат, килиэптэ, уута биэр. Сэниэ киллэринэн, утахтарын ханнаран баран, ыраахтааҕыларыгар бардыннар». Израиль ыраахтааҕыта улахан аһылык тэрийбитэ. Буойуннар бары тото-хана аһаан, сэниэлэнэн баран, ыраахтааҕыларыгар төннүбүттэрэ. Ити кэнниттэн Сирия сэриилэрэ Израиль сиригэр аны тоҕо аанҕаан кэлбэт буолбуттара.

4 ЫРААХТААҔЫЛАР 6:8-23

Иоас ыраахтааҕы буолар

Иудейдар ыраахтааҕыларыттан биирдэстэрэ Охозия этэ. Кини сэриигэ өлбүтүн кэннэ, ийэтэ, хара санаалаах, кырыктаах Гофолия, дойдуну аны бэйэтэ салайыан баҕаран, аймах-билэ дьонун өлөртөрөргө туруммута. Охозия балта Иосавеф, ону билэн, убайын Иоас диэн кыракый уолчаанын бүөм сиргэ кистээн кэбиспитэ. Оҕо тыыннаах хаалбыта. Иосавеф оҕону Айыы Тойон Храмыгар алта сылы быһа кистии сылдьыбыта. Ити кэм устата Иудеяны Гофолия салайбыта.

Иоас сэттэтин туолбутугар Таҥара үлэһитэ Иодай Айыы Тойон Храмыгар буойуннары, сэрии тойотторун, илдьиттэри уонна ыраахтааҕы харабылларын мунньубута. Иодай ол дьоҥҥо ыраахтааҕы уолун көрдөрөн баран, кинини бүрүстүөлгэ олордуоҕуҥ диэн, барыларын тылыгар киллэрбитэ. Буойуннар оҕону харыстаан, Храмы тула турбуттара. Иодай ити кэмнэ уолу бар дьон иннигэр таһаарбыта. Кини Иоаска ыраахтааҕы хоруонатын кэтэрдэн баран, аны мантан ыла саарыстыбаны салайарын бэлиэтигэр төбөтүн олива арыытынан аҕаабыта. Бары уолчааны эҕэрдэлээн: «Туругурдун ыраахтааҕы!» – диэн үөгүлэспиттэрэ. Маны истэн, Израиль норуота бүттүүнэ үөрбүтэ-көппүтэ. Гофолияны өлөрөн кэбиспиттэрэ.

Иодай такайарын тухары, эдэр ыраахтааҕы Таҥара тылыттан тахсыбатаҕа. Улаатан баран, Храмҥа туох алдьаммытын барытын чөлүгэр түһэриҥ диэн дьонугар дьаһал биэрбитэ. Иодай өлбүтүн кэннэ, Иоас куһаҕан сүбэһиттэрдэнэн, тыыннаах Таҥараттан тэйэн хаалбыта. Сымыйа таҥараларга сүгүрүйэн, Айыы Тойону утары барбыта.

Биирдэ Иоас ыраахтааҕы Иодай уолун Захарияны, норуот аньыытын-харатын саралаабытын истэн, Храм тиэргэнигэр өлөртөрбүтэ. Ити кэнниттэн дойдуга алдьархай бөҕө ааҥнаабыта: Сирия сэриилэрэ Израилы кураанахтаан, урусхал оҥорон баран, Храм баайын-дуолун олоччу суйдаан барбыттара. Ыалдьа сытар Иоас ыраахтааҕыны икки чаҕара кэлэн өлөрөн кэбиспиттэрэ.

4 ЫРААХТААҔЫЛАР 11; 12; 2 ПАРАЛИПОМЕНОН 24:1-25

Озия ыраахтааҕы буруйа

Иудея саарыстыбатын онус ыраахтааҕыта Озия диэн этэ. Бүрүстүөлгэ баара-суоҕа 16 саастааҕар олорон, Иерусалимҥа 52 сыл ыраахтааҕылаабыта.

Озия өрүү Айыы Тойон тылынан сылдьан, Кини ыйбытын эрэ оҥороро. Таҥара үлэһитэ Захария ыраахтааҕыны Айыы Тойону ытыктыырга үөрэтэрин-такайарын тухары, Озия Таҥараҕа үҥэрэ. Ол иһин Таҥара киниэхэ өрүү көмөлөһөрө. Эдэр ыраахтааҕы Иерусалимҥа, кураайы куйаарга өстөөҕү утары таас бөҕөргөтүнүүлэри туттарбыта. Хайа тэллэҕэр да, хотоол сиргэ да элбэх бараан үөрдээх буолан, холуодьас бөҕөнү хастарбыта. Кини сир оҥоруутунан үлүһүйэрэ. Бааһынатыгар, киэҥ киллэм хонууга, хайаҕа үүннэрэр бинэгирээтин сиригэр үтүмэн үгүс киһини үлэлэтэрэ. Озия үс сүүс сэттэ тыһыынча биэс сүүс киһилээх сэриилээҕэ. Кини ол буойуннары илии куйаҕынан, үҥүүнэн, дуулаҕа бэргэһэнэн, куйаҕынан, ох саанан, өстөөҕү тамныыр тааһынан толору хааччыйбыта. Иерусалимҥа оҕунан, тааһынан ытар олус мындыр тэриллэри оҥорторон, башняларга, куорат муннуктарыгар туруортарбыта. Саарыстыбатын мунүтуурдук бөҕөргөппүт ыраахтааҕы суон сураҕа Иудея тас өттүгэр тиийэ иһиллэрэ.

Улаханнык кыаҕырбыт ыраахтааҕы аһара үрдүктүк сананан, аньыыга киирэн биэрбитэ – Айыы Тойон Таҥаратын Сокуонун кэспитэ. Биирдэ кини Айыы Тойон Храмыгар киирэн, аалтаарга бэйэтэ фимиам уматарга холоммута. Таҥара үлэһиттэрэ, Азария уонна атын өссө аҕыс уон киһи, ыраахтааҕыны кэнниттэн батыһан киирэн, тохтото сатаабыттара: «Кэбис, Озия, эн Айыы Тойоҥҥо фимиам уматыа суохтааххын: бу – Таҥара үлэһиттэрэ, Аарон уолаттара, эрэ толорор ытык сулууспалара. Сибэтиэй сиртэн таҕыс. Манна киирэн, эн Сокуону кэстиҥ. Айыы Тойон Таҥара маны сөп диэ суоҕа». Буруо таһаарар хадьыыланы хайыы үйэ тутан турар Озия кинилэргэ улаханнык уордайбыта. Ол уордайаатын, сирэйэ бүтүннүү араҥ бааһынан бүрүллүбүтэ. Ити барыта, Таҥара үлэһиттэрэ көрөн турдахтарына, Айыы Тойон Храмыгар фимиам уматар аалтаар аттыгар буолбута. Ыраахтааҕы сирэйэ араҥ бааһа буолбутун көрөн, Азария уонна атын үлэһиттэр кинини Храмтан тахсарга күһэйбиттэрэ. Озия бэйэтэ да, Айыы Тойон кинини буруйдаабытын өйдөөн, тиэтэйэ-саарайа тахсан барбыта. Ыраахтааҕы хара өлүөр

диэри араҥ ыарыынан ыалдьыбыта, онон дьонтон-сэргэттэн туспа олороро. Кини аны Айыы Тойон Храмыгар сылдьар кыаҕа суоҕа. Онон кини дьиэтин-уотун уонна норуоту уола Иоафам салайбыта.

2 ПАРАЛИПОМЕНОН 26

Израиль Таҥараттан тэйиитэ

Израиль норуота кинини Египет фараонун батталыттан босхолообут Айыы Тойон Таҥараларын утары аньыыны оҥорбута. Сымыйа таҥараларга сүгүрүйэн, Айыы Тойон үүрбүт омуктарын үгэстэрин тутуспута. Итинник быһыыланан, Таҥараттан тэйбит ыраахтааҕыларын суолларынан барбыта. Олорор сиригэр сымыйа таҥаралар аалтаардарын, харабыл башнятыттан бөҕөргөтүнүүлээх куоратыгар тиийэ туппута. Ытык таастары, Астарта таҥараны оҥорон хас томтор оройугар, хас аарыма мас анныгар барытыгар туруорбута. Айыы Тойон киэр үүрбүт омуктарын үтүктэн, сымыйа таҥараларга анаан фимиам уматар идэлэммитэ. Айыы Тойон төһө эмэ бобо сатаабытын үрдүнэн, норуот Таҥараны уордатан эмэгэт таҥараларга сүгүрүйэрэ.

Айыы Тойон, бороруоктарын, ырааҕы өтө көрөр дьонун этитэн, Израиллаах Иуданы өрүү сэрэтэрэ: «Аньыыттан-хараттан тэйэн, көнө суолга үктэниҥ. Мин эһиги аҕаларгытыгар биэрэн кулуттарбынан, бороруоктарбынан эһигини үөрэттэрбит ыйаахтарбын, бары ыйыыбын-кэрдиибин, сокуоммун тутуһуҥ». Израиль дьоно ону ол диэбэккэ, урут Айыы Тойон Таҥараларын итэҕэйбэтэх өһөс аҕаларын суолларынан барбыттара. Таҥара ыйыытын-кэрдиитин, кинилэр аҕаларыгар эппит кэс тылын, норуокка тугу арыйбытын – барытын сиргэ-буорга тэпсибиттэрэ. Кураанаҕы эккирэтэ сылдьан, бэйэлэрэ кураанахсыйбыттара. Айыы Тойон сэрэппитин ылыммакка, тула олорор норуоттар үгэстэрин тутуспуттара. Ол курдук кинилэр Айыы Тойон Таҥараларын ыйааҕын кэһэн, икки кунаны кутан оҥорон, үҥэр буолбуттара. Астартаҕа сүгүрүйээри ытык сирдэри оҥостубуттара. Ону таһынан күҥҥэ, ыйга, сулустарга үҥэллэрэ, Ваал таҥараҕа сулууспалыыллара. Сиэртибэ биэрэбит диэн, уолаттарын-кыргыттарын уматаллара. Сэрэбиэйдиир идэлээхтэрэ, абынан-хомуһунунан дьарыктаналлара. Таҥара боппутун оҥорон, Кинини уордатар гына быһыыланаллара.

Айыы Тойон Израиль норуотуттан улаханнык уордайан, киэр хайыспыта. Онон сотору Иуда ууһун дьоно эрэ тыыннаах ордон хаалбыта. Кинилэр эмиэ Айыы Тойон Таҥараларын ыйаахтарын тутуспат этилэрэ.

4 ЫРААХТААҔЫЛАР 17:7-18

Ассирия Израилы сэриилиир

Хотугу саарыстыба – Израиль тиһэх ыраахтааҕыта Осия этэ. Кини Христос төрүөн иннинээҕи 730-721 сс. салайбыта. Ол тоҕус сыл тухары Айыы Тойону утары сылдьыбыта. Израиль хотугулуу-илин өттүгэр сүүнэ улахан Ассирия саарыстыбата баара. Киин куората Ниневия этэ. Бу саарыстыбаны өрүү былааска талаһар харсахабыра суох дьон салайаллара. Онтон Христос төрүөн иннинээҕи 724 с. Израилга Салманассар баһылыктаах Ассирия модун сэриитэ тоҕо анньан киирбитэ. Израиль ыраахтааҕыта Осия Салманассарга бас бэринэн, түһээн (нолуок) төлүүр буолбута.

Биирдэ Ассирия ыраахтааҕыта ити Осия туһунан бөрүкүтэ суох сонуну истибитэ. Осия Египет ыраахтааҕытыгар Сигорга чып кистэлэҥинэн илдьит дьону ыыталыыра биллибитэ. Ону таһынан кини түһээни Ассирияҕа сыл көтө-көтө төлүүрэ. Уордайбыт ыраахтааҕы Осияны таҥнарыахсыт диэн, хаайыыга уктарбыта уонна Израилга сэриинэн барбыта. Самарияҕа тиийэн, кини куораты үс сылы быһа төгүрүктээн турбута. Осия салайбыта тохсус сылыгар Ассирия ыраахтааҕыта Самарияны сэриилээн ылбыта. Салманассар Израиль дьонун барытын дойдутугар үүрэн барбыта. Кинилэри Халахха, Хаворга, Гозан өрүс аттыгар Мидия куораттарыгар олохтообута. Хотугу саарыстыба бүтэһиктээхтик үрэллибитэ.

Айыы Тойон ыар аньыыны-буруйу оҥорбут норуотун ити курдук накаастаабыта. Итинник быһыы-майгы Христос төрүөн иннинээҕи 721 с. буолбута. Икки үйэ ааспытын кэннэ, Израиль олох аҕыйах киһитэ эрэ билиэнтэн босхоломмута. Кинилэр иудейдары, ол аата Хотугу саарыстыба дьэбириэйдэрин кытта дойдуларыгар төннүбүттэрэ.

4 ЫРААХТААҔЫЛАР 17:2-6

Самария олохтоохторо

Хотугу саарыстыба олохтоохторо ыраах Ассирияҕа үүрүллэн барбыттара. Дойдулара иччитэх хаалбыта. Кэлин Ассирия ыраахтааҕыта Израиль куораттарыгар Вавилон уонна да атын дойдулар омуктарын көһөрөн аҕалбыта. Самарияны аны кэлии дьон бас билэн дойду бары куораттарыгар олохсуйбуттара. Маҥнай утаа кинилэр Айыы Тойону итэҕэйбэт, ытыктаабат этилэрэ. Ол иһин Айыы Тойон Самария куораттарыгар хахайдары ыыталыыра. Адьырҕа кыыллар дьоҥҥо саба түһэн, алдьархай бөҕө тахсыбыта. Ону Ассирия ыраахтааҕытыгар биллэрбиттэрэ: «Самария куораттарыгар олохтообут норуоттарыҥ бу дойду Таҥаратын Сокуонун билбэккэ иэдэйдилэр. Таҥара хахайдары ыыталаан, дьону-сэргэни эһэн эрэр». Ыраахтааҕы Самарияттан урут көһөрүллэн барбыт дьонтон биир киһини – Таҥара үлэһитин, ыҥыран ылбыта уонна дойдутугар тиийэн кэлии дьону Айыы Тойон Сокуонугар үөрэтэригэр соруйбута.

Таҥара үлэһитэ төрөөбүт дойдутугар кэлэн, Вефилгэ олохсуйбута. Кини кэлээт да, олохтоохтору Айыы Тойоҥҥо сүгүрүйэргэ үөрэтэн барбыта. Омук дьоно саҥа үөрэҕи ылыммыттара эрээри, урут үҥэ-сүктэ үөрэммиттэринэн, маһы-тааһы суоран эмэгэт таҥаралары оҥосто сылдьыбыттара. Ол эмэгэттэрэ Самария дьонуттан хаалбыт былыргы ытык сирдэргэ тураллара. Төһө да кинилэр Айыы Тойону улам ытыктыыр буолан барбыттарын иһин, урут бииргэ олорбут норуоттарын үгэһин умнубатахтара, сымыйа таҥараларга сүгүрүйэллэрэ.

Саҥа Кэс Тылга ахтыллар Самария олохтоохторун дьэбириэйдэр кэлии дьон удьуордара диэн ааттыыллара. Төһө да Самария дьоно сымыйа таҥараларга үҥэри ууратан Айыы Тойоҥҥо сүгүрүйэр буолбуттарын иһин, дьэбириэйдэртэн элбэх уратылаахтара. Ол иһин кинилэр Израиль дьонун кытта кыр өстөөх этилэр. Самария олохтоохторо бэйэлэрэ эмиэ төрүт сиэрдэрин-туомнарын тутуһар Таҥара үлэһиттэрдээхтэрэ. Биир кэмҥэ кинилэр Гаризим хайатыгар Айыы Тойоҥҥо сүгүрүйэр храмнана сылдьыбыттара да, ону дьэбириэйдэр урусхаллаабыттара.

4 ЫРААХТААҔЫЛАР 17:24-33

Езекия ыраахтааҕы үнүүтэ

Ассирия ыраахтааҕыта Хотугу саарыстыбаны 721 с. сэриилээн ылан, Израиль олохтоохторун бэйэтин дойдутугар көһөрбүтэ. Хотугу саарыстыба Таҥара көмөтүнэн ол кэнниттэн өссө 130 сыл тулуспута.

Езекия иудей ыраахтааҕыта этэ. Кини Иерусалим бүрүстүөлүгэр сүүрбэ тоҕус сыл олорбута. Айыы Тойонтон тэйбэтэх, Моисей тиксэрбит ыйаахтарын барытын энҥилэ суох тутуһар Езекия иудей бастыҥ ыраахтааҕыта буолбута. Кини олоҕун тухары сымыйа итэҕэли утары охсуһара, эмэгэт таҥаралары барыларын төрдүттэн эспитэ. Норуотун тыыннаах Таҥараҕа сүгүрүйэргэ ыҥырара. Езекия Ассирия ыраахтааҕытын былааһыттан босхолонон, аны киниттэн тутулуга суох буолбута.

Ассирия ыраахтааҕыта Сеннахирим абаран, Езекияны бас бэринэргэ модьуйан сурук суруйбута. Ол суругар кини иудей ыраахтааҕыта Таҥараҕа эрэнэрин күлүү-элэк оҥостубута. Атын саарыстыбалар бары Сеннахиримҥа бэриммиттэрин, ханнык да таҥаралара кинилэри абыраабатахтарын суруйан, эрэй эрдэтинэ бас бэрин диэн суоһурҕаммыта.

Езекия Храмҥа киирэн, ол суругу Айыы Тойон иннигэр тэниччи туппута. «Айыы Тойон, херувимнар үрдүлэригэр олорор Израиль Таҥарата! – диэн кини көрдөспүтэ. – Эн сир бары саарыстыбатын Таҥаратаҕын, сири-халлааны Эн айбытыҥ. Айыы Тойон, көрдөһөбүн, кулгааххын сэгэтэн миигин иһит, хараххын аһан миигин көр. Иһит, Айыы Тойон, бу суругу суруйбут Сеннахирим тылын-өһүн, Эйигин, тыыннаах Таҥараны, хайдах үөҕэрин! Кырдьык, Айыы Тойон, Ассирия ыраахтааҕылара атын норуоттары имнэри эспиттэрэ, үҥэр таҥараларын уоттаабыттара. Дьиҥэр, ол таҥаралар буолбатах этилэр, дьон таастан-мастан оҥостубут оҥоһуктара этилэрэ. Онон да мас-таас оҥоһуктар урусхал буоллахтара. Оо, Айыы Тойон Таҥарабыт, көрдөһөбүт, биһигини өстөөхтөн өрүһүй! Айыы Тойон, Эйигиттэн ураты атын Таҥара суоҕун сир саарыстыбата барыта билиэхтин!»

Таҥара Езекия ыраахтааҕы ис сүрэҕиттэн көрдөспүтүн истэн, Айыы Тойон сибэтиэй аатын баламаттык холуннарбыт Ассирия дьонун уодьуганнаабыта. Ассирия саарыстыбата сааттаахтык кыайтарбыта.

4 ЫРААХТААҔЫЛАР 18:1-7; 19:9-19

Иосия ыраахтааҕы мэктиэ тыла

Иосия эмиэ Иудея ыраахтааҕыта этэ. Баара-суоҕа аҕыс сааһыгар бүрүстүөлгэ олорон, Иерусалимҥа отут биир сыл салайбыта. Кини Айыы Тойон сөбүлүүрүн эрэ оҥороро. Уҥа-хаҥас халбаҥнаабакка, өбүгэтин Давид суолун тутуһара, Таҥаратыттан үйэтигэр тэйбэтэҕэ.

Иосия Айыы Тойоҥҥо уон алта саастаҕыттан дьулуһара. Ыраахтааҕылаабытын уон иккис сылыгар кини Иудеяны, Иерусалимы сымыйа таҥаралартан уонна кинилэргэ анаммыт аалтаардартан ыраастыырга быһаарыммыта. Онон норуота үҥэр-сүктэр таас эмэгэттэрин биири да ордорбокко урусхаллаабыта. Бүтүн Иудея сирин тухары эмэгэт таҥаралары күл-күдэн оҥорбута. Ыраахтааҕылаабыта уон ахсыс сылыгар аны Айыы Тойон Храмын чөлүгэр түһэрэр туһунан дьаһал таһаарбыта. Бар дьон Храм тутуутугар элбэх үрүҥ көмүһү бэлэхтээбитэ.

Биирдэ Айыы Тойон Дьиэтэ саҥардыы тутуллан эрдэҕинэ, Таҥара үлэһитэ Хелкия Айыы Тойон Моисейга этэн суруйтарбыт кинигэтин булан ылбыта. Хелкия ол кинигэни, Таҥара Кэс Тылын, Шафан суруксукка биэрбитэ, суруксут ону ыраахтааҕыга аҕалан туттарбыта. Иосия кинигэни доргуччу ааҕалларыгар дьаһайбыта. Ааҕалларын истэ олорон, ыраахтааҕы сүрэҕэр ыттарбыта: кинигэҕэ Таҥара тыла, норуот бүттүүнэ кэспит Сокуона, суруллан сылдьара.

Иосия ис сүрэҕиттэн айманан, ытыы-ытыы, Айыы Тойонтон бырастыы гынарыгар көрдөспүтэ. Кини бар дьону Храмҥа ыҥыран ылан, саҥа көстүбүт Кэс Тыл кинигэтин ааҕан иһитиннэрбитэ. Иосия Айыы Тойоҥҥо: «Мин аны Эн суолгунан эрэ сылдьыам, Эн бары ыйааххын, тугу эппиккин барытын ис сүрэхпиттэн тутуһуом», – диэн эрэннэрбитэ. Норуотун эмиэ, Таҥара Кэс Тылыгар бэриниилээх буоларга ыҥыран туран, мэктиэ тылларын этиппитэ.

Иосия ыраахтааҕы Израиль сиригэр атын омуктартан ордон хаалбыт эмэгэт таҥаралары төрдүттэн эспитэ. Кини салайарын тухары, норуота Айыы Тойоҥҥо биэрбит тылын толорон Таҥараттан биирдэ да тэйбэтэҕэ.

2 ПАРАЛИПОМЕНОН 34:1-8, 14-19, 29-33

Иеремия бороруок

Иеремия бороруок үйэтин тухары бар дьоҥҥо Таҥара туһунан туоһулуура. Биирдэ кини Тофет уонна Иерусалим олохтоохторун, сымыйа таҥараларга сүгүрүйэн бэлэх-туһах биэрэллэрин иһин, кытаанахтык сэмэлээбитэ. Бастаан, Тофекка сылдьан, кинилэри туох алдьархай күүтэрин төлкөлөөбүтэ. Онтон Иерусалимҥа тиийэн, Храм тиэргэнигэр тоҕуоруспут дьоҥҥо эппитэ: «Израиль Таҥарата Айыы Тойон Саваоф маннык диир: Бу куорат уонна чугас сэлиэнньэлэр өсөһөн тылбын истибэттэр, онон Мин кинилэргэ урут ыытыах буолан сэрэппит алдьархайбын барытын ыытабын».

Таҥара үлэһитэ кыыһыран, Иеремия бороруогу сирэйгэ охсубута уонна кэлгийтэрэн, хаайыыга уктарбыта. Сарсыныгар хаайыыттан таһаарбытыгар Иеремия Израиль куораттарын, норуоту бүттүүнүн уонна кинини, Айыы Тойон бэриниитэ суох үлэһитин, алдьархай күүтэрин хат тоһоҕолоон эппитэ. Онтон Таҥараҕа үҥпүтэ: «Айыы Тойон, Эн угуйар буолаҥҥын, мин куруутун Эйиэхэ дьулуһарым. Эн миигиннээҕэр күүстээххин, онон миигин кыайдыҥ; кулуккун күннэтэ үөҕэллэр, баҕалаах барыта күлүү-элэк оҥостор. Оттон мин саҥарыам эрэ кэрэх, норуоппун ыар баттал, улуу урусхал күүтэрин төлкөлөөн, күүһүм муҥунан үөгүлээн барабын. Ол аайы миигин Айыы Тойон тылыттан сылтаан күннэтэ үөҕэллэр. Мин онтон хомойон, аны дьоҥҥо Эйигин санатар, Эн ааккынан саҥарар үһүбүн дии санаабытым. Ол да буоллар, сүрэхпэр сириэдийэр төлөҥү, уҥуохпар умайар уоту хайдах да саба туппатым. Сэниэм эстиэр диэри эристим да – кыайбатым».

Бэриниилээх бороруогу сойуолаһааччы элбэҕэ эрээри, кинини Айыы Таҥара бөҕөргөтөрө. Ол иһин Иеремия маннык эппитэ: «Айыы Тойон күүстээх буойун курдук өрүү миигинниин бииргэ сылдьар. Миигин үтүрүйээччилэр бэйэлэрэ бүдүрүйүөхтэрэ, мин иннибин хайдах да ылыахтара суоҕа. Хата, бэйэлэрэ ааргытык быһыыланан, саакка барыахтара. Сүдү күүстээх Айыы Тойон! Эн кырдьыксыты тургутан көрөҕүн, кини дууһатын, сүрэҕин-быарын курдаттыы билэҕин. Айыы Тойоҥҥо ыллааҥ, Кинини айхаллааҥ! Айыы Тойон дьаданҕыны, кыһалҕалааҕы хара санаалаахтартан быыһаан ылар».

ИЕРЕМИЯ 19:13-15; 20:1-13

Варух Иеремия төлкөлүүрүн сурунар

Биирдэ Айыы Тойон Иеремияҕа: «Израиль, Иуда уонна бары норуоттар тустарынан эйиэхэ тугу этэрбин сурун. Мин бэрт сотору кинилэргэ алдьархайы ааҥнатар санаалаахпын. Ол гынан баран Иуда Миигин истэн, аньыылаах суолуттан туораан көнө суолга үктэннэҕинэ, кини бары буруйун бырастыы гыныам этэ», – диэбитэ.

Иеремия биир Варух диэн киһини ыҥыран, Айыы Тойон миигинэн этитэрин барытын сурун диэн көрдөспүтэ. Варух ону, тугу да көтүппэккэ, суруммутун кэннэ, Иеремия эппитэ: «Мин, хаайыыга олорор киһи, Айыы Тойон Храмыгар барар кыаҕым суох. Онон эн баран, астан туттунан туран үҥэр күннэригэр бу суруллубуту – Айыы Тойон миигинэн тугу этиппитин – кинилэргэ ааҕан иһитиннэр. Иерусалим олохтоохторо да, атын куораттартан кэлбит иудейдар да бары истэллэрин курдук, доргуччу ааҕан биэрээр. Айыы Тойон норуокка улаханнык уордайда, абарда-сатарда диэн эт. Баҕар, өйдөнөн, Айыы Тойонтон көрдөһүөхтэрэ, иэдээннээх суолларыттан туоруохтара».

Нирия уола Варух ити сорудаҕы толорбута. Иосия уола Иоаким Иудеяны салайбыта бэһис сылын тохсус ыйыгар Иерусалим олохтоохторугар уонна кэлии дьоҥҥо барыларыгар астан туттунан туран Айыы Тойоҥҥо үҥэр күн биллэриллибитэ. Варух ол күн Айыы Тойон Храмыгар киирэн, Иеремия тугу эппитин барытын дьоҥҥо доргуччу аahан иһитиннэрбитэ.

ИЕРЕМИЯ 36:1-10

Иоаким ыраахтааҕы түрдьэ кинигэни уоттуур

Варух Айыы Тойон Храмыгар киирэн Таҥара тылын ааҕарын истэн баран, Иудея тойотторо бары куттаммыттара. Ол Иеремия суруйтарбыт түрдьэтин* туһунан Иоаким ыраахтааҕыга биллэрбиттэрэ. Ыраахтааҕы ону манна аҕалан ааҕан иһитиннэриҥ диэн дьаһайбыта. Дыбарыас иһигэр ыраахтааҕы иннигэр таҕааннаах уот умайа турара. Киниэхэ түрдьэни аҕалан, доргуччу ааҕан барбыттара. Тимир тириитин кэппит Иоаким ол аахпыт кэрчиктэрин быһаҕынан быһан ыла-ыла, уокка быраҕара. Сотору түрдьэ барыта умайбыта. Иоаким ыраахтааҕы да, кини чаҕардара да Таҥара тылын итэҕэйбэтэхтэрэ. Онон Айыы Тойоҥҥо бас бэриммэтэх буруйдарыгар сотору Вавилон ыраахтааҕытыгар билиэн баралларын туһунан төлкөлөөһүнтэн ончу куттамматахтара. Иоаким ыраахтааҕы Варухтаах Иеремияны хаайарга дьаһал биэрбитэ, ол гынан баран Айыы Тойон кинилэри сабыаран кэбиспитэ.

Айыы Тойон Иеремияны иудей ыраахтааҕыта Иоаким уоттаабытын барытын атын түрдьэҕэ хат суруй диэн соруйбута. Таҥара Иоакимҥа илдьиттээбитэ: «Айыы Тойон этэр: Вавилон ыраахтааҕыта хайаан да кэлэн, бу сир олохтоохторун сүөһүлэри-астары имири сотуо диэн тоҕо суруйдуҥ дии-дии, Иеремияны ыххайбытыҥ, түрдьэ кинигэни уоттаабытыҥ. Онон иудей ыраахтааҕытын Иоаким туһунан Айыы Тойон маннык этэр: ити аньыытын иһин ыраахтааҕы өлүгэ күнүскү куйааска, түүҥҥү дьыбарга бараҕыллыаҕа. Аны биир да удьуора Давид бүрүстүөлүгэр олоруо суоҕа. Хара дьайыыларын иһин Мин ыраахтааҕыны, кини ууһун-аймаҕын, чаҕардарын, кими да ордорбокко, накаастыам. Иерусалим олохтоохторугар уонна Иуда норуотугар аан алдьархайы, улуу иэдээни ыытыам».

Иеремия Нирия уолугар Варух суруксукка саҥа түрдьэни биэрбитэ. Варух онно били иудей ыраахтааҕыта Иоаким уоттаабыт сургун хат суруйбута. Иккис түрдьэ, элбэх саҥа этии киирэн, уруккутааҕар уһун буолбута.

ИЕРЕМИЯ 36:14-32

---

* *Түрдьэ* – түүрэ эриллибит тирии биитэр папирус уһун лииһэ. Кумааҕыга майгынныыр, суруйар матырыйаал.

Вавилон Иуданы сэриилиир

Айыы Тойон Иеремия бороруогунан этиппитэ барыта туолбута. Вавилон ыраахтааҕыта Навуходоносор сэриинэн саба түһэн, иудейдары билиэн тутан барбыта. Айыы Тойон сэмэлиирин-сэрэтэрин истибэккэ, Таҥара иннигэр аньыыларын-буруйдарын билиммэтэхтэрин, сымыйа таҥараларга сүгүрүйэллэрин, араас куһаҕаны, түктэрини оҥороллорун тохтоппотохторун иһин, иудейдар итинник алдьархайга киирбиттэрэ. Соҕуруунҥу саарыстыба олохтоохторо Айыы Тойон Хотугу саарыстыбаны хайдах уодьуганнаабытын билэ-билэ, син биир нэгэйдик быһыылана сылдьыбыттара. Айыы Тойон, 130 сыл анараа өттүгэр Израилы үрэйбитин курдук, бу саарыстыбаны Вавилон халыҥ сэриитин ыытан самнарбыта.

Иоаким ыраахтааҕы уола Иехония Иерусалимҥа ыраахтааҕы буоларыгар уон аҕыс саастааҕа. Аҕатын суолун тутуһан, кини эмиэ Айыы Тойону утары сылдьара. Иехония бүрүстүөлгэ олорбута үһүс ыйыгар Вавилон ыраахтааҕытын чаҕардара сэриинэн кэлэн, Иерусалимы төгүрүйбүттэрэ. Сотору ыраахтааҕылара Навуходоносор тиийэн кэлбитэ. Иудея ыраахтааҕыта Иехония, ийэтин, чаҕардарын, үрдүк сололоох үлэһиттэрин, аттакыларын кытта киниэхэ утары тахсан, бэриммитэ. Айыы Тойон эрдэттэн этиппитин курдук, Навуходоносор Иерусалимтан Айыы Тойон Храмын малын-салын, ыраахтааҕы дыбарыаһын баайын барытын ылан барбыта. Кини Израиль ыраахтааҕыта Соломон былыр Айыы Тойон Храмыгар анаан оҥорторбут кыһыл көмүс иһитин-хомуоһун, тугу да ордорбокко, алдьаппыта. Иерусалим дьонун барытын – ыраахтааҕы үрдүк сололоох үлэһиттэрин, хорсун-хоодуот сэриһиттэрин, мас, тимир уустарын – Вавилоҥҥа үүрэн барбыттара. Барыта уон тыһыынча киһи көһөрүллүбүтэ. Иудеяҕа быста дьадайбыт дьонтон, сир оҥороччулартан ураты ким да хаалбатаҕа.

Вавилон ыраахтааҕыта Иерусалимҥа атын киһини, Иехония таайын Матфанийы, туруорбута. Киниэхэ Седекия диэн аат биэрбитэ. Оччотооҕуга Седекия сүүрбэ биир саастааҕа. Кини Иерусалимҥа барыта уон биир сыл салайбыта. Бу ыраахтааҕы эмиэ Айыы Тойон сөбүлээбэтин оҥороро, урукку Иоакимтан туох да ордуга суоҕа. Онон Айыы Тойон уордайан, Иерусалимнаах Иудеяттан киэр хайыспыта.

4 ЫРААХТААҔЫЛАР 24:8-20

Иерусалим урусхалланыыта. Храм умайар

Израиль ыраахтааҕыта Соломон, Таҥара соруйбутун толорон, Иерусалимҥа Айыы Тойон олус кэрэ Храмын туттарбытын инники кэпсээн турабыт. Халдей (Вавилон) буойуннара, Иерусалимы сэриилээбиттэрэ уон биир сыл ааспытын кэннэ, бу куоракка хат кэлэн Соломон туттарбыт Храмын урусхал оҥорбуттара. Ол туһунан Биибилийэҕэ маннык суруллубут.

Бүрүстүөлгэ олорбута тохсус сылыгар Вавилон ыраахтааҕыта Навуходоносор Иерусалимы сэриилии кэлбитэ. Куораты төгүрүйэн баран, тулатыгар халыҥ буор хайыҥ куттарбыта. Иерусалимы төгүрүктээбиттэрэ балтараа сыл буолбутун кэннэ, олохтоохтор аһыыр астара бүтэн, аччыктаан барбыттара. Өстөөх куоракка түүн тоҕо анньан киирбитэ. Иудей сэриитэ ыраахтааҕы саадын аттынааҕы икки эркин ыккардыгар баар халҕан аанынан куоппута. Седекия ыраахтааҕы халдейдартан мүччү түһэн, толооҥҥо тахсар суолунан күрээбитэ. Халдей сэрииһиттэрэ кинини Иерихон толоонугар ситэн ылбыттара. Иудей сэриитэ барыта үрүө-тараа ыһыллан хаалбыт этэ. Седекияны Ривлаҕа Вавилон ыраахтааҕытын илдьэн сууттаабыттара. Кини көрөн турдаҕына, уолаттарын өлөртөөбүттэрэ. Икки хараҕын тэһэн баран, бэйэтин сыаптаан Вавилоҥҥа илдьэ барбыттара.

Навуходоносор харабылын тойоно Навузардан буойуннарыныын Иерусалимҥа киирбитэ. Кини Айыы Тойон Храмын, ыраахтааҕы дыбарыаһын уонна куорат дьиэлэрин уоттаан кэбиспитэ, Иерусалим эркиннэрин суулларбыта. Вавилон ыраахтааҕытын диэки буолбут дьону уонна олохтоохтору билиэн ылан, Иерусалимтан көһөрбүтэ. Дьадаҥы сир оҥорооччулартан сорохторун бинэгирээт үүннэриитигэр, сир оҥоруутугар үлэлэтэ хаалларбыта. Халдейдар Айыы Тойон Храмын тиэргэнигэр турбут алтан баҕаналары уонна сулууспаҕа туттуллар малы-салы бүтүннүү алдьатан баран, алтанын Вавилоҥҥа илдьибиттэрэ. Сулууспаҕа туттуллар алтан иһиттэн-хомуостан тугу да ордорботохторо. Көмүс иһити, хадьыыланы, көмүс оҥоһугу барытын илдьэ барбыттара.

Бу барыта Христос төрүөн иннинээҕи 587-586 сс. буолбута. Соломон Таҥараҕа анаан туттарбыт Храма 400-тэн тахса сыл турбута.

4 ЫРААХТААҔЫЛАР 25:1-16

Даниил уонна кини үс доҕоро

Иерусалим олохтоохторун билиэн ылан баран, Вавилон ыраахтааҕыта Навуходоносор дыбарыас үлэһиттэрин тойонугар сорудах биэрбитэ. Тойон билиэн кэлбит Израиль дьонуттан, иудейдартан, ыраахтааҕы биитэр кинээс төрүттээх эдэр уолаттары дыбарыас сулууспатыгар бэлэмниэхтээҕэ. Уолаттар туох да омсото суох кыраһыабай дьүһүннээх, үөрэххэ дьоҕурдаах, мындыр өйдөөх буолуохтаахтара. Сорудах сотору туолбута. Онон ыраахтааҕы дыбарыаска сулууспалыахтаах уолаттары бэйэтин кытта бииргэ аһатарга дьаһайбыта. Бу уолаттар араас үөрэххэ, халдей тылыгар үс сыл үөрэниэхтээхтэрэ.

Иудей талыы уолаттарын ортолоругар Даниил, Анания, Мисаил уонна Азария бааллара. Вавилон дыбарыаһыгар Даниилы – Валтасар, Ананияны – Седрах, Мисаилы – Мисах, оттон Азарияны Авденаго диэн ааттаабыттара. Даниил, биһиги дьэбириэй дьоно Моисей сокуонунан сиэ суохтаах кыылларын дуу, көтөрдөрүн дуу этин сиэн, киртийиэхпит диэн олус куттанара. Онон уол ыраахтааҕы аһыттан аһыан баҕарбатаҕа. Тойонтон кинилэргэ оҕуруот аһын уонна ууну эрэ биэрэллэригэр көрдөспүтэ. Тойон уолаттар ырандьүдьэйэн хааллахтарына, ыраахтааҕы уордайыа диэн сэрэхэдийэн, бастаан утаа сөбүлэммэтэҕэ. Онуоха Даниил биһигини уон хонукка оҕуруот аһынан эрэ аһатан, иһэрбитигэр уу эрэ биэрэн, холоон көрүҥ диэбитэ, онон кинини тылыгар киллэрбитэ. Уон хонон баран бу түөрт уол ыраахтааҕы аһын аһаабыт атын уолаттардааҕар быдан тупсубут, төлөһүйбүт көрүҥнэммиттэрэ.

Таҥара Даниилга, Ананияҕа, Мисаилга уонна Азарияҕа киэҥ билиини-көрүүнү, муударай өйү биэрбитэ. Даниилга өссө араас дьикти көстүүнү, түүлү тойоннуур ураты дьоҕуру бэлэхтээбитэ.

Үс сыл ааспыта. Ыраахтааҕы уолаттары ыҥыртаран, биир-биир кэпсэппитэ уонна Даниилга, Ананияҕа, Мисаилга уонна Азарияҕа тэҥнээх ким да суох эбит диэн түмүккэ кэлбитэ. Онон уолаттар ыраахтааҕыга сулууспалыы хаалар буолбуттара. Ыраахтааҕы тугу да ыйыттаҕына, кинилэр уһулуччу өйдөөхтүк, муударайдык хоруйдууллара.

ДАНИИЛ 1:3-20

Кыһыл көмүс эмэгэт уонна үс хорсун уол

Вавилон ыраахтааҕыта Навуходоносор отут миэтэрэ үрдүктээх, үс миэтэрэ туоралаах кыһыл көмүс эмэгэти куттаран, Деир толоонугар туруортарбыта. Ыраахтааҕы илдьиттэрэ бар дьоҥҥо биллэрбиттэрэ: «Араас тыллаах-өстөөх норуоттар, бары биис уустара! Эһиги турба дорҕоонун, муусука тыаһын иһиттигит да, Навуходоносор туруорбут кыһыл көмүс таҥаратыгар сөһүргэстээн туран, сүгүрүйүөхтээххит. Ким сүгүрүйбэтэх – умайа турар оһоххо быраҕыллыа».

Сотору ыраахтааҕыга: «Иудей үс киһитэ – Седрах, Мисах уонна Авденаго – күн ыраахтааҕы дьаһалын толорботтор: кини таҥараларыгар уонна кыһыл көмүс эмэгэккэ сүгүрүйбэттэр», – диэн үҥсүү киирбитэ. Навуходоносор улаханнык уордайан, уолаттары ыҥыртаран ылан: «Кыһыл көмүс эмэгэккэ сүгүрүйбэт буоллаххытына, эһиги умайа турар оһоххо быраҕыллыаххыт. Оччоҕо хаҥнык Таҥара эһигини мин илиибиттэн быыһыырый?» – диэбитэ. Уолаттар ыраахтааҕыга эппиттэрэ: «Биһиги итэҕэйэр Таҥарабыт биһигини умайа турар оһохтон да, эн илиигиттэн да өрүһүйүөҕэ. Быыһаабатаҕына даҕаны, ыраахтааҕы, эн билиэхтээххин: биһиги эн таҥараларгар да, ити туруортарбыт кыһыл көмүс эмэгэккэр да сүгүрүйүөхпүт суоҕа». Уордайбыт Навуходоносор саамай күүстээх буойуннарын ыҥыран ылан, уолаттары кэлгийтэрэн, умайан күүдэпчилэнэ турар оһоххо бырахтарбыта.

Оһох хайа да күннээҕэр сэттэ төгүл күүскэ оттуллубут буолан, уолаттары бырахпыт буойуннар уот төлөнүгэр түрүтэ сиэтэн өлбүттэрэ. Онтон Навуходоносор уоту көрөн баран соһуйан, ойон турбута. Кини үрдүк сололоох үлэһиттэригэр: «Уокка үс уолу кэлгийэн бырахпыппыт буолбат дуо? Оттон мин түөрт киһини көрөбүн: туох да буолбатаҕын курдук хаамса сылдьаллар! – диэбитэ. – Төрдүстэрин дьүһүнэ олох да Таҥараҕа маарыннаах!»

Ыраахтааҕы оһоххо чугаһаан кэлэн: «Седрах, Мисах уонна Авденаго, Үрдүктэн Үрдүк Таҥара кулуттара! – диэн ыҥырбыта. – Уоттан тахсыҥ, миэхэ чугаһааҥ!» Уолаттар оһохтон тахсан кэлбиттэрэ. Уот кинилэри сиэбэтэҕин бары эт харахтарынан көрөн итэҕэйбиттэрэ: баттахтара да кэриэрбэтэх, таҥастара да умайбатах этэ. Бэл, кэҥсик сыта кэлбэтэ. Сөрү диэн сөхпүт Навуходоносор эппитэ: «Седрах, Мисах уонна Авденаго сүгүрүйэр Таҥаралара алгыстаах! Дьэ, чахчы

да сүдү буоллахтара Кини дьайыылара! Ураты да дьиктини оҥорор улуу Таҥара эбит! Маннык Таҥара Саарыстыбата хайаан да үйэттэн үйэҕэ, көлүөнэттэн көлүөнэҕэ туругура турар буолуохтаах!» Ити кэмтэн ыла Навуходоносор Седраҕы, Мисаҕы уонна Авденагоны Вавилон дойдутугар кимнээҕэр да өрө туппута.

ДАНИИЛ 3

Даниил өйдөммөт тыллары быһаарар

Навуходоносор кэнниттэн Вавилоҥҥа уола Валтасар ыраахтааҕы буолбута. Биирдэ Валтасар үрдүк сололоох үлэһиттэригэр, барыта тыһыынча киһиэхэ, улахан малааһын тэрийбитэ. Чаҕардарын ыҥыран, урут аҕата Иерусалимтан, Айыы Тойон Храмыттан, илдьэ кэлбит кыһыл да, үрүҥ да көмүс иһиттэрин аҕалтарбыта. Ыраахтааҕы, үрдүк сололоох тойоттор уонна кинилэр кэргэттэрэ ол көмүс иһиттэртэн арыгы испиттэрэ. Аһыы олорон, эмэгэт таҥараларыгар, кыһыл көмүс, үрүҥ көмүс, алтан, тимир, мас, таас оҥоһуктарга үһүн-киэҥ уруй-айхал эппиттэрэ.

Оннук көрүлүү олордохторуна, эмискэ дыбарыас иһигэр киһи илиитин салбаҕа көстөн кэлэн, үөһэ лампаада утары баар эркиҥҥэ тугу эрэ суруйбутунан барбыта. Ыраахтааҕы ону көрөн куттанан, дьүһүннүүн уларыйбыта, икки тобуга халыр босхо барбыта. Ыксаан, Вавилон мууларай өйдөөхтөрүн барыларын аҕала охсуҥ диэн үөгүлээбитэ. Суруллубуту сөпкө быһаарбыт киһини саарыстыба үһүс баһылыгынан аныах буолбута. Ол гынан баран Вавилон саамай өйдөөх дьоно да кэлэн, эркиҥҥэ суруллубуту кыайан быһаарбатахтара.

Ити айдааны истибит сарыисса малааһын саалатыгар киирэн Валтасар ыраахтааҕыга эппитэ: «Манна биир Даниил диэн киһи баар. Кинини Таҥара Тыынын сүрэҕэр дириҥник ылыммыт, онон киэҥ билиилээх-көрүүлээх, дириҥ өйдөөх диилляр. Түүлү тойоннуур, таайыллыбаты таайар, хайдахтаах да уустук суолу сөпкө өйдүүр дьоҕурдаах үһү». Ыраахтааҕы сонно Даниилы ыҥыртаран аҕалан, ити өйдөммөт тыллар суолталарын быһаар диэбитэ.

Даниил Валтасарга эппитэ: «Эн улаханнык санаммытыҥ, эмэгэттэри айхаллаан арыгы иһээри ытык иһити ылларбытыҥ иһин, Таҥара эйиэхэ уордайбыт. Ол иһин эйиэхэ итинник сурук көстүбүт». Онтон салгыы быһааран биэрбитэ: «Эркиҥҥэ МЕНЕ, МЕНЕ, ТЕКЕЛ, УПАРСИН диэн суруллубут. Ол аата маннык: МЕНЕ – Таҥара эн саарыстыбаҥ күнүн-дьылын ааҕан баран, бүтэр кэмэ кэллэ диэн быһаарда; ТЕКЕЛ – эйигин ыйааһыҥҥа ыйаан көрбүтэ, аһара чэпчэки буолан таҕыстыҥ; УПАРСИН – саарыстыбаҥ аҥаардаан Мидия уонна Персия дьонугар бэрилиннэ». Сонно Валтасар дьаһалынан Даниилга ыраахтааҕы эрэ кэтэр күндү кыһыл таҥаһын таҥыннарбыттара, моонньугар кыһыл көмүс кылдьыы симэх кэтэрдибиттэрэ. Ол кэннэ кинини саарыстыба үһүс баһылыгынан

билиммиттэрэ. Таҥара эппитэ барыта туолбута: ол түүн Валтасары өлөрбүттэрэ, оттон саарыстыбата Мидия ыраахтааҕытын Дарий илиитигэр киирбитэ.

ДАНИИЛ 5:1-31

Даниил Таҥараҕа үҥэр

Валтасар оннугар ыраахтааҕы буолбут Дарий эмиэ бэйэтин үрдүктүк сананара. Кини сымыйа таҥараларга сүгүрүйэрэ, ол да буоллар муударай өйдөөх, эҥкилэ суох үтүө быһыылаах Даниилы олус сөбүлүүрэ.

Биирдэ Дарий, дойдутун олоҕун салайтараары, сүүс сүүрбэ баһылыгы анаан баран, кинилэр үрдүлэринэн үс тойону туруорбута. Баһылыктар ыраахтааҕыны сүпсүгүрдүбэт туһуттан үлэлэринхамнастарын ол тойотторго отчуоттууллара. Дарий үс тойонтон биирдэстэрин, өйүнэн да, үтүө майгытынан да атыттары барыларын баһыйар Даниилы бүтүн саарыстыбатын үрдүнэн туруорар санаалааҕа. Ону билэн, икки атын тойон уонна баһылыктар, Даниилы куһаҕанныкк салайар диэн холуннараары, кинини буруйдуур сылтах көрдөөбүттэрэ да, булбатахтара. Ыраахтааҕы эрэллээх киһитэ Даниил хаһан да сыыһа-халты быһыыламмат, буруйу-сэмэни оҥорбот этэ.

Дьэ онтон биирдэ ол өһүөннээх дьон кинини ыраахтааҕы иннигэр хайдах хараардыахха сөбүн тобулан, уодаһыннаах суолга санаммыттара. Даниил Таҥаратыттан өрүү көрдөһө сылдьарын кинилэр билэллэрэ, онон ыраахтааҕыга тиийэн, отут күн иһигэр дьон таҥараттан да, киһиттэн да буолбакка, Дарий ыраахтааҕыттан эрэ көрдөһүөхтээҕин туһунан сокуон ылынарыгар тыл киллэрбиттэрэ. Ол сокуону кэспит киһи хахайдар сытар хаспахтарыгар быраҕыллыахтааҕа. Ыраахтааҕы кинилэр иһэ истээх көрдөһүүлэрин дьиҥ төрүөтүн билбэт буолан, ыйааххa илии баттаабыта.

Даниил саҥа сокуон тахсыбытын истэн да баран, Айыы Тойонугар үҥэрин ууруппатаҕа. Кини олорор хоһугар киирэн сөһүргэстээн туран, күҥҥэ үстэ Таҥараҕа махтанар үгэстээҕэ. Ол үҥэр кэмигэр төрөөбүт Иерусалимын өттүнээҕи түннүктэрэ өрүү аһаҕас тураллара. Хаһан эрэ онно, кини тапталлаах куоратын өссө урусхаллана илик Храмыгар, Таҥара Кэрэмэн Килбиэнэ сыдьаайара...

Даниилга өһүөннээх сидьиҥ дьон, кини Таҥараҕа үҥэрин уоран көрөн баран, тиийэн Дарий ыраахтааҕыга тыллаабыттара.

ДАНИИЛ 6:1-11

Даниил – хахайдаах хаспахха

Өлөрөр-өһөрөр суолга туруммут тойоттор Дарийга киирэн, ыраахтааҕы ыйааҕа тахсыбытын үрдүнэн, Даниил күҥҥэ үстэ Таҥараттан көрдөһөр диэн үҥсүбүттэрэ. Ыраахтааҕы санааҕа ылларбыта. Кини хайдах эмэ гынан Даниилы быыһаан ылыан баҕарара. Тыллаабыт тойоттор Мидия уонна Персия сокуонунан ыраахтааҕы илии баттаабыт ыйааҕа көтүллүбэт диэн моһуйаллара, онон ыраахтааҕы Даниилы хахайдаах хаспахха бырахтарарга күһэллибитэ. Кини Даниилга: «Эн эрэллээхтик сулууспалыыр Таҥараҥ эйигин быыһыаҕа!» – эрэ диэн хаалбыта. Киэһэ дыбарыаһыгар төннөн баран, аһаабакка эрэ утуйаары сыппыта да, түүнү быһа хараҕын симпэтэҕэ. Онтон, халлаан саҥа сырдаан эрдэҕинэ, бэрт тиэтэлинэн хахайдаах хаспахха сүүрэн тиийэн, симик куолаһынан: «Даниил, Тыыннаах Таҥара кулутаа! Мэлдьи бэриниилээхтик сулууспалыыр Таҥараҥ эйигин хахайдартан быыһаата дуо?» – диэн ыйыппыта. Онуоха алларааттан туох да буолбатах Даниил киэҥ-холку саҥата дуораһыйбыта: «Таҥарам иннигэр ыраһым уонна эн, ыраахтааҕым, иннигэр буруйа суоҕум иһин, Таҥара миигин быыһаата! Ааныьалын ыытан хахайдар айахтарын бүөлэттэ, онон тыыппатылар».

Атаҕа сири билбэт буола үөрбүт Дарий кинини дириҥ хаспахтан таһаара охсорго дьаһайбыта. Даниилы таһааран баран, туох да буолбатаҕын көрөн, бары бэри диэн бэркиһээбиттэрэ. Сонно Дарий дьаһалынан били үҥсүбүт хара санаалаахтары бэйэлэрин тутан аҕалан, хахайдаах хаспахха бырахпыттара. Хахайдар кинилэри, хаспах түгэҕэр да тиэрдибэккэ, хаба тардан ылбыттара.

Бу кэнниттэн Дарий ыраахтааҕы сурук суруйан, саарыстыбатын бары муннугар ыыталаабыта: «Даниил Таҥарата – өлбөт үйэлээх Таҥара! Кини Саарыстыбата өрүү баар. Мантан ыла бары норуоттар Даниил Таҥаратын ытыктыахтаахтар! Таҥара өлөртөн өрүһүйэр күүстээх. Кини сиргэ да, халлааҥҥа да араас дьикти суоллары, сөҕүмэр бэлиэ дьайыылары көрдөрөр. Таҥара Даниилы хахайдартан өрүһүйдэ!»

ДАНИИЛ 6:12-27

Иудейдар билиэнтэн төннүүлэрэ

Инники кэпсээбиппит курдук, Ассирия сэриилэрэ Хотугу саарыстыбаны, Израилы, сэриилээн ылбыттара. Норуоту билиэн үүрэн барбыттара. Итинник быһыы-майгы Христос төрүөн сэттэ үйэ иннинэ буолбута. Сүүс сылынан аны Мидия, Вавилон холбоһуктаах сэриилэрэ ааҥнаан кэлэн, икки сылы быһа төгүрүктээн туран баран, Ниневия куораты урусхаллаабыттара. Вавилон судаарыстыбата кыаҕыран ыаллыы норуоттары, ол иһигэр Соҕуруунҥу саарыстыбаны Иудеяны халыыра, иудейдары Вавилоҥҥа үүрэн барара.

Дьэ онтон Вавилон да курдук модун күүстээх импиэрийэ эстэр кэмэ тиреэн кэлбитэ. Мидия, Персия ыраахтааҕылара Вавилону сэриилээн ылбыттара. Персия ыраахтааҕыта Кир иудейдар төрөөбүт сирдэригэр барарларын көҥүллээбитэ. Кини бүтүн саарыстыбатын биир гына илдьит ыыппыта: «Персия ыраахтааҕыта Кир этэр: Айыы Тойон, Халлааннааҕы Таҥара, миэхэ сир бары саарыстыбаларын биэрдэ. Таҥара миигин Иудея сиригэр Иерусалимҥа Киниэхэ Храм тутарбар соруйда. Онон Кини норуотун хас биирдии киһитэ (кинилэри кытта Таҥара бииргэ буолуохтун!) Иудеяҕа, Иерусалимҥа баран Айыы Тойон, Израиль Таҥаратын Храмын тутуһуохтаах». Израиль уон икки ууһуттан төрүттээх түөрт тыһыынчаттан тахса дьэбириэй, сүнньүнэн иудейдар, Иуда ууһун дьоно, дойдуларыгар төннүбүттэрэ. Ол эрээри үгүс дьэбириэйдэр, Персияҕа олорбуттарын курдук, олорон хаалбыттара.

Дойдуларыгар төннүбүттэрин иккис сылыгар иудейдар Иерусалимҥа мустан, Храм акылаатын түһэрбиттэрэ. Урукку Храмы өйдүүр үгүс сааһырбыт дьон, Таҥара үлэһиттэрэ, левиттэр, аҕа баһылыктар, саҥа тутуу акылаата түһэн эрэрин көрөн, кыайан туттуммакка, оҕолуу марылаччы ытаһаллара. Дьон-сэргэ ньамалаһар, үөрэр-көтөр, ытыыр саҥата ыраахха диэри иһиллэрэ.

Храм тутуутун Иудея ыраахтааҕытын Иехония сиэнэ Зоровавель салайбыта. Иудей сиригэр олохсуйбут атын омуктар дьэбириэйдэри абааһы көрөр буолан, тутуу үлэтин мэһэйдэһэр, кинилэргэ саанар этилэр. Өссө аһара баран, Персия ыраахтааҕытыгар Артаксерска үҥсэн-харсан барбыттара. Инньэ гынан Храм тутуутун бүтүн уон биэс сылга тохтотторо сылдьыбыттара. Персия бүрүстүөлүгэр эмиэ Дарий диэн ааттаах атын саҥа ыраахтааҕы олорбутун эрэ кэннэ, тутуу хат салҕанан барбыта.

Дарий урукку Кир ыраахтааҕы дьаһалын бигэргэтэн, Храм үлэтэ ситэриллиэхтээҕин туһунан уурааҕы Иерусалимҥа ыыппыта. Онон Адар ый үһүс күнүгэр, Дарий ыраахтааҕылаабытын алтыс сылыгар, тутуу үлэтэ түмүктэммитэ.

ЕЗДРА 1–6

Эсфирь сарыисса

Персия ыраахтааҕыта Артаксеркс кэргэн ыларга быһаарынан, саарыстыбатын бары муннугуттан кэрэттэн кэрэ дьүһүннээх кыргыттары дойду киин куоратыгар, Сузыга, мустарбыта. Кинилэри ыраахтааҕыга киллэрээри, бүтүн уон икки ый бэлэмнээбиттэрэ. Ол саҕана Персияҕа урут Ассирия, Вавилон сэриилэрэ билиэн тутан аҕалбыт дьэбириэйдэрин удьуордара бааллара. Сузыга Мардохей диэн иудей олороро. Кини Эсфирь диэн кыысчааны, таайын оҕотун, иитэн улаатыннарбыта. Эсфирь уһулуччу кэрэ дьүһүннээҕэ, дьылыгырас көнө унуохтааҕа. Ийэлээх аҕата өлүөхтэриттэн кыыс Мардохейы аҕа туттара. Дойду кыраһыабай кыргыттарын дыбарыаска хомуйалларыгар Эсфири эмиэ ыҥырбыттара. Ыраахтааҕы кинини барыларыттан ордорон, олус таптыы, умсугуйа көрбүтэ, онон Эсфирь төбөтүгэр хоруона кэтэрдибитэ. Сотору саҥа сарыиссаны чиэстиир улуу быраабынньык тэрийэн, кинээстэрин, үрдүк сололоох үлэһиттэрин күндүлээбитэ-маанылаабыта. Дойдутун бары уобалаһын олохтоохторугар араас чэпчэтии оҥорбута, ыраахтааҕылыы сиэдэрэй бэлэх бөҕөтүн түҥэппитэ. Эсфирь буоллаҕына Мардохей тылын истэн, ханнык норуоттан төрүттээҕин ыраахтааҕыга эппэтэҕэ.

Сотору ыраахтааҕы биир Аман диэн кинээһин чорботон, атын тойоттор үрдүлэринэн туруорбута. Дыбарыаска үлэлиир дьон бука бары Аманы көрдүлэр да, сөһүргэстээн туран, сүгүрүйэллэрэ. Ыраахтааҕы дьаһала оннугу ирдиирэ. Арай Мардохей эрэ Аманҥа хаһан да сүгүрүйбэт, кини иннигэр сөһүргэстээбэт этэ. Кинээс онтон абаран, Артаксеркс саарыстыбатыгар баар иудейдары барыларын өлөртөрөргө санаммыта.

Биирдэ Аман ыраахтааҕыга кэлэн: «Эн саарыстыбаҥ олохтоохторун ортолоругар биир дьикти норуот баар. Сокуоннара хайа да омук киэниттэн чыҥха атын буолан, ыраахтааҕы сокуонун билиммэттэр», – диэн үҥсүбүтэ. Ыраахтааҕы, ону истэн, Аманҥа ол норуоту эн хайдах гынарыҥ көҥүлүҥ диэбитэ. Сотору ыраахтааҕы чаҕардара Артаксеркс бас билэр уобаластарын кэрийэ сылдьан, иудейдары уон иккис (Адар) ый уон үһүс күнүгэр кыратыттан улаханыгар тиийэ, оҕону-дьахтары ордорбокко, өлөрөр туһунан суругу тарҕаппыттара.

Ыраахтааҕы ыйааҕа тиийбит сиригэр барытыгар иудейдар ыар санааҕа ылларан, тугу да аһаабакка Таҥараҕа үҥэр кэми биллэрбиттэрэ. Норуокка ытабыл-соҥобул, аймалҕан саҕаламмыта.

ЭСФИРЬ 1–3

Эсфирь сарыисса

(салгыыта)

Мардохей балтыгар Эсфиргэ илдьит ыытан ыраахтааҕы ыйааҕын туһунан биллэрбитэ. Ыраахтааҕыны кытта кэпсэтэн норуоккун өрүһүйтэр диэн сүбэлээбитэ. Эсфирь чаҕарынан Мардохейга илдьиттээбитэ: «Ыраахтааҕы ыҥырбатах киһитэ ис тиэргэҥҥэ киирдэ да, өлөргө ууруллар. Арай ыраахтааҕы кыһыл көмүс торуоскатын утары уммут киһитэ эрэ тыыннаах хаалар. Мин киниэхэ ыҥырыллыбатаҕым отут хонно». Мардохей Эсфиргэ суруйбута: «Иудейдартан ыраахтааҕы дыбарыаһыгар мин соҕотоҕун ордон хаалыам дии саныыма. Туох билэр, баҕар, бу кэмҥэ туһалаары сарыисса буолбутуҥ буолаарай?» Эсфирь Мардохейга илдьит ыыппыта: «Сузыга баар иудейдары барыларын мус. Бары астан туттунан туран, мин туспар үҥүҥ. Үс күн күнүстэри-түүннэри тугу да иһимэҥ да, аһааманаҕ да. Мин эмиэ чаҕар кыргыттарбын кытта оннук үҥүөм. Дьэ онтон төһө да сокуону утары буолбутун иһин, ыраахтааҕыга барыам. Өлүөхтээх буоллахпына, өлүөм буоллаҕа». Хара санаалаах Аман Мардохейы ыйыах буолбут сүүрбэ биэс миэтэрэ үрдүктээх маһа хайыы үйэ бэлэм турара.

Үһүс күнүгэр Эсфирь, мааны таҥаһын таҥнан, ыраахтааҕы дьиэтин ис тиэргэнигэр киирбитэ. Ыраахтааҕы кинини көрөөт, кыһыл көмүс торуоскатын утары уммута. Эсфирь торуоска үһугун таарыйан баран, ыраахтааҕыны уонна Аманы ол күн тэрийэр үөрүүлээх аһылыгар ыҥырбыта. Сотору дьоно иккиэн бу тиийэн кэлбиттэрэ. Арыгы иһэ олорон ыраахтааҕы: «Эсфирь сарыисса, эн бастыҥ баҕа санааҥ – тугуй? Миигиттэн тугу көрдөһүөххүн баҕарааҕыный?» – диэн ыйыппыта. Сарыисса эппитэ: «Мин баҕарар баҕам – миигин тыыннаах хаалларарга, норуоппар олоҕу бэлэхтииргэр. Биһигини, миигин эмиэ, норуоппун кытта өлөрөргө, күн сириттэн суох оҥорорго уурдулар». Дьэ онуоха эрэ ыраахтааҕы Эсфирь дьэбириэй төрүттээҕин билэн, Аман уодаһыннаах соругун өйдөөбүтэ. Сонно ыраахтааҕы дьаһалынан Аманы били Мардохейга бэлэмнээбит маһыгар ыйаан кэбиспиттэрэ.

Ыраахтааҕы аатыттан тахсыбыт ыйаах, кини биһилэҕинэн бэчээттэммит буоллаҕына, хайдах да уларыйар, көтүллэр кыаҕа суоҕа. Онон эмиэ ыраахтааҕы дьаһалынан Артаксеркс суруксуттара араас куорат иудейдарыгар «эһиги түмсэн бэйэҕитин көмүскэнэргит кө-

нүллэнэр» диэн саҥа суругу суруйбуттара. Ыраахтааҕы сыыдам аттаах илдьиттэрэ ол ыйааҕы саарыстыба сүүс сүүрбэ сэттэ уобалаһыгар Индияттан Эфиопияҕа тиийэ суһаллык тарҕаппыттара. Ити курдук дьэбириэй норуота быыһанан турар. Улуу быыһабыл бэлиэтигэр Мардохей сыл аайы буолар Пурим диэн бырааһынньыгы олохтообута.

ЭСФИРЬ 4–10

Неемия Иерусалим эркинин чөлүгэр түһэрэр

Персия киин куоратыгар Сузыга Неемия диэн киһи олорбута, кини Артаксеркс ыраахтааҕы үрдүк сололоох үлэһитэ этэ.

Биирдэ Неемия Персияҕа Иерусалимтан кэлбит иудейы көрсөн, дойдутун Иерусалим олоҕун-дьаһаҕын, онно хаалбыт иудейдар туспарынан сураспыта. Анараанҥыта: «Билиэнтэн ордубут иудейдар баттанан-үктэнэн, сор бөҕөтүн көрөн олороллор. Иерусалиммыт эркинэ олоччу урусхалламмыта, куорат аанын уоттаабыттара», – диэн кэпсээбитэ. Неемия итини истэн, олоро түһээт, ытаан барбыта. Кини улаханнык курутуйан, хас да күн астан туттунан туран, Таҥараттан Иерусалим эркинин тута барарбын ыраахтааҕы көҥүллээтин диэн көрдөспүтэ.

Сотору Артаксеркс ыраахтааҕы көҥүлүн ылан, Неемия Иерусалимҥа кэлбитэ. Иудейдар куорат алдьаммыт эркинин, халҕан аанын саҥалыы тутан чөлүгэр түһэрбитинэн барбыттара. Өстөөхтөрө ону көрө-көрө, суоһурҕанан, үлэни-хамнаһы атахтыы сатыыллара. Онон Неемия дьонун сэбилээн, таас таһааччылар аҥаар илиилэригэр үҥүүлээх сылдьар буолбуттара. Тутуу үлэһиттэрэ бука бары кылыстаммыттара. Үлэ-хамнас түүннэри-күннэри күөстүү оргуйбута. Таҥара көмөтүнэн тутааччылар эрэйдэрэ тиллибитэ. Сүүс түөрт уон сыл анараа өттүгэр Вавилон сэриигэ-хаһыытэрэ уоттаабыт эркиннэрэ чөлүгэр түспүтэ.

Сэттис ый үүнүүтэ норуот бүттүүнэ биир санаанан болуоссакка мустубута. Кинилэр Таҥара үлэһитигэр Ездраҕа этэннэр, Айыы Тойон Израилга Моисейынан тиксэрбит Сокуонун кинигэтин аҕалтарбыттара. Ездра уһуну-киэҥи өйдүүр эр дьон да, дьахталлар да иннилэригэр туран, кинигэни сарсыардаттан күн ортотугар диэри доргуччу аахпыта. Мустубут дьон болҕойон истибиттэрэ. Ездра Айыы Тойоҥҥо, улуу Таҥараҕа, алгыс тылын эппитигэр бука бары икки илиилэрин өрө уунан: «Аминь, аминь!»* – диэн саҥа аллайбыттара уонна, сөһүргэстии түһэн, Айыы Тойоҥҥо сүгүрүйбүттэрэ.

НЕЕМИЯ 1–8

* «Аминь» – «дьиҥ чахчы оннук, итинник буолуохтун» диэн суолталаах былыргы дьэбириэй тыла.

Норуот Таҥараҕа эргиллэр

Ити ый сүүрбэ төрдүс күнүгэр Израиль бар дьоно, астан туттунан туран үҥээри, дорооҕой кыл таҥаһы таҥнан, төбөлөрүгэр күл куттан, бука бары Храмҥа түмсүбүттэрэ. Атын омуктартан арахсан аньыыларын-хараларын барытын аҕаларын буруйдарыгар тиийэ этиммиттэрэ. Күн чиэппэрэ тура тэбинэн, Айыы Тойон Таҥараларын сокуонун кинигэтин аахпыттара. Эмиэ күн чиэппэрин кэриҥэ аньыыларын-буруйдарын этинэ-этинэ, Айыы Тойон Таҥараларыгар сүгүрүйбүттэрэ. Левиттэр Иисус, Вания, Кадмиил, Шевания, Вунний, Шеревия, Вания, Хенани, үрдүк сиргэ туран эрэ, Таҥараҕа үҥэллэрэ. Кинилэр эппиттэрэ: «Аны үйэбит тухары Айыы Тойон Таҥарабытын уруйдуоҕун! Айыы Тойон, Эн ханнык да уруй-айхал, хайҕал тылынан кыайан этиллибэт үрдүк аатыҥ алгыстаах! Айыы Тойон, Эн эрэ бааргын биир Таҥара. Эйигиттэн атын Таҥара суох. Халлааны уонна онно баары барытын, сиргэ да, муораҕа да баары бүтүннүүтүн Эн айбытыҥ. Олоҕу Эн биэрэҕин. Халлаан күүстэрэ эмиэ Эйиэхэ сүгүрүйэллэр».

Бар дьон, аньыытын-харатын, Айыы Тойонтон тэйбит буруйун кэмсинэн, Таҥараҕа үҥпүтэ: «Эппит кэс тылгын бигэтик тутуһар, норуоккар аһыныылаахтык сыһыаннаһар улуу бэйэлээх, сүдү күүстээх, дьулаантан дьулаан Айыы Таҥарабыт! Биһиги да, ыраахтааҕылар да, кинээстэр, Таҥара үлэһиттэрэ, бороруоктар, аҕаларбыт эмиэ – Эн норуотуҥ бүттүүнэ, Ассирия ыраахтааҕыларын саҕаттан билиҥҥэ диэри эрэйи энээрбитинэн тэлэн кэллибит. Ол эрэйбитин Эн ситэтэ суох курдук көрбөтөргүн! Эн биһигини саамай сөпкө дьарыйбыккын, кырдьыктаахтык дьүүллээбиккин. Айыы Таҥара, билигин биһиги, дьиҥ чахчы ыар буруйдаах дьон, Эн Сокуоҥҥун тутуһуохпут, бары ыйааххын, дьаһалгын барытын толоруохпут диэн, мэктиэ тылбытын суругунан биэрэбит. Бу сурукпутугар илии баттыыбыт уонна баһылыктарбыт, левиттэрбит, Эйиэхэ сулууспалыыр дьоммут бэчээттэрин ууратыт». Үрдүк сололоох тойоттор бары бу сурукка илии баттаан, бэчээт туруорбуттара. Бар дьон, Таҥара үлэһиттэрэ, левиттэр, аан харабыллара, ырыаһыттар, Храм үлэһиттэрэ, Таҥара Сокуонун ылыммыт омук дьоно, кинилэр кэргэттэрэ, уолаттара-кыргыттара – өйдүүр өйдөөх бүттүүнэ, норуот ытыктыыр түс-бас дьонун батыһан, эмиэ мэктиэ тылларын биэрбиттэрэ.

НЕЕМИЯ 9:1-6; 9:32–10:29

Иов эрэйи-муну көрүүтэ

Уц сиригэр биир олус үтүө быһыылаах-майгылаах Иов диэн баай киһи олорбута. Кини туох да иҥэ-дьаҥа суох, кырдьыгы эрэ тутуһар, Таҥараны ытыктыыр, киртэн-дьайтан өрүү тэйэ туттар көнө киһи этэ. Иов сэттэ уоллааҕа, үс кыыстааҕа.

Биирдэ сатана тиийэн кэлбитигэр Айыы Тойон киниттэн: «Бу хантан кэллиҥ?» – диэн ыйыппыта. Сатана: «Сири биир гына эргийдим», – диэбитэ. Онуоха Айыы Тойон эппитэ: «Мин кулуппун, Иову, эн өйдөөн көрдүҥ дуо? Кини курдук энҥилэ суох ыраас, кырдьыгы тутуһар, Таҥараны ытыктыыр, куһаҕантан куруук тэйэ туттар киһи сир үрдүгэр суох». Сатана Айыы Тойоҥҥо: «Иов Эйигин босхо ытыктыыр үһү дуо? – диэн хардарбыта. – Эн кини дьиэтин-уотун, баайын-дуолун эргиччи араҥаччылыыгын буолбат дуо? Үлэтин-хамнаһын эмиэ алҕаабытыҥ. Сүөһүтүн үөрэ сир-сир аайы тарҕанна. Дьэ ол эрээри баайын-дуолун таарый эрэ – төһө Эйигин алгыыр буолар эбит?» Таҥара сатанаҕа: «Кини туох баардааҕа барыта эн илиигэр бэриллэр», – диэбитэ.

Сатана, көҥүл ылан, Иовка энҥин-эгэлгэ куһаҕаны оҥорбутунан барбыта. Оҕолорун барыларын өлөртөөбүтэ, халыҥ баайын-дуолун төрдүттэн эспитэ. Ол да үрдүнэн, Иов сулана барбатаҕа, Таҥараны үөхсүбэтэҕэ. «Айыы Тойон биэрбитэ, Айыы Тойон ыллаҕа. Таҥара аатыгар алгыс буоллун», – диэбитэ эрэ. Онтон кинини мөҥүттэр кэргэнин: «Ама биһиги Таҥараттан үчүгэйи эрэ ылыахпыт, оттон куһаҕантан аккаастаныахпыт үһү дуо?» – диэн саба саҥарбыта. Иов биир да сыыһа тылы тыллаһан, Айыы Тойон иннигэр аньыыга киирбэтэҕэ. Дьэ онтон сатана кинини иэдээннээх ыарыыга ыарытынарбыта. Иов оройуттан атаҕар диэри араҥ бааһынан бүрүллүбүтэ. Олус өр кэм сордонон-муҥнанан, кини муҥур үһукка киирбитэ.

Иов иэдээҥҥэ түбэспитин истэн өлөр-хаалар күнүгэр санаатын көтөҕөн уоскутаары, үс доҕоро кинини көрсө кэлбиттэрэ. Доҕотторо уоскута олорон устунан сэмэлээн барбыттара, сэмэлии олорон буруйун була сатаабыттара. Таҥара үчүгэй киһини накаастаабат, ол аата туох эрэ буруйу оҥорбут буоллаҕыҥ диилләрэ. Иов буоллаҕына киниләри, мин туох да буруйу оҥорботоҕум диэн, итэҕэтэ сатыыра. Кини дьону кытта кэпсэтиинэн эрэ мунурданыан баҕарбатаҕа – Айыы Таҥараны Бэйэтин кытта кэпсэтиэн баҕарбыта. Иов Таҥараттан бу туох иһин мин маннык сор суолланным диэн ыйыта-

ра. Ол гынан баран кини быыһанар эрэлин сүтэрбэтэҕэ: «Олохпун толуйар Таҥара тугу барытын көрөрүн билэбин. Кини тиһэх күҥҥэ миигин сиртэн-буортан туруоруо, оччоҕо мин Таҥараны көрүөҕүм».

ИОВ 1; 2; 4; 5; 19:25-26

Тургутууну тулуйбут Иов

Иов доҕотторунуун кэпсэтэ олордоҕуна, эмискэ күүстээх силлиэ тыаһа сирилээн кэлбитэ. Силлиэ иһиттэн Айыы Тойон санҥата дуораһыйан, киһи кыайан хоруйдаабат ыйытыктарын биэрэн барбыта. Дьэ онуоха Иов Киниттэн быһаарыы көрдүүр сыыһатын өйдөөбүтэ. Таҥара биһиги Кинини өйбүтүгэр оҥорон көрөрбүтүнээҕэр быдан үрдүк. Айыы Тойону истэн баран, Иов эппитэ: «Эн муҥура суох кыахтааххын! Санаммыт санааҕын толороргор Эйиэхэ ким да мэһэйдиир кыаҕа суоҕун мин билэбин».

Таҥара Иову итинник тургутан көрөн баран, киниэхэ урут сүтэрбитинээҕэр икки бүк элбэҕи биэрбитэ. Оттон кини үс доҕоругар, саарбах уоскутааччыларга, Таҥара туһунан Иов курдук сөпкө эппэтэхтэрин иһин, уордайбыта. Онон кинилэри аньыыгытын боруостаан Миэхэ сиэртибэ биэриҥ уонна, Мин Иов көрдөһүүтүн эрэ ылынарым быһыытынан, кинини бэйэҕит тускутугар көрдөһүннэриҥ диэн соруйбута. Иов доҕотторо Айыы Тойон сорудаҕын барытын толорбуттара. Таҥара, Иов көрдөһүүтүнэн, кинилэри бырастыы гыммыта.

Тургутууну эрдээхтик тулуйбут Иовка убайдара-быраттара, эдьиийдэрэ-балыстара, аймахтара бары илии тутуурдаах, өттүк харалаах кэлбиттэрэ. Таҥара Иов кэнники сылларын уруккутунааҕар быдан ордук алҕаабыта. Алдьархай ааспытын кэннэ, Иов өссө да өр олорбута. Сэттэ уолламмыта, үс кыыстаммыта. Кини кыргыттарын курдук кэрэ дьахталлар сир үрдүгэр үөскүү иликтэрэ.

Иов, олоҕун дуоһуйа олорон, үйэтин моҥоон баран, өлбүтэ.

ИОВ 38–42

Саалтыыр

Саалтыыр – Биибилийэ биир саамай ааҕыллар кинигэтэ. Бу хомуурунньук балтараа сүүстэн тахса псаломтан, ол эбэтэр муусука доҕуһуоллаах ылланар ырыаттан турар. Саалтыырга Таҥараны итэҕэйэр киһи сүрэҕин иэйиитэ барыта толору бэриллибит: сиргэ аньыы-хара халыҥаабытыттан курутуйуу, сырдык харанҕаны хайаан да кыайарыгар эрэмньи, аньыыны-буруйу билинии уонна Таҥара быыһаан ыларыгар бигэ итэҕэл. Өрө көтөҕүллүүлээх псаломнарга Мессия, ол аата Христос кэлиэхтээҕэ өтө көрүллүбүт.

Саалтыыры үксүн Давид ыраахтааҕыны кытта ситимнииллэр. Кырдьык, бу хомуурунньук үгүс псаломун Давид суруйбута. Ол гынан баран Саалтыырга Таҥара Тыынынан өрө көтөҕүллэн суруйбут атын ааптардар айымньылара эмиэ бааллар. Христианнар псаломнары Таҥараҕа үҥэллэригэр тутталлар. Билигин биһиги холобур быһыытынан икки псалому ааҕыахпыт.

1-кы псалом

Ким нэгэйдэр сүбэлэрин истибэт,
аньыылаахтар суолларын тутуспат,
итэҕэли күлээччилэрдиин эҥээрдэспэт – ол дьоллоох.
Оннук киһи Айыы Тойон Сокуонуттан үөрүүнү булар,
ол Сокуону күннэри-түүннэри саныы сылдьар.
Кини сүүрүктээх уу аттыгар олордуллубут,
кэмэ кэллэ да, аһын биэрэр,
кэхтэри билбэт сэбирдэхтээх үөл маска холоонноох,
онон туохха барытыгар ситиһиилээх.
Оттон нэгэй быһыылаахтар чыҥха атыттар –
кинилэр тыал ыһар мэкиинэтин курдуктар.
Нэгэйдэр Таҥара дьүүлүн,
аньыылаахтар көнө дьон түмсүүтүн тулуйуохтара суоҕа.
Айыы Тойон көнө дьон суолун билэр,
оттон нэгэйдэр суоллара өлүүгэ тиэрдэр.

150-с псалом

Айхаллааҥ Таҥараны Кини Сибэтиэй Дьиэтигэр,
айхаллааҥ Кини күүһүн кэрэһилиир киэҥ халлааныгар!
Айхаллааҥ улуу дьайыыларын иһин,
айхаллааҥ сүдү килбиэнин!

Айхаллааҥ турба тыаһынан,
айхаллааҥ арфа, лира доҕуһуолунан!
Айхаллааҥ тимпаннаах үҥкүүнэн,
айхаллааҥ – устурууна тардан, флейта үрэн!
Айхаллааҥ лыҥкынас кимвалларынан!
Тыынар тыыннаах барыта Айыы Тойону айхаллыахтын!
Аллилуйя*!

* «Аллилуйя» былыргы дьэбириэй тылыттан тылбаастаатахха «Айыы Тойону айхаллааҥ» диэн суолталаах.

Саалтыыр тылларын өйбүтүгэр хатыаҕыҥ

Айыы Тойон, эйигин көрдөөччүлэри хаһан да көмөтө суох хаалларбатыҥ иһин, Эн ааккын билэр дьон Эйиэхэ эрэниэхтэрэ *(9:11)*.

Таҥара кэрэмэн килбиэнин мэҥэ халлаан кэрэһилиир, Кини ураннаан оҥорбутун улуу куйаар туоһулуур *(18:2)*.

Сир үрдэ бүттүүнэ Айыы Тойонтон саллыахтын, аан дойдуга олороччу барыта Кинини ытыктыахтын *(32:8)*.

Кэлиҥ, бэйэҕит билиҥ – Айыы Тойон хайдахтаах үтүөтүн! Ким Киниэхэ эрэнэр – ол дьоллоох *(33:9)*.

Суолгун Айыы Тойоҥҥо туттар, Киниэхэ эрэн – Кини эйиэхэ көмөлөһүө *(36:5)*.

Кыһалҕалаах күҥҥэр Миигин ыҥыр; Мин эйигин өрүһүйэн ылыам, оттон эн Миэхэ айхал этиэҥ *(49:15)*.

Ыраас сүрэхтэ миэхэ ай, Айыы Таҥара, ис тыыммын саҥардан, миигин кырдьыктаах гын *(50:12)*.

Бар дьонум! Ханнык да кэмҥэ Киниэхэ эрэниҥ, сүрэххит иһирэх тылын Киниэхэ иһитиннэриҥ; Таҥара – биһиги хаххабыт *(61:9)*.

Сиргэ Эн суолгун-иискин билэллэрин, бары норуоттар Эн быыһыыргын көрөллөрүн туһугар *(66:3)*.

Эн хайалар үөскүөхтэрин инниттэн, сири да, аан дойдуну да айыаҥ инниттэн – үйэттэн үйэлэргэ Таҥараҕын *(89:3)*.

Айыы Тойон – мин бигэ кириэппэһим, Айыы Таҥарам – мин хорҕойор очуоһум *(93:22)*.

Алҕаа, дууһам миэнэ, Айыы Тойону, умнума Кини бары үтүө дьайыытын *(102:2)*.

Айыы Тойон Кинини ытыктыыр дьоҥҥо улуу бигэ таптала, халлаан сиртэн үрдүгүн курдук, муҥура суох *(102:11)*.

Айыы Тойоҥҥо ытыктабыл – муударас төрдө *(110:10)*.

Айыы Тойон мин диэки, онон куттаммаппын, киһи миэхэ тугу оҥоруой? *(117:6)*.

Эдэр киһи хайдах гынан ыраас чөл олохтонуон сөбүй? – Эн тылгынан харыстанан *(118:9)*.

Эйиэнэбин эбээт мин, быыһаа-абыраа миигин *(118:94)*.

Харах уулаах сылдьан бурдук ыспыттар, үөрэ-көтө, бурдуктарын быһыахтара *(125:5)*.

Эн Тылыҥ ыллыкпын сандаардар, айанныыр аартыкпын сырдатар.

Псалом 118:105

Соломон Аман өһө

Биибилийэ кинигэлэриттэн биирдэстэрэ Соломон Аман өһүн кинигэтэ диэн ааттанар. Бу кинигэҕэ эдэр ыччаты үөрэтэр элбэх сүбэ-ама түмүллэн киирбит. Ону үксүн муударай өйдөөх Соломон ыраахтааҕы суруйбута. Манна дириҥ муударас, көнө быһыы-майгы, Таҥараҕа ытыктабыл, билии-көрүү, сиэр-майгы, ыраас сигили, кыһамньылаах буолуу, бэйэни кыатаныы, Таҥараҕа эрэл, дьаданҕыга көмө, өстөөҕү аһыныы, оҕону иитии, чиэһинэй, кырдьыктаах буолуу, чөл өйдөнүү, о.д.а. туһунан этиллэр. Аман өс кинигэтин сорох сүбэтэ маннык:

Айыы Тойоҥҥо ытыктабыл – муударас төрдө;
акаарылар эрэ муудараһы, сүбэни-аманы аахайбаттар.
Уолум эрэ буолларгын, аҕаҥ такайарын иһит, ийэҥ үөрэтэрин ылын.
Тоойуом! Аньыылаахтар куһаҕаҥҥа уккуйа сатаатахтарына, сөбүлэһимэ.
Айыы Тойоҥҥо ис сүрэххиттэн эрэн, бэйэҥ өйгөр-санааҕар эрэнимэ.
Туохха барытыгар Айыы Тойону билэргэ дьулус,
оччоҕо Кини эйигин салайан биэриэҕэ.
Айыы Тойон дьарыйарын ылын. Буруйгун саралаатаҕына, ыарырҕаама.
Айыы Тойон аҕалыы сыһыаннаһар, таптыыр киһитин дьарыйар.
Ким дьаданҕыны атаҕастыыр, ол кинини Айбыты үөҕэр,
оттон ким Айыы Тойону ытыктыыр, ол кыһалҕалааххa көмөлөһөр.
Көнө быһыы норуоту үрдэтэр, мөкү быһыы – түһэрэр.
Киһи барыахтаах суолун-ииһин торумнанар, ол эрээри кинини Айыы Тойон сирдиэҕэ.
Аҕатын хорон сиир, ийэтин холдьоҕор уол – ньүдьү балай, нэгэй киһи.
Уол оҕону айанын аартыгар такайдахха, сорсуйан да баран, ол суолуттан туоруо суоҕа.
Өстөөххүн, аччык буоллаҕына, аһат, утаппыт буоллаҕына, утаҕын ханнар.

Экклесиаст кинигэтэ

Соломон Аман өһүн кэнниттэн Биибилийэҕэ Экклесиаст, эбэтэр Түмсүү үөрэтээччитин кинигэтэ кэлэр. Манна эмиэ Аман өс сүбэлэрин санатар муударай этиилэр түмүллүбүттэр. Олортон аҕыйах этиини ааҕыаҕыҥ.

Көҥдөй сүпсүк! – диэбитэ Экклесиаст. – Көҥдөй сүпсүк! Барыта көҥдөй!

Күлэрдээҕэр курутуйар ордук, тоҕо диэтэххэ санааргыыр сүрэх сымныыр.

Муударай өй сэрии сэбинээҕэр күүстээх; ол эрээри биир киһи аньыыта үгүс үтүөнү үрэйэр кыахтаах.

Ким оҥкучах хаһар, ол хаспыт оҥкучаҕар түһэр; ким эркини алдьатар, ол эриэн үөҥҥэ тиктэрэр.

Дьоҥҥо бэрсибит килиэбиҥ кэлин бэйэҕэр эргиллиэҕэ.

Көччүй-көрүлээ, уолан оҕо, уу туҥуй сааскар,
эдэриҥ тухары сүрэҕиҥ үөрүүнэн дуоһуйдун.
Сырыт сүрэҕиҥ сөбүлүүр суолунан, хараҕыҥ тугу хайгыы көрөрүнэн.
Эн, арай, биири билиэх тустааххын:
ол барытын иһин Таҥара эйигин дьүүлгэ тардыаҕа.

Айыы Таҥараҕын эдэр оҕо сааскыттан өйдүү-саныы сырыт.
Күчүмэҕэй күннэриҥ үүнүөхтэрин,
«Үөрэрим аны суох!» диир сылларыҥ кэлиэхтэрин инниттэн,
күн сырдыга, ый, сулустар өлбөөрүөхтэрин,
ардах кэнниттэн най хара былыттар хат көстүөхтэрин инниттэн
эн Таҥараны өйдүү-саныы сырыт.
Ол күн дьиэ харабыллара салҕалас буолуохтара,
күүстээх эр дьон нүксүччү түһүөхтэрэ;
бурдук мэлийээччилэр аҕыйаан, мэлийэллэрэ уурайыа,
түннүгүнэн көрөөччүлэр харахтара хараҥарыа.
Таһырдьа тахсар ааннар хам хатаныахтара,
суоруна лүһүгүрүүрэ иһиллибэт буолуо.
Киһи аны чыычаах саҥатынан туруоҕа,
кыргыттар ырыа ыллыыллара тохтуоҕа.

Оччоҕо дьон томтортон дьулайыахтара,
айаҥҥа турунартан куттаныахтара;
миндаль туналы маҥан сибэккитэ тыллыаҕа,
аһыҥа ыараан бытаарыаҕа,
каперс сиэмэтэ ыһыллан тохтуо –
киһи мэҥэ дьиэтигэр аттанар кэмэ кэлэн эрэр.

Ытаһар-соҥоһор дьахталлар уулусса устун арыаллаан барсарга бэлэмнэр.

Онон үрүҥ көмүс иилэҕэс быа быстар,
кыһыл көмүс иһит хайдар,
үрэх үрдүгэр турар купсуун үлтүрүйэр,
холуодьас көлүөһэтэ сууллан түһэр күнэ тирээн кэлиэн инниттэн,
эн Таҥараны өйдүү-саныы сырыт.
Дьэ, онтон буор уруккутун курдук сир куоппаһыгар кубулуйуо,
оттон олох тыына ону киһиэхэ биэрбит Таҥараҕа төннүө.

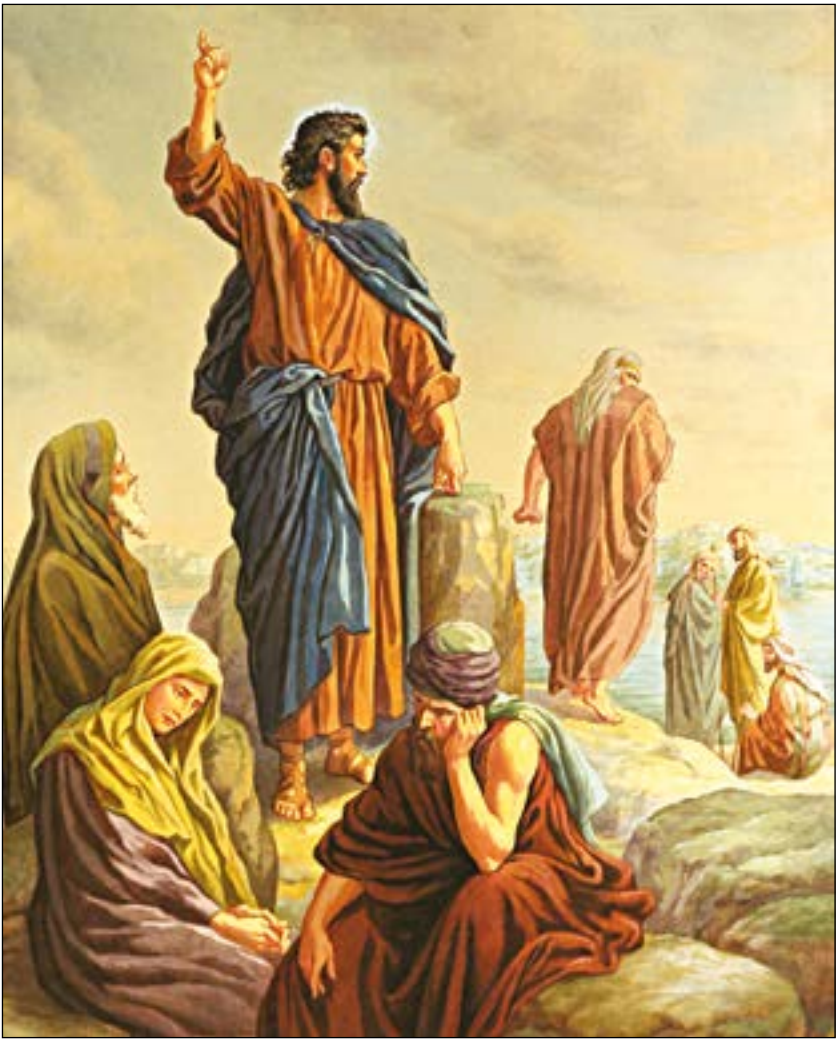
Бороруоктар

Эргэ Кэс Тылы үксүн Исайя, Иеремия (кини көмөлөһөөччүтэ Варух), Иезекииль, Даниил бороруоктар уонна кинигэлэрэ дьоҕуһун иһин аччыгый бороруоктар диэн ааттаммыт атын уон икки киһи суруйбуттара. Аччыгый бороруоктар Осия, Иоиль, Амос, Авдий, Иона, Михей, Наум, Аввакум, Софония, Аггей, Захария, Малахия диэннэрэ.

Биибилийэ бороруоктара инникини өтө көрөллөрө диир ситэтэ суох. Биллэн турар, кинилэргэ оннук дьоҕур эмиэ бэриллибит буолуон сөбө эрээри, бороруоктар атын үрдүк соруктаахтара. Кинилэр бар дьоҥҥо урут да, билигин да, хойут да буолар быһыы-майгы дириҥ суолтатын арыйыахтаахтара. Ону таһынан умнуган Израилга кини атын норуоттартан туох уратылааҕын өйдөтө-саната туруохтаахтара. Израилы Таҥара Бэйэтин норуотунан ааттаабыта, кинини кытта сөбүлэһии түһэрсэн Кэс Тылын эппитэ. Бу норуот инники олоҕо ханнык да тас түбэлтэттэн, дьылҕа хаан ыйааҕыттан буолбакка, кини Айыы Тойоҥҥо төһө бэриниилээҕиттэн тутулуктааҕа. Бороруоктар, төһө да аньыыны саралыыр уоттаах-күөстээх тыллары саҥардаллар, кэлин бар дьон Таҥараҕа эргиллиэ диэн бигэтик эрэнэллэрэ.

Бороруоктар Израиль норуотугар кинилэргэ дьиктитик арыллыбыт Таҥара аатыттан саҥараллара. Тыллара-өстөрө дириҥ уобарастаах, таайтарыылаах буолан, дьоҥҥо тута өйдөммөт этэ. Норуот кинилэр дьиҥи эппиттэрин үксүгэр хас да үйэ буолан баран, барыта туолбутун эрэ кэннэ, итэҕэйэрэ. Холобура, бороруоктар бу дойдуга Мессия, Быыһааччы, кэлэн киһи аймаҕы аньыыттан, өлүүттэн өрүһүйэн бараммат үйэлээх Саарыстыбаны олохтуо диэн, Христос кэлиэн ыраах инниттэн, эппиттэрэ.

Бүгүн биһиги бороруоктар кинигэлэрин арыйан, былыр туолбут төлкөлөөһүнү эрэ буолбакка, киһи Таҥараны кытта көрсүһэрин туһунан хаһан да эргэрбэт ис хоһоонноох илдьит тылы ааҕабыт.

Исайя бороруок

Исайя бороруок Израилга Христос төрүөн аҕыс үйэ иннинэ олорбута. Кини өрүү албан ааттаах Таҥара туһунан кэпсиирэ, Айыы Тойонтон тэйэр идэлээх Израиль мөлтөх итэҕэлин саралыыра, аньыылаахтары көнө суолга ыҥырара. Бороруок элбэх куорат дьылҕатын өтө көрбүтэ.

Исайя Израилы Таҥараҕа бигэ эрэллээх буоларга ыҥырара. Кини биирдэ маннык этэн турар: «Ама эн билбэтэх үһүгүөн? Ама истибэтэх үһүгүөн сир бары уһугун айбыт, өлбөт үйэлээх Айыы Тойон Таҥара сылайбат сындаahыннааҕын, эстибэт сэниэлээҕин? Кини өйө-санаата муҥурун булларбат. Кини сылайбыкка сэниэ киллэрэр, мөлтөөбүккэ күүс эбэр. Бэл, эдэрдэр сылайан эстэллэр, уоланнар охтоллор, оттон Айыы Тойоҥҥо эрэнээччилэр күүһүрдэр күүүһүрэн эрэ иһиэхтэрэ. Хотой курдук хоһууннук көтүөхтэрэ, сылайбакка сүүрүөхтэрэ-хаамыахтара, сэниэлэрэ хаһан да эстиэ суоҕа».

Исайя киһи аймаҕы быыһыыр Мессия Иисус Христос төрүөхтээҕин туһунан быдан эрдэттэн өтө көрөн эппитэ. Кини хас да сүүс сылынан буолуохтааҕы – Христос бу орто дойдуга төрөөн хайдах быһыылаахтык олоруохтааҕын, эрэйи-муҥу көрөн өлөн баран тиллиэхтээҕин – төлкөлөөбүтэ. Ол эппитэ барыта туолан, Саҥа Кэс Тылга суруллубута.

Христос туһунан Исайя бороруок маннык эппитэ: «Кини биһиги кыаммат кыһалҕабытын, ыарыыбытын сүкпүтэ; оттон биһиги буоллаҕына Кинини Таҥара сууһарда, буруйун иһин накаастаан самнарда дии саныырбыт. Онтубут баара – Кини биһиги аньыыбыт-харабыт иһин баahырбыт, биһиги буруйбут иһин муҥнаммыт эбит. Бу аан дойду буруйун-сэмэтин барытын Кини сүкпүтэ, Кини баahыран – биһиги үтүөрбүппүт. Урут бука бары, бараан курдук муна-тэнэ сылдьарбыт, хас биирдиибит тус-туспа суолунан барарбыт, ол иһин Айыы Тойон барыбыт аньыытын Киниэхэ сүктэрбит. Сорун сордообуттара эрээри, Кини үтүө көҥүлүнэн ол сору көрбүтэ, биир да тылы утары эппэтэҕэ. Кинини бараан курдук өлөрө илдьибиттэрэ. Бараан оҕото түү кырыйааччы иннигэр иһийэн турарыыы, Кини биир да тылы утары эппэтэҕэ».

ИСАЙЯ 40:28-31; 53:4-7

«Кылыстарын уһааран, суха оҥостуохтара...»

И сайя бороруок кинигэтигэр тиһэх кэм туһунан төлкөлөөһүн баар. Онно Мессия, Таҥара ыытыах буолан эрэннэрбит күүтүүлээх Быыһааччытын, аан дойду Баһылыгын, Саарыстыбатын туһунан маннык этиллэр:

Тиһэх күннэргэ Айыы Тойон Храмын хайата
ханнык да хайатааҕар үрдээн тахсыаҕа,
томтортон эрэ барытыттан улаатыаҕа.
Онно бары омуктар хотоҕостуу субуһуохтара,
оччоҕо үгүс норуоттар баран иһэн этиэхтэрэ:
«Кэлиҥ, Айыы Тойон хайатыгар ыттыаҕыҥ,
Иаков Таҥаратын Дьиэтигэр!
Таҥара биһигини Бэйэтин суолугар үөрэтиэ,
оччоҕо аны Кини аартыгынан сылдьыахпыт».
Сокуон Сионтан тахсыаҕа,
Айыы Тойон тыла Иерусалимтан дуораһыйыаҕа.
Кини норуоттар мөккүөрдэрин быһаарыа,
элбэх биис ууһун аньыытын арыйыа.
Оччоҕо кылыстарын уһааран – суха,
үҥүүлэрин уулларан сиэрпэ оҥостуохтара.
Норуот норуокка аны кылыстаныа суоҕа,
сэрии үөрэҕэ диэн суох буолуоҕа.

ИСАЙЯ 2:2-4

«Аны куһаҕаны оҥоруохтара суоҕа...»

Исайя бороруогу этитэн, Айыы Тойон кэнэҕэс кэлиэхтээх Мессия, Таҥара Уола Иисус Христос Саарыстыбата туругурдаҕына, бу сиргэ ханнык да хара санаа, кутурҕан суох буоларын арыйбыта:

Кини дьаданҥылары кырдьыгынан,
сиргэ эрэйи-муҥу көрбүттэри, сөбүнэн көрөн, дьүүллүөҕэ;
этэр тылын күүһүнэн куһаҕаны уодьуганныа,
хара дьайдаахтары сууһарыа.
Кини кырдьыгы курданыа,
өттүгэр дьиҥи курдуу бааныа.
Оччоҕо бөрө бараан оҕотунуун бииргэ олоруохтара,
баабыр козёл оҕотунуун сэргэстэһэ сытыаҕа.
Ньирэй, эдэр хахай уонна оҕус бииргэ аһыахтара,
кыра оҕо кинилэри маныаҕа.
Оччоҕо ынах тыһы эһэлиин бииргэ мэччийиэхтэрэ,
оҕолоро эмиэ сэргэстэһэ сытыахтара;
хахай, оҕус курдук, соломо аһылыктаныа.
Быыкаа оҕо эриэн үөн суолугар оонньуо,
моҕой уйатын илиитинэн тутуо.
Мин ытык хайам үрдүгэр куһаҕаны оҥорбот буолуохтара:
уу муораны толорорун курдук,
сир үрдүн Айыы Тойону билии толоруоҕа.

ИСАЙЯ 11:4-9

Осия бороруок

Хотугу саарыстыба Израиль, Айыы Тойонтон тэйэн, аньыыны-буруйу оҥорор, эмэгэккэ сүгүрүйэр буолбутун туһунан аахпыппыт. Айыы Тойон, Израиль норуотун, ыраахтааҕыларын көнө суолга төнүннэрээри, кинилэргэ бороруоктарынан илдьитин тиэрдэрэ. Аньыыны оҥороллорун иһин, биириэн-биир кыһалҕаны ыытара да, ол туһалаабат этэ. Ыраахтааҕылар да, норуот да аньыылаахтык быһыыланалларын, эмэгэккэ сүгүрүйэллэрин ууруппатахтара. Ол иһин Айыы Тойон бу саарыстыбаны, омук халабырдьыттарыгар биэрэн, үрэйтэрэргэ быһаарыммыта. Хотугу саарыстыба сууллуон иннинэ, Израилга Осия, Исайя уонна Михей бороруоктар олорбуттара. Осия бороруок Таҥара Израилы кытта сыһыанын кэргэннии дьон сыһыаныгар холообута. Норуот мэктиэ тылын кэһэрэ чэпчэки дьахтар эрин албынныырыгар тэҥнээҕэ. Ол туһунан Осия маннык этэр:

«Айыы Тойон тылын истиҥ, Израиль дьоно! Бу сиргэ кырдьык диэн аны суох. Таҥараны билэр амарах дьон суохтар. Айыы Тойон сир олохтоохторун дьүүлгэ тардыаҕа. Кырыыс, сымыйа, өлөрүү-өһөрүү, уоруу, көссүүлэһии сиэрэ суох тэнийдэ. Хаан тохторо уурайбат. Норуотум тугу да истиэн-билиэн баҕарбат, ол буруйугар имири эстиэҕэ. Билэртэн-көрөртөн аккаастаммытыҥ иһин, Мин аны эйигин Бэйэбэр сулууспалатыам суоҕа. Айыы Таҥараҥ Сокуонун умнубутуҥ курдук, Мин эмиэ эн оҕолоргун умнуоҕум. Үөрүмэ, Израиль! Атын норуоттар курдук өрөгөйдөөмө! Эн Таҥараҕыттан тэйэн, содурдук быһыыланныҥ».

Ол эрээри, бороруок эппитинии, норуот Айыы Тойон иннигэр оҥорбут аньыытын билиннэҕинэ, Таҥара кинилэри алгыаҕа: «Израиль, Айыы Тойон Таҥараҕар эргилин! Эн аньыыны-буруйу оҥорон оҕуттуҥ. Миигиттэн тэйбиттэри Мин үтүөрдүөм, кинилэри таптыам, уонна аны кимиэхэ да уордайыам суоҕа. Мин Израилга сиик буолан түһүөм, оччоҕо кини сардаана сибэккилии арылыйа тыллыа, Ливан сыалаах маһыныы, дириҥ-бөҕө силистэниэ».

Аньыытын-буруйун билиммит норуот инники кэскилин төлкөлөөн, Осия өссө маннык этэр: «Израиль дьоно ахсаана биллибэт

муора кумаҕыныы элбиэҕэ. Таҥара дьоно буолбатаххыт диэбит сирдэригэр кинилэри аны тыыннаах Таҥара норуотунан ааттыахтара».

ОСИЯ 1:10; 4:1-2, 6; 9:1; 14:2, 5-6

Иоиль бороруок

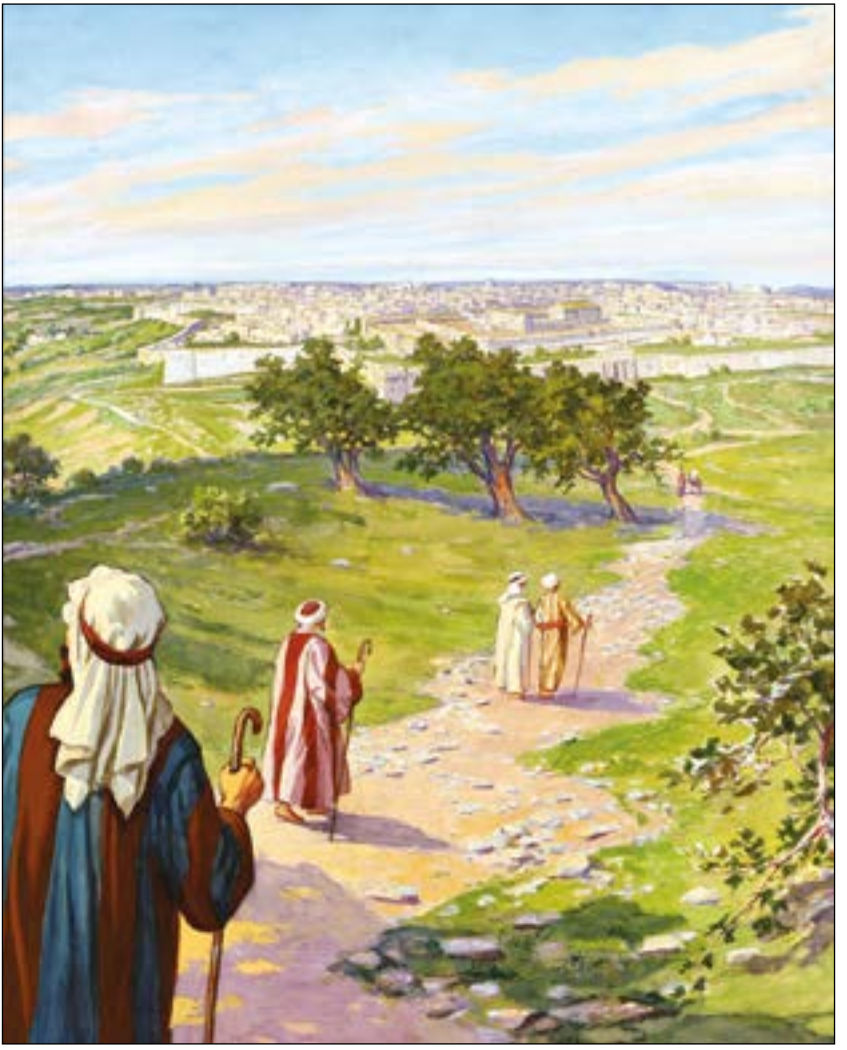
Иоиль бороруок хаһан олоро сылдьыбыта чуолкайа биллибэт. Кинини эрдэтээҕи бороруоктартан биирдэстэрэ диэн ааттыыллар. Иоиль кэлин тиһэх кэмҥэ туох буолуохтааҕын, Айыы Тойон Күнэ хайдах үүнүөхтээҕин төлкөлөөбүтэ:

«Оо, хайдахтаах сүдү Күн үүнүөй! Айыы Тойон Күнэ чугаһаата. Ол Күн, Муҥура Суох Күүстээх Таҥара сир үрдүн кураанахтаан эрэрин курдук, кэлиэҕэ. Сион үрдүгэр туран турбаҕытын үрүҥ, Мин ытык хайабар ыттан түрбүөнү тардыҥ! Сир олохтооҕо барыта титирэстиэхтин: Айыы Тойон Күнэ үүнэн эрэр! Тыыммын киһи аймахха ыыттахпына, эһиги уолаттаргыт-кыргыттаргыт Мин илдьиппин тиэрдиэхтэрэ, эдэр уолаттаргыт дьикти көстүүлэри көрүөхтэрэ, кырдьаҕастаргыт дириҥ суолталаах түүллэри түһүөхтэрэ. Тыыммын кулуттарбар – эр дьоҥҥо да, дьахталларга да – ыыттахпына, кинилэр бар дьоҥҥо Мин этэрбин тиэрдиэхтэрэ. Мин үөһэ халлааҥҥа дьиктилэри, аллара сиргэ сөҕүмэр бэлиэлэри – хааны, уоту, будулҕан буруону – көрдөрүөҕүм. Айыы Тойон килбиэннээх улуу Күнэ үүнүөн иннинэ, күн өлбөөдүйэ өлүө, ый хаанныы кыыһыа. Дьэ, оччоҕо Айыы Тойону аатынан ыҥырбыт киһи барыта быыһаныа».

Кэлин, элбэх үйэ ааспытын кэннэ, опуостал Петр норуокка Айыы Тойон Иисус Христос туһунан туоһулууругар бу тыллары хатылаабыта.

Израиль чөлүгэр түһэрин Иоиль маннык төлкөлөөбүтэ: «Иудалаах Иерусалимы билиэнтэн төнүннэрэр кэммэр бары норуоту Иосафат хочотугар мунньуоҕум. Мин бас билэр дьоммун, атын норуоттар ортолоруттан талан ылбыт норуоппун, үрэйбиттэрин, сирбин үллэстибиттэрин иһин, кинилэри дьүүлгэ тардыаҕым. Норуотум дьылҕатын быһааран, түөрэх кэбиһэ оонньууллара. Дьэ, онон Айыы Тойон Сионтан этиҥнии ньиргийиэ, Кини куолаһа Иерусалимтан дуораһыйыа. Сир-халлаан титирэстиэ эрээри, Айыы Тойон норуотун көмүскүө, Израиль дьонугар дурда-хахха буолуо. Дьэ, онно эһиги билиэххит Мин Сиоҥҥа, ытык хайабар олорор Айыы Тойон Таҥараҕыт буоларбын. Оччоҕо Иерусалим сибэтиэй куорат буолуоҕа».

ИОИЛЬ БОРОРУОК КИНИГЭТЭ 1:15; 2:1, 28-32; 3:1-2, 16-17

Иона бороруок

Биирдэ Айыы Тойон Иона бороруокка эппитэ: «Улахан куоракка, Ниневияҕа, баран илдьиппин тиэрт. Мин кинилэр туох аньыыны-хараны оҥороллорун барытын көрө-билэ сылдьабын». Иона, Таҥара тылын толоруон саллан, Фарсис куоракка күрүүргэ быһаарыммыта. Онон Иоппияҕа тиийэн, Фарсистыыр хараабылга олорсубута. Аара айаннаан истэхтэринэ, Айыы Тойон муораҕа буурҕа түһэрэн, долгун өрө ытыллан турбута. Күүстээх тыал тоҕута охсон, хараабыллара хайа барыахча буолбута. Айанньыттар бары уолуйан, таҥараларын ыҥыран барбыттара. Хараабылларын чэпчэтээри, таһаҕастарын муораҕа тамнаабыттара. Иона ити кэмҥэ аллара түрүүмҥэ бэрт кытаанахтык утуйа сытара. Хапытаан Ионаны көрөн: «Бу эн хайдах утуйа сытар киһигиний! – диэбитэ. – Тур, Таҥараҕын ыҥыр. Баҕар, Кини биһигини быыһыаҕа!» Мотуруостар: «Түөрэх быраҕан, ким туһуттан маннык алдьархайга түбэспиппитин билиэҕиҥ», – дэһиспиттэрэ. Арай, өлүү болдьохтоох, түөрэхтэрэ Ионаҕа түбэспитэ. Иона: «Миигин ылан, муораҕа быраҕыҥ, оччоҕо тыал астыа. Эһиги буурҕаҕа мин туспуттан түбэстигит», – диэбитэ. Кинини муораҕа быраҕааттарын кытта, буурҕа астан, улуу байҕал чуумпуран хаалбыта. Хараабыл дьоно бары соһуйан, Айыы Тойоҥҥо бэлэх биэрбиттэрэ уонна, аны хаһан да аньыыны оҥоруохпут суоҕа диэн мэктиэ тылларын эппиттэрэ. Таҥара ууга түспүт Ионаҕа ыыппыт аарыма улахан балыга кинини ыйыстан кэбиспитэ. Иона үс түүннээх күнү быһа ол иһиттэн Айыы Тойон Таҥаратыгар үҥпүтэ. Дьэ онтон балык Айыы Тойон дьаһалынан Ионаны муора кытылыгар өҕүйэн таһаарбыта.

Айыы Тойон Ионаны иккиһин соруйбута: «Улахан куоракка Ниневияҕа баран, Мин эйиэхэ эппиппин иһитиннэр». Бу сырыыга Иона аккаастыан саллыбыта, онон Таҥара тылын истэн сорудаҕы толоро барбыта. «Түөрт уон хонугунан Ниневия урусхал буолуо!» – диэн үөгүлүү-үөгүлүү куораты биир гына кэрийбитэ. Ыраахтааҕы ону дьулайа истэн, дыбарыаһыттан тахсан мааны таҥаһын устан кэбиспитэ уонна куһаҕан кыл таҥаһы таҥныбыта. Кини бар дьонугар эмиэ, аньыыларын барытын бырастыы гыннарар туһугар, илбирийбит таҥаһы таҥнан, аһаабакка эрэ Таҥараттан көрдөһөллөрүгэр дьаһал биэрбитэ. Куорат олохтоохторо Таҥараны уонна Кини бороруогун

итэҕэйбиттэрэ. Дьон аньыыны-хараны оҥорбот буолбутун көрөн, Айыы Тойон кинилэри аһыммыта, онон Ниневияҕа ыытыах буолбут алдьархайын ыыппатаҕа.

ИОНА 1–4

Михей бороруок

Михей бороруок Иудея Морасфит куоратыттан төрүттээҕэ. Кини Иудеяҕа Иоафам, Ахаз, Езекия, Израилга Менаим, Факия, Факей, Озия ыраахтааҕылыыр кэмнэригэр, Х.Т.и. 740-700 сс., норуокка Таҥара илдьит тылын тиэрдибитэ. Михей бороруок кэлин дьэбириэйдэр Таҥараттан тэйэллэрин, норуот сирдьиттэрэ кэнэҕэһин дьүүллэнэллэрин, Самариялаах Иерусалим урусхал буолалларын төлкөлөөбүтэ. Михей өссө Сион Ыраахтааҕыта Мессия кэлиэхтээҕин, Кини саарыстыбата туругуруохтааҕын эмиэ өтө көрбүтэ:

«Тиһэх күннэргэ маннык буолуо: Айыы Тойон хайата ханнык да хайатааҕар үрдээн тахсыа, томтортон эрэ барытыттан улаатыа, оччоҕо норуоттар онно хотоҕостуу субуллуохтара... Ол күн, диир Айыы Тойон, Мин бодоҥнору мунньуом, үүрүллүбүттэри, алдьархайы ыыппыт дьоммун төттөрү хомуйуом. Бодоҥнору бөҕөргөтөн, күүстээх дьон оҥортуом, ыһыллан барбыты хомуйан, кыахтаах норуокка кубулутуом. Оччоҕо Айыы Тойон Сион хайатыгар үйэлэр тухары ыраахтааҕылыа. Оттон эн, бараан бостуугун башнята, Сион кыыһын томторо! Урукку былааһыҥ эйиэхэ эргийиэ, саарыстыба Иерусалим кыргыттарыгар төннүө.

Оччоҕо атын норуоттар Иаков удьуордарын Айыы Тойон сиргэ дэлэччи түһэрбит өрүһүлтэлээх сиигэр, хонууга курулаччы куппут абыраллаах ардаҕар холуохтара».

МИХЕЙ 4:1-8; 5:7

Мессия кэлэрин өтө көрүү

Бу кинигэ саҕаланыытыгар биһиги Таҥара киһини Бэйэтигэр маарыннаах гына айбытын туһунан кэпсээбиппит. Айыы Таҥара бар дьон Кини курдук амарах, кырдьыктаах, аньыыта суох ыраас буолуон баҕарара. Ол эрээри, бэл, бастакы дьон – Адамнаах Ева – аньыыны оҥорортон кыайан туттумматахтара. Кинилэр улахан уоллара Каин бырааты Авелы өлөрбүтэ. Сотору сир үрдэ аһара аньыынан-хараҥан туолбутугар Айыы Тойон эппитэ: «Бука бары сатарыйбыттар, бары туһаларыттан ааспыттар. Үтүөнү оҥорор киһи суох – ким да суох».

Айыы Тойон Таҥара бу сир норуоттарыттан биир норуоту, Израилы, дьиҥнээх Таҥараны итэҕэйдин, Кини ыйаахтарынан олордун диэн, талан ылбыта. Таҥара Израиль норуотугар бороруоктарын этитэн, бу орто дойдуга Быыһааччы – Кини Талыылааҕа (нууччалыы «Помазанник», ол аата Таҥара талбытын бэлиэтигэр арыынан аҕаабыт киһилэрэ, дьэбириэйдии «Мессия», гректии «Христос») – кэлэрин өтө көрбүтэ. Ол курдук, Иисус Христос төрүөн сэттэ үйэ иннинэ, Исайя бороруок эппитэ: «Биһиэхэ Оҕо төрөөтө, Уол бэрилиннэ. Кини барыбытын баһылыаҕа. Кинини үтүөкэн Сүбэһит, Күүстээх Таҥара, Өлбөт Үйэ Аҕата, аан дойду Кинээһэ диэн ааттыахтара». Михей бороруок, бэл, Мессия ханна төрүөхтээҕин кытта чопчу төлкөлөөбүтэ: «Эн эмиэ, Вифлеем-Ефрафа, Иудея атын куораттарыттан туох да итэҕэһиҥ суох. Израиль Баһылыга эйигиттэн төрөөн-үөскээн тахсыаҕа. Кини аан дойду саҕаланыан инниттэн, үллэр үйэлэр иннилэриттэн, төрүттээх».

Исайя бороруок кинигэтиттэн биһиги Мессия сүрүн соругун билэбит. Кини киһи аймаҕы аньыы-хара былааһыттан өрүһүйэн Таҥараҕа эргилиннэрээри, дьон аньыытын-буруйун иһин өлөн кинилэри быыһаары кэлбитэ. Айыы Тойон бороруогу маннык этиппитэ: «Кини, Кырдьыксыт, Мин Кулутум, үгүстэри оҥорбут буруйдарыттан быыһыаҕа, кинилэр аньыыларын сүгүөҕэ».

Бу өтө көрөн этиллибит барыта Иисус Христос сиргэ кэлбитигэр толору туолбута. Мантан салгыы биһиги Иисус ханна төрөөбүтүн, сиргэ хайдах олорбутун, дьону үөрэппитин уонна өлөн баран тиллибитин туһунан кэпсиэхпит.

САЛТЫЫР 13:3; ИСАЙЯ 9:6; 53; МИХЕЙ 5:1

САҢА КЭС ТЫЛ

Захария уонна аанньал – Храмҥа

Эргэ Кэс Тылга кэпсэнэр саамай кэлиҥҥи кэм уонна Саҥа Кэс Тыл хас да үйэнэн быысаһаллар. Иисус Христос төрүүрүн саҕана, дьэбириэй норуота көҥүлүн букатыннаахтык сүтэрэн Рим былааһыгар бас бэриммитэ. Ол да буоллар бар дьон эрэллэрин сүтэрбэккэ, былыргы бороруоктар кинигэлэригэр этиллэр Мессия, Быыһааччы, бу дойдуга кэлэрин кэтэһэллэрэ. Үгүстэр Мессия кэлэн норуоту Рим былааһыттан быыһаатаҕына, Израиль урукку улуу аата чөлүгэр түһүө диэн эрэнэллэрэ. Ол гынан баран Таҥара кинилэргэ туох эрэ атын быдан суолталааҕы, ордук үөрүүлээҕи, бэлэмнээбитэ. Бу дойдуга Христос Быыһааччы кэлбитин бар дьоҥҥо бастакынан Иоанн Сүрэхтээччи иһитиннэрбитэ.

Иоанн бэрт дьиктитик төрөөбүтэ. Кини аҕата Захария Таҥара үлэһитэ этэ. Захария кэргэнин Елисаветаны кытта Иудея хайалаах сиригэр олороллоро. Көнө майгылаах кэргэнниилэр Айыы Тойон бары ыйааҕын эҥкилэ суох тутуһаллара. Арай, хомойоллоро диэн оҕолоро суоҕа. Иккиэн лаппа сааһырбыт дьон этилэр.

Биирдэ Захария Иерусалим Храмыгар сулууспалыы сылдьыбыта. Дьон тиэргэҥҥэ үҥэ турбута. Захария фимиам буруолата турдаҕына, киниэхэ эмискэ Айыы Тойон аанньала көстөн кэлбитэ. Аанньалы көрөн, Захария олус куттаммыта. Аанньал киниэхэ эппитэ: «Куттаныма, Захария, Таҥара эн үҥэргин иһиттэ. Кэргэниҥ Елисавета эйиэхэ уол оҕону төрөтүө, оҕоҕун Иоанн диэн ааттыаҥ. Эһиэхэ үрдүк үөрүү кэмэ кэлиэ, үгүстэр кини төрөөбүтүттэн үөрүөхтэрэ. Оҕоҕут Айыы Тойон иннигэр улуу киһи буола үүнэн тахсыа. Ханнык да арыгыны, итирдэр утаҕы иһиэ суоҕа. Ийэттэн төрүү Таҥара Тыынын толору иҥэриниэ; кини Израилтан элбэх киһини Айыы Тойон Таҥараларыгар эргилиннэриэ». Аанньал тылын итэҕэйиэн сааран Захария: «Эн этэриҥ чахчытын хайдах билэбин? – диэн ыйыппыта. – Мин кырдьаҕаспын, кэргэним да сааһа ыраатта». Аанньал эппитэ: «Мин Таҥара иннигэр турар Гавриилбын, Таҥара миигин эйиэхэ бу илдьити тиэртэрэ ыыппыта. Бу эппиппин итэҕэйбэтэҕиҥ иһин, ити барыта туолуор диэри, саҥарбат буолуоҥ».

ЛУКА 1:5-21

Иоанн Сүрэхтээччи төрүүр

Барыта ааннъал эппитин курдук буолбута. Болдьоммут кэмигэр Захариялаах Елисавета уол оҕоломмуттара. Иккиэн туох да олус үөрбүттэрэ. Аймахтара, ыаллара эмиэ бары кинилэр үөрүүлэрин үллэстибиттэрэ. Былыр кэргэнниилэр оҕолоро суох буоллаҕына, ол улахан кыһалҕа, саат-суут дэнэрэ.

Төрөөбүтэ ахсыс күнүгэр оҕоҕо Моисей сокуонунан быһыы сиэрэ-туома оҥоһуллуохтааҕа. Бу туому толоро кэлбит дьон уолчааны аҕатын аатынан Захария диэн ааттыыр санаалаахтара. Оччотооҕу кэмнэ саҥа төрөөбүт оҕоҕо төрөппүттэрин эбэтэр аймахтарын аатын биэрэллэрэ. Онуоха оҕо ийэтэ: «Суох, аата Захария буолбатах, Иоанн диэн буолар», – диэбитэ. «Эһиги аймахха итинник ааттаах киһи суох», – дьон утарбыта. Илиилэринэн имнэнэн аҕатыттан уолун ким диэн ааттыан баҕарарын ыйыппыттара. Захария хаптаһын көрдөөн ылан: «Аата – Иоанн», – диэн суруйбута. Бары олус дьиктиргээбиттэрэ. Сонно Захария, тыла өһүллэн, Таҥараны айхаллаан барбыта. Ыаллыы олороччулар бары маны истэн сөҕүү-махтайыы бөҕө буолбуттара. Оҕо сураҕа Иудея хайалаах уобалаһын тилийэ көппүтэ. Истибит эрэ барыта дьиктиргээн: «Дьэ, туох эрэ киһи тахсар?» – дэһэллэрэ. Оҕону Айыы Тойон араҥаччылыыра олох биллэр этэ. Аҕата Захария, Таҥара Тыына киниэхэ киирэн, маннык төлкөлөөбүтэ: «Айыы Тойоҥҥо, Израиль Таҥаратыгар, алгыс буоллун! Таҥарабыт биһиэхэ көмөҕө кэллэ, норуотугар көҥүлү бэлэхтээтэ. Былыр сибэтиэй бороруоктарын ыытан эрэннэрбитин курдук, Кини биһиэхэ чаҕарын Давид дьиэтиттэн улуу Быыһааччыны, бары өстөөхтөн, абааһы көрөөччүттэн Өрүһүйээччини, биэрдэ. Оттон эн, кыһыл оҕо, Үрдүктэн Үрдүк Таҥара бороруога буолуоҥ: Айыы Тойон иннигэр баран, Кини айанныыр суолун бэлэмниэҥ. Улуу амарах санаалаах Таҥарабыт үтүөтүнэн Кини норуотугар, бары аньыылара бырастыы гыныллан, быыһанар суолга үктэнэллэрин иһитиннэриэҥ. Өлүү күлүгэр олороччулары сырдатар, эйэ суолугар үктэннэрэр туһугар, Амарах Таҥара алгыһынан биһиэхэ илин халлаантан сырдык чаҕылыччы тыкта».

Иоанн уолчаан улам улаатан, өйө-санаата ситэн, ис тыына күүһүрэн испитэ. Кини, Израиль норуотугар биллиэхтээх кэмэ кэлиэр диэри, киһитэ-сүөһүтэ суох кураайы куйаарга олорбута.

ЛУКА 1:22-25, 57-80

Иисус төрүүрүн туһунан Үөрүүлээх Илдьит

Таҥара, киһи аймаҕы аньыы-хара, өлүү былааһыттан быыһатаары, сиргэ Уолун Иисус Христоһу ыыппыта. Иисус Христос төрүөҕүттэн саҥа эра саҕаламмыта. Биһиги сылы Кини төрүөҕүттэн саҕалаан ааҕабыт.

Иисус хайдах төрөөбүтэ – олус дьикти кэпсээн. Кини, Таҥара Уола, сүөһү хотонугар төрөөбүтэ. Төрөөтүн кытта, Ирод ыраахтааҕы Кинини өлөрөргө соруммута...

Чэ, ол эрэн хара маҥнайгыттан саас-сааһынан саҕалыаҕыҥ. Израиль хоту өттүгэр Назарекка, кыракый куоракка, Мария диэн Кыыс олорбута. Кини ыраас сүрэхтээҕэ, Таҥараны олус таптыыра. Биирдэ Марияҕа Таҥара ыыппыт аанньала Гавриил тиийэн эппитэ: «Үөр-көт, Үрдүк алгыстаах! Айыы Тойон Эйигин кытта! Эн ханнык да дьахтардааҕар ордук алгыстааххын». Бу тыллары истэн Мария симиттэ санаабыта. Онуоха аанньал эппитэ: «Куттаныма, Мария, Эн Таҥара илгэлээх үтүөтүгэр тигистиҥ. Эйиэхэ Оҕо үөскүө, онон Уолу төрөтөн Иисус диэн ааттыаҥ. Кини улуу буолуо, Үрдүк Таҥара Уола диэн ааттаныа. Айыы Тойон Таҥара Киниэхэ өбүгэтин Давид бүрүстүөлүн биэриэ. Оччоҕо Иаков удьуордарыгар үйэлэр тухары ыраахтааҕылыа. Кини Саарыстыбата мунүр уһуга суох буолуо».

Мария ол саҕана Иосиф диэн олус көнө, Таҥараны ытыктыыр киһини кытта холбоһоору, тылын биэрэн сылдьара. Кини аанньалга: «Хайдах оннук буоларый? Мин эргэ бара иликпин эбээт!» – диэбитэ. Аанньал эппитэ: «Эйиэхэ үөһэттэн Айыы Тыын түһүө, Үрдүк Таҥара күүһэ сайыа. Төрөтөр Сибэтиэй Оҕоҥ Таҥара Уола диэн ааттаныа». Мария: «Мин Айыы Тойон кулутабын. Эн эппиккинэн буоллун», – диэбитэ. Онуоха аанньал Киниттэн барбыта.

Иосиф Мария ыарахан буолбутун билэн, сэмээр Кинини ыытан кэбиһиэн баҕарбыта. Онуоха түүлүгэр Айыы Тойон аанньала көстөн эппитэ: «Давид уола Иосиф, Марияны кэргэн ылартан куттаныма. Киниэхэ Айыы Тыынтан Оҕо үөскээбитэ. Мария Уолу төрөтүө. Эн Киниэхэ Иисус* диэн ааты биэриэҥ. Кини дьонун аньыыттан-хараттан быыһыаҕа».

МАТФЕЙ 1:19-21; ЛУКА 1:26-35

---

* «Иисус» диэн аат «Айыы Тойон быыһыыр» диэн суолталаах.

Иисус Христос төрүүр

Ол саҕана Рим импэрээтэрэ Август бүтүн импиэрийэ устун нэһилиэнньэ биэрэпиһин ыытар ыйааҕа тахсыбыта. Мария төһө да ыарахан сырыттар, Иосифтыын ыраах айаҥҥа турарга күһэллибитэ. Хас биирдии киһи төрүттэрин куоратыгар баран суруйтарыахтааҕа. Иосифтаах Мария Иисус төрүөн тыһыынча сыл иннинэ Израилы салайбыт Давид ыраахтааҕы удьуордара этилэр.

Онон кинилэр Давид ыраахтааҕы куоратыгар Вифлеемҥэ суруйтара барбыттара. Вифлеем Назареттан сүүрбэ көс ыраах сытар. Ол саҕана пуойас да, массыына да суоҕа. Онон кинилэр хас да күн айаннаабыттара. Назарет Израиль хоту өттүгэр Галилеяҕа баар. Оттон Вифлеем соҕуруу Иудеяҕа сытар. Галилеяттан Иудеяҕа тиэрдэр суол Самариянан аанар. Самария уонна Иудея – хайалаах дойдулар.

Иосифтаах Мария кэмниэ-кэнэҕэс Вифлеемҥэ тиийбиттэрэ, айан дьоно түһэр дьиэтигэр миэстэ суох буолан биэрбитэ. Мария буоллаҕына оҕолонор кэмэ ыган кэлбитэ. Ол туһунан Евангелиеҕа, Таҥара Үөрүүлээх Илдьитин кинигэтигэр, маннык суруллубут: «... онон Вифлеемҥэ сылдьан оҕолонор кэмэ кэлэн, Бастакы Оҕотун, Уолу, төрөппүтэ; Кинини суулаан баран, күкүргэ сытыарбыта». Ити аата кинилэр хотоҥҥо хоммуттар, Оҕону сүөһү аһыыр сиригэр сытыарбыттар. Былыргы номоххо этиллэринэн, Иисус төрөөбүт хотоно хайа хаспаҕар баара. Ол дойду бостууктара сүөһүлэрин хайа хаспаҕар хорҕотор үгэстээхтэрэ.

ЛУКА 2:1-7

Ааньаллар Иисус Христос төрөөбүтүн иһитиннэрэллэр

*И*ти кэмҥэ Вифлеем тулатыгар бостууктар бараанарын мэччитэ сылдьыбыттара. Иисус төрүүр түүнүгэр сорохторо сүөһүлэрин манаан утуйбатахтара. Эмискэ кинилэргэ Айыы Тойон ааньала көстөн кэлбитэ, Айыы Тойон сандаарар сырдыга сыдьаайбыта. Бостууктар уолуйа куттаммыттара. Ааньал эппитэ: «Куттаныманг! Мин бар дьоҥҥо тосхойбут улуу үөрүүнү иһитиннэрэ кэллим. Бүгүн эһиэхэ Давид куоратыгар Быыһааччы – Христос Айыы Тойон – төрөөтө. Эһиги Кинини булар бэлиэҕит маннык. Оҕо өрбөххө сууланан күкүргэ сытар буолуо». Эмискэ ааньалы кытта бииргэ мэҥэ халаан көй элбэх ааньала көстөн: «Үрдүк халлааҥҥа – Таҥараҕа айхал, сиргэ – эйэ-ил, дьоҥҥо – Таҥара үтүө сыһыана!» – диэн айхал эппитэ.

ЛУКА 2:8-14

Бостууктар Иисуска кэлэллэр

Бостууктар ааннъаллары көрөн төһөлөөх куттаммыттарын, Быыһааччы – Айыы Тойон Иисус Христос – төрөөбүтүн истэн хайдах курдук соһуйбуттарын эһиги санаан көрүҥ. Кинилэр, бараанарын хаалларан, кыл тиэтэлинэн Вифлеемҥэ барбыттара. Ол туһунан Евангелиеҕа бу курдук суруллар: «Ааннъаллар кинилэртэн тэйэн халлааҥҥа төннөөттөрүн, маныыһыттар: „Вифлеемҥэ баран, онно туох буолбутун, Айыы Тойон биһиэхэ тугу иһитиннэрбитин көрүөҕүн!“ – дэһиспиттэрэ. Онон тиэтэйэ-саарайа тиийэн, Марияны, Иосибы, күкүргэ сытар Оҕону булан ылбыттара уонна ааннъал тугу иһитиннэрбитин кэпсээбиттэрэ. Истибит эрэ барыта сөрү диэн сөхпүтэ. Мария буоллаҕына ол тыллары барытын, хаһан да умнубаттыы, сүрэҕэр сөҥөрдөн кэбиспитэ. Бостууктар барытын көрөн-истэн баран, Таҥараны айхаллыы-айхаллыы, төннүбүттэрэ: барыта үкчү ааннъал кинилэргэ эппитин курдуга».

ЛУКА 2:15-20

Таҥара киһитэ Симеон

Таҥараттан үөскээбит Оҕо ахсыс күнүгэр Киниэхэ быһыллыы сиэрэ-туома оҥоһуллубута. Оҕону Иисус диэн ааттаабыттара. Аанньал Киниэхэ өссө төрүөн иннинэ биэрбит аата «Таҥара быыһыыр» диэн суолталаах. Айыы Тойон сокуонунан ыал бастакы оҕото Таҥараҕа ананара. Төрөөбүтэ алта нэдиэлэ буолбут Иисуһу дьоно, Айыы Тойоҥҥо анаары, Иерусалим Храмыгар аҕалбыттара. Онно кинилэр, Айыы Тойон сокуонугар этиллибитинэн, икки өтөнү эбэтэр икки холууп оҕотун сиэртибэлиэхтээхтэрэ.

Ол саҕана Иерусалимҥа Таҥара Сокуонун, бары ыйааҕын тутуһар, Израиль быыһанарын кэтэһэр Симеон диэн ытык кырдьаҕас баара. Кини Айыы Тыын түспүт киһитэ этэ. Онон Симеон Мессияны – Быыһааччыны – көрө илигинэ, өлүө суохтааҕын эрдэттэн билэн сылдьара. Дьэ, онтон биирдэ ытык кырдьаҕас, кинини Тыын угуйан, Иисус төрөппүттэрэ сокуон сиэрин толороору Оҕону Храмҥа аҕалбыт кэмнэригэр киирэн кэлбитэ. Симеон Христоһу көтөҕөн ылбыта уонна Таҥараны алҕаан баран: «Эппитиҥ курдук, билигин, дьэ, Аҕа Баһылыгыам, кулуккун эйэни кытары ыытар буоллуҥ, – диэбитэ. – Илэ харахпынан көрдүм Эн бары норуоттарга анаабыт Быыһааччыгын – Таҥараны билбэт дьоҥҥо сыдьаайыахтаах сырдыккын, норуотуҥ Израиль албан аатын!» Иосифтаах Мария ытык кырдьаҕас этэрин сөҕө истибиттэрэ.

Симеон барыларын алҕаан баран Марияҕа: «Бу Оҕо туһуттан Израилга элбэх киһи охтуо да, туруо да – улахан мөккүөр тахсыа, – диэбитэ. – Оттон Эн дууһаҕын кылыс супту түһүөҕэ».

ЛУКА 2:21-35

Илинтэн муударай өйдөөхтөр кэлиилэрэ

Иудея Вифлеем куоратыгар Ирод ыраахтааҕылыырын саҕана Иисус төрөөбүтүгэр Иерусалимҥа илинтэн улахан үөрэхтээх, муударай дьон тиийэн кэлбиттэрэ. «Иудейдар саҥа төрөөбүт Ыраахтааҕылара ханнаный? Илин халлаанҥа Кини сулуһа тахсыбытын көрөн, биһиги Киниэхэ сүгүрүйэ кэллибит», – диэн кэлбит дьон ыйыталаһаллара.

Ону истэн, Ирод ыраахтааҕы уонна Иерусалим олохтоохторо бары аймана түспүттэрэ. Ыраахтааҕы Таҥара үрдүкү үлэһиттэрин уонна Сокуону үөрэтээччилэри барыларын ыҥыран ылан, Христос ханна төрүөхтээҕин туоһуласпыта. Онуоха кинилэр: «Иудея Вифлеем куоратыгар төрүөхтээх, – диэн хоруйдаабыттара. – Ол туһунан бороруок кинигэтигэр „Эн, Вифлеем, Иуда сирэ, Иуда атын куораттарыттан тугунан да итээбэтиҥ: Мин норуоппун, Израилы, быыһыыр-харыстыыр Сирдьит эйиэхэ үөскүөхтээх“ диэн суруллан сылдьар». Онтон Ирод аны илинтэн кэлбит дьону чып кистэлэҥинэн ыҥыран ылан, сулус ханнык кэмҥэ тахсыахтааҕын туоһулаһан билбитэ. Итиэннэ кинилэри Вифлеемҥэ ыытаары туран: «Баран, Оҕо туһунан барытын билиҥ, – диэбитэ. – Буллугут да, миэхэ биллэрээриҥ, мин эмиэ Киниэхэ тиийэн сүгүрүйүөм этэ».

Муударай өйдөөхтөр ыраахтааҕы этэрин истэн баран, суолга туруммуттара. Били илин халлаанҥа көрбүт сулустара кинилэр иннилэригэр айаннаан, Оҕо баар сирин үрдүгэр тохтообута. Айанныттар ону көрөн, үөрүү улуутун үөрбүттэрэ.

МАТФЕЙ 2:1-10

Илинтэн кэлбит бэлэхтэр. Ирод кыракый оҕолору өлөртөрөр

Илинтэн кэлбит ыалдьыттар Вифлеемҥэ тиийэн, сулус тохтообут дьиэтигэр киирбиттэрэ. Оҕону уонна Ийэтин Марияны көрөн, Оҕоҕо сүгүрүйбүттэрэ. Илдьэ кэлбит бэлэхтэрин – кыһыл көмүһү, лааданы уонна смирнаны – таһааран, Оҕо иннигэр уурбуттара.

Онтон Таҥара кинилэр түүллэригэр киирэн «Ирокка төннүмэҥ» диэн сэрэппитин истэн, дойдуларыгар атын суолунан төннүбүттэрэ. Ирод онтон улаханнык уордайбыта. Кини чопчу ыйдарбыт кэминэн быһааран, Вифлеемҥэ уонна ол эргин баар иккитигэр диэри саастаах уол оҕолору барыларын кыдыйтара дьону ыыппыта. Буойуннар Вифлеемҥэ кэлэн, туох да буруйа суох кыракый оҕолору өлөртөөбүттэрэ.

МАТФЕЙ 2:10-12, 16-18

Египеккэ куотуу

*И*род санаатыгар, били илиҥҥи дьон Израиль кэнэҕэски ыраахтааҕыта диэн ааттаабыт Оҕолоро эмиэ хайаан да өлбүт буолуохтааҕа. Ол эрээри кини уодаһыннаах баҕа санаата туолбатаҕа. Муударай өйдөөхтөр дойдуларыгар төннүбүттэрин кэннэ, Айыы Тойон аанньала түүн Иосиф түүлүгэр киирбитэ. Айыы Тойон эппитэ: «Ирод, Оҕону өлөрөөрү, ирдэһэр санаалаах. Онон Оҕону уонна Ийэтин илдьэ Египеккэ куот. Мин эйигин ыҥырыахпар диэри, онно олор». Иосиф туран, Оҕону уонна Кини Ийэтин Марияны кытта Египеккэ барбыта. Онно, Ирод өлүөр диэри, олорбуттара. Айыы Тойон «Мин Уолбун Египеттэн ыҥырдым» диэн бороруогунан этиппитэ ити курдук туолбута.

Вифлеемтэн Египеккэ диэри – сүүһүнэн биэрэстэ. Быыкайкаан Оҕолоох Иосифтаах Мария итинник ыраах айаҥҥа аттаналлара олус ыарахан этэ.

МАТФЕЙ 2:13-15

Иисус оҕо сааһа

Иосифтаах Мария уонна Иисус, Иудея ыраахтааҕыта Ирод өлүөр диэри, Назарекка олорбуттара. Ыраахтааҕы өлбүтүн кэннэ, Иосиф түүлүгэр Айыы Тойон аанньала көстөн: «Тур, Иосиф! Оҕо дууһатыгар суудайааччылар өллүлэр. Оҕону Ийэтин кытта илдьэ Израиль сиригэр төнүн», – диэбитэ.

Иосифтаах, аанньал эппитин толорон, Израилга төннүбүттэрэ. Иудеяҕа Ирод оннугар кини уола Архелай баһылыктыырын билэн, онно барартан дьиксиммиттэрэ. Онон Иосиф, түүлүгэр суол ыйдаран, дьонун Галилея сиригэр Назарекка, урут Мария олорбут куоратыгар, аҕалбыта.

Иисус Назареттааҕы олоҕун туһунан биһиги олох кыраны билэбит. Иосиф мас ууһа этэ. Иисус, киниэхэ көмөлөһө үөрэнэн, бу идэни толору баһылаабыта. Кини оҕо эрдэҕинээҕи кэмэ уонна уолан сааһа Евангелиеҕа олох кыратык ахтыллар. Ол эрээри онно баар аҕыйах тыл биһиэхэ элбэҕи арыйар: «Оҕо улаатан, ис тыына күүһүрэн, муударай өйө дириҥээн испитэ. Кинини Таҥара алгыһа араҥаччылыыра». Өссө маннык баар: «Иисус улаатан ситэн-хотон истэҕин аайы, муударай өйө дириҥээн испитэ. Кинини Таҥара да, дьон да таптыыра».

Манна биһиги Иисус уолчаан дьонугар хайдах курдук истигэнин туһунан этэрбит тоҕоостоох буолуо. Евангелиеҕа Кини туһунан: «... дьонугар толору бас бэринэн олорбута», – диэн суруллубут. Таҥара оҕолор төрөппүттэрин таптыахтарын, дьоннорун тылын истиэхтэрин баҕарар. Таҥара уон ытык ыйааҕыттан биирдэрэ маннык этэр: «Айыы Тойон Таҥараҥ эйиэхэ биэрбит сиригэр үчүгэйдик, уһуннук олорор туһугар, аҕалаах ийэҕин ытыктаа».

МАТФЕЙ 2:19-23; ЛУКА 2:40, 50-52; ТАХСЫЫ 20:12

Иисус Храмҥа

Онон, Иисус оҕо сааһа Назарет куоракка ааспыта. Уолчаан улам улаатан, ис тыына күүһүрэн, муударай өйө дириҥээн испитэ. Кинини Таҥара илгэлээх үтүөтэ арыаллыыра.

Хас сыл аайы Паасха бырааһынньыгар Иисус төрөппүттэрэ Иерусалимҥа бараллара. Уоллара уон икки сааһын туолбутугар Кинини эмиэ илдьэ барбыттара.

Бырааһынньык бүтэн, бары дьиэлэригэр төннүбүттэрэ. Арай Иисус эрэ куоракка хаалан хаалбыта. Мариялаах Иосиф маҥнай утаа ону бэлиэтии көрбөтөхтөрө, аймахтарын, билэр дьонун кытта аргыстаһан истэҕэ дии санаабыттара. Күннүк сири айаннаан эрэ баран, Уолларын булбакка, Иерусалимҥа төннүбүттэрэ. Үһүс күнүгэр Иисуһу Храмҥа Сокуону үөрэтээччилэр ортолоругар олорорун булан ылбыттара. Уол сокуонньуттары истэ, ыйыталаһа олороро. Онно баар дьон бука бары Кини өйүн, хайдах курдук хоруйдаһарын сөҕөллөрө.

«Тоойуом, биһигини наһаа да куттаатын! – диэбитэ Киниэхэ Ийэтэ. – Аҕаҥ биһикки Эйигин көрдөөн, аймана ахан сырыттыбыт». Иисус кинилэргэ эппитэ: «Миигин тоҕо көрдөөтүгүт? Мин Аҕам Дьиэтигэр буолуохтаахпын эһиги билбэт этигит дуо?» Дьоно Иисус тугу этэрин өйдөөбөтөхтөрө. Мария буоллаҕына истибит тылларын, хаһан да умнубаттыы, өйдүү-саныы сылдьыбыта.

Иисус Назарекка төннүһэн, дьонугар толору бас бэринэн олорбута. Улаатан, ситэн-хотон истэҕин аайы, муударай өйө улам дириҥээн иһэрэ. Кинини Таҥара да, дьон да таптыыра.

ЛУКА 2:40-52

Иоанн Таҥара үөрэҕин тарҕатар уонна сүрэхтиир

Таҥара үлэһитин Захария уола Иоанн кураайы куйааргa олорбута. Айыы Тойон кинини уһулуччулаах соругу толорорго бэлэмниирэ. Иоанн норуокка бэрт сотору Мессия, ол аата, Христос, кэлэрин иһитиннэриэхтээҕэ, бар дьону көнө суолга үктэнэн Таҥараҕа эргиллэргэ ыҥырыахтааҕа. Кини Мессия кэлэригэр норуоту бэлэмниэхтээҕин туһунан бороруоктар Иоанн төрүөн хас да үйэ инниттэн өтө көрөн эппиттэрэ: «Бу, Эн иннигэр Мин илдьит киһибин ыытабын, кини Эн барар суолгун солуоҕа». «Иччитэх сиргэ үөгүлээччи саҥата: Айыы Тойон барар суолун солооҥ, Кини ыллыктарын көннөрүҥ».

Иоанн тэбиэн түүтүттэн өрүллүбүт таҥастааҕа, тирии курдааҕа, саранча, дьиикэй мүөт аһылыктааҕа. Таҥара киниэхэ Бэйэтин көҥүлүн арыйбытыгар Иоанн ону бар дьоҥҥо тиэрдибитинэн барбыта. Кини бүтүн Иордан хочотун кэрийэ сылдьан, өйдүүн-сүрэхтиин уларыйан аньыыттан тэйэргэ уонна ол бэлиэтигэрууга сүрэхтэнэргэ ыҥырара. Атыннык эттэххэ, аньыы бырастыы буоларын туһугар, ууга киирэн суунуу сиэрэ-туома толоруллуохтааҕа. Иоанн Иудея бары муннугуттан, Иерусалимтан кэлэр дьону Иордан өрүскэ сүрэхтиирэ.

Дьон-сэргэ киниттэн: «Биһиги тугу гыныахтаахпытый?» – диэн ыйытара. Иоанн: «Ким икки таҥастаах, ол туга да суох киһилиин үллэһиннин. Ким аһыыр астаах, ол эмиэ оннук гынар буоллун», – диэн хоруйдаабыта. Түһээн хомуйааччылар сүрэхтэнэ кэлэн баран: «Оттон биһиги хайыыбытый?» – диэн ыйыталлара. Иоанн кинилэргэ этэрэ: «Дьон харчытын былдьааманҕ. Ылыахтааххытыттан ордугу ирдээмэҥ». Буойуннар эмиэ: «Оттон биһиги тугу гынабыт?» – диэн ыйыппыттара. Кинилэргэ хоруйдаабыта: «Кими да холуннарыманҕ, атаҕастааманҕ. Ылар хамнаскытынан дуоһуйуҥ».

МАРК 1:1-8; ЛУКА 3:2-18

Иисус Христос сүрэхтэниитэ

Бар дьон Мессия кэлэрин кэтэһэрэ. Үгүстэр: «Ама, кэлиэхтээх Мессия, Быыһааччы, бу Иоанн буолуо дуо?» – диэн дьиктиргии саныыллара. Иоанн кинилэргэ этэрэ: «Мин эһигини аньыныбуруйу билинии бэлиэтигэр уунан сүрэхтиибин. Оттон мин кэннибиттэн Кэлэн иһээччи миигиннээҕэр күүстээх, мин Кини атаҕын таҥаһын да тутан иһэргэ сөбө суох киһибин. Кини эһигини Айыы Тыынынан уонна уотунан сүрэхтиэҕэ». Иоанн дьоҥҥо Иисус Христос туһунан итинник эппитэ.

Дьэ онтон Иоаҥҥа Иисус сүрэхтэнэ кэлбитэ. Маҥнай Иоанн буолуммакка: «Мин Эйиэхэ сүрэхтэнэрим сөп этэ эбээт. Хайдах Эн миэхэ кэлэҕин?» – диэн тохтото сатаабыта. Онуоха Иисус: «Билигин маннык буоллун. Биһиги барытын толору тутуһуох тустаахпыт», – диэбитэ.

Дьэ онно эрэ Иоанн сөбүлэспитэ. Иисус сүрэхтэнэн баран ууттан тахсан истэҕинэ, үрдүгэр халлаан арыллан кэлбитэ. Иоанн көрдөҕүнэ, Киниэхэ Айыы Тыын холууп курдук көрүҥнэнэн түһэн эрэрэ. Сонно халлаантан: «Бу баар Мин үтүө көҥүлбүн толорор Тапталлаах Уолум», – диир саҥа сатараабыта.

МАТФЕЙ 3:11-17

Иисус кураайы куйаарга тургутуллуута

Айыы Тыын Иисуһу кураайы куйаарга илдьэ барбыта. Кинини онно адьарай тургутан көрүөхтээҕэ. Иисус түөрт уон түүннээх күн устата аһаабакка сылдьан баран, тиһэҕэр аччыктаан аһыан баҕарбыта. Уккуйааччы Киниэхэ ол түгэҥҥэ кэлэн: «Эн Таҥара Уола буоллаххына, бу таастары килиэпкэ кубулуйуҥ диэн эт», – диэбитэ. Иисус сатанаҕа Ытык Суруйуу тылынан хоруйдаабыта: «Киһи, аҥаардас килиэбинэн эрэ буолбакка, Таҥара этэр хас биирдии тылынан олоруоҕа диэн суруллубута».

Онуоха адьарай Кинини Иерусалим Храмын үрдүгэр туруоран баран: «Таҥара Уола буоллаххына, аллара ыстанан кэбис, – диэбитэ. – Таҥара аанньалларын соруйдаҕына, Эйигин, таастан бүдүрүйбэтиҥ туһугар, көтөҕөн илдьиэхтэрэ, – диэн суруллубута буолбаат?» Иисус киниэхэ эппитэ: «Айыы Тойон Таҥараҕын тургутан көрүмэ диэн эмиэ суруллубута».

Онтон адьарай Иисуһу үрдүктэн үрдүк хайа арҕаһыгар таһаарбыта. Онно Киниэхэ аан дойду килбиэннээх саарыстыбаларын барыларын көрдөрөн баран: «Мин иннибэр сөһүргэстээн сүгүрүйдэххинэ, итини барытын Эйиэхэ биэриэм», – диэбитэ. Иисус эппитэ: «Киэр буол Миигиттэн, сатана! Айыы Тойон Таҥараҕар эрэ сүгүрүй итиэннэ Киниэхэ эрэ сулууспалаа диэн суруллубута». Дьэ онуоха адьарай Иисуһу хаалларан баран хаалбыта. Сонно Киниэхэ ааннньаллар көмөлөһө кэлбиттэрэ.

МАТФЕЙ 4:1-11

Иисус Христос уон икки үөрэнээччитэ

Иисус улаатан баран Назареттан баран, Галилеяҕа, Геннисарет күөлүн кытылыгар турар Капернаумҥа олохсуйбута. Оччотооҕуга бу күөлү атыннык Галилея муората диэн ааттыыллара. Онон Исайя бороруок өтө көрөн эппитэ туолбута: «Завулон сирэ, Неффалим сирэ – муораҕа тириэрдэр суол, Иордан уҥуоргу эҥээрэ – туора омук дойдута Галилея! Хараҥаҕа муммут норуот улуу сырдыгы көрдө, өлүү күлүгэр олороччуларга сырдык чаҕылыччы тыкта».

Ити кэмтэн ыла Иисус: «Аньыыгытын-буруйгутун билинэн, Таҥараҕа эргиллиҥ! Халлааннааҕы Саарыстыба чугаһаата», – диэн үөрэтэн барбыта. Араас сиртэн кэлбит үтүмэн үгүс дьон Кинини батыһан барбыта. Иисус кинилэри үөрэтэрэ, ыарыыларыттан үтүөрдэрэ.

Андрей убайын Симоны кытта (Симон атын аата – Петр) Галилея муоратыгар балыктыы сылдьыбыттара. Иисус кинилэри көрөн: «Миигин батыһыҥ, Мин эһигини дьону мунҥалыырга үөрэтиэм», – диэн ыҥырбыта. Ол аата дьон эһиги этэргитин истэн дьиҥ кырдьыгы билэллэрин туһугар, Мин эһигини Үөрүүлээх Илдьити иһитиннэртэрэ ыытыам диэн эппитэ. Андрейдаах Петр сонно мунҥаларын бараҕан, Иисуһу батыһан барбыттара. Салгыы баран иһэн, Иисус аны атын убайдыы-бырааттыы Зеведей уолун Иаковы уонна Иоанны, ыҥырбыта. Кинилэр аҕаларын Зеведейи кытта тыыга мунҥаларын абырахтыы олороллоро. Сонно иккиэн аҕаларын тыыга хаалларан баран, Иисуһу батыспыттара. Атын үөрэнээччилэрэ, Кини ыҥыраатын кытта, барсыбыттара. Иисус кинилэргэ ыарыыны үтүөрдэр, дьонтон куһаҕан тыыннары үүрэн таһаарар ураты кыаҕы биэрбитэ.

Иисус, өрүү бииргэ илдьэ сылдьаары, уон икки үөрэнээччини талан, кинилэри туспа үөрэппитэ. Ол үөрэнээччилэрин ааттара манныктар: Симон, Андрей, Иоанн, Иаков, Филипп, Варфоломей, Матфей, Фома, Алфей Иакова, Фаддей, Симон Кананит уонна кэлин Иисуһу таҥнарбыт Иуда Искариот. Бу бары боростуой дьон этилэр, ол гынан баран Таҥара кинилэргэ Иисус Христос – Таҥара Уолун – доҕотторо уонна үөрэнээччилэрэ буолар үрдүк дьолу бэлэхтээбитэ.

МАТФЕЙ 4:12-22; МАРК 3:13-19

Иисус оҥорбут бастакы дьиктитэ

Биирдэ Айыы Тойон үөрэнээччилэрин кытта Галилея куоратыгар Канаҕа буолар урууга (сыбаайбаҕа) ыҥырыллыбыта. Аһылык саамай үгэнигэр арыгылара бүтэн хаалбыта. Ону көрөн Иисус Ийэтэ (Кини эмиэ онно баара), Уолугар: «Арыгылара суох», – диэбитэ. «Мин кэмим өссө кэлэ илик», – диэн хоруйдаабыта Иисус. Онуоха Мария чаҕардарга Кинини ыйан баран: «Эһиэхэ тугу этэрин толорон иһиҥ», – диэбитэ.

Онно аттыларыгар алта улахан таас иһит турара. «Бу иһиттэргэ толору уута кутуҥ», – диэбитэ Иисус чаҕардарга. Эппитин сонно толорбуттара. Иисус ол ууттан баһан урууну тэрийэн ыытааччыга илдьэн биэрэллэригэр соруйбута.

Тэрийэн ыытааччы киниэхэ аҕалбыт арыгыларын амсайан көрөн баран, күтүөтү ыҥыран ылан сэмэлээбитэ: «Дьон маҥнай арыгы бастыҥын, онтон, ыалдьыттар итирбиттэрин кэннэ, мөлтөҕүн туруораллар. Эн буоллаҕына бастыҥ арыгыны баччааҥҥа диэри хаһаанан олорбуккун». Кини бу арыгы хантан кэлбитин билбэт этэ, ону аҕалбыт чаҕардар эрэ билэллэрэ.

Ити курдук Иисус Галилея Канатыгар бастакы дьиктитин оҥорон килбиэннээх кыаҕын көрдөрбүтэ. Онтон ыла үөрэнээччилэрэ Кинини итэҕэйбиттэрэ.

ИОАНН 2:1-11

Иисус атыыһыттары Храмтан үүрэр

Паасха бырааһынньыгын иннинэ Иисус Иерусалимҥа кэлбитэ. Кини Храмҥа киирэн, оҕустары, бараанnары, холууптары атыылыылларын көрбүтэ. Харчы уларытааччылар эмиэ бааллара. Иисус быанан кымньыы оҥостон, бараанnары, оҕустары барыларын үүрэн таһаарбыта. Харчы уларытааччылар остуолларын түҥнэритэ анньан, харчыларын ыһан кэбиспитэ. Онтон холууп атыылааччыларга эппитэ: «Балары мантан киэр гыныҥ! Мин Аҕам Дьиэтин эргиэн дьиэтэ оҥостуманг!» Кини итинник эппитигэр үөрэнээччилэрэ Ытык Суруйууга «Эн Дьиэҕэр тапталым Миигин уоттуу сиир» диэн суруллубутун өйдөөн кэлбиттэрэ.

Иисус тугу гыммытын көрбүт иудейдар Киниттэн: «Эн маннык быһыыланар бырааптааххын биһиэхэ туох бэлиэни көрдөрөн итэҕэтэҕин?» – диэн ыйыппыттара. Иисус кинилэргэ: «Бу Храмы үрэйиҥ, Мин ону үс күнүнэн чөлүгэр түһэриэм», – диэн хоруйдаабыта. Иудейдар: «Түөрт уон алта сыл тутуллубут Храмы Эн үс күн иһигэр тутуоҥ үһү дуо?» – диэбиттэрэ. Иисус буоллаҕына, дьиҥэр, Храм диэн Бэйэтин этин-сиинин туһунан эппитэ. Үөрэнээччилэрэ кэлин, Иисус өлөн баран тиллибитин кэннэ, ити эппитин өйдөөн Суруйууну уонна Кини тылын итэҕэйбиттэрэ.

Иисус Иерусалимҥа Паасха бырааһынньыгар сылдьан араас дьиктини оҥорорун көрөн элбэх киһи Кинини итэҕэйбитэ.

ИОАНН 2:13-23

Иисус Никодимныын кэпсэтиитэ

Биир түүн Никодим диэн ааттаах фарисей* бэрт кистэлэҥинэн Иисустуун кэпсэтэ кэлбитэ. Кини иудейдар аҕа баһылыктарыттан биирдэстэрэ этэ. Никодим эппитэ: «Үөрэтээччи, Эн Таҥараттан кэлбиккин биһиги билэбит. Ким да бу маннык дьикти суоллары Таҥарата суох кыайан оҥоруо суоҕа этэ». Иисус киниэхэ: «Дьиҥ кырдьыгы этэбин: киһи үөһэттэн хаттаан төрөөбөтөҕүнэ, Таҥара Саарыстыбатын көрөр кыаҕа суох», – диэн хоруйдаабыта. Никодим итини олус дьиктиргии истибитэ: «Кырдьан баран, киһи саҥаттан хайдах төрүөҕэй? Ийэтин иһигэр төннөн иккиһин төрүүр үһү дуо?» Иисус эппитэ: «Дьиҥ кырдьыгы эйиэхэ этэбин: ууттан уонна Тыыннан төрөөбөтөх киһи Таҥара Саарыстыбатыгар киирэр кыаҕа суох. Эттэн-хаантан эт-хаан, оттон Тыыннан тыын төрүүр. Эйиэхэ үөһэттэн төрүөх тустааххыт диэн эппиппин дьиктиргээмэ». Никодим кыайан өйдөөбөккө: «Хайдах оннук буоларый?» – диэн мунаарбыта. Онуоха Иисус маннык быһаарбыта: «Моисей кураайы куйаарга сылдьан алтан моҕойу үөһэ баҕанаҕа таһааран ыйаабытын курдук, Киһи Уола**, бары Киниэхэ итэҕэйээччи өлбөтүн, бараммат олохтонорун туһугар, үөһэ таһаарыллыахтаах. Таҥара бу аан дойдуну ол курдук таптаан, Бэйэтин төрөппүт Соҕотох Уолун, Кинини итэҕэйэр ханнык баҕарар киһи өлбөтүн, бараммат олохтонорун туһугар, биэрбитэ. Таҥара Уолун аан дойдуну дьүүллэтэ ыыппатаҕа, аан дойду Кининэн быыһанарын туһугар, ыыппыта. Кинини итэҕэйэр киһи дьүүллэммэт, оттон итэҕэйбэт киһи, Таҥара Төрөппүт Соҕотох Уолун аатын итэҕэйбэтэх буолан, хайыы үйэ дьүүллэнэн турар. Дьүүл буоллаҕына маннык: сырдык бу аан дойдуга кэлбитэ, ол гынан баран дьон хара дьайдаахтык быһыыланар буолан, сырдыктааҕар хараҥаны ордорбута. Куһаҕаны оҥорор киһи сырдыгы абааһы көрөр, куһаҕаным арыллыа диэн куттанан сырдыкка барбат. Оттон кырдьыгынан сылдьар киһи тугу оҥорбута барыта Таҥара эппитинэн буолара көстөрүн туһугар, сырдыкка талаһар».

ИОАНН 3:1-21

---

* *Фарисейдар* – Иудея сүрүн религиознай бөлөҕө. Кинилэр Моисей Сокуонун таһынан олус элбэх үһүйээн ирдэбилин энҥилэ суох толорорго дьулуһаллара.

** *Киһи Уола* – Эргэ Кэс Тылга Мессия ааттарыттан биирдэстэрэ.

Иисус уонна Самария дьахтара

Биирдэ Иисус Иудеяттан, соҕуруунҥу Израилтан, Галилеяҕа баран испитэ. Иудея уонна Галилея икки ардыгар Самария баара. Бу сир олохтоохторо эмиэ дьэбириэйдэр курдук аан дойдуну айбыт биир Таҥараны итэҕэйэллэрэ, ол гынан баран бэйэлэрэ туспа үгэстээхтэрэ, Таҥара үлэһиттэрдээхтэрэ. Өссө хаһан эрэ храмнана сылдьыбыттара да, ону дьэбириэйдэр урусхал оҥорбуттара. Онон кинилэр дьэбириэйдэрдиин кыр өстөөх этилэр.

Иисус үөрэнээччилэрин кытта Самария Сихарь диэн куоратыгар кэлэн, айантан сылайан, холуодьас аттыгар сынньана олорбута. Үөрэнээччилэрэ ас атыылаһа барбыт кэмнэрэ этэ. Күн ортолоон эрэрэ. Сотору холуодьаска биир дьахтар уу баһа кэлбитэ. «Уугуттан иһэрт эрэ», – диэн Иисус киниттэн көрдөспүтэ. «Иудей эрээригин, миигиттэн Самария дьахтарыттан уу көрдүүгүн дуу?» – дьахтар соһуйа түспүтэ. Иисус эппитэ: «Эн Таҥара бэлэҕин, уугуттан иһэрт диэн Ким эйиэхэ этэрин билэриҥ эбитэ буоллар, бэйэҥ Киниттэн көрдөһүөҥ этэ. Оччоҕо Кини эйиэхэ өлбөт мэҥэ уутун биэриэ этэ», – диэбитэ. Онуоха дьахтар Таҥараҕа ханна сүгүрүйэр сөбүн – урут өбүгэлэрбит тахсан үҥэр хайаларыгар дуу, Иерусалимҥа дуу диэн ыйыппыта. «Таҥара – Тыын, онон Таҥараҕа сүгүрүйээччилэр Киниэхэ Тыын күүһүнэн дьиҥнээхтик сүгүрүйүөхтээхтэр», – диэн хоруйдаабыта Иисус. «Мессия кэлиэхтээҕин билэбин. Кини кэллэҕинэ, биһиэхэ барытын этиэҕэ», – диэбитэ дьахтар. Иисус киниэхэ эппитэ: «Ол – Мин. Бу эйигин кытта Кэпсэтэ Олорооччу буолабын».

Дьахтар сонно купсуунун хаалларан, тиэтэйэ-саарайа куоракка барбыта уонна көрсүбүт Киһитин туһунан дьоҥҥо кэпсии-кэпсии: «Кини Христос буолбатаҕа буолуо дуо?» – диэн ыйытара. Дьахтар кэпсиирин истэн Самария үгүс киһитэ Иисуһу итэҕэйбитэ. Онон олохтоохтор Киниэхэ кэлэн биһигини кытта хаала түс диэн көрдөспүттэрэ. Иисус Сихарь куоракка икки күн буолбута. Кинини истэн, өссө элбэх киһи итэҕэйбитэ.

ИОАНН 4:1-42

Алгыстаах муҥха

Иисус дьону Галилея муоратын кытылыгар үөрэтэрэ. Биирдэ Таҥара тылын истээри наһаа элбэх дьон мустан, Иисус кыайан саҥарар да кыаҕа суох буолбута. Аттыгар кытылга икки кураанах оҥочо тардыллан турара, олортон биирдэрэ Симон киэнэ этэ. Иисус ол оҥочоҕо киирэн, кытылтан тэйэ түһэн баран, күөл кытыытыгар турар дьону үөрэппитэ.

Үөрэтэн бүтэн баран, Кини Симоҥҥа: «Муҥхаҕытын уу дириҥэр киирэн түһэриҥ», – диэбитэ. «Түүнү быһа эрэйдэннибит да, балык мэлигир, – диэн хоруйдаабыта Симон. – Чэ, ол эрэн эппитиҥ хоту буоллун». Үөскэ эрдэн киирэн тардыбыттара, арай аһара элбэх балык тутан, бэл, муҥхалара хайа барбыта. Онон чугас балыктыы сылдьар доҕотторун Иаковтаах Иоанны көмөҕө ыҥырбыттара. Икки оҥочону тобус-толору гына балык кутаннар, аны оҥочолоро тимирэн барбыттара. Симон Петр ону көрөн Иисус тобугар умса түһэн: «Тойонуом, мин оҥочобуттан таҕыс! – диэн көрдөспүтэ. – Мин аньыылаах-харалаах киһибин!» Кини олус дьулайан, Айыы Тойон аттыгар сылдьарым да сөбө суох дии санаан итинник саҥарбыта. Иисус буоллаҕына: «Куттаныма, аны мантан ыла эн дьону муҥхалыаҥ», – диэн Петр санаатын көтөхпүтэ.

Сотору Петр, кырдьык, Айыы Тойон Иисуһу итэҕэйэргэ ыҥыран, бар дьону быыһанар суолунан сирдээбитэ.

ЛУКА 5:1-10

Босхоҥу үтүөрдүү

Иисус Капернаум куоракка кэлбитигэр Киниэхэ сир-сир аайыттан үтүмэн үгүс баай да, дьадаҥы да дьон мустубута. Кини олору барыларын үөрэппитэ, ыарыһахтары Айыы Тойон күүһүнэн үтүөрдүбүтэ. Иисус үөрэтэ олорор дьиэтигэр үтүөртүн диэн босхоҥ буолбут ыарыһаҕы тэллэхтэри көтөҕөн аҕалбыттара. Иһирдьэ лыык курдук киһи симсибит буолан, кыайан киирбэтэхтэрэ. Онон үөһэ ыттан, дьиэ үрдүн көтүрэн, ыарыһаҕы тэллэхтэри хос ортотугар Иисус иннигэр түһэрбиттэрэ. Иисус кинилэр итэҕэллэрин көрөн, босхоҥ киһиэхэ: «Эн аньыыҥ-хараҥ бырастыы буолар», – диэбитэ.

Сокуонньуттар уонна фарисейдар* итини истэн, бэйэлэрин икки ардыларыгар: «Таҥараны утары тыллаһа турар бу кимий? Таҥараттан ураты атын ким аньыыны бырастыы гынар кыахтаах үһүнүй?» – дэһиспиттэрэ. Иисус кинилэри курдары көрөн: «Эһиги тоҕо итинник саныыгытый? – диэбитэ. – Хайата чэпчэкиний: аньыыҥ-хараҥ бырастыы буолла диир дуу эбэтэр туран хаамп диэн этэр дуу?» Онтон босхоҥ киһиэхэ хайыһан баран эппитэ: «Ол эрээри Киһи Уола сиргэ аньыыны бырастыы гынар кыахтааҕын билэргит туһугар, эйиэхэ этэбин: тур, тэллэххин ылан дьиэҕэр бар».

Сонно ыарыһах атаҕар туран кэлбитэ уонна, сыппыт тэллэҕин кыбынан, Таҥараны айхаллыы-айхаллыы, дьиэтигэр барбыта. Көрбүт дьон бука бары: «Улуу да дьиктини бүгүн көрдүбүт!» – диэн Таҥараҕа уруй-айхал эппиттэрэ.

ЛУКА 5:17-26

* *Фарисейдар* – Иудея религиознай бөлөхтөрүттэн биирдэстэрэ. Кинилэр религия сокуоннарын таһынан сиэри-туому кытаанахтык тутуһууга охтоллоро.

Хайа үрдүгэр үөрэтии: алгыстаах ыйаахтар

Биирдэ Иисус дьон мустубутун көрөн, хайа үрдүгэр тахсан олорбута. Кини онно олорон үөрэппитин «Хайа үрдүгэр үөрэтии» диэн ааттыыллар. Таҥара Эргэ Кэс Тыл кэмигэр норуотугар биэрбит уон ытык ыйааҕын курдук, Хайа үрдүгэр үөрэтии эмиэ киһи олоҕун, сиэрин-майгытын сүрүннүүр, Таҥара Саарыстыбатыгар тиэрдэр суолу ыйар. Үөрэнээччилэр уонна дьон бука бары Иисус аттыгар олорбуттарыгар Кини маннык үөрэтэн барбыта:

Таҥара иннигэр дьадаҥыларын өйдөөччүлэр алгыстаахтар: кинилэр аналлара – Халлааннааҕы Саарыстыба.

Кутурҕаҥҥа ылларан ытааччылар алгыстаахтар: кинилэр уоскуйуохтара.

Өһүөмньүтэ суох көрсүө майгылаахтар алгыстаахтар: кинилэр сири бас билиэхтэрэ.

Кырдьыкка утаппыттыы, аччыктаабыттыы баҕарааччылар алгыстаахтар: кинилэр дуоһуйуохтара.

Амарах санаалаахтар алгыстаахтар: кинилэр амарах сыһыаны көрсүөхтэрэ.

Ыраас сүрэхтээхтэр алгыстаахтар: кинилэр Таҥараны көрүөхтэрэ.

Эйэни тэрийээччилэр алгыстаахтар: кинилэр Таҥара уолаттара диэн ааттаныахтара.

Кырдьык иһин күөмчүлэммиттэр алгыстаахтар: кинилэр аналлара – Халлааннааҕы Саарыстыба.

Эһиги, Мин туспуттан үөҕүллэ, үүрүллэ, холуннарылла да сылдьаҥҥыт, алгыстааххыт. Үөрүҥ-көтүҥ, өрөгөйдөөҥ: халлааҥҥа эһигини улуу наҕараада күүтэр. Эһиги иннинээҕи бороруоктары эмиэ ити курдук сойуоласпыттара.

Эһиги сир тууһунаҕыт. Туус күүһүн сүтэрдэҕинэ, амтанын хайдах төннөрүөҥүй? Амтанын сүтэрбит туус туох да туһата суох: оннук тууһу таһырдьа дьон тэпсилгэнигэр ыһан кэбиһэллэр.

Эһиги аан дойду сырдыгынаҕыт. Хайа үрдүгэр турар куорат дьон хараҕыттан саһар кыаҕа суох. Чүмэчини эмиэ уматан баран, тугунан да саба уурбакка олоҕор туруораллар, оччоҕо сырдыга дьиэ иһинээҕи дьоҥҥо барытыгар сыдьаайар. Эһиги үтүөкэн дьайыыларгытын

көрөн Халлааннааҕы Аҕаҕыт аатын айхаллыылларын туһугар, эһиги сырдыккыт эмиэ бар дьон иннигэр сыдьаайыахтын.

МАТФЕЙ 5:3-16

Хайа үрдүгэр үөрэтии: Моисей сокуонун туһунан

Эhиги Миигин Сокуону эбэтэр бороруоктар эппиттэрин көтүрэ кэлбит дии санааманг. Мин көтүрэ буолбакка, толоро кэлбитим. Кырдьыгы этэбин эhиэхэ: сир-халлаан турарын тухары, Сокуон биир да кыракый буукубата, биир да кэрдиинэ халбаҥныа суоҕа – барыта туолуоҕа. Онон ким бу кыракый ыйаахтартан биирин эмэ да кэспит уонна дьону оннукка үөрэппит, ол Халлааннаабы Саарыстыбаҕа саамай кыралара диэн ааттаныаҕа. Оттон ким бу ыйаахтары тутуспут уонна дьону оннукка үөрэппит, ол Халлааннаабы Саарыстыбаҕа улуулара диэн ааттаныаҕа. Эhиэхэ этэбин: эhиги Таҥара көҥүлүн сокуонньуттардааҕар уонна фарисейдардааҕар ордук толорбот буоллаххытына, Халлааннаабы Саарыстыбаҕа киириэххит суоҕа.

Өбүгэлэргитигэр «Өлөрүмэ. Ким өлөрбүт, ол дьүүлгэ туруоҕа» диэн этиллибитин истибиккит. Оттон Мин эhиэхэ этэбин: ким оруна суохха бырааты гар уордайбыт – дьүүлгэ тардыллыаҕа, ким бырааты н «Акаары!» диэбит – синедрион* дьүүлүгэр туруоҕа, оттон ким «Өйө суох!» диэбит – геенна уотугар түбэhэр кутталланыаҕа. Өскөтүн бэлэххин аалтаарга аҕалан туран, бырааты ҥ эйигин хом саныырдааҕын өйдөөн кэллэххинэ, бэлэххин аалтаар иннигэр хаалларан баран, туох-ханнык иннинэ бырааккын кытта иллэс, дьэ, ол эрэ кэнниттэн кэлэн, бэлэххин туттар.

«Көссүүлэhимэ» диэн былыргыларга этиллибити истибиккит. Оттон Мин эhиэхэ этэбин: ким дьахтары имэҥирэ көрөр, ол кинини кытта сүрэҕэр хайыы үйэ көссүүлэспит. Ким ойоҕуттан арахсар, ол арахсыытын суругун киниэхэ биэриэхтээх диэн этиллибитэ. Оттон Мин эhиэхэ этэбин: ким ойоҕуттан, кини кими да кытта көссүүлэспэтэҕин үрдүнэн, арахсар буоллаҕына, ол кинини көссүүлэhиигэ күhэйэр, оттон эриттэн арахсыбыт дьахтары ойох ылар киhи эмиэ – көссүүлэhэр.

Эhиги «Биэрбит андаҕаргын кэhимэ, андаҕаргын Айыы Тойон иннигэр хайаан да толор» диэн былыргыларга этиллибити истибиккит. Оттон Мин эhиэхэ этэбин: хаhан да андаҕайыма – халлаанынан даҕаны, тоҕо диэтэххэ халлаан – Таҥара бүрүстүөлэ; сиринэн даҕаны: сир – Кини атаҕын үктэлэ; Иерусалимынан даҕаны: Иерусалим –

* *Синедрион* – үрдүкү суут.

улуу Ыраахтааҕы куората; бэйэҥ да төбөҕүнэн андаҕайыма, тоҕо диэтэххэ эн оннооҕор биир да баттаххын баҕарбыккынан маҥхатар да, хараардар да кыаҕыҥ суох. Эһиги сөп дииргит – сөбү, суох дииргит суоҕу эрэ этэр буоллун; онтон атына барыта хара дьайдаахтан кэлэр.

МАТФЕЙ 5:17-37

Хайа үрдүгэр үөрэтии: таптал уонна Таҥараҕа үҥүү

Урут эһиги «хаан хааҥҥа, тиис тиискэ» диэн этиллибитин истибиккит. Оттон Мин эһиэхэ этэбин: өһүөннээх киһиэхэ утарсыма. Ким эмэ эйигин иэдэскэ оҕустаҕына – киниэхэ атын иэдэскин тоһуй; ким эмэ ырбаахыгын былдьаары сууттаһыан баҕардаҕына, – киниэхэ соҥҥун устан биэр; ким эмэ эйигин биир көһү барсарга күһэйдэҕинэ, икки көһү барыс. Эйигиттэн көрдөһөөччүгэ – биэр, иэс көрдөөччүттэн – киэр хайыһыма.

Урут «аттыгар баар киһигин таптаа, өстөөххүн абааһы көр» диэн этиллибитин эһиги истибиккит. Оттон Мин эһиэхэ этэбин: өстөөхтөргүтүн таптааҥ, эһигини кырааччылары алҕааҥ, абааһы көрөөччүлэргэ үтүөнү оҥоруҥ, эһигини атаҕастааччылар, сойуолааччылар тустарыгар Таҥараҕа үҥүҥ. Оччоҕо эһиги Халлааннааҕы Аҕаҕыт уолаттара буолуохтуут. Кини күнүн сырдыгын үтүөҕэ да, мөкүгэ да тыктарар; ардаҕын ырааска да, аньыылаахха да ыытар. Эһигини таптыыр дьону эрэ таптыыр буоллаххытына, туох махталын кэтэһэҕит? Түһээн хомуйааччылар да ону сатыыллар буолбатах дуо? Доҕотторгутун эрэ эйэҕэстик көрсөр буоллаххытына, ама уһулуччулаах үтүөнү оҥоробут дэниэххит дуо? Таҥараны билбэт да дьон ону сатыыллар буолбат дуо? Онон, Халлааннааҕы Аҕаҕыт эҥкилэ суоҕун курдук, эһиги эмиэ эҥкилэ суох буолуҥ.

Таҥара иннигэр оҥорор үтүөҕүтүн дьоҥҥо көрдөрө-биллэрэ сатааманг: дьоҥҥо көрдөрөр буоллаххытына, эһиги Халлааннааҕы Аҕаҕыт махталын ылыаххыт суоҕа. Онон кыһалҕалааххаа көмөлөстөххүтүнэ, сирэй көрбөхтөр үтүөнү оҥорон баран хайҕатаары, синагогаларга уонна болуоссаттарга арбаналларын курдук, арбаныманг. Кырдьыгы эһиэхэ этэбин: кинилэр манньаларын хайыы үйэ толору ылан эрэллэр. Оттон эһиги умнаһыкка бэрсэр кэмҥитигэр, уҥа илиигит тугу гынарын хаҥас илиигит билбэтин. Ол көмөҕүт көстүбэтинэн буоллун. Оччоҕо көстүбэти көрөр Аҕаҕыт эһиэхэ илэ бааччы төлүөҕэ.

Үҥэргитигэр, Таҥараны билбэт омуктар курдук ордук-хоһу саҥарыманг; кинилэр элбэҕи этэн иһиллиэхпит дии саныыллар. Кинилэр курдук буолуманг, Аҕаҕыт, эһиги туох кыһалҕалааххытын, көрдөһүөххүт да инниттэн, билэр. Үҥэргитигэр маннык этэр буолуҥ:

МАТФЕЙ 5:38-48; 6:1-8

Халлаанҥа баар Аҕабыт

Халлаанҥа баар Аҕабыт,
Эн аатыҥ айхалланыахтын.
Эн Саарыстыбаҥ кэлиэхтин.
Халлаанҥа курдук, сиргэ эмиэ
барыта Эн көҥүлүҥ хоту буолуохтун.
Күннээҕи тыын килиэппитин бүгүн
биһиэхэ биэр.
Итиэннэ биһиэхэ иэстээх дьоммутун
биһи бырастыы гынарбыт курдук,
эн эмиэ биһиги иэспитин бырастыы
гын.
Уонна, аньыы угаайытыгар
киллэрбэккэ,
биһигини хара дьайдаахтан быыһаа.
Аминь

Хайа үрдүгэр үөрэтии: Таҥараҕа сыһыан

Аһаабакка эрэ үҥэр кэмҥитигэр сирэй көрбөхтөргө дылы саппаҕырбыт дьүһүннэнимэҥ. Кинилэр аһаабакка сылдьалларын дьоҥҥо көрдөрө-биллэрэ сатаан, саппаҕырбыт сирэйдэнэллэр. Кырдьыгы эһиэхэ этэбин: кинилэр манньаларын хайыы үйэ толору ылан эрэллэр. Оттон эн астан туттунар кэмҥэр баттаххын тараан, сирэйгин суун. Онон аһаабакка сылдьаргын көстүбэт Аҕаҕар көрдөр. Оччоҕо көстүбэти көрөр Аҕаҥ эйиэхэ илэ бааччы төлүөҕэ.

Сиргэ баайы-дуолу мунньунуманҥ: сиргэ баары үөн-көйүүр кэрбиир, дьэбин быһа сиир, уоруйахтар киирэн уоран ылаллар. Ол оннугар халлааҥҥа баайда мунньунуҥ, онно үөн-көйүүр да кэрбээбэт, дьэбин да быһа сиэбэт, уоруйахтар да киирэн уоран ылбаттар. Баайгыт-дуолгут ханна баар да, сүрэххит эмиэ онно буолуо.

Киһи этин-сиинин хараҕа сырдатар. Хараҕыҥ ыраас буоллаҕына, бүтүн бэйэҥ сырдыккын, хараҕыҥ куһаҕан буоллаҕына, бүтүн бэйэҥ хараҥаҕын. Эн искэр баар сырдык харанҥа эбит буоллаҕына, дьиҥ харанҥа хайдахтаах халыҥ буолуой?

Ким да икки тойоҥҥо кулут буолар кыаҕа суох: биитэр биирдэрин абааһы көрүө, атынын сөбүлүө; биитэр биирдэригэр кыһаллыа, атынын аахайыа суоҕа. Таҥараҕа уонна баайга-дуолга иккиэннэригэр бииргэ кулуттуур кыаххыт суох.

Ол иһин эһиэхэ этэбин: тугу аһаан тыыннаах сылдьабыт, тугу таҥнан киһи-хара буолабыт диэн санааҕа ылларыманҥ. Олоххут астааҕар, эккит-сиинҥит таҥастааҕар ордук суолталаах буолбатах дуо? Халлаан көтөрдөрүн көрүҥ: бурдук ыспаттар, быспаттар, ампаарга муспаттар, ол эрэн кинилэри Халлааннааҕы Аҕаҕыт аһатар. Оттон эһиги кинилэрдээҕэр быдан ордуккут буолбатах дуо? Эһигиттэн хайаҕыт эмэ уҥуоҕун, хайдахтаах да кыһаллан туран, саатар биир тоҕонох үрдэтинэр кыахтаах дуо? Таҥас туһугар тоҕо эмиэ түбүгүрэҕит? Ходуһаҕа сардааналар хайдах үүнэн туралларын көрүҥ: үлэлээбэттэр да, таҥас да өрбөттөр, ол эрээри эһиэхэ этэбин: бэл, Соломон албан аатын үгэнигэр да итилэртэн биирдэрин эмэ курдук симэммэтэҕэ. Өскөтүн Таҥара бүгүн баар, сарсын уокка быраҕыллар хонуу отун итинник симиир буоллаҕына, эһигини, кэмчи итэҕэллээхтэри, быдан ордук симиэ суоҕа дуо? Онон тугу аһыыбыт-сиибит, тугу таҥнабыт диэн санааҕа ылларыманҥ.

Ол барыта – Таҥараны билбэт дьон сүрүн кыһалҕата. Оттон эһиги итинник кыһалҕалааххытын Халлааннааҕы Аҕаҕыт билэр. Туохханнык иннинэ эһиги Таҥара Саарыстыбатыгар, Кини кырдьыгар дьулуһуҥ – оччоҕо ол барыта эһиэхэ бэриллиэҕэ. Онон сарсыҥҥы туһугар долгуйуманг. Сарсыҥҥы күн бэйэтин бэйэтэ көрүнүө: хас биирдии күҥҥэ тустаах түбүгэ сөрү-сөп.

МАТФЕЙ 6:16-34

Хайа үрдүгэр үөрэтии: дьоҥҥо сыһыан

Кими да омнуолааман – оччоҕо эһигини омнуолуохтара суоҕа. Ханнык дьүүлүнэн дьүүллүүгүт да, бэйэҕитин эмиэ соннук дьүүллүөхтэрэ. Хайдах кээмэйинэн кэмниигит да, бэйэҕитин эмиэ соннук кээмэйдиэхтэрэ. Тоҕо эн быраатыҥ хараҕар сыыһы да булан көрөҕүн, оттон бэйэҥ хараххар бэрэбинэ баарын билиммэккин? Бэйэҥ хараххар бэрэбинэлээх эрээри, хайдах бырааккар: «Кэл, хараххыттан сыыһы ылыым», – диэххиний? Сирэй көрбөх! Бастаан бэйэҥ хараххыттан бэрэбинэни таһаар, оччоҕо быраатыҥ хараҕыттан сыыһы хайдах ылары билиэҥ.

Сибэтиинньэни ыкка биэримэҥ – ыт бэйэҕитигэр саба түһүөҕэ. Чөмчүүгү сибиинньэҕэ ыһыман – сиргэ-буорга тэпсиэҕэ.

Көрдөһүҥ, оччоҕо эһиэхэ бэриллиэ. Көрдөөҥ, оччоҕо булуоххут. Тоҥсуйуҥ, оччоҕо эһиэхэ ааны аһыахтара. Көрдөһөөччү ылар, көрдөөччү булар, оттон тоҥсуйааччыга ааны аһаллар. Уолчаана килиэп көрдөөтөҕүнэ, киниэхэ таахы биэрэр киһи эһиэхэ баар дуо? Оттон балыгы көрдөөтөҕүнэ – эриэн үөнү биэрэр киһи? Бэл, эһиги, мөкү санаалаахтар, оҕолоргутугар үтүө бэлэҕи биэрэри сатыыр буоллаххытына, Халлааннааҕы Аҕаҕыт Киниттэн көрдөһөөччүлэргэ өссө өлгөм үтүөнү биэриэҕэ.

Онон туохха барытыгар дьон эһиэхэ хайдах сыһыаннаһыан баҕараҕыт да, бэйэҕит эмиэ кинилэргэ оннук сыһыаннаһыҥ. Сокуон да, бороруоктар да маннык үөрэтэллэр.

Кыараҕас аанынан киириҥ.Өлүүгэ тиэрдэр суол кэтит, аана киэҥ, онон үгүстэр ол суолунан бараллар. Оттон олоххо тиксэрэр суол синньигэс, аана кыараҕас, ол иһин бэрт аҕыйах киһи ону булар.

МАТФЕЙ 7:1-14

Кыһыл көмүс быраабыла

Онон туохха барытыгар дьон эһиэхэ хайдах сыһыаннаһыан баҕараҕыт да, бэйэҕит эмиэ кинилэргэ соннук сыһыаннаһыҥ.

Матфейтан Сибэтиэй Евангелие 7:12

Хайа үрдүгэр үөрэтии: кырдьык уонна сымыйа

Бараан тириитин бүрүнэн кэлэр торҕон бөрөлөртөн – сымыйа бороруоктартан – сэрэниҥ. Кинилэри дьайыыларынан билиэххит. Эрбэһинтэн бинэгирээти, ыарҕаттан сомуокубаны хомуйаллар дуо? Ол курдук, хаһан да үтүө мас үчүгэй отонноох, оттон куһаҕан мас куһаҕан отонноох буолар. Үтүө мас куһаҕан отонноммотун курдук, куһаҕан мас эмиэ үчүгэй отонноммот. Үчүгэй отону биэрбэт маһы кэрдэн ылан уокка уматаллар. Онон кинилэри дьайыыларынан билиэххит.

Миигин «Айыы Тойон! Айыы Тойон!» диэччи эрэ барыта Халлааннааҕы Саарыстыбаҕа киириэ суоҕа – Мин Халлааннааҕы Аҕам көҥүлүн толороччу эрэ онно киириэҕэ.

Ол күн үгүстэр Миигин ыҥыран: «Айыы Тойон! Айыы Тойон! Биһиги Таҥара тылын дьоҥҥо Эн ааккыттан тиэрдэрбит, Эн ааккынан дьонтон абааһылары үүрэн таһаарарбыт, элбэх дьиктини оҥорорбут буолбаат?» – диэхтэрэ. Оччоҕо Мин кинилэргэ этиэҕим: «Мин эһигини олох билбэппин, суута-сокуона суох быһыыланааччылар! Миигиттэн киэр буолуҥ!»

Онон Мин бу этэр тылбын истэн баран толорор киһини дьиэтин таас акылааттаан туттубут өйдөөх киһиэхэ холуоҕум. Төһө да ардах курулаччы кутан өрүстэр хааларыттан тахсыбыттарын, күүстээх тыал тоҕута үрбүтүн иһин, тааска бигэтик турар дьиэ халбаҥныа суоҕа. Оттон Мин бу этэр тылбын истэр эрээри, толорбот киһи – ол дьиэтин кумахха туттубут толкуйа суох киһи курдук буолуо. Ардах курулаччы кутан өрүстэр хааларыттан тахсыахтара, күүстээх тыал тоҕута үрүө да, ол дьиэ сууллан, урусхал буолуо.

Иисус этэр тылын түмүктээбитигэр норуот Кини үөрэҕин сөхпүтэ-махтайбыта: Кини сокуонньуттартан чыҥха атыннык, былаастаах баһылыктыы үөрэтэрэ.

МАТФЕЙ 7:15-29

Огдообо дьахтар уолун тилиннэрии

Биирдэ Иисус Наин диэн куоракка барбыта. Үөрэнээччилэрэ эмиэ барсыбыттара. Кэннилэриттэн сүрдээх элбэх киһи батыһан иһэрэ. Куорат ааныгар чугаһаан баран, Иисус биир огдообо дьахтар соҕотох уола өлбүтүн таһааран иһэллэрин утары көрсүбүтэ. Айыы Тойон ытаан муҥнанар ийэни аһынан: «Ытаама!» – диэн баран өлбүт уол сытар наһыылкатын илиитинэн таарыйбыта. Дьон тохтообутугар Иисус эппитэ: «Эдэр киһи! Эйиэхэ этэбин, тур!» Кини итинник этээтин, өлбүт киһи өндөйөн олоро түспүтэ уонна дьонун кытта кэпсэтэн барбыта. Иисус уолу ийэтигэр туттарбыта. Дьон бука бары саллан: «Биһиги ортобутугар улуу бороруок баар буолбут! Таҥара норуотугар кэлбит!» – диэн, Таҥараны уруйдаабыта.

ЛУКА 7:11-16

Бурдук ыһааччы туһунан домох

Иисус бурдук ыһааччы туһунан дьоҥҥо маннык домоҕу кэпсээбитэ:

«Арай биир киһи бурдук ыһа тахсыбыт. Бурдугун ыһа сыыттаҕына, сорох сиэмэтэ суолга түспүт, ону көтөрдөр көтөн кэлэн тоҥсуйан сиэн кэбиспиттэр. Сороҕо таастаах сиргэ түһэн, буора чараас буолан, сонно тута үүнэн тахсыбыт. Ол эрээри күн тахсыбытыгар, бөҕө силиһэ суох буолан, иинэн-хатан хаалбыт. Сорох сиэмэтэ хатыылаах эрбэһин ортотугар түспүт, онон эрбэһин өрө үүнэн тахсан, ону тумнаран кэбиспит. Оттон атын сиэмэтэ өҥ сиргэ түһэн, сороҕо сүүс төгүл, сороҕо алта уон, сороҕо отут төгүл өлгөм үүнүүнү биэрбит. Ким истэр кулгаахтаах – истиэхтин!»

Иисус кэлин үөрэнээччилэригэр бу домох суолтатын быһааран биэрбитэ:

«Ким эмэ Саарыстыба туһунан истэн баран өйдөөбөт буоллаҕына, киниэхэ хара дьайдаах кэлэн, сүрэҕэр ыһыллыбыт сиэмэни уоран илдьэ барар. Ол – суолга ыһыллыбыт сиэмэ.

Оттон таастаах сиргэ ыһыллыбыт сиэмэ – этиллибит тылы истээт да, үөрүүнэн ылынааччыны көрдөрөр. Ол эрээри кини иһигэр силиһэ суох буолан өр тулуспат: кыһалҕа кыһарыйдаҕына, эбэтэр сойуолааһын саҕаланнаҕына, сонно тута итэҕэлин сүтэрэн кэбиһэр.

Оттон эрбэһин быыһыгар ыһыллыбыт сиэмэ – ол тылы истэр эрээри, күннээҕи олох сүпсүлгэнигэр, баай умсулҕаныгар баһыйтаран, тылы сэҥээрбэт буолан туһаны аҕалбат дьон.

Үтүө буорга ыһыллыбыт сиэмэ – этиллибит тылы истэр уонна өйдүүр буолан, элбэх туһаны аҕалар дьон: ким – сүүс, ким – алта уон, ким – отут төгүл үрдүгү».

МАТФЕЙ 13:3-9, 18-23

Халлааннааҕы Саарыстыба туһунан алта домох

Биирдэ дьиэтиттэн тахсан, Иисус муора кытылыгар олорбута. Үтүмэн үгүс киһи үмүөрүһэн, Кини оҥочоҕо киирэн үөрэппитэ. Дьон кытылга туран истибиттэрэ. Айыы Тойон маннык домоҕу кэпсээбитэ:

«Халлааннааҕы Саарыстыбаны баһынатыгар сэлиэһинэй сиэмэтин ыспыт киһиэхэ холуохха сөп. Түүн бары утуйа сыттахтарына, ол киһи өстөөҕө кэлэн сэлиэһинэй быыһыгар сыыс оту ыһан барбыт. Бурдук үүнэн астанан эрдэҕинэ, сыыс от эмиэ өрө анньан тахсыбыт. Кулуттара тойонноругар кэлэн эппиттэр: „Тойоммуот, эн баһынаҕар үчүгэй бурдугу ыспытыҥ буолбат дуо? Оччоҕо сыыс от хантан кэллэ?“ Тойонноро: „Ити өстөөҕүм үлэтэ“, – диэн хоруйдаабыт. Кулуттара: „Баҕарар буоллаххына, биһиги тиийэн сыыс оту үргүөхпүт“, – дэспиттэр. Онуоха тойонноро эппит: „Кэбис, аны сыыс оту үргүүбүт диэн, бурдукпун ылгыаххыт. Хомуур кэмэ кэлиэр диэри, хайатын да тыытыманг. Биириэ үүнэн эрдиннэр. Хомуур саҕана быһааччыларга этэммин, бастаан сыыс отун түүтэхтэтэн, уматар гына, туспа хомуйтарыам. Оттон бурдугу ампаарбар мустарыам“».

Иисус кинилэргэ маннык домоҕу эмиэ кэпсээбитэ:

«Халлааннааҕы Саарыстыбаны киһи оҕуруотугар олордубут хартыыһатын сиэмэтигэр холуохха сөп. Төһө да хартыыһа сиэмэтэ ханнык да сиэмэттэн кыратын иһин, үүннэҕинэ, оҕуруот үүнээйититтэн барытыттан улаатан, мас саҕа буолар. Оччоҕо онно чыычаахтар көтөн кэлэн уйа тутталлар».

Иисус атын маннык домохтору кэпсээбитэ:

«Халлааннааҕы Саарыстыбаны дьахтар биир ытыс доруоһаны ылан үс буут бурдукка куппут тиэстэтэ үллэн тахсыбытыгар холуохха сөп.

Өссө Халлааннааҕы Саарыстыбаны хонууга кистэммит күндү кылаакка холуохха сөп. Киһи ону булан баран, кимиэхэ да эппэккэ эрэ, үөрүүтүттэн туох баардааҕын барытын атыылаан кэбиһэр уонна ол хонууну атыылаһан ылар.

Өссө Халлааннааҕы Саарыстыбаны күндү чөмчүүгү көрдүүр атыыһыкка холуохха эмиэ сөп. Атыыһыт, биир күндү чөмчүүгү буллаҕына, туох баардааҕын барытын атыылаан, ол чөмчүүгү атыылаһан ылар».

Өссө Халлааннааҕы Саарыстыбаны муораҕа түһэриллэн эҥин бэйэлээх балыгы туппут мунҥхаҕа холуохха сөп. Оннук мунҥханы туоллаҕына, кытылга тардан таһааараллар, уонна олорунан баран балык үчүгэйин ылан иһиккэ куталлар, куһаҕанын киэр илгэллэр. Үйэ бүтүүтүгэр эмиэ оннук буолуоҕа: аанньаллар кэлэн, хара санаалаахтары көнө дьонтон арааран ылан, уотунан уһуурар оһоххо быраҕыахтара. Оччоҕо онно ытабыл-соҥобул, тиис хабырыныыта буолуоҕа.

МАТФЕЙ 13:24-33, 44-50

Иисус муораҕа силлиэни тохтотор

Биирдэ Иисус үөрэнээччилэрин кытта оҥочонон Галилея муоратын туораан испитэ. Айаннаан иһэн Кини утуйан хаалбыта. Эмискэ күүстээх силлиэ түһэн, модун долгуннар оҥочону сабыта биэртэлээбиттэрэ. Үөрэнээччилэрэ Иисуһу уһугуннаран: «Тойом-муот, быыһаа, өлөн эрэбит!» – диэн хаһыытаспыттара. Иисус кинилэргэ эппитэ: «Ханнаный эһиги итэҕэлгит? Тоҕо маннык куттаҕаскытый, кэмчи итэҕэллээхтэр?» Уонна туран тыалы буойан муораҕа: «Уурай, тохтоо!» – диэбитэ. Сонно тыал тохтоон хаалбыта, муора эмиэ уоскуйан, улуу чуумпу сатыылаабыта.

Үөрэнээччилэр куттанан да, бэркиһээн да бэйэ-бэйэлэригэр: «Кимий бу Кини? – дэһиспиттэрэ. – Тыал да, уу да Киниэхэ тоҕо бас бэринэрий?»

МАТФЕЙ 8:23-27; МАРК 4:37-41; ЛУКА 8:22-25

Иаир кыыһын тилиннэрии

Биир күн Иисус Галилея муоратын кытылыгар Киниэхэ араас сиртэн кэлбит дьону үөрэтэ турбута. Онно синагога тойотторуттан биирдэстэрэ Иаир диэн киһи кэлэн, Иисус атаҕар умса нөрүйэн: «Кыысчааным өлөн эрэр. Тиийэн оҕобор илиигин ууран туран үҥтэргин, тыыннаах хаалыа этэ», – диэн көрдөспүтэ. Иисус Иаирдыын барсыбыта. Кэнниттэн дьон халыҥ халҕаһата ыга анньан испитэ.

Арай онно уон икки сылы быһа хаана баран эрэйдэммит, элбэх эмчиккэ үбүн бараабыт эрээри, туһаламматах ыарыһах дьахтар Иисус туһунан истибитэ. Кини дьон быыһынан киирэн Айыы Тойоҥҥо кэнниттэн чугаһаан кэлэн таҥаһын таарыйбыта. Дьахтар, Иисус таҥаһын да таарыйдахпына, үтүөрүөм дии саныыра. Кырдьык, кини Иисус таҥаһын таарыйаат, үтүөрэн хаалбыта. Ол үтүөрбүтүн бүтүн этинэн-хаанынан билбитэ.

Иисус, Киниттэн күүһэ тахсыбытыгар, дьоҥҥо эргиллэн: «Мин таҥаспын ким таарыйда?» – диэн ыйыппыта. Үөрэнээччилэрэ Кини тоҕо итинник ыйыппытын өйдөөбөтөхтөрө. Эйигин киһи бөҕө ыга анньан иһэр дии дэспиттэрэ. Иисус буоллаҕына таарыйбыт киһини көрдөөн тулатын эргиччи көрбүтэ. Туох буолбутун өйдөөн титирэс буола куттаммыт дьахтар Иисус иннигэр кэлэн сөһүргэстии түспүтэ уонна барытын кырдьыгынан кэпсээн биэрбитэ. «Итэҕэлиҥ эйигин быыһаата, – диэбитэ киниэхэ Иисус. – Эйэни кытта дьиэлээ, уонна аны чэгиэн буол».

Иисус итинник этэ турдаҕына, дьон синагога тойонугар дьиэтиттэн кэлэн: «Кыыһыҥ быһынна. Үөрэтээччини сүпсүгүрдүмэ», – диэбиттэрэ. Ону истэн, Иисус Иаирга: «Куттаныма – итэҕэй эрэ!» – диэбитэ. Кини Иаир дьиэтигэр кэлэн, аймалҕан буолбутун, оҕо дьоно ытаан-соҥоон энэлийэ сылдьалларын көрбүтэ. «Тоҕо айманаҕыт? Тоҕо ытаһаҕыт? – диэбитэ Иисус. – Кыыскыт өлбөтөх, утуйа сытар». Мустубут дьон Кинини күлүү гыммыта. Иисус Петрдаах Иаковы, Иоанны уонна өлбүт кыыс төрөппүттэрин кытта оҕо сытар хоһугар киирбитэ. Кини оҕону илиититтэн тутан баран: «Кыысчаан, эйиэхэ этэбин: тур!» – диэбитэ. Кыыс сонно туран хааман барбыта. Бу дьиктини көрбүттэр бары бэри диэн бэркиһээбиттэрэ.

МАРК 5:21-42

Иисус биэс тыһыынча киһини аһатар

Биирдэ Иисус үөрэнээччилэрин кытта Галилея муоратын уҥуоргу кытылыгар Тивериада уобалаһыгар барбыта. Ыарыһахтары дьиктитик үтүөрдэрин көрөн, Кини кэнниттэн элбэх киһи батыһан иһэрэ.

Иисус үөрэнээччилэриниин хайаҕа тахсан олорбуттара. Иудей бырааһынньыга Паасха чугаһаабыт кэмэ этэ. Иисус бэрт элбэх киһи Киниэхэ кэлэн иһэрин көрөн Филиптэн: «Хантан килиэп атыылаһан дьону аһатабыт?» – диэн ыйыппыта. Кини тургутан көрөн итинник эппитэ, дьиҥэр, тугу гыныахтааҕын билэрэ.

Филипп: «Икки да сүүс динарийга* килиэп атыыластахха, итиччэ киһиэхэ тиийбэт», – диэбитэ.

Үөрэнээччилэртэн биирдэстэрэ Симон Петр быраата Андрей эппитэ: «Манна биир уолчаан биэс нэчимиэн килиэптээх, икки балыктаах эбит. Бачча элбэх дьоҥҥо ол ас буолуо дуо?» Онуоха Иисус үөрэнээччилэригэр: «Дьону олордуталааҥ», – диэбитэ. Хойуу оттоох сир этэ. Бары окко олорбуттара. Онно биэс тыһыынча кэриҥэ киһи баара.

Иисус килиэби ылан Таҥараҕа махтанан баран, үөрэнээччилэригэр биэрбитэ. Кинилэр ону хонууга олорор дьоҥҥо түҥэппиттэрэ. Балыгы эмиэ ким төһөнү баҕарарынан үллэрбиттэрэ. Бары тотохана аһаабыттарын кэннэ, Иисус үөрэнээччилэригэр: «Ордубут аһы, тугу да хаалларбакка, хомуйан ылыҥ», – диэбитэ. Биэс нэчимиэн килиэптэн ордубуту хомуйбуттара, арай, уон икки тымтай буолбута.

Иисус дьиктини оҥорбутун көрбүт дьон: «Бу дойдуга кэлиэхтээх Бороруок чахчы Кини эбит», – диэн түмүккэ кэлбиттэрэ.

ИОАНН 6:3-14

---

* *Динарий* – ол саҕана Израилга туттуллар Рим манньыата. Үлэһит күннээҕи хамнаһа биир динарий буолара.

Иисус уу ньуурунан хаамар

Иисус аҕыйах килиэптээх балыгынан хас да тыһыынча киһини аһатан баран, үөрэнээччилэрин, Кини дьону тарҕатарын күүппэккэ, унуор туоруулларыгар соруйбута. Барыларын ыыталаан баран, Бэйэтэ хайа үрдүгэр үҥэ тахсыбыта. Кини онно киэһээҥҥэ диэри хаалбыта. Үөрэнээччилэрэ муораны ортолоон эрэллэрэ. Күүстээх тыал сирилэччи үрэн, тыыларын долгун сабыта биэртэлиирэ. Онтон халлаан суһуктуйуута көрбүттэрэ, Иисус муора устун хааман иһэрэ. Үөрэнээччилэр Кини уу ньуурунан хаамарын көрөн уолуйан: «Сибиэн!» – диэн хаһыытаспыттара. Иисус сонно кинилэри ыҥыран: «Эрдийиҥ! Бу – Мин, куттаныманҕ», – диэбитэ.

Петр: «Тойонуом, чахчы Эн буоллаххына, мин Эйиэхэ хааман тиийэрбин көҥүллээ», – диэн көрдөспүтэ. «Кэл», – диэбитэ Иисус. Петр оҥочоттон тахсан, уу устун хардыылаан Иисус диэки барбыта. Эмискэ кини күүстээх тыалы көрөн кутталыттан тимирэн иһэн: «Тойонуом, миигин быыһаа!» – диэн үөгүлээбитэ. Иисус сонно илиитин уунан кинини тутан ылбыта. «Кэмчи итэҕэллээх! Тоҕо саарбахтаатыҥ?» – диэбитэ Кини. Тыыга киирээттэрин кытта, тыал астан хаалбыта.

Оҥочоҕо баар дьон бары: «Эн дьиҥ чахчы Таҥара Уолаҕын!» – диэн баран, Иисуска сүгүрүйбүттэрэ.

МАТФЕЙ 14:22-33

Иисус Христос дьүһүн уларыйыыта

Биирдэ Иисус Петрдаах Иаковы уонна Иаков бырааты Иоанны илдьэ үрдүк хайаҕа тахсыбыта. Кини онно үҥэ турдаҕына, дьүһүнэ эмискэ уларыйан хаалбыта: сирэйэ күн курдук сандаарбыта, таҥаһа-саба сырдаан кылбаа маҥан буолбута. Онно Иисус сыдьаайыгар Моисейы кытта Илия бороруок көстөн, Кинилиин кэпсэппиттэрэ. Петр ис-иһиттэн долгуйан: «Тойоммуот! Манна сылдьарбыт үчүгэйиэн! – диэбитэ. – Эн баҕарар буоллаххына, биһиги үс талах отууну тутуохпут: Эйиэхэ, Моисейга уонна Илияҕа». Маны этэн бүтэ да илигинэ, кинилэри сырдык былыт кэлэн бүрүйбүтэ. Былыт иһиттэн: «Бу баар – Мин үтүө көҥүлбүн толорор Тапталлаах Уолум; Кинини истиҥ!» – диир саҥа сатараабыта.

Ол саҥаттан куттанан, үөрэнээччилэр сиргэ охтон түспүттэрэ. Иисус кэлэн кинилэри таарыйан: «Туруҥ, куттаныманг!» – диэбитэ. Онно көрбүттэрэ – аттыларыгар Иисустан ураты ким да суоҕа.

Хайаттан түһэн иһэн, Иисус: «Киһи Уола өлөн баран тиллиэн иннинэ, манна тугу көрбүккүтүн кимиэхэ да кэпсиир буолаайаҕыт», – диэн кинилэри сэрэппитэ.

МАТФЕЙ 17:1-9; ЛУКА 9:28-36

Барытын бырастыы гынар таптал

Биирдэ Петр Иисустан: «Бырааттым миигин утары аньыыны оҥордоҕуна, мин кинини хаста бырастыы гыныахтаахпыный? Сэттэтэ дуо?» – диэн ыйыппыта. Иисус: «Эйиэхэ этэбин: сэттэтэ буолбатах, сэттэ уон сэттэтэ», – диэн хоруйдаабыта. Уонна кинилэргэ маннык домоҕу кэпсээбитэ:

«Халлааннаабыы Саарыстыбаны чаҕардарын кытта иэһин аахсыан баҕарбыт ыраахтааҕыга холуохха сөп. Ыраахтааҕы иэһин аахсан барбытыгар киниэхэ уон тыһыынча талант* иэстээх киһини аҕалбыттар. Тойоно бу киһини иэһин тугунан да төлүүр кыаҕа суоҕун иһин, кэргэнин, оҕолорун, баайын-дуолун атыылыырга дьаһайбыт. Онуоха чаҕара ыраахтааҕы иннигэр сөһүргэстээн: „Тойонуом, көһүтэ түс, мин эйиэхэ барытын төлүөм“, – диэн ааттаспыт. Ыраахтааҕы аһынан ыытан кэбиспит, иэһин барытын бырастыы гыммыт. Чаҕар буоллаҕына онтон тахсаат да, киниэхэ сүүс динарий иэстээх табаарыһын булан: „Иэскин олоччу төлүү оҕус!“ – дии-дии, уолуктаан турбут. Табаарыһа кини иннигэр сөһүргэстээн туран: „Кыратык көһүтэ түс, мин барытын төнүннэриэм“, – диэн ааттаспыт. Киһитэ истиэн да баҕарбатах – хаһан иэһин төлүөр диэри, табаарыһын хаайыыга уктарбыт. Атын чаҕардар ону көрөн улаханнык хомойбуттар уонна туох буолбутун барытын тойонноругар кэпсээбиттэр. Онуоха ыраахтааҕы үлэһитин хат ыҥыран ылан эппит: „Хара санаалаах чаҕар! Көрдөспүтүҥ иһин, мин эйиэхэ иэскин барытын бырастыы гыммытым. Мин эйигин аһыммытым курдук, эн эмиэ табаарыскын аһыныахтаах этиҥ буолбатах этэ дуо?“ Уордайбыт ыраахтааҕы кинини иэһин төлүөр диэри, буруйдаахтары муҥнуур чаҕардарыгар туттарбыт. Онон эһиги бырааккытын ис сүрэххититтэн бырастыы гыммат буоллаххытына, Мин Халлааннаабыы Аҕам эһиэхэ эмиэ ити курдук сыһыаннаһыаҕа».

«Халлаанҥа баар Аҕабыт» мэлиппэҕэ Айыы Тойон биһигини Таҥараттан бырастыы гыннарарга үөрэтэр. Онно: «Биһиэхэ иэстээх дьоммутун биһи да бырастыы гынарбыт курдук, Эн эмиэ биһиги иэспитин бырастыы гын», – диэн этиллэр.

МАТФЕЙ 6:2; 18:21-35

---

* *Талант* – 30-ча киилэ үрүҥ көмүскэ тэҥнээх саамай улахан харчы. Үлэһит уон биэс сыллаах хамнаһа итиччэ буолара.

Самария амарах киһитин туһунан

Биир сокуонньут Иисуһу тургутан: «Үөрэтээччи! Бараммат олоххо тиксэр туһугар мин тугу гыныахтаахпыный?» – диэн ыйыппыта. «Сокуоҥҥа туох диэн суруллубутай?» – Иисус хардары ыйыппыта. Сокуонньут: «Айыы Тойон Таҥараҕын ис сүрэххиттэн, ис дууһаҕыттан, туох баар күүскүнэн-күдэххинэн, туох баар өйгүнэн-санааҕынан барытынан таптаа уонна чугас киһигин, бэйэҕин таптыырыҥ курдук, таптаа», – диэн хоруйдаабыта. «Сөпкө эттиҥ, – диэбитэ Иисус. – Итини тутуһар буоллаххына, бараммат олоххо тиксиэҥ». Анараанҥыта кырдьыгын таһаарынаары: «Мин чугас киһим кимий?» – диэн ыйыппыта. Онуоха Иисус киниэхэ маннык домоҕу кэпсээбитэ:

«Биир киһи Иерусалимтан Иерихоҥҥа баран иһэн, түөкүттэргэ түбэспит. Түөкүттэр кини таҥаһын-сабын устан ылбыттар уонна бэйэтин үлтү кырбаан, бааһырдан, сыккырыыр тыынын эрэ ордорон баран, куотан хаалбыттар. Ол суолунан Таҥара үлэһитэ баран иһэн киһи сытарын көрбүт, ол эрээри ааһа турбут. Левит эмиэ ол сиргэ түбэһэ кэлбит эрээри, кыһаллыбатах. Арай биир Самария киһитэ айаннаан иһэн, суолга киһи сытарын көрөн аһыммыт. Бааһын арыгынан сууйбут уонна арыынан сотон таҥаһынан саба баайбыт. Ол кэннэ кинини өсүөлүгэр олордон, ыалдьыттар түһэр дьиэлэригэр аҕалан ыарыылаабыт. Сарсыныгар бараары туран, дьиэ хаһаайыныгар икки динарий харчыны биэрбит уонна: „Кинини көр-иһит. Мантан ордугу тутуннаххына, төннөн иһэн төлүөм“, – диэбит».

Бу домоҕу кэпсээн баран Иисус сокуонньуттан: «Түөкүттэргэ түбэспит киһиэхэ бу үс киһиттэн, эн санааҕар, хайалара чугас буолуой?» – диэн ыйыппыта. Сокуонньут: «Амарахтык сыһыаннаспыт киһи», – диэн хоруйдаабыта. «Чэ, бар, эн эмиэ кини курдук буол», – диэбитэ киниэхэ Иисус.

ЛУКА 10:25-37

Иисус – үтүө Маныыһыт

Христоһу Аҕата бу дойдуга Мин норуоппар халлаананаағы Маныыһыт буол диэн ыыппыта. Маныыһыт, бостуук барааннарын туһугар кыһалларын курдук, аан дойдуну Быыһааччы Иисус Кинини ис сүрэхтэриттэн ылыммыт, Кини ыйаахтарын тутуһар дьоҥҥо кыһаллар:

«Дьиҥ кырдьыгы эһиэхэ этэбин: бараан далыгар аанынан киирбэккэ, атын сиринэн күрүөһүлээн киирээччи – ол уоруйах уонна түөкүн. Оттон аанынан киирээччи – бараан маныыһыта. Маныыһыкка харабыл ааны аһан биэрэр, барааннар эмиэ кини саҥатын истэллэр. Оччоҕо кини барааннарын ааттарынан ыҥыртаан, далтан таһаарар. Барааннарын таһааран баран, иннилэригэр киирэн барар. Барааннара иччилэрин саҥатын билэн, батыһан бараллар. Туора киһи саҥатын атыҥырыыллар. Батыһыахтарын оннугар, куотуохтара.

Дьиҥ кырдьыгы эһиэхэ этэбин: Мин барааннар киирэр ааннарынабын. Мин иннибинэ кэлэ сылдьыбыттар бары уоруйахтар уонна түөкүттэр этилэр. Кинилэри барааннар истибэтэхтэрэ. Мин – ааммын: ким Миигинэн киирбит, ол быыһаныа, киириэ да, тахсыа да, тахсан мэччирэҥи да булуо. Уоруйах уора, өлөрө итиэннэ үрэйэ эрэ кэлэр. Оттон Мин эһиэхэ олоҕу – толору олоҕу – биэрэ кэлбитим.

Мин үтүө Маныыһыппын: үтүө маныыһыт барааннарын туһугар олоҕун толук биэрэр. Наймылаһан үлэлээччи – ол маныыһыт буолбатах, барааннар киниэннэрэ буолбатахтар. Онон кини бөрө иһэрин көрдөөҕүнэ, барааннары быраҕан атахха биллэрэр. Оччоҕо барааннары бөрө тутан сиир, үрүө-тараа ыһыталыыр. Наймыласпыт маныыһыт наймылаһан үлэлиир буолан, барааннарга кыһаммакка куотан хаалар.

Мин үтүө Маныыһыппын: Мин Бэйэм барааннарбын билэбин, кинилэр эмиэ Миигин билэллэр. Аҕам Миигин билэрин курдук, Мин эмиэ Аҕабын билэбин, итиэннэ олохпун барааннарым тустарыгар толук уурабын. Миэхэ атын барааннар эмиэ бааллар гынан баран, билигин бу тиэргэҥҥэ суохтар. Мин олору эмиэ аҕалыахтаахпын. Кинилэр Мин саҥабын истиэхтэрэ, оччоҕо барыта биир үөр, биир Маныыһыт буолуо.

Ол иһин Аҕам Миигин, олохпун кэлин хаттаан ылаары биэрэрим иһин, таптыыр. Мин олохпун ким да Миигиттэн былдьаан

ылбат – Бэйэм биэрэбин. Мин олохпун биэрэр да, хаттаан ылар да былаастаахпын. Бу – Аҕам Миэхэ соруйбут соруга».

ИОАНН 10:1-5, 7-18, 30

Эдьиийдии-балыстыы Марфалаах Мария

Иерусалимтан чугас Вифания диэн ааттаах дэриэбинэ баара. Онно Марфа уонна Мария, эдьиийдии-балыстыылар, олорбуттара. Кинилэр Лазарь диэн бырааттаахтара. Үһүөн Иисуһу олус таптыыллара, онон Кинини сотору-сотору дьиэлэригэр ыҥыраллара.

Биирдэ эмиэ Иисус кинилэргэ кэлбитигэр Мария Айыы Тойон аттыгар сиргэ олорон, Кини этэрин истэ олорбута. Марфа буоллаҕына Иисуһу улаханнык күндүлүөн баҕаран, ас тарда сылдьыбыта. Кини, Мария истэ олорорун сөбүлээбэккэ, Иисуска кэлэн: «Тойонуом, мин соҕотоҕун ас бэлэмнии сылдьабын. Балтым миэхэ көмөлөстүн эрэ», – диэбитэ. Иисус киниэхэ эппитэ: «Марфа, Марфа! Олус да түбүгүрэн эрэҕин. Дьиҥэр, киһиттэн биир эрэ суол эрэйиллэр. Мария ону, саамай бастыҥы, талан ылла. Ол талбыта киниттэн былдьаныа суоҕа».

ЛУКА 10:38-42

Өйө суох баай туһунан домох

Исус дьону үөрэтэ олорон: «Иҥсэ буолартан сэрэниҥ: киһи олоҕо кини төһө баайдааҕыттан тутулуга суох», – диэбитэ уонна маннык домоҕу кэпсээбитэ:

«Биир баай киһи бааһынатыгар бурдук өлгөмнүк үүммүт. „Хайыах баҕайыбыный? – дии санаабыт баай. – Бурдукпун харайар сирим суох буолла. Хата, маннык гыныам: бурдук уурар ампаардарбын көтүрэн, атын өссө улахан ампаардары туттарыам уонна туох баар бурдукпун, баайбын онно мунньуом. Дьэ оччоҕо дууһабар өр сыл барар баһаам баайданныҥ, онон сынньан, аһаа-сиэ, ис, көрүлээнарылаа дэниэм буоллаҕа“. Ол эрээри Таҥара киниэхэ: „Өйө суох! Бу түүн дууһаҕын ыла кэлиэхтэрэ, оччоҕо бу мунньубутуҥ кимиэхэ тиксэрий?“ – диэбит. Таҥара туһугар буолбакка, бэйэтин туһугар байааччыга итинник буолуоҕа».

Айыы Тойон өссө эппитэ: «Онон тугу аһыыбыт-сиибит эбэтэр тугу иһэбит диэн санааҕа ылларыманг, ол туһуттан дьиксинимэҥ. Ити барыта – Таҥараны билбэт дьон кыһалҕата. Оттон эһиги аһыахтаҥныах тустааххытын Аҕаҕыт билэр. Туох-ханнык иннинэ эһиги Таҥара Саарыстыбатыгар дьулуһуҥ, оччоҕо ити барыта эһиэхэ бэриллиэ. Аҕаҕыт эһиэхэ Саарыстыбатын биэриэн баҕарар. Онон туох баардааххытын атыылаан, дьаданыларга түҥэтиҥ. Хайдыбат хааһаҕы, бараммат баайы уоруйах тиийбэт, үөн-көйүүр сиэбэт сиригэр – халлаанҥа – бэлэмнээҥ. Баайгыт-дуолгут ханна баар да – сүрэххит эмиэ онно буолуоҕа».

ЛУКА 12:15-21, 29-34

Баай киһи уонна Лазарь туһунан домох

Иисус өссө маннык домоҕу кэпсээбитэ:

«Биир баай киһи баара, кини көрүөхтэн кэрэ күндү таҥаһы таҥнара, күн аайы баай-талым аһылыктаах малааһын тэрийэрэ. Бу баай олбуорун ааныгар этэ бүтүннүү баас буолбут Лазарь диэн умнаһыт сытара. Кини баай киһи остуолуттан түһэр килиэп бытархайыгар ымсыыра саныыра. Ыттар кэлэн кини сиикэй бааһын салыыллара.

Умнаһыт өлбүтүгэр аанньаллар кинини Авраамҥа илдьибиттэр. Баай киһи өлбүтүн эмиэ харайбыттар. Биирдэ баай киһи аат иһигэр муҥнана олорон, көрбүтэ: арай ыраах Авраам уонна Лазарь олорор эбиттэр. Баай туох баар күүһүн мунньунан үөгүлээбит: „Аҕаа, Авраам! Миигин аһын-харыһый, Лазары манна миэхэ ыыт; сөмүйэтин төбөтүн ууга илитэн, тылбын сөрүүкэттин. Бу уот төлөнүгэр салатан олус да сору көрдүм“. Онуоха Авраам эппит: „Тукаам, өйдөө: эн сирдээҕи олоххор үтүөнү толору ылбытыҥ, оттон Лазарь муҥу көрбүтэ. Аны билигин кини дуоһуйар, оттон эн муҥу көрөҕүн. Итиэннэ биһиги икки ардыбытыгар түгэҕэ биллибэт үтүгэн түгэҕэ баар, онон мантан эһиэхэ тиийиэхтэрин баҕарааччылар кыайан барбаттар, анарааттан биһиэхэ эмиэ кыайан кэлбэттэр“. Онуоха баай эппит: „Оннук буоллаҕына, аҕаа, ааттаһабын: кинини аҕам дьиэтигэр ыыт. Онно мин биэс бырааттаахпын. Бу сор-муҥ дойдутугар кэлбэттэрин туһугар, Лазарь кинилэри сэрэттин“. Авраам хоруйдаабыт: „Кинилэргэ Моисей уонна бороруоктар бааллар, олору иһиттиннэр“. Онуоха баай эппит: „Суох, аҕаа! Арай өлбүттэртэн ким эмэ кинилэргэ тиийэрэ буоллар, оччоҕо, өйдөнөн, аньыыны оҥороллорун тохтотуо этилэр“. Авраам эппит: „Моисейы уонна бороруоктары истибэт буоллахтарына, өлбүт киһи да тиллэн кэлэн кинилэри итэҕэтиэ суоҕа“».

ЛУКА 16:19-31

Сүппүт бараан туһунан домох

Иисус бу орто дойдуга, Таҥараттан тэйбит, Кинини умнубут дьону быыһаары кэлбитэ. Кини үтүө санаалаах бостуук курдук, үөрүттэн арахсан мунан барбыт барааннарын өрүү көрдүүр. Иисус маннык домоҕу кэпсээбитэ:

«Эһигиттэн ким эмэ сүүс барааннааҕыттан биирин сүтэрдэҕинэ, тоҕус уон тоҕуһун мэччитэ хаалларан баран, ол сүппүт бараанын, булуор диэри, көрдүү барыа суоҕа этэ дуо? Онтон буллаҕына, ону үөрэ-көтө санныгар сүгэн баран дьиэтигэр кэлэн: „Үөрүүбүн үллэстиҥ, мин сүппүт бараммын буллум“, – диэн доҕотторун, ыалларын ыҥырыаҕа. Кырдьыгы эһиэхэ этэбин: ол курдук эмиэ аньыытын билинэргэ кыһаммат, бэйэлэрин үтүө дьоммут дэнэр тоҕус уон тоҕус киһитээҕэр аньыытын-харатын билинэн көнө суолга үктэнэрдии санаммыт аньыылаах биир киһиттэн Халлааҥҥа ордук үөрүөхтэрэ».

ЛУКА 15:3-7

Устугас уол туһунан домох

Иисус норуокка өссө маннык домоҕу кэпсээбитэ:

«Биир киһи икки уоллаах эбит. Биирдэ кыра уола киниэхэ: „Аҕаа, ылыахтаах нэһилиэстибэбин миэхэ биэр“, – диэбит. Аҕалара баайын-дуолун уолаттарыгар үллэрэн биэрбит.

Аҕыйах хоноот кыра уол барытын ылан, ыраах дойдуга аттаммыт. Кини онно содурдук олорон, үбүн-баайын бүтүннүүтүн матайдаан кэбиспит. Харчыта бараммытын кэннэ, ол дойдуга улуу сут туран, уол улахан кыһалҕаҕа ылларбыт. Онон баран биир олохтоох киһиэхэ үлэҕэ наймыласпыт. Анараанҥыта уолу, сибиинньэлэрин маната, мэччирэҥҥэ ыыппыт. Уол саатар сибиинньэ сиир туораҕынан испин тоторуом дии санаабыт да, киниэхэ тугу да биэрбэтэхтэр.

Кэмниэ-кэнэҕэс өйдөнөн кэлэн уол: „Төһөлөөх хамначчыт аҕам килиэбин, тотон, ордоро-ордоро, сиирэ буолуой, оттон мин манна хоргуйан өлөн эрэбин, – дии санаабыт. – Аҕабар тиийэн: ‘Аҕаа, Таҥараны да, эйигин да утары аньыыны оҥорбуппун, аны эн уолуҥ дэнэр кыаҕым суох. Миигин саатар хамначчытынан ыл’, – диэн көрдөһүөм„. Уонна туран аҕатыгар барбыт.

Аҕата кини иһэрин ыраахтан көрөн аһынан, уолугар утары сүүрэн кэлбит. Оҕотун кууһан туран ууран ылбыт. „Аҕаа, мин Таҥара да, эн да иннигэр аньыыны оҥорбуппун, – диэбит уола. – Онон аны эн уолуҥ дэнэр кыаҕым суох“. Аҕата кулуттарыгар эппит: „Бастыҥ таҥаһы таһааран, оҕобун таҥыннарыҥ, тарбаҕар биһилэхтэ кэтэрдиҥ. Атаҕын таҥаһын аҕалыҥ. Уонна уотуллубут оҕус тыһаҕаһы аҕалан өлөрүҥ. Билигин аһыахпыт, үөрүөхпүт-көтүөхпүт. Бу оҕом өлөн баран тилиннэ, сүтэн баран көһүннэ“.

Улахан уол ол кэмҥэ сыһыыга сылдьыбыт. Арай кини дьиэтигэр чугаһаан баран иһиттэҕинэ, тиэргэҥҥэ ырыа-тойук, үҥкүү-битии бөҕө ырааппыт. Уол дьиктиргээн, биир үлэһитин ыҥыран ылан: „Бу туох буолла?“ – диэн ыйыппыт.

Үлэһитэ эппит: „Быраатыҥ кэллэ. Аҕаҥ, уола этэҥҥэ тыыннаах эргиллибититтэн үөрэн, эмис тыһаҕаһы өлөртөрдө“.

Улахан уол кыыһыран, дьиэтигэр киириэн баҕарбатах. Аҕата утары тахсан, кинини ыҥыра сатаабыт. Уола эппит: „Бачча сыл мин эйиэхэ үлэлээн кэллим, биирдэ даҕаны тылгын кэспэтэҕим. Ол тухары эн миэхэ саатар биир козёл оҕотун, доҕотторгун кытта үөр-көт диэн, биэрэриҥ баҕалаах этэ. Оттон ити сэлээрчэх

дьахталларга үбүн бараабыт уолуҥ кэлбитигэр уотуллубут тыһаҕаһы өлөрбүккүн“.

„Тоойуом! Эн өрүү миигин кытта бииргэ сылдьаҕын, онон мин баайым барыта эйиэнэ, – диэбит аҕата. – Маннык хомойуоҥ кэриэтэ, хата, бырааттыҥ өлөн баран тиллибитигэр, сүтэн баран көстүбүтүгэр үөрүөҥ-көтүөҥ этэ“».

ЛУКА 15:11-32

Араҥ буолбут уон киһи

Иерусалимнаан иһэн, Иисус Самария Галилеялыын быысаһар сиринэн ааспыта. Онно биир дэриэбинэҕэ киирэн эрдэҕинэ, араҥ буолбут уон киһи утары көрсөн, тэйиччи туран эрэ: «Иисус Үөрэтээччи! Биһигини абыраа!» – диэн үөгүлэспиттэрэ. Иисус кинилэргэ: «Баран, Таҥара үлэһиттэригэр көрдөрүҥүҥ», – диэбитэ. Ыарыһахтар аара баран иһэн, араҥ ыарыыларыттан үтүөрэн хаалбыттара.

Үтүөрбүт уон киһиттэн биир киһи төннөн кэлэн, Иисус иннигэр сөһүргэстии түспүтэ уонна, куолаһын мунҥунан Таҥараны айхаллыыайхаллыы, Киниэхэ махтаммыта. Бу Самария киһитэ этэ, атыттара бары иудейдар этилэр.

Иисус: «Барыта уон киһи үтүөрбүтэ буолбат дуо? – диэбитэ. – Оччоҕо тоҕуһа ханнаный? Бу туора уус киһититтэн ураты тоҕо ким да Таҥараҕа махтана төннүбэтэ?» Онтон Самария киһитигэр эппитэ: «Чэ, туран бар, эйигин итэҕэлиҥ быыһаата».

ЛУКА 17:11-19

Фарисей уонна түһээн хомуйааччы туһунан

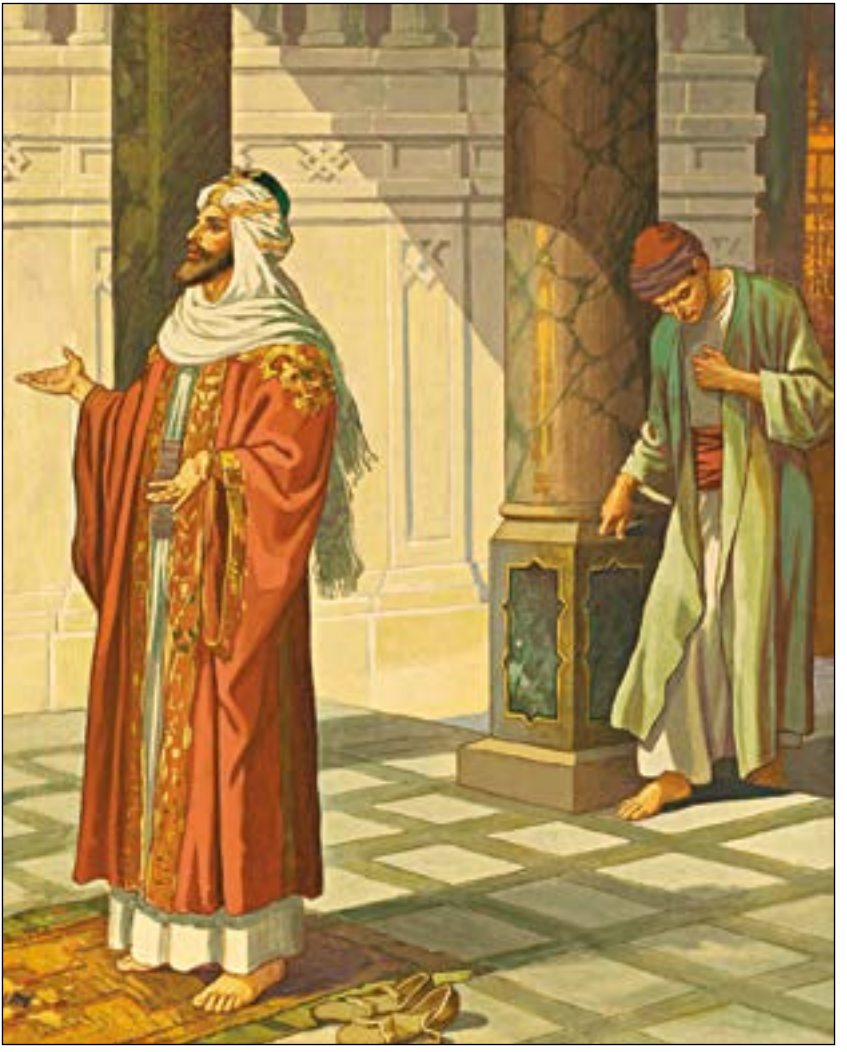
Биһиги үксүгэр бэйэбитин олус көнө, кыра да аньыыта суох курдук сананабыт. Иисус бэйэлэрин үчүгэйбит диэн бүк эрэнэн, атыттары сэниир дьоҥҥо фарисей уонна түһээн хомуйааччы туһунан маннык домоҕу кэпсээбитэ:

«Икки киһи Храмҥа үҥэ киирбит. Биирэ дьоҥҥо-сэргэҕэ киэҥник ытыктанар, олус таҥараһыт, сокуоҥҥа этиллэри барытын ымпыгар-чымпыгар тиийэ тутуһар фарисей эбит. Иккиһэ – Рим сэриилиттэрин туһаларыгар кыра-хара дьону ыган түһээн, хомуйар үлэһит. Фарисей Таҥараҕа бу курдук эппит: „Таҥара! Мин атын дьон – талабырдьыттар, албыннар, көссүүлэһээччилэр эбэтэр ити турар түһээн хомуйааччы – курдук буолбатаҕым иһин, Эйиэхэ махтанабын. Мин нэдиэлэҕэ иккитэ астан туттунабын, дохуотум уон гыммыт биирин Эйиэхэ биэрэбин“.

Түһээн хомуйааччы буоллаҕына ыраах туран, халлаан диэки көрүөн да толлон, түөһүн кырбана-кырбана: „Оо, Таҥара, миигин, аньыылааҕы аһын дуу!“ – дии турбут.

Эһиэхэ этэбин: бастакы киһитээҕэр бу иккис киһи ордук бырастыы гыныллан дьиэтигэр төннүбүт. Ким бэйэтин үрдэтинэр – намтыаҕа, ким бэйэтин намтатынар – үрдүөҕэ».

ЛУКА 18:10-14

Иисус оҕолору алгыыр

Биирдэ Иисус үөрэнээччилэрэ Киниттэн: «Халлааннааҕы Саарыстыбаҕа ким ордук улаханый?» – диэн ыйыппыттара. Онуоха Иисус кыра оҕону ынҕыран ылан, кинилэр ортолоругар туруорбута уонна: «Эһиги уларыйан оҕо курдук буолбатаххытына, Халлааннааҕы Саарыстыбаҕа киириэххит суоҕа, – диэбитэ. – Онон ким кыратыйан бу оҕо курдук буолбут, ол Халлааннааҕы Саарыстыбаҕа улаханнара буолуоҕа. Ким биир маннык оҕону Мин ааппар ылынар, ол Миигин ылынар».

Илиитин ууран туран үҥтүн диэн Киниэхэ оҕолору аҕалбыттарын үөрэнээччилэрэ чугаһаппатахтара. Онуоха Иисус эппитэ: «Оҕолор Миэхэ кэлэллэрин мэһэйдээмэҥ – Халлааннааҕы Саарыстыбаҕа маннык тар киирэллэр». Онтон оҕолору алҕаан баран, Кини атын сиргэ барбыта.

МАТФЕЙ 18:1-5; 19:13-15

Хараҕа суоҕу көрөр гыныы

Иисус Иерихон диэн улахан куоракка кэлбитэ. Өрүү буолары-ныы кэнниттэн баһаам элбэх киһи батыһа сылдьара. Онно куорат аанын аттыгар суол кытыытыгар хараҕа суох киһи умналыы олорбута. Аата Вартимей диэн этэ. Вартимей, аттынан Иисус ааһан иһэрин билэн, Кини дьиктини оҥорорун элбэхтик истибит буолан: «Иисус, Давид Уола! Миигин абыраа!» – диэн үөгүлээбитэ. Дьон саба саҥара сатаабыттара да, кини өссө күүскэ: «Давид Уола! Миигин абыраа», – диэн үөгүлүүрэ.

Иисус тохтоон, Вартимейы ыҥыртарбыта. Хас да киһи хараҕа суохха тиийэн: «Куттаныма, тур, эйигин ыҥырар», – диэбиттэрэ. Умнаһыт туран, сонун устан сиргэ быраҕаат, Иисуска чугаһаан кэлбитэ. «Миигиттэн тугу көрдөһүөххүн баҕарааҕыный?» – Иисус киниттэн ыйыппыта. «Үөрэтээччи, мин көрөр буолуохпун баҕарабын!» – дии түспүтэ Вартимей. «Чэ, бар, итэҕэлиҥ эйигин быыһаата», – диэбитэ Иисус. Сонно Вартимей тугу барытын көрөр буолан хаалбыта уонна, Таҥараны айхаллыы-айхаллыы, Иисуһу батыһан барбыта.

МАРК 10:46-52; ЛУКА 18:43

Иисус Лазары тилиннэрэр

Иерусалим аттынааҕы Вифанияҕа Лазарь диэн киһи эдьиийдэриниин Марфалаах Мариялыын олорбуттара. Үһүөн Иисус доҕотторо этилэр. Биирдэ Иисус үөрэнээччилэрин кытта ыраах бүөм сиргэ сыырыттаҕына, Лазарь эдьиийдэрэ Киниэхэ бырааппыт, таптыыр доҕоруҥ, ыарыйда диэн илдьит ыыппыттара. Иисус илдьити тутан баран эппитэ: «Ити өлөр ыарыы буолбатах, Таҥараны албан аатырдар ыарыы. Итинэн Таҥара Уола килбиэнин көрдөрүөхтээх». Кини үөрэнээччилэрин кытта ол сиргэ өссө икки күн буолбута. Онтон Лазарь өлбүтүн билэн баран, Вифанияҕа барбыта.

Бырааттарын аһыытын үллэстэ, Марфалаах Марияҕа элбэх иудей кэлэн олороро. Марфа Иисуһу көрөн: «Тойонуом, Эн манна эбитиҥ буоллар, бырааттым өлүө суоҕа этэ. Ол гынан баран тугу да көрдөспүтүҥ иһин, Таҥара ону Эйиэхэ биэрэрин билэбин», – диэбитэ. «Бырааттыҥ тиллиэ», – диэн хоруйдаабыта Иисус. Онтон эппитэ: «Мин өлбүттэри Тилиннэрээччи, кинилэргэ Олоҕу Биэрээччи буолабын: Миигин итэҕэйэр киһи өлөн да баран, тиллиэҕэ. Билигин баар дьон Миигин итэҕэйэр буоллахтарына, өлүөхтэрэ суоҕа. Бу эппиппин итэҕэйэҕин дуо?» Марфа: «Итэҕэйэбин, Тойонуом! – диэбитэ. – Эн бу дойдуга кэлэр Таҥара Уола Христос буоларгын мин итэҕэйэбин».

Марфа балтын Марияны ыҥыран аҕалбыта. Мария уонна кинини кытта кэлсибит иудейдар ытыылларын көрөн, Иисус ис дууһатыттан курутуйан: «Ханна кистээтигит?» – диэн ыйыппыта. «Тойоммуот, барыахха. Көрдөрүөхпүт», – диэбиттэрэ. Иисус хайа хаспаҕар Лазарь хараллан сытар сиригэр кэлэн, хаспах аанын бүөлүүр тааһы халбарытыҥ диэбитэ. Марфа Киниэхэ бырааттара хараллыбыта хайыы үйэ төрдүс күнэ буолбутун эппитэ. Иисус: «Итэҕэйдэххинэ, Таҥара килбиэнин көрүөҥ диэн эппэтэҕим дуо?» – диэбитэ. Тааһы халбарыппыттара. Иисус халлаан диэки көрөн туран үҥпүтэ: «Аҕаа! Миигин истибитиҥ иһин – Эйиэхэ махтанабын. Өрүү истэргин билэбин эрээри, маны, Миигин Эн ыыппыккын итэҕэйэллэрин туһугар, бу тураччы дьоҥҥо анаан этэбин». Инньэ диэн баран дорҕоонноохтук: «Лазарь, таҕыс!» – диэбитэ. Онуоха хаспах иһиттэн илиитэ-атаҕа өлүнньүк таҥаһынан сууламмыт Лазарь тахсан кэлбитэ.

Маннык дьиктини көрөн, Иисуһу элбэх иудей итэҕэйбитэ. Оттон фарисейдар уонна Таҥара үрдүкү үлэһиттэрэ бу кэмтэн Кинини өлөрөргө быһаарыммыттара.

ИОАНН 11:1-50

Закхей итэҕэйиитэ

Иисус Иерихон куоракка кэлбитэ. Онно түһээн хомуйааччылар тойонноро биир Закхей диэн баай киһи баара. Кини Иисуһу көрүөн олус баҕарара. Уҥуоҕунан кыра буолан дьоҥҥо мэһэйдэтэн, Кинини кыайан көрбөккө хаалбыта. Хайаан да көрөн баран тэйээри, сүүрүүнэн илин түһэн, Кини аахыахтаах суолун кытыытыгар үүнэн турар сомуокуба маска ыттыбыта. Иисус ол сиргэ тиийэн баран: «Закхей! – диэн ыҥырбыта. – Түс, Мин бүгүн эн дьиэҕэр сылдьыахтаахпын». Закхей маһыттан үөрэ-көтө түһэн, Иисуһу дьиэтигэр илдьэн күндүлээбитэ-маанылаабыта.

Бары ону көрөн, хайдах ити аньыылаах киһи дьиэтигэр киирсэрий диэн, сөбүлээбэккэ суугунаспыттара. Оттон Закхей буоллаҕына Айыы Тойоҥҥо: «Баайым аҥаарын умнаһыттарга биэриэм! Кими эмэ атаҕастаабыттаах буоллахпына, киниэхэ түөрт оччону төлүөм!» – диэбитэ. Иисус эппитэ: «Бүгүн Закхей дьиэтэ быыһанна. Кини эмиэ Авраам уола эбээт! Киһи Уола өлбүтү-сүппүтү быыһыы кэлбитэ».

ЛУКА 19:1-10

Ким ордук күүскэ таптыырый?

Биир Симон диэн фарисей Иисуһу аһылыкка ыҥырбыта. Иисус фарисей дьиэтигэр кэлбитэ.

Арай, аһыы олордохторуна, Симон дьиэтигэр Иисус баарын билбит аньыылаах-харалаах дьахтар киирэн кэлбитэ. Кини дыргыл сыттаах мирра арыыта кутуллубут алебастр иһитин тута сылдьара. Дьахтар Айыы Тойон кэннигэр туран ытыы-ытыы, Кини атаҕын хараҕын уутунан сууйбута уонна баттаҕынан сотон баран ууруу-ууруу, ол күндү арыынан аҕаабыта.

Онуоха Иисуһу ыҥырбыт фарисей: «Дьиҥ чахчы бороруок эбитэ буоллар, бу сүрдээх-кэптээх дьахтар Кинини таарыйарын билиэ этэ. Улахан аньыылаах дьахтар эбээт?» – дии санаабыта. Иисус киниэхэ: «Симон, Мин эйиэхэ этэрдээхпин», – диэбитэ. Анараа-ҥыта: «Этиий, Үөрэтээччи», – дии охсубута. Иисус эппитэ: «Биир баайга икки киһи иэскэ киирбит: биирдэрэ биэс сүүс динарий, атына биэс уон динарий иэстээх эбиттэр. Хайалара да иэстэрин тугунан да төлүүр кыахтара суоҕун иһин, тойонноро иккиэннэрин иэһин бырастыы гыммыт. Эн санааҕар ол икки киһиттэн хайалара кинини ордук күүскэ таптыаҕай?» Симон: «Ордук улахан иэстээҕэ дии саныыбын», – диэн хоруйдаабыта.

«Сөпкө быһаардыҥ, – диэбитэ Иисус. Онтон эргиллэн дьахтар диэки көрөн баран Симоҥҥа эппитэ: – Бу дьахтары эн көрөҕүн дуо? Мин эйиэхэ дьиэҕэр кэлбиппэр эн атахпын суунарбар уу биэрбэтэҕиҥ. Оттон кини хараҕын уутунан сууйан баран, баттаҕынан сотто. Эн Миигин ууруабатаҕыҥ, оттон кини киириэхпиттэн атахпын ууруур. Эн төбөбүн арыынан соппотоҕуҥ, оттон кини атахпын мирранан сотто. Ол иһин эйиэхэ этэбин: кини күүскэ таптаабытын иһин, элбэх аньыыта бырастыы буолар. Ким кыра иэстээҕэ бырастыы гыныллыбыт, ол кыратык таптыыр».

Онтон Иисус дьахтарга: «Эн аньыыҥ-хараҥ бырастыы буолар», – диэбитэ. Итини истэн олорооччулар: «Аньыыны бырастыы гынааччы бу Кини – кимий?» – дии санаабыттара. Иисус дьахтарга эппитэ: «Эйигин итэҕэлиҥ быһаата. Эйэни кытта бар».

ЛУКА 7:37-50

Айыы Тойон Иерусалимҥа киириитэ

Иерусалимнаан иһэн, Иисус үөрэнээччилэрин кытта Елеон хайатын тэллэҕэр турар Виффагияҕа тиийбиттэрэ. Кини икки үөрэнээччитигэр эппитэ: «Ити иннигитигэр көстөр дэриэбинэҕэ барыҥ. Онно тыһы өсүөл баайыллан турарын көрүөххүт. Аттыгар оҕото эдэр өсүөл турара буолуо. Иккиэннэрин сүөрэн, Миэхэ аҕалыҥ. Дьон туох эмэ диэтэҕинэ, Тойоммут ылларар диэриҥ. Оччоҕо биэриэхтэрэ».

Үөрэнээччилэрэ тыһы өсүөлү оҕотун кытта ылан, систэригэр таҥас уурбуттара. Иисус эдэр өсүөлү мииммитэ. Иерусалимҥа чугаһаан истэҕинэ, Киниэхэ үтүмэн үгүс киһи утары тахсыбыта. Бары Иисус суолугар таҥастарын уонна пальма лабааларын тэлгии-тэлгии: «Осанна Давид Уолугар!* Айыы Тойон аатыгар Кэлэн иһээччи алгыстаах! Осанна үөһээ халлаанҥа!» – диэн үөгүлүүллэрэ. Ити курдук былыр Захария бороруок: «Этиҥ Сион кыыһыгар**: Эн Ыраахтааҕыҥ миниллэ илик эдэр өсүөлү, көлүүргэ сылдьар тыһы өсүөл оҕотун, миинэн эйиэхэ кэлиэ», – диэн эппитэ туолбута.

Иисус Иерусалимҥа киирбитигэр куорат бүттүүнэ сүһүөҕэр турбута. Бука бары: «Бу – Кимий?» – дэһэллэрэ. Онуоха айхал этээччилэр: «Бу – Иисус, Галилея Назаретыттан төрүттээх Бороруок!» – диэн хоруйдууллара. Үгүстэр Кини Лазары тилиннэрбитин, элбэх дьиктини оҥорбутун туоһулууллара. Онон фарисейдар бэйэлэрин ыккардыларыгар: «Көрбөккүт дуо? Хайыыр да кыахпыт суох. Дойду бүттүүнэ Кинини батыста», – дэһиспиттэрэ. Кинилэр Иисуһу: «Ити уруйдуур-айхаллыыр үөрэнээччилэргин буой!» – диэн модьуйбуттара. Иисус фарисейдарга эппитэ: «Кырдьыгы эһиэхэ этэбин, кинилэр уурайдахтарына, таастар хаһыытыахтара!»

МАТФЕЙ 21:1-11; ЛУКА 19:37-40; ИОАНН 12:12-19

---

* Ол аата «Биһигини быыһаа, Давид Уола!» диэн. Израилга ыраахтааҕылары итинник эҕэрдэлии көрсөллөрө.

** Сион кыыһа диэн Иерусалимы уонна кини олохтоохторун ааттыыллара.

Иисус Иерусалимы аһынан ытыыр

Иерусалим хас биирдии тааһа муударай өйдөөх дьон, бороруоктар, сэрии, эрэй-кыһалҕа, Таҥараҕа истиҥ үҥүү, Киниэхэ эрэл тустарынан туоһулуон сөп этэ. Ол үрдүнэн куорат олохтоохторо күүтүүлээх Быыһааччылара кэлбитин ылымматахтара. Онон Иисус кинилэри аһынан, кутурҕаҥҥа ылларбыта:

«Бороруоктары өлөртүүр, эйиэхэ илдьиккэ ыытыллыбыт дьону тааһынан тамныыр Иерусалим, Иерусалим! Мин хас төгүл эн оҕолоргун, көтөр кынатын анныгар оҕолорун мунньарыныы, бииргэ мунньуохпун баҕарбыппыный? Ону эн баҕарбатаҕыҥ. Ол иһин билигин дьиэҕит иччитэх хаалар. Эһиэхэ этэбин: „Айыы Тойон аатынан Кэлээччи алгыстаах дии иликкитинэ, эһиги Миигин көрүөххүт суоҕа“».

Дьэ, онтон кэмэ кэлбитигэр Иисус Иерусалимҥа чугаһаан баран, куораты аһынан ытаабыта:

«Эйигин эйэҕэ туох тиэрдэрин, саатар, бүгүн билбитиҥ эбитэ буоллар! Ол гынан баран эн ону билигин өйдөөбөккүн. Өстөөхтөрүҥ эйигин тула бөҕөргөтүнүү туттан, бары өттүгүттэн иилии эргийэр күннэрэ тирээн кэлиэ. Эйигин да, оҕолоргун да үрэйэн-сарайан баран, имири эһиэхтэрэ. Таас үрдүгэр тааһы хаалларыахтара суоҕа. Ол барыта – Кэлиэхтээх эйиэхэ кэлбитин билбэтэҕиҥ иһин буолуо».

ЛУКА 13:34-35; 19:41-44

«Ыҥырыллыбыт элбэх эрээри, талыллыбыт аҕыйах»

Биирдэ Иисус фарисей дьиэтигэр аһылыкка ыҥырыллан кэлбитэ. Ыалдьыт элбэҕин көрөн, Иисус дьиэлээх киһиэхэ эппитэ: «Эбиэт биитэр киэһээҥҥи аһылык тэрийдэххинэ, доҕотторгун, убайдаргын-бырааттаргын, аймахтаргын, баай ыалларгын ыҥыртаабат буол. Ыҥырдаххына, кэлин кинилэр эмиэ эйигин аһылыкка ыҥыран күндүлүөхтэрэ. Ол оннугар, малааһын тэрийдэххинэ, дьадаҥылары, бодоҥнору, доҕолоҥнору, хараҕа суохтары ыҥыртаа. Кинилэр эн үтүөҕүн кыайан төлөөбөттөр, онон эйиэхэ соччонон алгыс тосхойуо: төлөбүрүн кэлин, үтүө дьон тиллэрин саҕана, ылыаҥ».

Итини истэн, биир киһи Киниэхэ: «Оо, Таҥара Саарыстыбатын малааһыныгар сылдьар киһи төһө эрэ дьоллоох!» – диэбитэ. Онуоха Иисус маннык домоҕу кэпсээбитэ:

«Биир киһи улахан малааһын тэрийэн, элбэх ыалдьыты ыҥырбыт. Аһылык кэмэ буолбутугар ыҥырыылаахтарга кулутун ыытан: „Кэлиҥ, барыта хайыы үйэ бэлэм“, – диэн илдьиттээбит. Арай, дьоно бары киксибит курдук, араас сылтаҕы булан малааһыҥҥа кэлбэтэхтэр. Бастакы киһи: „Мин сир атыыластым, ол сирбин баран көрүөхтээхпин. Бука диэн, баалаабаккар көрдөһөбүн“, – диэбит. Иккис киһи эмиэ: „Мин уон көлүүр оҕуһун атыыластым, ол оҕустарбын баран холоон көрүөм. Миигин, бука диэн, баалаабаккар көрдөһөбүн“, – диэбит. Оттон үһүс киһи: „Мин ыал буоллум, онон хайдах да барар кыаҕым суох“, – диэн илдьиттээбит.

Кулута төннөн кэлэн барытын тойонугар кэпсээбит. Онуоха тойон уордайан эппит: „Куорат уулуссаларын кэрийэ сылдьан дьадаҥылары, бодоҥнору, доҕолоҥнору уонна хараҕа суохтары булан аҕалтаа“. Сотору кулута тиийэн кэлэн: „Тойонуом! Соруйбуккун барытын толордум, ол гынан баран өссө да олорор сир баар“, – диэбит. Онуоха тойоно эппит: „Суол устун сылдьан, кими көрсүбүккүн барытын, дьиэм туоларын курдук, тылгар киллэрэн манна илдьэ кэл. Эһиэхэ этэбин: ити ыҥырыллыбыт дьонтон ким даҕаны мин малааһыным аһыттан амсайыа суоҕа. Ыҥырыллыбыт элбэх эрээри, талыллыбыт аҕыйах“».

ЛУКА 14:12-24; МАТФЕЙ 22:14

«Ыраахтааҕы киэнин – ыраахтааҕыга, Таҥара киэнин – Таҥараҕа»

Тылыттан иҥиннэрэн буруйдаарылар, сокуонньуттар уонна фарисейдар Иисустуун мөккүһэ сатаабыттара. Онон үөрэнээччилэрин ыытан, Киниттэн маннык ыйыттарбыттара: «Биһиги Эн кырдьыктааххын, дьиҥ чахчы Таҥара суолугар үөрэтэргин билэбит. Эн кимиэхэ да сирэйиттэн көрөн сыһыаннаспаккын, бэрт буола сатаабаккын. Онон биһиэхэ этиэҥ буолаарай: биһиги ыраахтааҕыга* түһээни төлүүрбүт сөп дуу, сыыһа дуу? Эн туох дии саныыгыный?»

Фарисейдар уодаһыннаахтык ыйыппыттара. Иисус түһээни төлүүр сөп диирэ эбитэ буоллар, Кинини Израиль норуотун таҥнарда, Рим былааһын өйөөтө диэн, буруйдуохтаахтара. Оттон төлөнүллүө суохтаах диэтэҕинэ, Рим былааһын утарбыт буолан тахсара.

Иисус кинилэр оҕуруктаах санааларын өтө билэн эппитэ: «Миигин тоҕо үтэн-анньан көрөҕүт, сирэй көрбөхтөр? Түһээн төлүүр манньыаккытын Миэхэ аҕалыҥ». Киниэхэ динарий аҕалан биэрбиттэрэ. Иисус: «Бу ким мөссүөнэй, ким аатай?» – диэн ыйыппыта. «Ыраахтааҕы киэнэ», – диэн фарисейдар хоруйдаабыттара. «Оччотугар ыраахтааҕы киэнин – ыраахтааҕыга, Таҥара киэнин – Таҥараҕа биэриҥ», – диэбитэ Айыы Тойон. Кинилэр итини истэ сөҕөн, Иисуһу хаалларан баран хаалбыттара.

Иисус мустубут дьоҥҥо уонна үөрэнээччилэригэр эппитэ: «Моисей олбоҕор сокуонньуттар уонна фарисейдар олорбуттар. Эһиэхэ тугу тутуһуохтааххыт дииллэрин барытын тутуһуҥ, ол гынан баран кинилэр курдук буолуманг. Үөрэтэллэр эрээри, тугу үөрэппиттэрин толорботтор: дьоҥҥо биириэн биир ыарахан, табыгаһа суох сүгэһэри сүктэрэллэр. Бэйэлэрэ буоллаҕына ону тарбахтарын уһугунан да таарыйан көрбөттөр. Кинилэр тугу гыналлара барыта – дьон көрөрүн туһугар».

МАТФЕЙ 22:15-22; 23:1-5

* Ыраахтааҕы – манна Рим импэрээтэрин цезарь эбэтэр кесарь туһунан этиллэр.

«Саамай суолталаах бастакы ыйаах»

Биир сокуонньут кэлэн Иисустан: «Сокуон ыйаахтарыттан хайалара саамай суолталааҕый?» – диэн ыйыппыта. Иисус киниэхэ эппитэ: «„Айыы Тойон Таҥараҕын ис сүрэххиттэн, ис дууһаҕыттан, туох баар өйгүнэн-санааҕынан барытынан таптаа“. Бу баар – ыйаахтартан бастакылара уонна суолталаахтара. Иккис эмиэ итиннэ холоонноох: „Аттыгар баар киһигин, бэйэҕин таптыырыҥ курдук, таптаа“. Сокуон уонна бороруоктар бары бу икки ыйаахха тирэҕирэллэр».

МАТФЕЙ 22:36-40

Дьадаҥы огдообо дьахтар икки бытархай манньыата

Биирдэ Иисус Храмҥа маннык үөрэппитэ: «Бар дьоҥҥо айхаллаталларын, синагогаҕа бастакы эрээккэ, малааһыҥҥа бочуоттаах олбоххо олороллорун сөбүлүүр сокуонньуттартан сэрэниҥ. Кинилэр – огдооболору хорон сиэччилэр, дьон көрөрүгэр өр үҥээччилэр – ыарахантан ыараханнык буруйданыахтара».

Ол кэнниттэн Иисус Храм туһатыгар харчы хомуйар иһити утары олорон, кэлбит дьон онно төһөнү угарын көрбүтэ. Үгүс баайдар бэрт элбэҕи биэрэллэрэ. Оттон биир огдообо дьахтар кэлэн, иһиккэ икки бытархай манньыаты укпута.

Иисус үөрэнээччилэрин ыҥыран ылан эппитэ: «Кырдьыгы эһиэхэ этэбин: бу дьадаҥы огдообо дьахтар харчы иһитигэр кимнээҕэр да элбэҕи укта. Бары ордук харчыларыттан бэрсибиттэрэ, оттон кини аһыыр харчытын бүтүннүүтүн биэрдэ».

МАРК 12:38-44

Иисус кэнэҕэс кэми кэпсиир

Киһи аймаҕы Быыһыыр күүтүүлээх Мессия иккиһин кэллэҕинэ, аан дойду үрдүнэн Таҥара Саарыстыбата туругуруохтааҕын туһунан Биибилийэҕэ элбэхтик этиллэр. Улуу Быыһааччы сандаархай сырдыгынан сыдьаайан тиийэн кэлиэҕэ, ол гынан баран аан дойду хара дьайа Киниэхэ суолу утарылаһыта суох биэриэ суоҕа. Онон хара дьай тыына бүтэһиктээхтик кыайтара илигинэ, элбэх алдьархай ааҥныахтаах. Ол туһунан Иисус үөрэнээччилэригэр хаста да маннык этэн турар:

«Кимиэхэ да албыннаппат курдук, сэрэхтээх буолуҥ. Элбэх киһи Мин ааппынан ааттанан кэлэн, „Христоспун“ дэнэн үгүс дьону албыҥҥа үктэтиэҕэ. Чугаһынан да, ырааҕынан да сэрии турбут сураҕын иһиттэххитинэ, куттанаайаҕыт. Ол барыта буолуохтаах эрээри, өссө да бүтэр үһүк буолбатах. Норуот норуоту, саарыстыба саарыстыбаны утары туруоҕа. Дьон хоргуйан барыа, элбэх киһи өлөр сыстыганнаах ыарыыта туруо, онон-манан сир хамсаһына буолуталыа. Ол барыта – төрүүр талыы киириитэ эрэ. Оччоҕо эһигини тутан ылан сордуохтара-муҥнуохтара, өлөртүөхтэрэ. Мин туспуттан эһигини бары норуоттар абааһы көрүөхтэрэ. Ол кэмҥэ үгүстэр итэҕэллэрин сүтэриэхтэрэ, бэйэ-бэйэлэрин таҥнарсыахтара, абааһы көрсүөхтэрэ. Элбэх сымыйа бороруок үөдүйэн, дьон өйүн-санаатын сүүйүө. Суута-сокуона суох быһыыланыы элбээн, үгүстэр тапталлара сойуо. Оттон ким тиһэҕэр тиийэ тулуйбут – ол быыһаныа. Бары норуоттар истэллэрин туһугар, Саарыстыба Үөрүүлээх Илдьитэ аан дойдуга барытыгар иһитиннэриллиэ. Дьэ, оччоҕо бүтэр үһүк кэлиэҕэ.

Сымыйа христостар, сымыйа бороруоктар көстөннөр, төһө кыалларынан талыллыбыт дьону кытта албыннаары эҥин-эгэлгэ сөҕүмэр дьиктини көрдөрүөхтэрэ. Онтон, ол кэм кутурҕана аһааатын кытта, эмискэ күн хараара өлүө, ый сырдыгын биэрбэт буолуо. Сулустар сууллан түһүөхтэрэ, халлаан күүстэрэ айгырыахтара. Дьэ, оччоҕо халлааҥҥа Киһи Уолун бэлиэтэ көстүөҕэ. Кини сүдү күүстэнэн, албан аатыран былыттарга уйдаран иһэрин көрөн, сир норуоттара бары мунүр үһүкка киирэн ытаһыахтара. Сир-халлаан суола суох симэлийиэ, оттон Мин тылым симэлийиэ суоҕа. Ити барыта хаһан буоларын, күнүн да, чааһын да ким да билбэт. Ону халлааҥҥа баар

ааннъаллар да билбэттэр, арай Аҕам эрэ билэр. Онон сэргэх сылдьыҥ: Айыы Тойоҥҥут хаһан кэлэрин эһиги билбэккит».

МАТФЕЙ 24:3-14, 29-36, 42

Уон кыыс туһунан домох

Иисус тиһэх кэм туһунан кэпсээн баран биһиги өрүү сэргэх сылдьан Киһи Уолун көрсөргө бэлэм буолуохтаахпытын өйдөппүтэ. Христос соһуччу кэлэр Таҥара Саарыстыбатын кийиит кыыс дьүөгэлэрэ көрсүөхтээх күтүөттэригэр холообута. Үгэс быһыытынан, кыргыттар умайа сылдьар сибэтиилинньиктээх буолуохтаахтара.

«Ол саҕана Таҥара Саарыстыбата сибэтиилинньиктэрин туппутунан күтүөтү көрсө тахсыбыт уон кыыска холоонноох буолуоҕа. Кинилэртэн биэһэ муударай өйдөөх, биэһэ толкуйа суох эбиттэр. Толкуйа суохтара уоттарын илдьэ тахсан баран, арыыларын ылбатахтар. Муударай кыргыттар буоллахтарына уоттарын кытта иһиккэ арыыларын эмиэ ылбыттар. Күтүөт киһи өр күүттэрбитигэр кыргыттар бары улам нухарыйан, утуйан хаалбыттар.

Арай түүн үөһүн саҕана: „Күтүөт иһэр! Киниэхэ утары тахсын!“ – диэн хаһыы сатараабыт. Кыргыттар бары уһуктан, сибэтиилинньиктэрин уотун күөдьүппүттэр. Арыыта суох кыргыттар муударай кыргыттарга: „Биһиги уоппут умуллан эрэр, арыыгытыттан бэрсиҥ“, – диэбиттэр. „Арыыбыт барыбытыгар тиийиэ суоҕа, – диэн муударай кыргыттар хоруйдаабыттар. – Эһиги арыы атыылыыр дьоҥҥо баран, атыыласпыккыт ордук буолуо“. Кыргыттар арыы атыылаһа барбыттарын кэннэ, күтүөт тиийэн кэлбит. Бэлэм турбут кыргыттар кинини кытта уруу малааһыныгар киирсибиттэр. Кэннилэриттэн ааны хатаан кэбиспиттэр.

Арыы атыылаһа барбыт кыргыттар төннөн кэлэн: „Тойоммуот! Тойоммуот! Биһиэхэ ас“, – диэн көрдөспүттэр. Күтүөт кинилэргэ хоруйдаабыт: „Кырдьыгы этэбин эһиэхэ: мин эһигини билбэппин“.

Онон өрүү сэргэх буолуҥ: Киһи Уола төннөн кэлэр күнүн да, чааһын да эһиги билбэккит».

МАТФЕЙ 25:1-13

Христос – бинэгирээт умнаһа

Исус үөрэнээччилэригэр эппитэ:

«Мин дьиҥнээх бинэгирээт умнаһынабын, оттон Аҕам – бинэгирээт үүннэрээччи. Мин ас биэрбэт хас биирдии лабаабын Кини быһан ылан быраҕар, оттон ас биэрэр хас биирдии лабаабын өссө элбэх астаннын диэн ыраастыыр. Эһиги Мин эһиэхэ эппит тылбын ылынан, хайыы үйэ ырааһырдыгыт. Миигинниин бииргэ буолуҥ, Мин эмиэ эһигинниин буолуом. Лабаа умнаһыттан тоһуннаҕына астамматын курдук, эһиги эмиэ, Миигинниин бииргэ буолбатаххытына кураанах буолуоххут. Мин – умнаспын, оттон эһиги – лабааларгыт. Миигин кытта биир буолбут киһи, Мин эмиэ кинилиин бииргэ буоллахпына, элбэх аһы биэрэр. Эһиги Миигинэ суох тугу да гынар кыаххыт суох. Ким Миигинниин биир буолбатах – ол лабаа курдук быраҕыллан куура хатыаҕа. Оннук лабааны хомуйан, уокка быраҕаллар. Оттон Миигин кытта биир буоллаххытына, Мин этэр тылбын сүрэххитигэр иҥэриннэххитинэ тугу баҕарбыккытын барытын көрдөһүҥ – ол барыта эһиэхэ бэриллиэ.

Аҕам эһигини таптаабытын курдук, Мин эмиэ эһигини таптаабытым. Мин тапталбын сүтэримэҥ. Мин Аҕам ыйбытын толороммун Кини тапталыгар олорорум курдук, эһиги эмиэ Мин ыйбыппын толордоххутуна, Мин тапталбар олоруоххут. Мин кэс тылбын эһиэхэ этэбин: бэйэ-бэйэҕитин таптааҥ.

Бу аан дойду эһигини абааһы көрөр буоллаҕына, кини маҥнай Миигин абааһы көрбүтүн эһиги билиэх тустааххыт. Эһиги бу дойду эбиккит буоллар, кини бэйэтин дьонун таптыа этэ. Бу дойду буолбатаххыт иһин, кини эһигини абааһы көрөр. Миигин сойуоласпыт буоллахтарына, эһигини эмиэ сойуолаһыахтара. Мин тылбын толорбут буоллахтарына, эһиги тылгытын эмиэ толоруохтара. Кинилэр Миигин Ыыппыты билбэт буоланнар, Мин аатым туһуттан эһиэхэ итинник сыһыаннаһыахтара. Мин бу дойдуга кэлэн эппэтэҕим буоллар, ол эппитим кинилэргэ аньыыга туруо суоҕа этэ. Ким Миигин абааһы көрөр – ол Аҕабын эмиэ абааһы көрөр».

ИОАНН 15:1-7, 9-10, 17-23

Киэһээҥҥи Кистэлэҥ Аһылык

Паасха бырааһынньыга үүммүтүгэр Иисус: «Баран, биһиэхэ Паасха аһылыгын бэлэмнээҥ», – диэн, Петрдаах Иоанны Иерусалимҥа ыыппыта. Кинилэр бараары туран: «Паасханы ханна бэлэмниибит?» – диэн ыйыппыттара. Иисус эппитэ: «Куоракка киирдэххитинэ, купсууннаах ууну илдьэ иһэр киһини көрсүөххүт. Кини ханна киирэр да, онно киирсэн дьиэлээх киһиэхэ: „Үөрэтээччи үөрэнээччилэрин кытта Паасхаҕа аһыахтаах хоһо ханнатын ыйыттарар,“ – диэриҥ. Оччоҕо кини бырааһынньыкка ананан хайыы үйэ тэриллэн турар киэҥ-куоҥ үөһээҥҥи хоһу көрдөрүөҕэ. Аһылыгы онно бэлэмниэххит». Үөрэнээччилэрэ куоракка Иисус эппитин булан, Паасха аһын бэлэмнээбиттэрэ.

Кэмэ кэлбитигэр Иисус уон икки үөрэнээччитин кытта аһаары олорбута. «Эрэйи-буруйу көрө иликпинэ, бу Паасха аһын эһигиннии биргэ аһыахпын олус да баҕарбытым, – диэбитэ Кини. – Эһиэхэ этэбин: Мин аны бу аһы, Паасха Таҥара Саарыстыбатыгар буолуор диэри, аһыам суоҕа». Иисус иһити ылан Таҥараҕа махтанан баран, эппитэ: «Маны ылан үллэстэн иһиҥ. Эһиэхэ этэбин: Таҥара Саарыстыбата кэлиэр диэри, Мин аны бу бинэгирээт арыгытыттан испэппин».

Онтон килиэби ылан, Таҥараҕа махтанан баран тосту тутан кинилэргэ уумmута: «Бу – эһиги тускутугар бэриллэр Мин Этим-Сииним. Эһиги эмиэ Миигин ахтан-санаан туран маннык гынар буолуҥ». Аһылык кэнниттэн эмиэ ити курдук кинилэргэ иһити биэрэн баран эппитэ: «Бу иһит – Мин эһиги тускутугар тохтор Хааным бигэргэтэр Саҥа Кэс Тыла».

ЛУКА 22:8-20

Кистэлэҥ Аһылыкка кэпсэтии

Аһылык кэмигэр Айыы Тойон туран сотторун курдаммыта уонна иһиккэ уу кутан үөрэнээччилэрин атахтарын сууйа-сууйа, сотторунан соппута. Кини Симон Петрга чугаһаан кэлбитигэр анараа-ҥҥыта бэркиһээн: «Тойонуом, хайдах мин атахпын Эн сууйуоххунуй?» – диэбитэ. «Мин тугу гынарбын эн билигин билбэккин, кэлин өйдүөҕүҥ», – диэн хоруйдаабыта Иисус.

Үөрэнээччилэрин атахтарын сууйан баран, Иисус эппитэ: «Бу эһиэхэ анаан Мин тугу гыммыппын билэҕит дуо? Миигин Үөрэтээччибит, Тойоммут диигит, ол чахчы оннук. Онон Мин, Тойоҥҥут, Үөрэтээччигит, атаххытын сууйбут эбит буоллахпына, эһиги эмиэ бэйэ-бэйэҕит атаххытын сууйсуохтааххыт. Мин эһиэхэ холобур көрдөрдүм. Дьиҥ кырдьыгы этэбин: кулут тойонунааҕар улахан буолбат, илдьити тиэрдээччи эмиэ илдьиттээбит киһитээҕэр улахан буолбат. Эһиги маны билэн туран тутуһар буоллаххытына – алгыстааххыт. Барыгыт тускутунан эппэппин: кими талбыппын билэбин. Ол эрээри „Миигин кытта бииргэ килиэп сиэччи Миигин тэпсээри оҥоһунна“ диэн Суруйууга этиллибит туолуохтун».

Иисус маны этэн баран ис-иһиттэн долгуйбута: «Дьиҥ кырдьыгы эһиэхэ этэбин, – диэбитэ Кини, – эһигиттэн биирдэскит Миигин таҥнарыа». Үөрэнээччилэрэ Кини кими этэрин өйдөөбөккө, сирэй-сирэйдэрин көрсүбүттэрэ. Онуоха Иоанн Киниэхэ ыкса чугаһаан: «Ол – кимий?» – диэн ыйыппыта. «Мин килиэби арыыга умньаан баран биэрэр киһим», – диэбитэ Иисус. Маны этэн баран Кини килиэп тооромоһун умньаан ылан Симон Искариот уолугар Иудаҕа ууммута. Иуда килиэби ылаат, тахсан барбыта. Түүн этэ.

Иуда тахсыбытын кэннэ, Иисус эппитэ: «Оҕолоор! Мин эһиэхэ саҥа ыйааҕы биэрэбин: эһиги бэйэ-бэйэҕитин таптааҥ. Мин эһигини таптаабытым курдук, бэйэ-бэйэҕитин таптааҥ. Эһиги ыккардыгытыгар таптал баар буоллаҕына эрэ, Мин үөрэнээччилэрим буоларгытын билиэхтэрэ».

Онтон Иисус кинилэргэ бу түүн эһиги бука бары Миигиттэн тэйиэххит диэбитэ. «Эйигиттэн бары да барбыттарын иһин, мин хаһан да тэйиэм суоҕа», – диэн Петр хоруйдаабыта. Иисус киниэхэ эппитэ: «Кырдьыгы эйиэхэ этэбин: бу түүн бөтүүк хаһыытыан иннинэ, эн Миигиттэн үстэ аккаастаныаҥ».

МАТФЕЙ 26:33-34; ИОАНН 13:4-35

Гефсиманияҕа

Киэһээҥҥи аһылык кэнниттэн түүн Иисус уон биир үөрэнээччитин кытта Иерусалимтан тахсан Гефсимания диэн сиргэ тиийбитэ. Үөрэнээччилэриниин биргэ онно садка киирэн: «Эһиги манна хаалыҥ, Мин баран үҥүөм», – диэбитэ. Кини Петрдаах Иаковы уонна Иоанны илдьэ барбыта. Дириҥ кутурҕаҥҥа ылларан, санаарҕаан-туоххаһыйан кинилэртэн: «Дууһам өлөр кутурҕаҥҥа ылларда. Утуйуманҥ, манна Миигин кытта олорсо түһүҥ», – диэн көрдөспүтэ.

Кыратык тэйэн, сөһүргэстээн туран үҥэн барбыта: «Аҕаккаа, кыаллар буоллаҕына, бу эрэй-буруй Миигин тумнан аастын. Ол гынан баран Мин көҥүлүм буолбатын, Эн көҥүлүҥ буоллун». Халлаантан аанньал кэлэн Кинини бөҕөргөппүтэ. Иисус ис-иһиттэн муунтуйан ордук кыһаллан үҥпүтэ, көлөһүнэ сиргэ саккырыы тохтор хаан таммахтарын курдуга.

Үөрэнээччилэригэр төннөн кэлэн көрбүтэ: бары утуйа сыталлара. Иисус кинилэри уһугуннаран баран: «Эһиги, саатар, биир чаас Миигин кытта сэргэх сылдьар кыаххыт суох дуо? – диэбитэ. – Утуйуманҥ, тургутууну тулуйар туһугар үҥүҥ».

Онтон тэйиччи баран эмиэ үҥпүтэ: «Аҕаккаам! Бу эрэй-буруй Миигин тумнара хайдах да табыллыбат буоллаҕына, Эн көҥүлүҥ буоллун». Христос биһиги аньыыбытыттан эрэйи-муҥу көрүөхтээҕин туһунан итинник эппитэ.

МАТФЕЙ 26:36-44; ЛУКА 22:39-46

Иисуһу туталлар

Иисус үөрэнээччилэригэр үстэ кэлэ сылдьыбыта да, кинилэр утуйа сыталлара. «Кэм да утуйа сытаҕыт дуу? – диэбитэ Кини үсүһүн кэлэн баран. – Киһи Уола аньыылаахтар илиилэригэр бэриллэн эрэр. Туруҥ, бардыбыт! Миигин таҥнарааччы чугаһаата».

Маны этэн бүтэ да илигинэ, уон икки үөрэнээччититтэн биирдэстэрэ Иуда тиийэн кэлбитэ. Кини Таҥара үрдүкү үлэһиттэригэр Иисуһу отут үрүҥ көмүс манньыакка туттарыах буолан сылдьара. Иуданы кытта фарисейдартан уонна Таҥара үрдүкү үлэһиттэриттэн буойуннар, кылыстаах, үөрбэлээх уот туппут дьон кэлсибиттэрэ. Таҥнарыахсыт Иуда кинилэри: «Эһиги мин Кими уураабыппын – ону тутаарыҥ, ол – Кини», – диэн эрдэттэн сэрэппит этэ. Онон Иуда чуо хааман кэлэн: «Эҕэрдэ, Үөрэтээччи!» – диэн баран Иисуһу уураан ылбыта. Иисус киниэхэ эппитэ: «Хайа, доҕоор, бу тоҕо кэллиҥ? Киһи Уолун уураан таҥнараҕын дуо?» Онтон Иуданы кытта кэлсибит буойуннарга хайыһан: «Эһиги кими көрдүүгүт?» – диэн ыйыппыта. Кэлбит дьон: «Назарет Иисуһун», – диэн хоруйдаабыттара. «Мин бу баарбын», – диэбитэ Айыы Тойон. Онуоха буойуннар чугурус гынан сиргэ сууллан түспүттэрэ. Иисус эппитэ: «Ороспуойу тутарга дылы болоттонон, үөрбэлэнэн кэлбиккит. Эһигини кытта күн аайы Храмҥа сылдьарым да, Миигин туппатаххыт. Оттон билигин – эһиги кэмҥит, хараҥа былааһа».

Буойуннар Иисуһу тутан Таҥара үрдүкү үлэһитин дьиэтигэр илдьэ барбыттара. Үөрэнээччилэрэ куотан хаалбыттара.

МАТФЕЙ 26:45-57; ЛУКА 22:45-53; ИОАНН 18:1-12

Иисуһу дьүүллүүллэр. Петр мэлдьэһиитэ

Ити барыта тугунан бүтэрин көрөөрү, Петр биир атын үөрэнээччилиин Иисуһу ыраахтан батыһан, Таҥара үрдүкү үлэһитин тиэргэнигэр киирсибитэ. Таҥара үрдүкү үлэһиттэрэ, аҕа баһылыктар уонна синедрион бүттүүнэ Иисуһу өлөрөргө ууруу, сымыйа туоһулары көрдүүллэрэ. Ол гынан баран төһө да элбэх албын туоһу кэлбитин үрдүнэн, буруйдуур сылтаҕы кыайан булбатахтара.

Дьэ онтон кэмниэ-кэнэҕэс икки киһи кэлэн эппитэ: «Кини Храмы урусхаллаан баран, үс күнүнэн саҥаттан тутар кыахтаахпын диирэ». Таҥара үрдүкү үлэһитэ Иисустан: «Эйигин утары туоһулууллары гыр тоҕо тугу да хардарбаккын?» – диэн ыйыппыта. Иисус саҥарбатаҕа. Онуоха анараа аҥҥыта: «Тыыннаах Таҥара аатынан модьуйабын: биһиэхэ эт – Эн Таҥара Уолаҕын, Христоскун дуо?» – диэбитэ.

«Эн эттиҥ, – Иисус хоруйдаабыта. – Мин эмиэ этэбин: аны мантан ыла эһиги Киһи Уола Сүдү Күүстээх Таҥара уҥа өттүгэр олорорун уонна халлаан былыттарыгар уйдаран иһэрин көрүөххүт».

Маны истэн үрдүкү сололоох уолугун хайа тардыммыта: «Таҥараны утары тыллаһа турар! Бу кэннэ туох туоһутун була сатыыбытый? Хайдах тылласпытын бэйэҕит иһиттигит! Онон тугу быһаараҕыт?» Атыттара: «Буруйу оҥорбутун иһин – өлүөхтээх!» – дэһиспиттэрэ. Сонно Иисуһу охсуолуу-охсуолуу, сирэйигэр силлээн киирэн барбыттара. Сорохтор элэк оҥостон, Кинини сирэйгэ биэрэ-биэрэ: «Чэ эрэ, Христос, ким Эйигин охсубутун эт!» – диэллэрэ.

Ити кэмҥэ Петр тиэргэҥҥэ чаҕардары кытта кулуһун уотугар иттэ олороро. Тымныы этэ. Онно биир чаҕар дьахтар киниэхэ тиийэн кэлэн: «Эн эмиэ Галилея Иисуһун кытта биргэ сылдьарыҥ», – диэбитэ. Петр дьон барыта истэригэр: «Эн тугу этэргин олох билбэппин», – диэн мэлдьэһэн кэбиспитэ. Онтон олбуор аанынан тахсан эрдэҕинэ, аны атын дьахтар таба көрөн, онно турар дьоҥҥо: «Бу киһи Назарет Иисуһун кытта биргэ сылдьара», – диэбитэ. Онуоха Петр: «Мин ити Киһини билбэппин», – диэн андаҕайан, кыккыраччы мэлдьэспитэ. Чочумча буолан баран чугас турбут дьон киниэхэ кэлэн: «Эн чахчы кинилэртэн биирдэстэринэҕин! Саҥаҕыттан да биллэр!» – диэбиттэрэ. «Мин ити Киһини букатын билбэппин!» – диэн Петр хат андаҕайан барбыта. Ол түгэҥҥэ эмискэ бөтүүк хаһыытаабыта.

Петр сонно Иисус киниэхэ «Бөтүүк хаһыытыан иннинэ, Миигиттэн үстэ аккаастаныаҥ», – диэн эппитин өйдөөн кэлбитэ уонна тиэргэнтэн тахсан уйа-хайа суох ытаабыта.

МАТФЕЙ 26:58-75

Иисус Пилат иннигэр

Сарсыарда эрдэ Таҥара үрдүкү үлэһиттэрэ уонна аҕа баһылыктар мустан Иисуһу өлөрөргө уурбуттара. Кинини кэлгийэн баран, Иудеяҕа Рим туруорбут баһылыгар Понтий Пилакка илдьэн туттарбыттара. Таҥнарыахсыт Иуда Иисуһу буруйдаабыттарын көрөн, «Ыраас киһини атыылаан аньыыны оҥоһуннум» диэн кэмсиммитэ. Отут үрүҥ көмүс манньыатын Таҥара үрдүкү үлэһиттэригэр уонна аҕа баһылыктарга төттөрү илдьэн биэрбитэ. Манньыаттарын Храм муостатыгар тоҕо ыһаат, баран, моҥнон өлбүтэ.

Иисуһу тутан аҕалбыт иудейдар киртийимээри преторияҕа, Таҥараны итэҕэйбэт Пилат дыбарыаһыгар, киирбэтэхтэрэ. Пилат дьоҥҥо бэйэтэ утары тахсан: «Эһиги бу Киһини туохха буруйдуугутуй?» – диэн ыйыппыта. «Хара дьайдаахтык быһыламматаҕа буоллар, Кинини эйиэхэ аҕалыахпыт суоҕа этэ», – диэн хардарбыттара. Онтон: «Норуоту иирдэн Христос ыраахтааҕыбын дэнэр, импэрээтэргэ түһээн төлүүрү бопсор», – диэн буруйдаан барбыттара.

Пилат преторияҕа киирэн Иисуһу ыҥыран ылан: «Эн иудей Ыраахтааҕытынаҕын дуо?» – диэн ыйыппыта. Иисус киниэхэ: «Мин Саарыстыбам бу дойду саарыстыбата буолбатах. Бу дойду киэнэ эбитэ буоллар, үлэһиттэрим Миигин көмүскүө этилэр», – диэбитэ. Пилат: «Ол аата Эн Ыраахтааҕы буоллаҕыҥ дии?» – диэн хат нэмийэн ыйыппыта. «Мин кырдьыгы туоһулаары төрөөбүтүм, ол туһугар бу дойдуга кэлбитим. Кырдьыгы таптыыр киһи Мин саҥабын истэр», – диэн хоруйдаабыта Иисус. Онуоха Пилат: «Кырдьык диэн тугуй?» – диэбитэ.

Иисус Галилеяттан, Ирод уобалаһыттан, сылдьарын билэн, Пилат Кинини ол кэмҥэ Иерусалимҥа кэлэ сылдьар Ирокка ыыппыта. Ирод бэрт элбэҕи ыйыталаспыта да, Иисус хоруйдаабатаҕа. Онтон Таҥара үрдүкү үлэһиттэрэ уонна сокуонньуттар Кинини кытаанахтык буруйдаабыттара. Ирод элбэх буойуну мунньан, Иисуһу дэлби атаҕастаабыта. Күлүү-элэк оҥостон, Киниэхэ ыраахтааҕы таҥаһын таҥыннарбыта уонна Пилакка төттөрү ыыппыта. Ол күнтэн урут өстөөх дьон, Пилаттаах Ирод, доҕордуу буолбуттара.

Пилат Таҥара үрдүкү үлэһиттэрин, баһылыктары уонна норуоту мунньан баран: «Эһиги бу Киһини, норуоту иирдэр диэн буруйдаан, миэхэ аҕалбыккыт. Мин эһиги көрөн турдаххытына, Кинини доппуруостаатым да, ити этэр буруйгутуттан биири даҕаны булба-

тым», – диэбитэ. Пилат олохтоох үгэһи тутуһан, бырааһынньыгынан биир хаайыылааҕы босхолуур санаалааҕа. Онон Иисуһу босхолуон баҕарбытыгар халыҥ элбэх дьон: «Кини өллүн! Биһиэхэ Вараббаны босхолоо!» – диэн үөгүлэһэн барбыттара. Вараббу буоллаҕына куоракка өрө туруулуу тэрийэн, киһини өлөрөн хаайыыга сытара. Пилат Иисуһу босхолуон баҕаран, өссө төгүл ыйытан хаһыытыы сатаабыта да, мустубут дьон биириэм: «Тиир, тиир Кинини!» – диэн үөгүлэһэ турбуттара. Дьон үөгүтэ Пилат саҥатын баһыйбыта.

МАТФЕЙ 27:1-4; ЛУКА 23:2, 7-23; ИОАНН 18:28-30, 33-38

«Кириэһин сүгэн...»

Пилат Иисуһу таһыйарга дьаһайбыта. Буойуннар хатыылаах ыарҕаттан хоруона өрөн, Иисус төбөтүгэр кэтэрдибиттэрэ, санныгар кыһыл сону саба бырахпыттара уонна: «Туругур, Иудея Ыраахтааҕыта!» – дии-дии, сирэйгэ охсуолаабыттара. Пилат мустубут дьоҥҥо хат утары тахсан: «Кини туох буруйдааҕын мин була иликпин. Ону билэргит туһугар, Кинини эһиэхэ таһаарабын», – диэбитэ.

Онуоха төбөтүгэр хатыылаах ыарҕаттан өрүллүбүт хоруоналаах, кыһыл сонноох Иисус тахсыбыта. «Бу Киһи!» – диэбитэ көй элбэх дьоҥҥо Пилат. Таҥара үрдүкү үлэһиттэрэ уонна харабыллар Иисуһу көрөн: «Кириэскэ тиир, кириэскэ тиир Кинини!» – диэн үөгүлээбиттэрэ. Пилат дьоҥҥо: «Кини туох да буруйдааҕын була иликпин», – диэбитэ. Иудейдар: «Биһиги Сокуоммут быһыытынан, Таҥара Уолунабын дэнэр Киһи өлүөхтээх!» – диэн үөгүлүү турбуттара. Пилат бу тыллары истэн, өссө ордук куттаммыта. Преторияҕа төннөн киирэн, Иисустан: «Эн хантан кэлбиккиний?» – диэн ыйыппыта. Иисус тугу да саҥарбатаҕа. «Миэхэ хоруйдаабаккын дуу? – диэбитэ Пилат. – Мин Эйигин кириэскэ тиирэр да, босхолуур да былаастаахпын билбэккин дуо?» Онуоха Иисус эппитэ: «Эйиэхэ үөһэттэн бэриллибэтэҕэ эбитэ буоллар, Мин үрдүбүнэн эн ханнык да былааһыҥ суох буолуо этэ. Онон Миигин эйиэхэ тутан биэрбит киһи ордук аньыылаах». Бу кэнниттэн Пилат Кинини хайдах босхолууру тобула сатаабыта.

Пилат Иисуһу преторияттан таһааран баран, дьүүллүүр кириэһилэтигэр олорбута. Кини иудейдарга: «Бу баар – эһиги Ыраахтааҕыгыт!» – диэбитэ. Иудейдар: «Илдьэн кириэскэ тиир!» – диэн хаһыытаспыттара. Пилат: «Христос диэн ааттаах Иисуһу хайдах гынабын?» – диэбитэ. Бука бары: «Кириэскэ тиир!» – диэн хардарбыттара. Баһылык: «Кини туох куһаҕаны оҥорбутай?» – диэн ыйыппыта. Дьон сэтэрэн туран: «Кириэскэ тиир!» – диэн үөгүлээбиттэрэ. Пилат туох да туһалаабатын, аймалҕан ордук күүһүрэн иһэрин көрөн уу аҕалтаран, дьон көрөн турдаҕына, илиитин суммута: «Бу Кырдьыксыт хаана тохторугар мин буруйум суох. Бэйэҕит билиҥ», – диэбитэ. Норуот: «Буруйа биһиэхэ, биһиги оҕолорбутугар түстүн!» – диэн хардарбыта. Онон Пилат кинилэргэ Варавваны босхолоон таһаарбыта, оттон Иисуһу таһыйаран баран, кириэскэ тиирдэрэ биэрбитэ.

Буойуннар Иисуһу өлөрөр сиргэ илдьэ барбыттара. Кириэһин сүгэн, Кини «Бас Уҥуоҕа», ол аата дьэбириэйдии «Голгофа» диэн томторго тахсыбыта. Кэнниттэн дьон халҕаната батыһан иһэрэ. Дьахталлар Кинини аһыйан, түөстэрин кырбана-кырбана, ыталлара. Иисус кинилэргэ хайыһан эппитэ: «Иерусалим кыргыттара! Миигин аһынан ытаһыманг – бэйэҕитин, оҕолоргутун аһынан ытаһыҥ. Үйэлэригэр төрөөбөтөх, оҕо эмиийдээбэтэх дьахталлары дьоллоохтор диир кэмнэрэ кэлэн эрэр».

МАТФЕЙ 27:20-26; ЛУКА 23:27-29; ИОАНН 19:1-14, 16-17

Иисуһу кириэскэ тиирии

Кинини икки ороспуойу кытта өлөрө илдьибиттэрэ. «Бас Уҥуоҕа» диэн ааттаах сиргэ кэлэн Иисуһу уонна ороспуойдары кириэскэ тиирбиттэрэ: биирдэрин Кини – уҥа өттүгэр, атынын – хаҥас өттүгэр. Иисус ити кэмҥэ: «Аҕаа! Кинилэри бырастыы гын – тугу гыналларын билбэттэр», – диэн көрдөһө турбута. Пилат хаптаһыҥҥа сурук суруйтаран кириэскэ саайтарбыта. Онно дьэбириэй, грек уонна латыын тылынан «Иисус Назорей – иудей Ыраахтааҕыта» диэн суруллубут этэ.

Буойуннар Иисуһу илиититтэн-атаҕыттан кириэскэ тоһоҕонон хам саайан баран, Кини кэтэ сылдьыбыт таҥаһын үллэстибиттэрэ, хитонун ылаары түөрэх бырахсыбыттара. Дьон көрөн турбута. Аҕа баһылыктара Иисуһу күлүү гыналлара: «Атыттары быыһыыра дии! Ол курдук Таҥара талыылаабыт Христос буоллаҕына, Бэйэтин быыһаннын». Буойуннар эмиэ күлүү гынан уоһугар уксууһу үҥүлүтэ-үҥүлүтэ: «Иудей Ыраахтааҕыта буоллаххына, быыһан!» – дэһэллэрэ. Кириэскэ тиирбит ороспуойдарыттан биирдэстэрэ: «Эн Христос буоллаххына, Бэйэҕин да, биһигини да быыһаа!» – диидии, Иисуһу үөҕэ турбута. Оттон иккиһэ киһитин буойара: «Бэйэҥ эмиэ ситинник буруйданан баран, Таҥараттан куттаммаккын дуо? Биһиги сөпкө буруйданан өлөн эрэбит. Оттон Кини туох да куһаҕаны оҥорботоҕо». Ол кэннэ Иисустан көрдөспүтэ: «Тойонуом, Саарыстыбаҕар тиийдэххинэ миигин санаар». Иисус ороспуойга: «Кырдьыгы эйиэхэ этэбин, – диэбитэ. – Күн бүгүн эн Миигинниин ырайга буолуоҥ». Күнүс уон икки чаас саҕана дойду үрдүнэн им балай харанҥа бүрүүкээбитэ уонна үс чааска диэри оннук ыаһыран турбута. Үс чаас саҕана Иисус күүһүн муҥунан: «Эли, Эли! Лама савахфани?», ол аата «Таҥарам, Таҥарам! Миигин тоҕо хааллардыҥ?» – диэн үөгүлээбитэ. Аттыгар турбут биир буойун сүүрэн тиийэн гуупкаҕа уксуус оборторон ылбыта уонна ону ураҕаска иилэн, иһэрдээри, Кини уоһугар даҕайбыта. Иисус ол уксуустан иһэн баран: «Туолла!» – диэбитэ. Онтон улаханнык саҥа таһааран: «Аҕаа! Тыыммын Эйиэхэ туттарабын», – диэт, тыына быстыбыта.

Сонно Храм таҥас быыһа икки анҥы хайа барбыта. Сир хамсаан дьигиһийбитэ. Очуос таастар хабырыттан, хоруоптар аһылла биэрбиттэрэ, элбэх сибэтиэйдэр тиллибиттэрэ. Иисус тиллибитигэр кинилэр эмиэ хоруоптарыттан тахсан, сибэтиэй куоракка киирэн

элбэх дьоҥҥо көстүбүттэрэ. Иисуһу манаан турбут сотник уонна да атын дьон сир хамсаабытын, туох буолбутун барытын көрөн уолуйа куттанан: «Кини дьиҥ чахчы Таҥара Уола эбит!» – дэспиттэрэ. Кэлбит дьон эмиэ ону барытын көрөн, айманан, түөстэрин кырбана-кырбана, куоракка төннүбүттэрэ.

МАТФЕЙ 27:45-49, 51-54; ЛУКА 23:35-43, 46, 48; ИОАНН 19:19-23, 30

Иисуһу харайыы

Иисус өлбүт күнэ бээтинсэ этэ. Иудейдар Пилакка кэлэн субуота улуу быраанынньыгар өлүк кириэскэ хаалыа суохтаах, тиириллибиттэри кириэстэн уһултар диэн көрдөспүттэрэ. Баһылык көҥүллээбитэ. Буойуннар тиийэн өлбүт ороспуойдар сотолорун тосту охсубуттара. Иисус өлбүтүн көрөн сототун уҥуоҕун тоһуппатахтара. Биир буойун Кини ойоҕоһун үҥүүнэн анньыбытыгар бааһыттан хааннаах уу тохтубута. Онон Суруйууга «Кини уҥуоҕа тостуо суоҕа» *(Тахсыы 12:46)* уонна «Кими супту анньыбыттарын көрүөхтэрэ» *(Захария 12:10)* диэн этиллибит туолбута.

Бу кэнниттэн Пилакка синедрион чилиэнэ, Аримафеяттан төрүттээх Иосиф диэн биллэр-көстөр баай киһи кэлбитэ. Кини иудейдартан сэрэнэр буолан, Иисуска кистээн үөрэммит киһи этэ. Иосиф Пилакка киирэн, Иисуһу кириэстэн устары көҥүллээ диэн көрдөспүтэ. Пилат көҥүллээбитэ.

Синедрион өссө биир атын чилиэнэ, урут Иисустуун түүн көрсүбүт Никодим эмиэ кэлбитэ. Кини хас да улахан иһиккэ дыргыл сыттаах күндү арыыны аҕалбыта. Иккиэн иудей үгэһинэн Иисуһу ол арыынан сотон таҥаска суулаабыттара. Кинини кириэскэ тиирбит сирдэригэр кыракый ойуур баара, онно өлбүт киһини харайарга анаан бэрт соторутааҕыта суоруллубут саҥа хаспах турара. Иосифтаах Никодим ол хаспахха Иисуһу уган баран аанын тааһынан бүөлээбиттэрэ.

Субуота күн Таҥара үрдүкү үлэһиттэрэ уонна фарисейдар Пилакка кэлэн: «Тойоммут, биһиги били албынньыт тыыннаах сылдьан „үс күнүнэн тиллиэҕим“ диэбитин өйдөөн кэллибит, – диэбиттэрэ. – Үөрэнээччилэрэ түүн тиийэн уоран ылан баран, норуокка тилиннэ диэн кэпсиэхтэрин сөп. Онон үс хонуга туолуор диэри, хоруобу манатарга дьаһай. Кэнники албына маҥнайгытынааҕар ордук куһаҕан буолуо».

Баһылык көҥүлүн ылан хаспах таһыгар манабыл туруорбуттара уонна аанын хам бэчээттээбиттэрэ.

МАТФЕЙ 27:57-66; ИОАНН 19:31-42

Христос Тиллиитэ

Субуота ааһыыта күүстээх сир хамсааһына буолбута. Халлаантан Айыы Тойон аанньала түһэн, хаспах аан тааһын халбарыппыта. Аанньал дьүһүнэ чаҕылҕан курдук күлүмнүүрэ, таҥаһа хаар маҥан этэ. Хаспаҕы манаан турбут харабыллар, кутталларыттан титирэстэһэ түһээт, өлбүттүү таалбыттара. Кэлин өйдөнөн куоракка сүүрэн тиийэн, туох буолбутун Таҥара үрдүкү үлэһиттэригэр кэпсээбиттэрэ. Анараанҥылар аҕа баһылыктары кытта сүбэлэһэн баран, харабылларга элбэх харчыны биэрбиттэрэ: «Эһиги дьоҥҥо: „Түүн, утуйа сыттахпытына, үөрэнээччилэрэ кэлэн, Кинини уоран ылбыттар“, – диэн кэпсээҥ. Оттон сурах баһылыкка тиийдэҕинэ, биһиги кинини тылбытыгар киллэриэхпит, онон эһигини моһуоктатыахпыт суоҕа». Буойуннар харчыны ылан баран дьоҥҥо, Таҥара үрдүкү үлэһиттэрэ кикпиттэрин курдук, кэпсээбиттэрэ.

Ол күн сарсыарда эрдэ Мария Магдалина, Иаков ийэтэ Мария уонна Саломия, Иисуһу дыргыл сыттаах арыынан аҕыныахтаары, ойуурга Кини хараллыбыт хаспаҕар барбыттара. Аара: «Хаспах аан тааһын ким биһиэхэ сыҕарытан биэриэй?» – диэн кэпсэтэ испиттэрэ. Арай чугаһаан баран көрбүттэрэ – таастара сыҕарытыллан турара. Ол, дьиҥэр, сүүнэ улахан таас этэ. Дьахталлар иһирдьэ киирэн баран, үрүҥ таҥастаах аанньалы көрөн уолуйа куттаммыттара. Аанньал кинилэргэ: «Куттаныманг! – диэбитэ. – Эһиги кириэскэ тиириллибит Иисуһу көрдүүргүтүн билэбин. Кини манна суох, Бэйэтэ эһиэхэ эппитин курдук, тиллибитэ. Айыы Тойону сытыарбыт сирдэрэ – бу баар. Түргэнник баран, үөрэнээччилэригэр Кини тиллибитин уонна барыгытын Галилеяҕа кэтэһэрин туһунан этиҥ».

Дьахталлар хаспахтан тахсан, эмиэ да аһара куттанан, эмиэ да атахтара сири билбэт буола үөрэн, үөрэнээччилэргэ Христос тиллибитин иһитиннэрэ сүүрбүттэрэ.

МАТФЕЙ 28:1-8, 11-15; МАРК 16:1-7, 9; ЛУКА 24:1-7

Иисус тыыннаах!

Дьахталлар, Иисус тиллибитин кэпсээри, үөрэнээччилэргэ баран испиттэрэ. Эмискэ аара суолларыгар Айыы Тойон көстөн: «Эһиэхэ эйэ буоллун!» – диэбитэ. Онуоха олус үөрэн, Киниэхэ чугаһаан кэлэн сүгүрүйбүттэрэ. Иисус эппитэ: «Куттаныман! Бырааттарбар баран этиҥ. Галилеяҕа тиийдиннэр. Миигин онно көрүөхтэрэ».

Онон дьахталлар уон биир үөрэнээччигэ кэлэн, тиллибит Иисуһу көрбүттэрин туһунан кэпсээбиттэрэ. Үөрэнээччилэр итэҕэйбэтэхтэрэ.

Ол да буоллар Петрдаах Иоанн иккиэн сүүрүүнэн Иисус хараллыбыт хаспаҕар барбыттара. Иоанн, быһый буолан, инники тиийбитэ. Хаспах иһин өҥөйөн, Иисуһу суулаабыт таҥастара сытарын көрбүтэ. Сирэйин саппыт былааттара туспа ууруллубут этэ. Дьэ онуоха Иоанн хаспахха киирэн, барытын көрөн, Айыы Тойон дьиҥ чахчы тиллибитин итэҕэйбитэ.

МАТФЕЙ 28:8-10; ЛУКА 24:9-12; ИОАНН 20:3-8

Иисус Еммаус суолугар үөрэнээччилэригэр көстөр

Ол күн Иисус икки үөрэнээччитэ Иерусалимтан чугас баар Еммаус диэн дэриэбинэҕэ барбыттара. Аара кэлин буолбут түбэлтэлэри кэпсэтэ испиттэрэ. Ити кэмҥэ Иисус Бэйэтинэн кэлэн, кинилэри кытта аргыстаһан барбыта. Үөрэнээччилэрэ Кинини билбэтэхтэрэ.

Иисус аргыстарыттан: «Эһиги бу туох туһунан кэпсэтэр буолаҕыт? Тоҕо маннык санаарҕаатыгыт?» – диэн ыйыппыта. Үөрэнээччилэртэн биирдэстэрэ Клеопа: «Бу күннэргэ туох буолбутун Иерусалимҥа кэлбит дьонтон Эн эрэ билбэккэ сылдьаҕын быһыылаах», – диэбитэ. «Ол тугу?» – Иисус ыйыппыта. Үөрэнээччилэр: «Назарет Иисуһун туһунан этэбит, – диэбиттэрэ. – Тылынан да, дьайыытынан да Таҥараҕа уонна дьоҥҥо-сэргэҕэ кыаҕын көрдөрбүт Бороруок этэ. Ону Таҥара үрдүкү үлэһиттэрэ уонна тойоттор бут өлөрөргө ууран кириэскэ тиирбиттэрэ. Биһиги буоллаҕына, Кини Израилы босхолуохтаах диэн эрэнэ саныырбыт! Ити үс хонуктааҕыта буолбута. Ол гынан баран бүгүн сорох дьахталлар бут биһигини соһуттулар. Сарсыарда эрдэ хоруобугар тиийэ сылдьан, Кинини булбатахтар. Онтон төннөн кэлэн баран, аанньаллары көрүстүбүт диэн кэпсээтилэр. Аанньаллар Иисуһу тыыннаах диэбиттэр. Сорохторбут эмиэ хоруопка бара сылдьыбыттара, барыта үкчү ити дьахталлар эппиттэрин курдук үһү. Бэйэтин буоллаҕына көрбөтөхтөр». Маны истэн баран Иисус: «Оо, толкуйа да суох дьоҥҥут! – диэбитэ. – Бороруоктар эппиттэрин итэҕэйэргит, дьэ, ыарахан буолар эбит! Христос ити курдук эрэйи-буруйу көрөн баран Килбиэнигэр киириэхтээҕэ буолбат дуо?» Итиэннэ Моисейтан уонна бары бороруоктартан саҕалаан, Суруйууларга Кини туһунан этиллибити барытын быһааран барбыта.

Дэриэбинэлэригэр чугаһаан иһэн үөрэнээччилэр аргыстарыттан: «Күммүт киэһэрдэ, биһигини кытта хаал», – диэн көрдөспүттэрэ. Иисус дьиэҕэ киирсибитэ. Киэһээҥҥи аһылыктарын аһаары олорбуттарыгар килиэби ылан алҕаан баран тосту тутан үөрэнээччилэригэр биэрбитэ. Дьэ, онуоха эрэ, харахтара аһыллан, Иисуһу билбиттэрэ да, Кини көстүбэт буолан хаалбыта. Үөрэнээч-

чилэрэ: «Оо, ол да иһин! Аара суолга кэпсии, Суруйууну быһаара истэҕинэ, сүрэхпит төһөлөөх өрүкүйбүтэй!» – дэһиспиттэрэ.

ЛУКА 24:13-32

Иисус атын үөрэнээччилэригэр көстөр

Еммаус суолугар Иисуһу көрсүбүт үөрэнээччилэр тута Иерусалимҥа төннүбүттэрэ. Кинилэр уон биир опуостал атын үөрэнээччилэри кытта түмсэн олорор дьиэлэригэр тиийэн аара туох буолбутун уонна Иисуһу, килиэп биэрэ турдаҕына, билбиттэрин кэпсээбиттэрэ.

Итинник кэпсэтэ олордохторуна, Иисус көстөн кэлэн: «Эһиэхэ эйэ буоллун!» – диэбитэ. Үөрэнээччилэр тыыны көрдүбүт дии санаан улаханнык куттаммыттара. «Тоҕо куттанаҕыт? Тоҕо саарбахтыы саныыгыт? – диэбитэ Иисус. – Илиибин-атахпын да көрүҥ: тыын этэ-сиинэ, уҥуоҕа суох. Оттон Мин хайдахпыный?» Баас чэрдээх илиитин, атаҕын көрдөрбүтэ. Үөрбүттэрэ, соһуйбуттара бэрдиттэн итэҕэйбэккэ турдахтарына, Иисус: «Манна туох эмэ астааххыт дуо?» – диэн ыйыппыта. Үтүллүбүт балык кырбаһа уонна мүөт баарын биэрбиттэрин, көрөн турдахтарына, сиэн барбыта.

Онтон эппитэ: «Урут эһигини кытта сылдьан, Мин туспунан Моисей Сокуонугар, бороруоктарга уонна псаломнарга суруллубут туолуохтаах диэн эппитим бу туолла. Суруйууга этиллибитинэн, Христос эрэйи-мунҥ көрөн өлөн баран, үһүс күнүгэр тиллиэхтээҕэ. Иерусалимтан саҕалаан, бары омуктары Христос аатынан аньыыныбуруйу бырастыы гыннарарга, көнө суолга үктэнэн, Таҥараҕа эргиллэргэ үөрэтиллиэхтээх. Эһиги маныаха барытыгар туоһу буолаҕыт. Мин эһиэхэ Аҕам биэриэх буолан эрэннэрбитин ыытыам. Онон үөһэттэн күүс ылан бөҕөргүөххүтүгэр диэри, Иерусалимтан ханна да барыман».

ЛУКА 24:33-49

«Эн Миигин таптыыгын дуо?»

Тиллибит Айыы Тойон аны үөрэнээччилэригэр Тивериада муоратын кытылыгар, Галилеяҕа, көстүбүтэ. Онно Симон Петр, Игирэ Анаара диэн ааттаах Фома, Галилея Канатыттан сылдьар Нафанаил, Зеведей уолаттара уонна өссө икки атын үөрэнээччи бары бииргэ сылдьыбыттара. Симон Петр «мин балыктыы барабын» диэбитигэр үөрэнээччилэр эмиэ кинини кытта барсар буолбуттара. Оҥочолоругар олорон, кытылтан устубуттара. Ол түүн балык туппатаҕа.

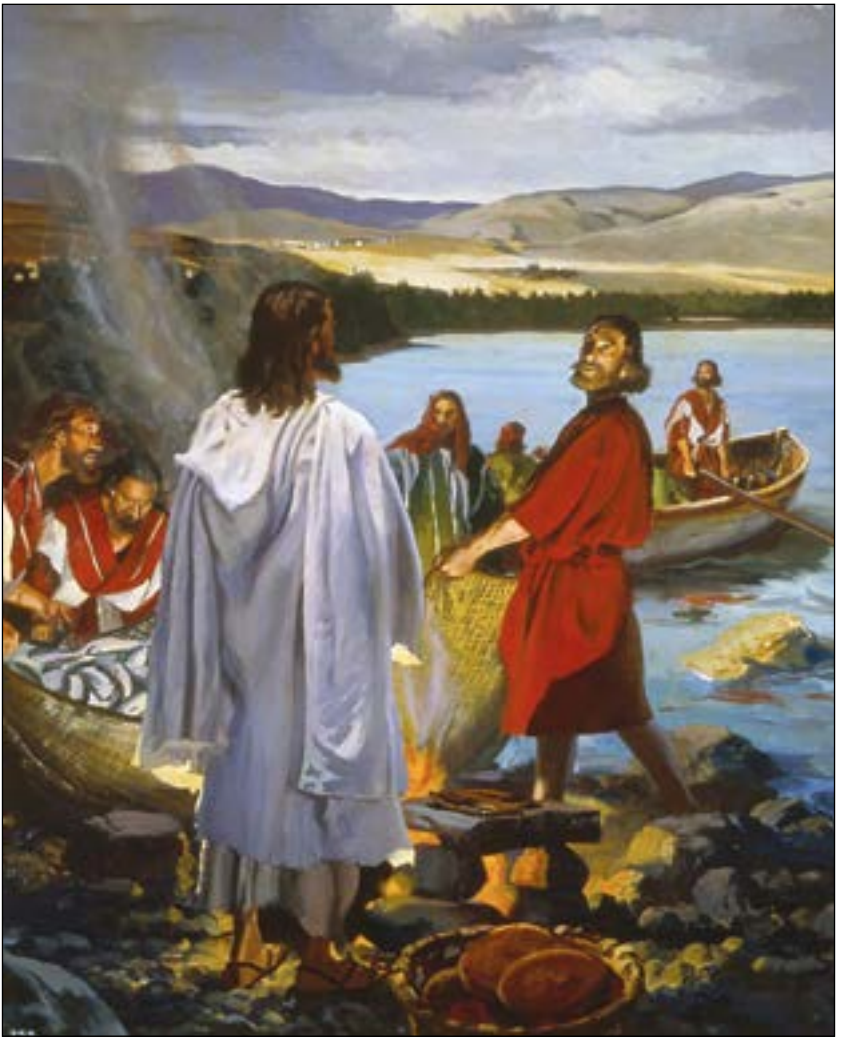
Сарсыарда буолуута кинилэр кытылга Иисус турарын көрөн баран, билбэтэхтэрэ. Иисус үөрэнээччилэриттэн: «Оҕолоор, аһылыктааххыт дуо?» – диэн ыйыппыта. «Суох», – диэбиттэрэ кинилэр. Иисус: «Мунҥханы оҥочоҕут уҥа өттүгэр түһэриҥ. Оччоҕо тутуо», – диэбитэ. Мунҥаларын түһэрбиттэрэ – арай, киһи кыайан таһаарбат элбэх балыга туппута. Онуоха Иисус таптыыр үөрэнээччитэ Петрга: «Ити Айыы Тойон!» – диэбитэ. Маны истээт Симон Петр ууга ыстанан кытылга харбаан тиийбитэ. Атын үөрэнээччилэр мунҥаларын состорбутунан оҥочонон кэлбиттэрэ. Кинилэр олох чугас сылдьыбыт этилэр. Кытылга тахсан уот оттуллубутун, аттыгар үтүллүбүт балык, килиэп сытарын көрбүттэрэ.

Бу – Иисус тиллэн баран, үөрэнээччилэригэр үһүс көстүүтэ этэ.

Аһыы олордохторуна, Иисус Симон Петрга эппитэ: «Иона уола Симон, Эн Миигин кинилэрдээҕэр ордук таптыыгын дуо?» Петр: «Оннук, Айыы Тойон! Мин Эйигин таптыырбын Эн билэҕин», – диэн хоруйдаабыта. Онуоха Иисус: «Мин барааннарбын манаа», – диэбитэ. Онтон иккиһин ыйыппыта: «Иона уола Симон, эн Миигин таптыыгын дуо?» Петр эппитэ: «Оннук, Айыы Тойон! Мин Эйигин таптыырбын Эн билэҕин». Иисус киниэхэ: «Мин барааннарбын манаа», – диэбитэ. Онтон Айыы Тойон үсүһүн: «Иона уола Симон, эн Миигин таптыыгын дуо?» – диэн ыйыппыта. Кини үсүһүн «Эн Миигин таптыыгын дуо?» диэбититтэн санньыйан Петр: «Айыы Тойон, Эн барытын билэҕин. Мин Эйигин таптыырбын билэҕин», – диэбитэ. Иисус киниэхэ эппитэ: «Мин барааннарбын манаа».

Петр Иисустан үстэ аккаастаммытын курдук, аны билигин Кинини таптыырын үстэ билиммитэ. Айыы Тойон «Мин барааннарбын манаа» диэн Петрга уонна атын үөрэнээччилэргэ туһаайан этиитэ «Миигин итэҕэйээччилэр тустарыгар кыһаллыҥ» диэн суолталаҕа.

ИОАНН 21:1-17

Иисус Христос Халлааҥҥа барыыта

Тиллибит Христос өссө түөрт уон хонук үөрэнээччилэригэр көстүбүтэ. Кини Таҥара Саарыстыбатын туһунан кэпсиирэ. Дьэ, онтон биир күн барыларын бииргэ түмэн эппитэ:

«Иерусалимтан ханна да барыманг, Миигиттэн истибиккитин – Аҕам эрэннэрбитин – кэтэһиҥ. Иоанн уунан сүрэхтиирэ, оттон эһиги бу кэннэ аҕыйах хонугунан Таҥара Тыынынан сүрэхтэниэххит.

Эһиэхэ үөһэттэн Айыы Тыын түстэҕинэ, эһиги күүс ылан Иерусалимҥа да, бүтүн Иудеяҕа, Самарияҕа да – сир бары уһугар тиийэ Мин туоһуларым буолуоххут».

Иисус Христос маны этэн баран, бука бары көрөн турдахтарына, улам үөһэ тахсан барбыта. Былыкка куустаран, көстүбэт буолбута. Баран эрэр сирин батыһа халлааны одуулаан турдахтарына, эмискэ иннилэригэр маҥан таҥастаах икки киһи көстөн кэлэн эппитэ: «Галилея дьоно! Тоҕо халлааны одуулаан тураҕыт? Халлааҥҥа тахсыбыт Иисус эһигиттэн хайдах барбытай да, эмиэ ити курдук эргиллэн кэлиэҕэ».

ОПУОСТАЛЛАР ДЬАЙЫЛЫЛАРА 1:3-11

«Суол, кырдьык уонна олох»

Айыы Тойон Иисус Христос сиргэ үс сыл кэриҥэ (кириэскэ өлүөр диэри) үөрэппитэ. Айыы Тойон Евангелиены, быыһабыл уонна Таҥара Саарыстыбатын туһунан Үөрүүлээх Илдьити, иһитиннэрэрэ. Кини олус улахан суолталаах сорох этиилэрэ манныктара:

Мин суол, кырдьык уонна олох буолабын; Аҕабар Миигинэн эрэ кэлиэххэ сөп – онтон атын суол суох *(Иоанн 14:6)*.

Мин өлүүттэн Тилиннэрээччи уонна Олоҕу Биэрээччи буолабын; Миигин итэҕэйэр киһи, өлбүтүн да иһин тиллиэҕэ *(Иоанн 11:25)*.

Мин, бу дойдуга баарым тухары, бу дойду сырдыгынабын *(Иоанн 9:5)*.

Мин олох килиэбинэбин. Миэхэ кэлэр киһи аччыктыа суоҕа, Миигин итэҕэйэр киһи хаһан да утатыа суоҕа *(Иоанн 6:35)*.

Киһи Уола өлбүтү-сүппүтү булан быыһаары кэлбитэ *(Лука 19:10)*.

Туох-ханнык иннинэ Таҥара Саарыстыбатыгар, кини кырдьыгар дьулуһуҥ *(Матфей 6:33)*.

Мин эһиэхэ эйэни хаалларабын, Бэйэм эйэбин эһиэхэ биэрэбин; Мин бу дойду биэрэриттэн атыннык биэрэбин. Эһиги дьиксиниэ, дьулайыа суохтааххыт *(Иоанн 14:27)*.

Кэлиҥ Миэхэ эрэйи көрбүттэр, ыар сүгэһэргэ баттаппыттар бука бары – Мин эһигини уоскутуом. Мин бурҕалдьыбын ылан кэтиҥ уонна Миигиттэн үөрэниҥ. Мин өһүөмньүтэ суохпун, сымнаҕас сүрэхтээхпин, онон эһиги дууһаҕыт уоскуланыан булуоххут. Мин кэтэрдэр бурҕалдьым чэпчэки, Мин сүктэрэр сүгэһэрим ыарахана суох *(Матфей 11:28-30)*.

Мин этэр тылбын истэр, Миигин Ыыппыты итэҕэйэр киһи бараммат олохтоох. Кини өлөр өлүүттэн туораан бараммат олоххо киирбит буолан дьүүлгэ турбат *(Иоанн 5:24)*.

Таҥара Уолун итэҕэйэр киһи бараммат олохтоох, оттон итэҕэйбэт киһи олоҕу көрбөт: киниттэн Таҥара уора-кылына араҕыа суоҕа *(Иоанн 3:36)*.

Ким Миигин батыһыан баҕарар, ол бэйэтиттэн аккаастаннын уонна кириэһин сүгэн Миигин батыстын *(Лука 9:23)*.

Өскөтүн киһи бүтүн аан дойдуну баһылаан баран өллөҕүнэ эбэтэр бэйэтигэр куһаҕаны оҥоһуннаҕына, ол баһылаабыта киниэхэ туох туһалаах буолуой? *(Лука 9:25)*.

Миигин итэҕэйэрин дьон иннигэр аһаҕастык билиммит киһини Мин эмиэ Халлааннааҕы Аҕам иннигэр билиниэм; Миигиттэн дьон иннигэр аккаастаммыт киһиттэн Мин эмиэ Халлааннааҕы Аҕам иннигэр аккаастаныам *(Матфей 10:32-33)*.

Сир-халлаан суола суох сүтүөҕэ. Оттон Мин тылым хаһан да сүтүө суоҕа *(Лука 21:33)*.

Опуосталлар дьайыылара

Биһиги Айыы Тойон Иисус Христос халлааҥҥа тахсыан иннинэ буолбут түбэлтэлэр тустарынан кэпсээтибит. Ити барыта Матфей, Марк, Лука уонна Иоанн биһиэхэ тиэрдибит Евангелиеларыгар суруллубута.

Саҥа Кэс Тыл бэһис кинигэтэ – «Опуосталлар дьайыылара». Бу кинигэҕэ Христос үөрэҕэ оччотооҕу Рим импиэрийэтигэр хайдах тарҕаммытын туһунан кэпсэнэр. «Опуосталлар дьайыыларыгар», сүнньүнэн, Петрдаах Павел үлэлэрэ, чуолаан Павел атын омуктары хайдах үөрэппитэ сырдатыллар.

Опуосталлар дьайыыларыгар биһиги Айыы Тойон Иисус Христос Голгофа кириэһигэр өлөн бар дьону быыһаабытын туһунан илдьит тыл атын омуктар ортолоругар тарҕанарын көрөбүт.

Лукаттан Сибэтиэй Евангелиены уонна «Опуосталлар дьайыыларын» биир киһи – евангелист Лука суруйбута. Бу икки кинигэ, Христос төрүөҕүттэн алта уонча сыл ааспытын кэннэ, суруллубута. «Опуосталлар дьайыыларыгар» Евангелиеҕа кэпсэнэр быһыымайгы Христос тиллиэҕиттэн 60-с сыллар саҥаларыгар диэри сайдан барбыта ойууланар. Дьайыылар – Христос үөрэҕэ тарҕаныытын устуоруйата.

Айыы Тыын түһүүтэ

Үөрэнээччилэр Христос халлааҥҥа барбыт хайатыттан Елеонтан Иерусалимҥа төннөн кэлэн түмсэр дьиэлэрин үөһээҥҥи хоһугар Таҥараҕа үҥпүттэрэ. Онно кинилэри кытта дьахталлар эмиэ, ол иһигэр Иисус Христос Ийэтэ Мария, бааллара. Үөрэнээччилэр Иуда оннугар Матфий диэн атын уон иккис опуосталы талбыттара.

Паасха кэнниттэн биэс уон хонон баран бэлиэтэнэр Биэс уонус күн бырааһынньыгар бары биир санаанан түмсүбүттэрэ. Эмискэ халлаантан күүстээх тыал сирилээн иһэр тыаһа иһиллибитэ. Үөһэттэн уот төлөнүн курдук сарбынньахтар түһэн, арахсыһа-арахсыһа, киһи аайы тохтообуттара. Онуоха кинилэргэ Таҥара Тыына, Айыы Тыын, киирэн, бука бары урут билбэт омуктарын тылынан саҥаран барбыттара.

Ити кэмҥэ Иерусалимҥа араас дойдуттан кэлбит таҥараһыт иудейдар бааллара. Тыаһы истэн, киһи бөҕөтө үмүөрүспүтэ. Мустубут дьон иһиттэхтэринэ, опуосталлар кинилэр төрөөбүт тылларынан саҥараллара. Бары онтон соһуйан, сөҕөн-махтайан: «Бу Галилея дьоно этилэр дии? Оччоҕо хайдах биһиги төрөөбүт тылбытынан саҥаралларый? – диэн ыйыталаһаллара. – Таҥара улуу дьайыыларын туһунан биһиги тылбытынан кэпсииллэр!»

Бары дьиктиргээн: «Бу аата тугуй?» – дэһэллэрэ. Оттон сорохторо эҕэлээхтик: «Ээ, минньигэс арыгыны тото испиттэр», – диэн быһааралларa.

ДЬАЙЫЫЛАР 1:12-26; 2:1-13

Петр тыл этиитэ

Петр уон биир опуосталы кытта дьон иннигэр туран, бары истэллэрин курдук, доргуччу эппитэ: «Иудея, Иерусалим бары олохтоохторо! Туох буолбутун билиэххитин баҕарар буоллаххытына, мин этэрбин болҕойон истиҥ. Эһиги саныыргыт курдук, кинилэр сарсыардаттан итирик буолбатахтар. Билигин көрөргүтүн барытын хаһан эрэ Иоиль бороруок өтө көрөн маннык эппитэ: „Бу тиһэх күннэргэ буолуоҕа, диир Таҥара. Мин киһи аймахха Тыыммын ыыттахпына, эһиги уолаттаргыт-кыргыттаргыт Мин илдьиппин тиэрдиэхтэрэ, уолаттаргыт көрүү көрүөхтэрэ, кырдьаҕастаргыт дириҥ суолталаах түүллэри түһүөхтэрэ. Тыыммын кулуттарбар – эр дьоҥҥо, дьахталларга – ыыттахпына, кинилэр бар дьоҥҥо Мин этэр тылбын тиэрдиэхтэрэ. Дьэ, оччоҕо Айыы Тойону аатын аатаан ыҥырбыт киһи барыта быыһаныа“.

Израиль олохтоохторо! Бу этэрбин болҕойон истиҥ: бэйэҕит билэргит курдук, Таҥара Иисуһу эһиги хараххыт далыгар Киниэхэ араас улуу дьайыыны, дьиктини, ураты бэлиэ суолу оҥорторон туоһулаабыта. Таҥара эрдэттэн быһаарбытын уонна төлкөлөөбүтүн курдук, Иисуһу эһиэхэ тутан биэрбиттэрин эһиги Таҥараны билбэт омуктарга туттаран, кириэскэ тиирдэрэн өлөртөрбүккүт. Ол эрээри Таҥара өлөр өлүүнү үрэйэн, Иисуһу тилиннэрбитэ: өлүү Кинини хайдах да тутан хаалар кыаҕа суоҕа.

Дьэ, онон Таҥара Иисуһу тилиннэрбитин биһиги бука бары туоһулуубут. Иисус үөһэ Таҥара уҥа өттүгэр ылыллан, Аҕата эрэннэрбит Тыынын биһиэхэ ыытан, бу эһиги сибилигин көрбүккүтүн истибиккитин оҥортордо. Онон, Израиль дьоно, биири бигэтик өйдүөх тустааххыт: эһиги Иисуһу кириэскэ тиирэн өлөрбүккүт, ол эрээри Таҥара Кинини Айыы Тойон уонна Быыһааччы гыммыта».

Маны истибиттэр бука бары сүрэхтэригэр ыттаран, Петртан уонна атын опуосталлартан: «Бырааттарбыт, оччоҕо билигин биһиги тугу гыныах тустаахпытый?» – диэн ыйыппыттара. Петр кинилэргэ эппитэ: «Эһиги аньыыгытын-хараҕытын билинэн, Таҥараҕа эргиллиэх тустааххыт. Хас биирдиигит аньыыта-буруйа бырастыы буоларын туһугар, Иисус Христос аатыгар сүрэхтэниҥ. Оччоҕо Тыын бэлэҕин ылыаххыт. Таҥара тугу эрэннэрбитэ эһиэхэ, эһиги оҕолоргутугар, ыраах баар атын да дьоҥҥо – Айыы Тойон Таҥарабыт ыҥырыылаахтарыгар – бука барыгытыгар ананар».

Петр тылын улгумнук ылыммыт дьон сүрэхтэнэн, ол күн барыта үс тыһыынча кэриҥэ итэҕэйээччи эбиллибитэ. Айыы Тойон күнтэн күн быыһанааччылар ахсааннарын – Бэйэтин Сиэркэбин, ол аата Иисус Христос толуйбут дьонун Түмсүүтүн – эбэн испитэ.

ДЬАЙЫЫЛАР 2:14-47

Босхоҥу үтүөрдүү

Биирдэ Петрдаах Иоанн иккиэн Храмҥа күнүскү үҥүүгэ баран испиттэрэ. Храм «Кэрэ» диэн ааттанар олбуорун аанын аттыгар биир төрүөҕүттэн босхоҥ киһи олороро. Кинини күн аайы көтөҕөн аҕалан, онно олордон кэбиһэллэрэ. Оччоҕо аһар дьонтон умналыыра. Петрдаах Иоанн киирэн эрэллэрин көрөн, киһи ытыһын тоһуйбута.

Опуосталлар кинини болҕомтолоохтук көрөн баран: «Биһигини көр эрэ», – диэбиттэрэ. Умнаһыт тугу эрэ биэриэхтэрэ дии санаан, кэтэспиттии кинилэри одууласпыта. Петр: «Мин үрүҥ да, кыһыл да көмүһүм суох, ол гынан баран туох баардаахпыттан биэрэбин: Иисус Христос аатынан эйиэхэ этэбин: туран хаамп!» – диэн баран, сиргэ олорор киһини уҥа илиититтэн өрө тардыбыта. Сонно босхоҥ киһи, уллуҥахтара, икки тобугун сүһүөҕэ бөҕөргөөн, эмискэ тирэҕирэ түспүтэ. Үөрүүтүттэн Таҥараны айхаллыы-айхаллыы, опуосталлар кэннилэриттэн Храмҥа дьиэрэҥкэйдээн киирбитэ. Ааҥҥа олорбут босхоҥ киһи айхал эппитинэн хааман киирбитин көрөөт, онно баар дьон өмүттэн хаалбыттара.

Үтүөрбүт киһи Петрдаах Иоанны батыһа сылдьарын көрөн, бары кинилэргэ Храм колоннадатыгар саба сырсан кэлбиттэрэ. Петр онно мустубут дьоҥҥо эппитэ: «Тоҕо дьиктиргиигитий? Ыарыһаҕы бэйэбит кыахпытынан үтүөрдүбүппүтүгэр дылы, тоҕо биһигини одууласпаҕыт? Эһиги Иисуһу таҥнарбыккыт, Пилат босхолуон баҕарбытыгар киэр хайыспыккыт үрдүнэн, аҕаларбыт Таҥарата Кинини албан аатырдыбыта. Эһиги Олох Баһылыгын өлөрбүккүт гынан баран, Таҥара Кинини тилиннэрбитэ. Иисус тиллибитин туоһулара бу биһиги турабыт. Иисус аата, Кини биэрбит итэҕэлэ эһиги бэркэ билэр босхоҥ киһигитин сибилигин, бары көрөн турдаххытына, үтүөртэ. Ол эрээри, быраттарыам, эһиги эмиэ, тойотторгут курдук, билбэт буоланҥыт, итинник быһыыламмыккытын мин өйдүүбүн. Христос эрэйи-буруйу көрүөхтээҕин туһунан Таҥара эрдэттэн бары бороруоктарынан этиппитэ ити курдук туолбута.

Онон эһиги бука бары, аньыыгыт-хараҕыт сотулларын туһугар, буруйгутун билинэн Айыы Тойоҥҥо эргиллиҥ. Оччоҕо Айыы Тойон биэрэр уоскуланҕ кэмэ кэллэҕинэ, Кини эһиэхэ анаабыт Иисус Христоһун ыытыаҕа. Таҥара былыр-былыргыттан сибэтиэй бороруоктарынан төлкөлөппүт кэмэ кэлиэр диэри, Христос Халлааҥҥа

сылдьыахтаах. Эһиги хас биирдиигит аньыыттан киэр хайыһан үтүө алгыска тиксэргит туһугар, Таҥара, Уолун Иисуһу тилиннэрэн, бастакынан эһиэхэ ыыппыта».

ДЬАЙЫЛЫЛАР 2:14–3:26

Петрдаах Иоанн хаайыллаллар

Петр тыл этэрин истибит уонна босхоҥ үтүөрбүтүн көрбүт дьонтон ол күн биэс тыһыынча кэриҥэ киһи Иисус Христоһу итэҕэйбитэ. Петр тыл эппititтэн кыыһыран, Таҥара үлэһиттэрэ уонна баһылыктар Петрдаах Иоанны туттаран хаайыыга бырахтарбыттара. Сарсыныгар Иерусалимҥа иудей тойотторо, аҕа баһылыктар, сокуонньуттар уонна Таҥара үрдүкү үлэһиттэрэ мустубуттара. Кинилэр опуосталлары синедрион иннигэр таһааран туран: «Эһиги туох күүһүнэн, ким аатынан итинник дьиктини оҥордугут?» – диэн ыйыппыттара. Петр Айыы Тыынынан өрө көтөҕүллэн, эппитэ: «Норуот салайааччылара, Израиль аҕа баһылыктара! Өскөтүн эһиги биһигиттэн босхоҥ киһиэхэ оҥорбут үтүөбүт туһунан туоһулаһар, бу киһи хайдах үтүөрбүтүн ыйыталаһар буоллаххытына, бука бары биллэххит буоллун: эһиги кириэскэ тиирэн өлөрбүт Киһигит, Таҥара тилиннэрбит Иисус Христоһун аата бу киһини үтүөрдэн, кини эһиги иннигитигэр билигин чэгиэн-чэбдик турар. Иисус – эһиги тутааччылар сирбиккит үрдүнэн, муннук тутар буолбут Таас. Киниттэн атын биһигини ким да быыһыыр кыаҕа суох. Кини аатыттан ураты биһиги быыһанарбытыгар бэриллибит атын аат бу күн сиригэр суох».

Петрдаах Иоанн хорсуннарын көрөн уонна үөрэҕэ суохтарын билэн, аҕа баһылыктар дьиибэргии санаабыттара. Бэрт сотору кинилэр урут Иисуһу кытта бииргэ сылдьыбыттара биллибитэ. Үтүөрдүбүт киһилэрэ аттыларыгар сэргэстэһэ турара, онон синедрион чилиэннэрэ тугу да утары этэр кыахтара суоҕа. Опуосталлары синедриондан тахса түһэллэригэр дьаһайан баран, Таҥара үрдүкү үлэһиттэрэ уонна аҕа баһылыктар: «Бу дьону хайдах гынабыт? – диэн сүбэлэспиттэрэ. – Илэ дьиктини оҥорбуттарын Иерусалим олохтоохторо бука бары билэллэр, биһиги ону мэлдьэһэр кыахпыт суох. Онон сурах норуокка салгыы тэнийбэтин туһугар, Иисус аатын кимиэхэ да ааттааманҕ диэн букатын бобон кэбиһиэххэ».

Таҥара үрдүкү үлэһиттэрэ, аҕа баһылыктар опуосталлары ыҥыран ылан, аны Иисус аатын төрүт ааттаабакка им-дьим сылдьыҥ диэн кытаанахтык буойбуттара. Петрдаах Иоанн кинилэргэ эппиттэрэ: «Бэйэҕит санаан көрүҥ, Таҥаратааҕар эһигини ордук истэрбитин Кини сөп диирэ буолуо дуо? Биһиги тугу көрбүппүтүн-истибиппитин кэпсээбэккэ сылдьар кыахпыт суох». Бар дьон опуосталлар оҥор-

бут дьиктилэрин көрөн Таҥараны айхаллыыра. Онон синедрион чилиэннэрэ саанан баран, опуосталлары ыытан кэбиспиттэрэ.

ДЬАЙЫЫЛАР 4:1-21

Итэҕэлин иһин бастакынан өлбүт Стефан

Сиэркэп, опуосталлар тыл көтөҕүүлэринэн, дьадаҥылар, кыһалҕалаахтар тустарыгар ураты кыһамньыны саҥа талыллыбыт сэттэ диаконҥа сүктэрбитэ. Таҥара Тыынын толору ылыммыт күүстээх итэҕэллээх Стефан бастакы диакон буолбута. Кини норуокка үһулуччулаах дьикти дьайыылары оҥорон көрдөрбүтэ. Христос итэҕэлин утарсааччылар ол иһин Стефаны абааһы көрөллөрө. Ол да буоллар хайдах да мөккүһэн кини муударай өйүн баһыйар кыахтара суоҕа. Стефан тугу этиэхтээҕин киниэхэ Таҥара Тыына биэрэрэ. Өстөөхтөр хас да киһини кигэн Стефан Моисейы уонна Таҥараны холуннарар диэн тыл ыыппыттара. Онон норуоту утары туруоран баран, Стефаны тутан синедриоҥҥа аҕалбыттара. Буруйдааччылар сымыйанан туоһулуур кэмнэригэр, синедриоҥҥа олороччулар көрдөхтөрүнэ, кини сирэйэ аанньал сирэйин курдуга.

Таҥара үрдүкү үлэһитэ буруйдааччылары барыларын истэн баран, Стефантан: «Бу чахчыны этэллэр дуо?» – диэн ыйыппыта. Стефан киниэхэ Ытык Суруйуу тылынан хоруйдаабыта. Мустубут дьон Стефан кинилэр аньыыларын саралыыр уоттаах-төлөннөөх этиитин истэ-истэ, уордайан тиистэрин хабырына олорбуттара.

Айыы Тыыны толору ылыммыт Стефан Таҥара Кэрэмэн Килбиэнин уонна Кини уҥа өттүгэр турар Иисуһу көрөн: «Мин халлаан арыллыбытын, Киһи Уола Таҥара уҥа өттүгэр турарын көрөбүн», – диэбитэ. Итини истээт, бары үөгүлэһэ түспүттэрэ уонна Стефан саҥатын истимээри, кулгаахтарын саба туттубутунан сүүрэн тиийэн үрдүгэр түспүттэрэ. Куорат таһыгар таһааран, кинини тааһынан илдьи тамнаабыттара. Стефан ити кэмнэ: «Айыы Тойон Иисус, дууһабын ыл», – диэн үҥэ-көрдөһө турбута. Онтон сөһүргэстии түһэн: «Айыы Тойон, бу аньыыларын бырастыы гын!» – диэн саҥа таһаараат, тыына быстыбыта.

ДЬАЙЫЫЛАР 6:2-15; 7:1-60

Филипп уонна Эфиопия үрдүк сололооҕо

Стефаны мунһаан өлөрбүт дьон Иерусалимнааҕы сиэркэби сойуолаан барбыттара. Опуосталлартан уратылар бары Иудея, Самария куораттарынан ыһыллыбыттара. Оттон опуосталлар Айыы Тойон тылын салгыы тарҕата сылдьыбыттара.

Арай биирдэ Айыы Тойон аанньала Филипкэ: «Тур, күн ортото Иерусалимтан Газаҕа барар иччитэх суолга таҕыс», – диэн соруйбута. Филипп суолга тахсыбыта. Ити кэмнэ Эфиопия сарыыссатын Кандакия хааһынатын үрдүк сололоох үлэһитэ аттакы эфиоп Иерусалимһа Айыы Тойоҥҥо үҥэн-сүгүрүйэн баран, дойдутугар төннөн иһэрэ. Кини колесницатыгар Исайя бороруок кинигэтин ааҕа олороро.

Аанньал Филипкэ: «Колесницаҕа чугаһаа, аргыстас», – диэбитэ. Филипп ситэн тиийэн, аттакы Исайя кинигэтин ааҕарын истэн: «Тугу ааҕаргын өйдүүгүн дуо?» – диэн ыйыппыта. «Киһи быһаарыыта суох хайдах өйдүөмүй?» – диэбитэ анараанҥыта. Филиби колесницаҕа тахсан сэргэстэһэ олор диэбитэ. Кини ааҕа испит кэрчигэ маннык этэ: «...бараан курдук өлөрө илдьибиттэрэ. Бараан оҕото түү кырыйааччы иннигэр саҥата суох иһийэн турарыныы, Кини тугу да саҥарбатаҕа. Кинини атаҕастаабыттара, кырдьыгынан сууттаабатахтара. Онон Кини уу͕ун ким быһааран биэриэҕэй?»

Аттакы Филиптэн ыйыппыта: «Көрдөһөбүн, быһаар эрэ, бороруок бу ким туһунан этэрий: бэйэтин дуу, атын киһи туһунан дуу?» Филипп эфиопка Ытык Суруйуу ити кэрчигиттэн саҕалаан Иисус туһунан кэпсээбитэ.

Сотору уулаах сиргэ тиийэн кэлбиттэрэ. Аттакы: «Бу уу баар эбит! Мин сүрэхтэнэрбин туох мэһэйдиирий?» – диэн ыйыппыта. «Ис сүрэххиттэн итэҕэйэр буоллаххына, сүрэхтэниэххин сөп», – диэн хоруйдаабыта Филипп. «Иисус Христос Таҥара Уола буоларын мин итэҕэйэбин», – диэбитэ киһи уонна колесницаны тохтоторго дьаһайбыта. Иккиэн ууга киирбиттэрэ, онно Филипп аргыһын сүрэхтээбитэ. Ууттан тахсыбыттарыгар эфиопка Айыы Тыын түспүтэ, оттон Филиби аанньал илдьэ барбыта. Киһи, аргыһын сүтэрэн кэбистэр да, үөрэ-көтө салгыы айанныы турбута.

ДЬАЙЫЫЛАР 8:26-39

Христианнары сойуолаһар Савл

Христианнар Иерусалимнааҕы түмсүүлэрин сойуоласпыт дьонтон биирдэстэрэ Савл диэн эдэр фарисей этэ. Кини үрдүкү религиознай үөрэххэ үөрэнэн Ытык Суруйууну дириҥник билэрэ. Аҕа көлүөнэлэр үгэстэрин кытаанахтык тутуһара, сокуон бары сиэрин-туомун, ыйыытын-кэрдиитин эҥкилэ суох толороро. Савл дьиҥ кырдьыгы билбэт буолан, христианнары Таҥара үөрэҕин токурутар еретиктэр дии саныыра. Онон Иисус Мессия буоларын итэҕэйбэт этэ. Кини Иисус Христос үөрэнээччилэригэр кэлэн, кинилэри дьиэлэриттэн соһон таһаартыыра. Кэлгийтэрэн баран, хаайыыга бырахтаран сорго-муҥҥа анньара, өлөртөрөрө.

Стефан диэн диаконы тааһынан тамныыр кэмнэригэр Савл кинини өлөрөрү сөпсөөн, өлөрүөхсүттэр таҥастарын манаан турбута. Хара санаалаах куһаҕан киһи буолбатах эрээри, христианнары сөпкө буруйдууллар дии саныыра, онон кинилэри утарар бигэ санаатын уларыппат этэ.

Итэҕэли токурутуу тэнийэн, Дамаск эмиэ кутталлаах үөрэх киинэ буолбута. Савл аны онно бараргa быһаарыммыта. Кини Айыы Тойон үөрэнээччилэрин ис сүрэҕиттэн абааһы көрөрө. Онон Таҥара үрдүкү үлэһитигэр киирэн, Дамаск синагогаларыгар анаан сурук суруйтаран ылбыта. Ол сурук көмөтүнэн кини Христос үөрэнээччилэрин тутаттаан, хандалылаан, Иерусалимҥа муҥната илдьиэхтээҕэ.

ДЬАЙЫЫЛАР 7:58; 8:1, 3; 9:1-2

Айыы Тойон Савлга көстүүтэ

Савл Дамаска чугаһаан истэҕинэ, эмискэ халлаантан чаҕылхай сырдык тыкпыта. Кини охтон түһэн баран: «Савл, Савл, Миигин тоҕо сойуолаһаҕын?» – диир саҥаны истибитэ. «Кимҥиний Эн, Тойонуом?» – диэбитэ Савл. Айыы Тойон эппитэ: «Мин эн сойуолаһар Иисуһуҥ буолабын. Үөрбэни утары барарыҥ ыарахан». Кутталыттан тип-титирэс буолбут Савл: «Айыы Тойон! Мин тугу гыныахтаахпыный?» – диэн ыйыппыта. Айыы Тойон: «Туран, куоракка бар, тугу гынаргын онно этиэхтэрэ», – диэбитэ.

Бииргэ айаннаан испит дьоно дөйүөрбүт курдук тураллара. Саҥа иһиллэрэ эрээри, ким да баара көстүбэт этэ. Савл турбута, арай халлаантан тыкпыт күүстээх сырдыктан саатан икки хараҕа көрбөт буолан хаалбыт этэ. Аргыстара кинини сиэтэн, куоракка илдьибиттэрэ.

Дамаска Христос бэриниилээх үөрэнээччитэ Анания диэн киһи баара. Айыы Тойон киниэхэ көстөн, эппитэ: «Анания! Туран Көнө диэн уулуссаҕа таҕыс. Иуда дьиэтигэр тиийэн, Тарстан кэлбит Савлы ыйыт. Кини билигин үҥэ туран, көрүү көрдө: эн киниэхэ тиийэн илиигин ууран үҥтэххинэ, кини хараҕа чөлүгэр түһүө». Онуоха Анания: «Айыы Тойон! Ол киһи Иерусалимҥа Эн сибэтиэйдэргэр төһөлөөх элбэх куһаҕаны оҥорбутун үгүс дьонтон истэн турабын, – диэбитэ. – Манна эмиэ Эн ааккын ааттааччылары тутаары, үрдүкү үлэһиттэртэн көҥүл ылан кэлбит». Айыы Тойон эппитэ: «Кини – Мин Бэйэм ааппын атын норуоттарга, ыраахтааҕыларга уонна Израиль норуотугар иһитиннэртэрээри талан ылбыт киһим. Онон киниэхэ баран эт. Мин аатым туһугар төһө муҥнаныахтааҕын киниэхэ Бэйэм көрдөрүөҕүм».

Анания Айыы Тойон эппит сиригэр барбыта. Дьиэҕэ киирэн, Савлга илиитин ууран баран эппитэ: «Быраатым Савл! Хараххынан көрөр буоларыҥ, Айыы Тыыны толору ылынарыҥ туһугар, эйиэхэ миигин Айыы Тойон, манна кэлэн истэххинэ суолгар көстүбүт Иисус, ыытта». Сонно Савл, икки хараҕыттан балык хатырыгын курдук туох эрэ бүрүөтэ түһээтин, көрөр буолан хаалбыта. Ол күн кини Иисус аатыгар сүрэхтэнэн баран, синагогалары кэрийэ сылдьан Иисус Таҥара Уола буоларын туһунан кэпсээн-иһитиннэрэн барбыта.

ДЬАЙЫЫЛАР 9:3-20

Савл Дамаск куораттан күрүүр

Савл үөрэтэрин истибит дьон бары дьиктиргээн: «Иерусалимҥа Иисус Христос аатын ааттааччылары бэйэтэ сойуолаһара буолбаат? Манна да кинилэри Таҥара үрдүкү үлэһиттэригэр кэлгийэн илдьээри кэлбитэ дии», – дэһэллэрэ. Савл итэҕэлэ улам бөҕөргөөн, кини Иисус дьиҥ Мессия – Быыһааччы – буоларын дакаастаан, Дамаск иудейдарын муннукка ыкпыта.

Иудейдар Савлы өлөрөргө быһаарыммыттара. Дамастан күрээн хаалыа диэн, куорат аанын аайы буойуннары туруорбуттара. Савл ону билэн, куорат аанынан тахсыбатаҕа. Түүн Иисус үөрэнээччилэрэ кинини тымтайга уган баран, түннүгүнэн куорат эркинин тас өттүгэр түһэрбиттэрэ.

Савл Дамастан күрээн, Иерусалимҥа тиийбитэ. Онно Иисус үөрэнээччилэригэр холбоһо сатаабыта да, бары киниттэн куттаналлара. Савл чахчы Христос үөрэнээччитэ буоларын ким да итэҕэйбэтэҕэ. Ол иһин Варнава кинини опуосталларга илдьэ барбыта. Кини онно тиийэн, Савл Дамаск суолугар Айыы Тойону көрбүтүн, Айыы Тойон онно киниэхэ тугу эппитин уонна Савл Дамаска сылдьан Иисус аатын куттаммакка иһитиннэрбитин кэпсээбитэ. Дьэ, онуоха опуосталлар уонна итэҕэйээччилэр бука бары Савлы бырааппыт эбит диэн ылыммыттара. Кэлин кинини опуостал Павел диэн ааттаабыттара. Павел атын омук дьонугар Христос туһунан иһитиннэрэр сорук туруоруммута.

Опуостал Павел араас куорат христианнарын түмсүүлэригэр элбэх илдьит суругу суруйбута. Биир суругар кини этэр: «Айыы Тойоммун Христос Иисуһу билэри туохтааҕар да үрдүктүк санаан, билигин тугу барытын солуута суох курдук көрөбүн. Кини туһугар мин туохтан барытыттан аккаастанным. Христоһу кытта бииргэ буолаары, тугу барытын бөх-сыыс диибин. Аны Кинилиин биир буолларбын дии санаан, бэйэм күүспүнэн Сокуон ирдэбилин толорон быыһана сатаабаппын. Таҥара киһини итэҕэлин иһин быыһыырын билэн, Христоска итэҕэлбинэн быыһанарга дьулуһабын».

ДЬАЙЫЫЛАР 9:21-28; ФИЛИППЫ ХРИСТИАННАРЫГАР ИЛДЬИТ СУРУК 3:7-9

Петр Иоппияҕа Тавифаны тилиннэрэр

Пуорт куората Иоппия, атын аата Яффа, Средиземнэй муора кытылыгар баар. Бу куоракка Иисус Христос үөрэнээччитэ Тавифа (Серна) диэн дьахтар олорбута. Кини дьоҥҥо элбэх үтүөнү оҥороро, кыраҕа-кыаммакка көмөлөһөрө. Биирдэ Тавифа ыалдьан, өлөн хаалбыта. Кинини сууйан, үөһээҥҥи хоско сытыарбыттара.

Ол саҕана Лиддаҕа опуостал Петр кэлэ сылдьара. Лидда Иоппияттан чугас этэ. Христос үөрэнээччилэрэ түргэнник кэллин диэн, Петрга икки киһини илдьит ыыппыттара.

Петр дьону кытта тиийэн кэлбитэ. Кинини үөһээҥҥи хоско таһаарбыттара. Огдооболор, ытыы-ытыы, Серна кинилэргэ тикпит таҥаһын-сабын көрдөрбүттэрэ. Петр барыларын хостон таһааран баран, тобуктаан туран Таҥараҕа үҥпүтэ. Ол кэнниттэн өлбүт дьахтары: «Тавифа, тур!» – диэн ыҥырбыта. Дьахтар сонно хараҕын көрөн кэлбитэ, оронугар олорбута. Петр киниэхэ илиитин уунан, турарыгар көмөлөспүтэ. Онтон үөрэнээччилэри, огдооболору ыҥыран киллэрэн, Тавифаны кинилэр иннилэригэр туруорбута.

Бу туһунан Иоппия барыта билэн, Айыы Тойону элбэх киһи итэҕэйбитэ. Петр Иоппияҕа имиигит Симоҥҥа балачча уһуннук олорбута.

ДЬАЙЫЫЛАР 9:36-43

Сотник Корнилий

Иисус Христос уонна Кини опуосталлара олорор кэмнэригэр Израиль сирэ уонна Средиземнэй муора аттынааҕы бары дойдулар Рим былааһыгар бас бэринэллэрэ. Бу дойдуларга барыларыгар Рим буойуннарын сэриилэрэ бааллара. Средиземнэй муора Кесариятааҕы пуордугар Италийскай диэн ааттаах полка турара. Бу полка тойоноруттан биирдэстэрэ сотник Корнилий этэ. Кини дьиэ кэргэттэриниин Таҥараны итэҕэйэрэ, дириҥник ытыктыыра. Онон дьаданъыларга өлгөмнүк көмөлөһөрө уонна мэлдьи Таҥараҕа үҥэ сылдьара. Биирдэ киниэхэ аанньал дьиэтигэр киирэн эппитэ: «Корнилий! Таҥара эн үҥпүт үҥүүгүн, бар дьоҥҥо көмөҕүн барытын өйдөөн кэллэ. Онон билигин Иоппияҕа дьону ыытан, Петр диэн ааттаах Симоны ыҥыртар. Кини эйиэхэ бүтүн дьиэ кэргэнинэн быыһанар тылгын этиэҕэ». Аанньал барбытын кэннэ, Корнилий икки чаҕарын уонна биир бэриниилээх кулутун ыҥыран ылбыта уонна Кесария соҕуруу өттүгэр баар Иоппияҕа ыыппыта.

Буойуннар Иоппияҕа тиийэн, опуосталы булан ылбыттара. Петр илдьиккэ кэлбит дьону дьиэтигэр хоннорбута. Сарсыныгар кинилэри кытта Кесарияҕа барсыбыта. Онно кинилэри Корнилий кэтэһэн олороро. Урууларын-аймахтарын, чугас доҕотторун барыларын мустут этэ. Петр ол кэлбит дьоҥҥо эппитэ: «Таҥара кими да сирэйиттэн көрбөтүн мин дьиҥ чахчы биллим. Таҥара хайа да норуокка Кинини ытыктыыр, кырдьыгы тутуһар дьону сөбүлүүр. Кини сир-халлаан Айыы Тойоно Иисус Христос биэрэр эйэтин туһунан Үөрүүлээх Илдьити Израиль норуотугар тиэрдибитэ. Иисус Иудея дойдутугар уонна Иерусалимҥа тугу оҥорбутун туоһулара биһиги баарбыт. Иисуһу кириэскэ тиирбиттэрин эт харахпытынан көрбүппүт. Ол гынан баран Таҥара Кинини өлбүтүн үһүс күнүгэр тилиннэрбитэ. Биһиги Иисус сорудаҕын толоробут. Таҥара тыыннаахтары да, өлбүттэри да дьүүллүүргэ анаабыт Судьуйата Кини буоларын бар дьоҥҥо иһитиннэриэх, Кинини туоһулуох тустаахпыт. Иисуһу итэҕэйэр ханнык баҕарар киһи аньыыта-буруйа Кини аатынан бырастыы буолар. Ону бороруоктар бары туоһулууллар». Корнилий, кини дьиэ кэргэнэ уонна доҕотторо Иисус Христоһу – Таҥара Уолун итэҕэйэн, Иисус аатыгар сүрэхтэммиттэрэ.

ДЬАЙЫЫЛАР 10

Петр хаайыыттан дьиктитик босхолонуута

Ити кэмнэ Ирод ыраахтааҕы христианнары сойуолаһан барбыта. Кини дьаһалынан Иоанн убайын Иаковы өлөрбүттэрэ. Ыраахтааҕы иудейдар санаалара көммүтүн көрбүтэ. Паасха бырааһынньыгын кэнниттэн бар дьон иннигэр таһааран өлөрөөрү, Петр опуосталы хаайыыга уктарбыта. Түрмэҕэ кинини уон алта буойун маныыра. Ол кэмнэ итэҕэйээччилэр бары кыһаллан-мүһэллэн туран Петр туһугар үҥэллэрэ.

Ирод дьоҥҥо таһаарыахтаах күнүн иннинээҕи түүн Петр икки буойун ыккардыгар сыаптаах утуйа сыппыта. Харабыллар хаайыы аанын манаан тураллара. Эмискэ түүн Петрга Айыы Тойон аанньала тиийэн кэлбитэ. Чаҕылхай сырдыктан хаайыы иһэ сандаара түспүтэ. Аанньал опуосталы өттүккэ анньан уһугуннаран баран: «Түргэнник тур!» – диэн ыҥырбыта. Петр илиитин сыаптара сонно төлө барбыттара. Аанньал: «Таҥнан миигин батыс», – диэбитэ. Петр, аанньал тугу гынара дьиҥнээҕин билбэккэ эрэ, көннөрү көстүү быһыылаах диэн саныы-саныы, кэнниттэн батыһан испитэ. Бастакы икки харабылы аһан куоракка тахсар тимир ааҥҥа кэлбиттэригэр аан бэйэтэ тэлэллэн биэрбитэ. Тахсан куорат биир уулуссатын аастыттарын кэннэ, аанньал сүтэн хаалбыта.

Дьэ, онно эрэ Петр: «Оо, чахчы да Айыы Тойон, аанньалын ыытан, миигин Ирод илиититтэн, иудей норуота түбэһиннэриэхтээх алдьархайыттан быыһаата!» – диэн өйдөнөн кэлбитэ. Тула өттүн көрүнэн баран, кини Марк диэн ааттаах Иоанн ийэтин Мария дьиэтигэр барбыта. Онно бэрт элбэх итэҕэйээччи Таҥараҕа үҥэ турара. Петр биир итэҕэллээхтэригэр тиийэн, Айыы Тойон кинини хаайыыттан хайдах таһаарбытын кэпсээбитэ.

ДЬАЙЫЫЛАР 12:1-17

Павел миссионердыыр бастакы айана

Опуостал Павел атын омуктарга Үөрүүлээх Илдьити иһитиннэрэр соругун бэриниилээхтик толорбута. Кини Айыы Тойон Иисус Христос тугу соруйарын барытын ис сүрэҕиттэн тутуһара. Айыы Тойон сорудаҕа бүгүн эмиэ, син биир оччотооҕуга курдук, тыын суолталаах: «Баран, норуоттары барыларын Мин үөрэнээччилэрим буоларга уһуйуҥ. Киниләри Аҕа, Уол уонна Айыы Тыын аатыгар сүрэхтээҥ». Рим импиэрийэтин бары сиригэр миссионердыыр үс уһун айанын опуостал Павел Антиохия куораттан саҕалаабыта.

Бастакы айаныгар кини Варнава опуосталлыын барбыта. Антиохияттан хараабылынан Кипр арыыга тиийбиттэрэ. Онно Таҥара улуу миссионерын латыынныы аатынан Павел диэн ааттыыр буолбуттара. Ол туһунан Опуосталлар дьайыыларыгар суруллубут. Кипр арыыттан Аччыгый Азияҕа төннөөт, арыт сатыы, арыт өсүөлүнэн айаннаан, Галатия уобалаһыгар тиийбиттэрэ. Онно Икония куоракка Таҥара тылын тарҕаппыттара. Христоһу сүрдээх элбэх киһи итэҕэйбитэ. Иконияттан Листра куоракка барбыттара. Листраҕа Павел биир босхоҥ киһини Айыы Тойон күүһүнэн үтүөрдүбүтэ. Ол иһин дьон Павеллаах Варнаваны таҥаралар дии санаабыттара. Бэл, грек таҥаратын Зевс үлэһитэ киниләргэ бэлэх-туһах биэрээри оҥостубута. Онуоха опуосталлар таҥастарын хайа тардынан баран, киниләри: «Хайа, доҕоттор, бу тугу-тугу быһыыланан эрэҕит? – диэн нэһиилэ тохтоппуттара. – Биһиги эмиэ эһиги курдук дьоммут эбээт. Эһиги сымыйа таҥаралартан киэр хайыһан сири-халлааны, муораны уонна онно баары барытын айбыт тыыннаах Таҥараҕа эргиллэргит туһугар, биһиги эһиэхэ Үөрүүлээх Илдьити иһитиннэрэбит. Урут Таҥара хас биирдии норуот туспа суолунан сылдьарын бопсубатаҕа эрээри, барыбытыгар үтүөнү оҥорон, халлаантан ардаҕы ыытан, өлгөм үүнүүнү биэрэн, аһынан хааччыйан, сүрэхпитин үөрдэн Бэйэтин туһунан туоһулуурун тохтоппотоҕо».

Опуосталлар Листраҕа хорсуннук үөрэппиттэрэ. Ол гынан баран бу куоракка кэлбит хас да иудей киниләри кырдьыгы тугу да эппэттэр, сымыйалыыллар диэн утаран, норуоту иирдибиттэрэ. Павелы тааһынан тамнаппыттара гынан баран, опуостал Таҥара көмөтүнэн тыыннаах хаалан, салгыы айаннаабыта. Листраттан Дервияҕа кэлэн, эмиэ Үөрүүлээх Илдьити тарҕаппытынан барбыта. Онно Айыы Тойону элбэх киһи итэҕэйбитэ. Павеллаах Варнава Дервияттан

Антиохияҕа төннүбүттэрэ. Антиохия бу түмүктээбит үлэлэрин сана саҕалыылларыгар биир итэҕэллээхтэрэ кинилэри Таҥара үтүө кыһамньытыгар туттарбыт куораттара этэ. Опуосталлар онно итэҕэйээччилэри мунньан олорон, Таҥара атын омуктарга тугу оҥорторбутун, итэҕэл аанын хайдах тэлэйэн биэрбитин кэпсээбиттэрэ.

Опуостал Павел миссионердыыр бастакы айаныгар үс сыл кэринэ сылдьыбыта.

МАТФЕЙ 28:19-20; ДЬАЙЫЛЫЛАР 13; 14

Павел миссионердыыр иккис айана

Иккис айаныгар опуостал Павелы дьэбириэй христианина Сила арыаллаабыта. Антиохияттан кинилэр Дервия куоракка уонна Листраҕа (Павелы хас да сыллааҕыта тааһынан тамнаан өлөрө сыспыт сирдэригэр) барбыттара. Манна Павел эдэркээн Тимофей диэн уолу көрсүбүтэ. Тимофей киниэхэ бэриниилээх көмөлөһөөччү буолбута.

Кинилэр Эгейскэй муора Азиятааҕы кытылыгар баар Троада куоракка кэлбиттэрэ. Павел түүн түһээн биир Македония киһитэ киниттэн: «Манна кэлэн, биһиэхэ көмөлөс», – диэн көрдөһө турарын көрбүтэ. «Опуосталлар дьайыылара» кинигэ ааптара евангелист Лука киниэхэ ол көстөөтүн, биһиги Айыы Тойон Үөрүүлээх Илдьити иһитиннэрэргэ ыҥырда диэн түмүккэ кэлэн, сонно Македония-лыырга быһаарыммыппыт диэн суруйар. Луканы бэйэтин Павелга Троадаттан холбоспут буолуохтаах диэн сабаҕалыыллар. Греция хотугулуу соҕуруу өттүгэр сытар Македония уобалаһа Рим бас билиитигэр баара. Павеллаах хараабыллара Эгейскэй муораны туораан, Филиппы куоракка тиийбитэ. Бастакы христианнар Европатааҕы түмсүүлэрэ манна тэриллибит буолуон сөп. Бу куоракка Павеллаах Силаны тутан хаайыыга бырахпыттарын туһунан эһиги аныгы кэпсээҥҥэ ааҕыаххыт. Филиппыттан Павел Эгейскэй муора кытылыгар баар Фессалоники диэн улахан пуорт куоратыгар кэлбитэ. Манна олус элбэх грек, дьэбириэй дьоно Христоһу итэҕэйбитэрэ. Ол эрээри дьэбириэйдэр ортолоругар Павеллаах Силаны утарааччылар эмиэ бааллара. Кинилэр дьону-сэргэни өрө туруорбуттара. Павел аргыстарыныын Верия куоракка бараррга күһэллибитэ. Верияттан Греция киин куоратыгар Афиныга тиийбитэ. Оччотооҕуга Грецияны, Рим былааһыгар бас бэринэрин иһин, Ахайя диэн ааттыыллара. Афиныга Павел Таҥара тылын бөлүһүөктэргэ, дьоҥҥо-сэргэҕэ барытыгар иһитиннэрбитэ. Ол туһунан кэлэр кэпсээннэргэ ааҕыаххыт. Павел Афиныттан Рим импиэрийэтин Коринф диэн биир саамай тутаах куоратыгар айаннаабыта. Коринфка балтараа сыл буолбута. Куоракка христианнар элбэх киһилээх бөдөҥ сиэркэптэрэ үөскээбитэ. Онтон Павел муоранан Аччыгый Азияҕа төннөн, Эфес диэн улахан куоракка тиийбитэ. Салгыы Иерусалимҥа сылдьан баран, Антиохияҕа төннүбүтэ.

Иккис айаныгар Павел үс сыл кэриҥэ сылдьыбыта. Ити кэм устата хас да тыһыынча биэрэстэни айаннаабыта.

ДЬАЙЫЫЛАР 15:36–18:22

Павеллаах Сила – хаайыыга

Биирдэ Павел эрэллээх аргыһын Силаны кытта Рим холуонньатыгар Филиппы куоракка кэлбитэ. Манна Павел көрбүөччүлүүр тыыҥҥа буулаппыт чаҕар кыыстан ол тыыны Иисус Христос аатынан үүрэн таһаарбыта. Кэнэҕэһин туох буолуохтааҕын барытын этэн, кыыс хаһаайыннарыгар баһаам барыһы киллэрэрэ. Хаһаайыннара аны барыһырар кыахтара суох буолбутун билэн, Павеллаах Силаны тутан ылбыттара. Кинилэри куорат болуоссатыгар тойотторго ильдьэн: «Бу иудейдар биһиги, Рим олохтоохторо, ылыныа да, тутуһуо да суохтаах үгэспитин үөрэтэн, куораты биир гына аймаатылар!» – диэн үҥсүбүттэрэ. Дьон бука бары Павеллаах Силаны утарбыттара. Сэрии тойотторо опуосталлары сыгынньахтаан баран, тайаҕынан таһыйарга бирикээстээбиттэрэ. Онтон иккиэннэрин хаайан баран, кытаанахтык маныыр дьаһал биэрбиттэрэ. Харабыл опуосталлары түгэх түрмэҕэ киллэрэн атахтарыгар адаҕа кэтэрдибитэ. Павел да, Сила да санааларын түһэрбэтэхтэрэ. Түүн үөһүн саҕана Таҥараҕа үҥэн, айхал ырыаларын ыллаабыттара. Атын хаайыылаахтар бары ону истэн олорбуттара.

Эмискэ сир күүскэ хамсаан, хаайыы төрдүттэн түөрэҥнээбитэ, ааннар тэлэллэ түспүттэрэ, хаайыылаахтар хандалылара төлүтэ ыстаммыттара. Түрмэ харабыла уһуктан ааннар аһаҕастарын көрөн, бары күрээбиттэр дии санаан, бэйэтигэр тиийинээри гыммыта. Павел кинини: «Кэбис, куһаҕаны оҥостума, биһиги бары баарбыт!» – диэн хаһыытаан тохтоппута. Тип-титирэс буолуор диэри долгуйбут харабыл Павеллаах Сила иннилэригэр сөһүргэстии түһэн: «Тойотторуом! Быыһанар туһугар тугу гынабын?» – диэн ыйыппыта. Опуосталлар: «Айыы Тойон Иисус Христоһу итэҕэй, оччоҕо бэйэҥ да, дьиэҥ дьоно да – бары быыһаныаххыт», – диэбиттэрэ. Харабыл сонно кинилэри хаайыыттан таһааран баран, баастарын сууйан, ыраастаан биэрбитэ. Дьэ онтон дьиэ кэргэнин кытта бииргэ сүрэхтэммитэ.

Павеллаах Силаны хаайбыт сэрии тойотторо сарсыарда хаайыыга куорат бэрээдэгин көрөр үлэһиттэри ыыппыттара. Олор опуосталлары босхолуохтаахтара. Павел кинилэргэ эппитэ: «Биһигини, Рим гражданнарын, бар дьон көрөрүгэр суута-сокуона суох кырбаан хаайыыга бырахпыттара. Аны билигин, ким да билбэтинэн, киэр утааралары гыналлар дуо? Оннук буолуо суоҕа! Бэйэлэрэ кэлэн таһаардыннар». Үлэһиттэр кини эппитин сэрии тойотторугар

тиэрдибиттэрэ. Опуосталлар Рим гражданнара буолалларын истэн, анараанҕылар улаханнык куттаммыттара. Кэлэн кинилэри хаайыыттан таһааран баран, биһигини бырастыы гыныҥ уонна куораттан барыҥ диэн көрдөспүттэрэ.

ДЬАЙЫЫЛАР 16:16-39

Павел – Афиныга

Павел Айыы Тойон үөрэҕин тарҕатар иккис айаныгар, урут кэпсээбиппит курдук, Афины куоракка сылдьыбыта. Афины оччотооҕуга аан дойду култууратын киинэ, элбэх улуу бөлүһүөк – Сократ, Платон уо.д.а. – дойдулара этэ. Куорат иһэ бүтүннүү таҥаралар статуялара буолбутун көрөн, Павел ис-иһиттэн абаран кэлбитэ. Кини күн аайы синагогаҕа сылдьан, иудейдардыын уонна Таҥараны ытыктыыр атын да дьоннуун сэһэргэһэрэ. Ону таһынан күннэтэ болуоссакка көрсөр дьонун кытта кэпсэтэрэ. Сорох бөлүһүөктэр – стоиктар уонна Эпикур үөрэнээччилэрэ – Павелы кытта мөккүһэр этилэр. Кинилэр: «Бу хой баһын туойааччы тугу этиэн баҕарарый?» – диэллэрэ. Атыттара, кини Иисус Христос тиллибитин туһунан кэпсиирин иһин: «Араaһата, туора таҥаралар тустарынан тарҕатар быһыылаах», – диэн сабаҕалыыллара.

Биирдэ Павелы ареопаг диэн аҕа баһылыктар мунньахтарыгар аҕалан: «Бу туох саҥа үөрэҕин тарҕатаргын билиэххэ сөп дуо? – диэн ыйыппыттара. – Бэрт дьиктини иһитиннэрэҕин. Биһиги эмиэ билиэхпитин баҕарабыт». Павел ареопаг ортотугар туран эппитэ: «Афины олохтоохторо! Барытыттан сылыктаан көрдөхпүнэ, эһиги итэҕэли олус өрө тутар дьон эбиккит. Ити оннооҕор ытык сирдэргитинэн ааһан иһэн, „Биллибэт Таҥараҕа“ диэн суруктаах аалтаары булан ыллым. Дьэ ол Кини – эһиги кимин да билбэккэ эрэ сүгүрүйэр Таҥараҕыт – туһунан мин эһиэхэ иһитиннэриэхпин баҕарабын. Бу аан дойдуну бүтүннүүтүн, аан дойдуга баары барытын айбыт Таҥара – сир-халлаан Айыы Тойоно. Кини киһи тутан биэрбит дьиэтигэр олорбот, дьон Киниэхэ илиитинэн тутан-хабан үлэлиирин эрэйбэт. Таҥара хаһан да тугунан да тутахсыйбат. Кини Бэйэтэ туохха барытыгар олоҕу, тыынар тыыны биэрэр. Айыы Таҥара биир киһиттэн дьон аймаҕы үөскэтэн сир иэнин устун олохсуппута. Ыйаахтаах кэмнэрин-кэрдиилэрин, олорор сирдэрин чэрчитин ыйан биэрбитэ. Ити барыта дьон Таҥараны көрдөөн, Кини хас биирдиибититтэн ырааҕа суоҕун билэн, Таҥараны буларын туһугар этэ. Кининэн биһиги олоробут, Кининэн хамсыыбыт, Кининэн тыыннаах сылдьабыт. Эһиги сорох хоһоонньуттаргыт эмиэ „биһиги бары Кини ууҕунабыт“ диэн этэн тураллар. Онон биһиги Таҥара ууҕун дьоно эбит буоллахпытына, Таҥараны көмүһүнэн эбэтэр таастан киһи бэйэтэ сатабыллаах илиитинэн кыһан биитэр өйүттэн

айан оҥорбут мөссүөнүгэр холуо суохтаахпыт. Таҥара биһиги урут харанаҕа муна сылдьыбыппытын буруйдаабат. Ол оннугар дьону барытын аньыыттан-хараттан тэйэн Киниэхэ эргиллэргэ ыҥырар. Таҥара бу аан дойдуну кырдьыктаахтык дьүүллүүр күнүн хайыы үйэ болдьоон, Судьуйатын анаан турар. Дьэ, ол иһин Кини бар дьоҥҥо бу туһунан туоһулаан, Иисус Христоһу тилиннэрбитэ».

ДЬАЙЫЫЛАР 17:16-31

Павел миссионердыыр үһүс айана

Сотору Павел аны үһүс улахан айаныгар туруммута. Антиохияттан айаннаан, эмиэ хоту барбыта. Фригия уобалаһын ааһан, Ефескэ, Эгейскэй муора Асиятааҕы кытылыгар баар пуорт куоратыгар, тиийбитэ. Ефес 250000 киһилээх улахан куорат этэ. Бу куоракка Павел икки сыл кэриҥэ үлэлээбитэ. Онон Асия уобалаһын (ол саҕана Асия диэн бүгүҥҥү Аччыгый Азия сорох өттүн эрэ ааттыыллара) дьоно бука бары, иудейдар да, гректэр да Айыы Тойон Иисус туһунан истибиттэрэ. Таҥара Павел илиитинэн бэрт элбэх дьиктини оҥорбута.

Ефескэ Артемида таҥара мыраамар таастан тутуллубут бэртээхэй храма, аан дойду сэттэ дьиктититтэн биирдэстэрэ, баара. Көмүс уустара уонна худуоһунньуктар үрүҥ көмүстэн кутан, сувенирдары – Артемида храмын – атыылыыллара. Кинилэр урут Артемидаҕа сүгүрүйэр элбэх киһи аны тыыннаах Таҥараны итэҕэйбититтэн улаханнык абаран, Павелы уонна христианнар атын да сирдьиттэрин утары куоракка улахан айдааны таһаарбыттара. Павел Ефестэн бараргa күһэллибитэ. Кини хараабылынан Эгейскэй муораны уҥуордаан, Македонияҕа, Грецияҕа, урут бэйэтэ Таҥара үөрэҕин тарҕаппыт араас сиригэр, ол иһигэр Филиппыга уонна Коринфка айаннаабыта. Онтон Асияҕа хат төннөн, Троадаҕа иккистээн үөрэппитэ. Троадаттан Павел Асс диэн сиргэ барбыта, онтон салгыы хараабылынан Митилинаҕа, Самоска, Трогиллияҕа уонна Милеккэ устубута. Милеккэ кэлэн баран аны манна эргиллибэтин билэр буолан бырастыылаһаары, Ефес улахан сиэркэбин пресвитердэрин ыҥыран ылбыта. Онтон Кос, Родос арыылар, Патара, Тир пуортарын ааһан, Птолемаидаҕа барбыта. Птолемаидаттан Павел сатыы Кесарияҕа, онтон салгыы Иерусалимҥа айаннаабыта. Иерусалимҥа кинини хаайыыга укпуттара. Миссионердыыр үһүс айаныгар Павел үс сылтан ордук – Х.Т. к. 54–57 сс. – сылдьыбыта.

Опуостал Павел миссионер быһыытынан айана сири-дойдуну көрөр-истэр айантан чыҥха атын этэ. Кини Иисус Христос туһунан Үөрүүлээх Илдьити тиэрдэригэр элбэх эрэйи-муҥу көрөрө. Ол туһунан Павел маннык суруйбута: «Мин сыралаһан туран үлэлиирим, үгүстүк кырбанарым, оннооҕор өссө элбэхтик хаайыллыбытым, өлө сыспытым да элбэҕэ. Иудейдартан биэс төгүл отут тоҕустуу таһыыры ылбытым. Үс төгүл баалкынан кырбаабыттара,

биирдэ тааһынан илдьи тамнаабыттара. Хараабылым үстэ тимир-битэ. Биирдэ аһаҕас муораҕа түүннээх күн буолбутум. Элбэхтик айанныырым, ол тухары миэхэ куттал суоһуура: өрүстэргэ суоһуура, түөкүттэртэн, хаан-уруу норуоппуттан, атын омуктартан суоһуура, куораттарга, кураайы куйаарга, муораҕа суоһуура, сымыйа бырааттартан суоһуура...».

ДЬАЙЫЫЛАР 18:23–21:34; КОРИНФ ХРИСТИАННАРЫГАР 2-С ИЛДЬИТ СУРУК 11:23-26

Абылааһын аньыыта

Эргэ Кэс Тылга сурулларынан, Таҥара Бэйэтин норуотугар ханнык да абынан-хомуһунунан дьарыгырары, бараһыайдыыры, тыыннары ыҥырары кытаанахтык боппута. Ону кэспиттэри, бэл, өлөрөргө дьаһайбыта. Биибилийэ Левит диэн кинигэтигэр «Абы-хомуһуну туттуманг, бараһыайдааманг» диэн суруллубут. Иккис Сокуон диэн кинигэҕэ этиллэр: «Хайаҕыт даҕаны уолун биитэр кыыһын уокка сиэртибэлээбэтин. Эһиги ортоҕутугар көрбүөччүлэр, бараһыайдьыттар, сэрэбиэйдьиттэр, абы-хомуһуну туттааччылар, дьону кыраччылар, тыыннары ыҥыраччылар уонна өлбүттэртэн ыйытааччылар суох буолуохтаахтар. Итинник быһыыланыы – Айыы Тойон хараҕар сидьиҥ быһыы». Левит кинигэтигэр өссө маннык этиллэр: «Өлбүттэри ыҥыраччы эбэтэр абынан дьарыктанааччы, эр киһи да, дьахтар да буоллун, өлөрөргө уууруллуохтаах. Кинилэри тааһынан тамнаныллыах тустаах. Хааннара тохторугар бэйэлэрэ буруйдаахтар».

Опуостал Павел миссионер быһыытынан үсүһүн айанныыр кэмигэр Ефес куоракка маннык түбэлтэ буолбута. Таҥара Павелга элбэх дьиктини оҥорторорун иһин, дьон кини таарыйбыт былааттарын, таҥастарын ыарыһахтарга курдуу баайаллара, оччоҕо олор бары үтүөрэн хаалаллара. Куһаҕан тыыннарга буулаппыттар эмиэ босхолоноллоро. Ол иһин сорох устугас иудейдар, тыыннары үтэйээччилэр, куһаҕан тыыннарга буулаппыт дьоҥҥо Айыы Тойон Иисус аатын ааттаан туран: «Эһигини Павел кэпсиир Иисуһун аатынан үтэйэбит», – диир буола сылдьыбыттара. Биир Скева диэн иудей, Таҥара үрдүкү үлэһитин, уолаттара эмиэ оннук холонон көрбүттэр. Онуоха куһаҕан тыын кинилэргэ: «Иисуһу билэбин, Павелы да билэбин, оттон эһиги кимнээхтэргитий?» – диэн хардарбыт. Куһаҕан тыыҥҥа буулаппыт киһи ол дьон үрдүгэр түһэн, утарылаһар кыах биэрбэккэ үлтү тунайдаан, дьиэттэн сыгынньах куоттартаабыт. Ефескэ олорор иудейдар да, атын омуктар да бары ону истэ дьулайан, Айыы Тойон Иисус аатын аны сэрэхтээхтик ааттыыр буолбуттара.

Итэҕэйбиттэртэн үгүстэрэ кэлэн, туох куһаҕаны оҥорбуттарын барытын аһаҕастык билинэллэрэ. Абынан дьарыктаммыт дьон урут туттубут кинигэлэрин хомуйан аҕалан, ким барыта көрөн турдаҕына,

уоттаабыттара. Умайбыт кинигэ сыанатын аахпыттара – биэс уон тыһыынча үрүҥ көмүс драхма буолбута. Айыы Тойон үөрэҕэ итинник күүскэ тэнийэн, кыаҕыран иһэрэ.

ДЬАЙЫЫЛАР 19:11-20

Павел Ефес пресвитердэрин кытта бырастыылаһар

Ефес сиэркэбин салайар пресвитердэр Павеллыын быраһаайдаһа Милеккэ кэлбиттэрэ. Павел кинилэргэ эппитэ: «Асияҕа үктэниэхпиттэн ыла манна хайдах олорбуппун эһиги билэҕит. Иудейдар туорайдаһалларыттан араас эрэйи да көрүстэрбин, Айыы Тойон иннигэр үрдүктүк санаммакка, хараҕым уутун бараан туран, үлэлиирим. Эһиэхэ туһалаах буолуо диэбиппин тугу да көтүппэккэ, дьон да көрөрүгэр, дьиэлэргитинэн да сылдьан, үөрэтэрим. Таҥара иннигэр аньыыны билинэн Киниэхэ эргиллии уонна Айыы Тойоммутугар Иисус Христоска итэҕэл туһунан иудейдарга да, атын омуктарга да иһитиннэрэрим. Аны билигин миигин туох көрсөрүн билбэтэрбин даҕаны, Айыы Тыын угуйуутунан, Иерусалимнаан иһэбин. Миигин хаайыы, эрэй-кыһалҕа күүтэрин туһунан Тыын куорат-куорат аайы туоһулуур. Ол эрээри мин туох да буолбутун иһин олохпун харыһыйбаппын. Айыы Тойон Иисус миэхэ сүктэрбит соругун – Таҥара илгэлээх үтүөтүн туһунан Үөрүүлээх Илдьити иһитиннэрэр сулууспабын – толорон, олоҕум суолун үөрэ-көтө түмүктээбит эрэ киһи диэн баҕа санаалаахпын. Таҥара Саарыстыбатын туһунан үөрэппит дьоммуттан – эһигиттэн – аны кими даҕаны көрбөппүн билэбин. Мин барбытым кэннэ, эһиги ортоҕутугар үөрү харыстаабат торҕон бөрөлөр киириэхтэрэ. Үөрэнээччилэри тардар туһугар эһиги бэйэҕит искититтэн эмиэ кырдьыгы токурутааччылар тахсыахтара. Билигин мин эһигини Айыы Тойоҥҥо уонна Кини эһигини бөҕөргөтөр, Таҥара дьонун кытта тэҥҥэ нэһилиэстибэ биэрэр кыахтаах илгэлээх үтүө тылыгар туттарабын. Мин кимтэн да үрүҥ да, кыһыл да көмүһүн эрэйбэтэхпин, бэйэм да, аргыстарым да кыһалҕаларын бу харым күүһүнэн толуйан олорбуппун билэҕит. Биһиги туохха барытыгар бэйэбит үлэлээн кыамматтарга көмөлөһүөхтээхпит. Айыы Тойон Иисус ылардааҕар биэрэр ордук диэн эппит тылларын умнуо суохтаахпыт. Мин ону эһиэхэ бэйэм холобурбунан көрдөрбүтүм». Маны этэн баран, Павел барыларын кытта сөһүргэстээн туран, Таҥараҕа үҥпүтэ. Дьон, ытаһа-ытаһа, кинини кууспуттара, ууруабыттара. Итэҕэйээччилэр Павел аны хаһан даҕаны миигин көрүөххүт суоҕа диэбититтэн ордук хараастыбыттара. Онтон кинини хараабылга диэри атааран биэрбиттэрэ.

ДЬАЙЫЫЛАР 20:17-38

Павел – Фест баһылык иннигэр

Павелы тутан баран, нөҥүө күнүгэр Иерусалимҥа синедрион иннигэр туруорбуттара. Опуостал суукка тыл эппитин кэннэ, иудейдар бэйэ-бэйэлэрин кытта мөккүһэннэр, улахан аймалҕан тахсыбыта. Павелы өлөрүөх курдук буолан барбыттарыгар Рим эписиэрэ саллааттарын бирикээстээн кинини кириэппэскэ илтэрбитэ.

Түүн кириэппэс иһигэр опуосталга Айыы Тойон көстөн: «Павел, эрдий! Мин туспунан, Иерусалимҥа курдук, аны Римҥэ туоһулуохтаахһын», – диэбитэ. Сарсыныгар түөрт үонча иудей киксэн баран, Павелы өлөрүөхпүт иннинэ, аһыахпыт да, иһиэхпит да суоҕа диэн андаҕайбыттара. Павелы синедрионҥа быыһаабыт эписиэр ону билэн, кинини түргэнник Кесарияҕа ыыппыта. Икки сүүс сатыы, сэттэ уон аттаах буойун уонна үҥүүлээх икки сүүс дьон Павелы харабыллаан барбыттара. Ол саҕана Кесария Рим Иудеяҕа туруорар баһылыктарын резиденцията этэ. Павел Кесарияҕа тиийэн, Рим анаабыт баһылыгын Феликс иннигэр турбута. Феликс Павелы утарар туоһулары истэн баран, туох да буруйу булбатаҕа да буоллар, кинини икки сыл хаайарга дьаһайбыта.

Икки сыл буолан баран Феликс оннугар баһылыгынан аны Порций Фест анаммыта. Иудея ыраахтааҕыта Агриппа балтыныын Вереникалыын Кесарияҕа саҥа баһылыгы эҕэрдэлии кэлбиттэрэ. Фест кинилэргэ Павел тыл этэрин иһитиннэриэх буолбута. Агриппалаах Вереника, эписиэрдэригэр уонна куорат бастыҥ дьонугар арыаллатан, бэрт мааны быһыы-майгы ортотугар суут киэҥ саалатыгар киирэн олорбуттара. Сотору Павелы аҕалбыттара. Павел олорбут олоҕун, Айыы Тойону хайдах итэҕэйбитин кэпсээн Христоһу туоһулаабыта. Кини: «Таҥара көмөтүнэн мин күн бүгүҥҥэ диэри бар дьоҥҥо, кыратыттан улаханыгар тиийэ Христос туһунан туоһулаан кэллим. Кини сору-муҥу көрөн өлөн баран, бастакынан тиллэн, иудейдарга уонна атын норуоттарга сырдыгы биллэриэхтээҕэ диэн иһитиннэрэрим», – диэбитэ.

Кини тыл этэ турдаҕына, Фест: «Эн олох да өйө суох тыллаһан эрэҕин, Павел! Аһара үөрэхтэнэн, өйгүнэн булкуллубуккун!» – диэн быһа түспүтэ. «Суох, ытыктабыллаах Фест, мин өйбүнэн булкулла иликпин, – диэбитэ Павел. – Кырдьыктаах чөл тыллары

этэбин. Бүгүн эһиги, миигин истэн олороччулар бука бары, бу хандалыбыттан ураты барытыгар мин курдук буоларгыт туһугар, Таҥараттан көрдөһүөм этэ».

ДЬАЙЫЛЫЛАР 23–26

Павел Римҥэ айанныыр

Опуостал Павел тыыннаах Таҥараны уонна Быыһааччыны, Иисус Христоһу, кэпсээбитин иһин, хаайыыга угуллубута. Павел туох да буруйа суох буолан, кинини импэрээтэр тус бэйэтинэн дьүүллүүрүгэр модьуйбута. Рим гражданина оннук ирдиир бырааптааҕа. Павелы сотник Юлийга туттаран, атын хаайыылаахтары кытта хараабылынан Римҥэ ыыппыттара.

Айаннаан истэхтэринэ, муораҕа күүстээх буурҕа түһэн, хараабыллара тыал үрэрин хоту устубута. Үһүс күннэригэр таһаҕастарын барытын ууга тамнаабыттара. Буурҕа астан биэрбэккэ, быыһанар эрэллэрэ сүтэн барбыта. Павел аһаабатахтара ырааппыт аргыстарын: «Көрдөһөбүн, санааҕытын түһэримэҥ. Эһигиттэн ким да өлүө суоҕа, хараабылбыт эрэ алдьаныа, – диэн санааларын көтөхпүтэ. – Мин бас бэринэр, сүгүрүйэр Таҥарам ааныһала бөлүүн миэхэ көстөн: „Куттаныма, Павел! Эн импэрээтэр суутугар туруохтааххын, онон бу бииргэ устан иһэр аргыстаргын Таҥара эйиэхэ бэлэхтиир“, – диэтэ. Доҕотторуом, бөҕөргөөҥ. Таҥара миэхэ эппитэ туолуо диэн, мин бүк эрэнэбин: биһигини ханнык эрэ арыыга тиксэриэхтээх».

Устубуттарын уон төрдүс күнүгэр сырыынньа кытыллаах хомону көрөн, хараабылларын онно тиксэрэргэ санаммыттара. Дьаакырдары үөһэ тардан баран, бааллан турбут урууллары сүөртэлээн, кыра баарыһы туруорунан, кытыл диэки устубуттара. Хараабыллара эмискэ чаардаан, кумахха тумсунан дириҥник анньыллыбыта. Куорманы долгун тоҕута охсубута. Сотник ууһуттары кытылга харбыылларыгар, оттон сатаан харбаабаттары хаптаһыҥҥа эбэтэр хараабыл сэмнэҕэр тахсан быыһаныҥ диэн дьаһайбыта. Хараабылга баар икки сүүс сэттэ уон алта киһи барыта этэҥҥэ кытылы булбута. Арыы олохтоохторо кэлбит дьоҥҥо олус амарахтык сыһыаннаспыттара. Айыы Тойон онно опуостал Павел илиитинэн эмиэ бэрт элбэх дьиктини оҥорбута. Үс ый буолан баран Павел аргыстарыныын Александрия хараабылыгар олорсон, Римҥэ устубуттара. Айанныахтарын иннинэ, арыы олохтоохторо, үгүс киһини ырыыттан үтүөрдүбүтүн иһин, Павелга махтаммыттара. Кинилэри улаханнык күндүлээн-маанылаан, туох кыһалҕалаахтарын барытын толору хааччыйан ыыппыттара.

Айыы Тойон туһугар үлэлээн, опуостал Павел эрэйи энээринэн тэлэрэ. Хас хардыыбын барытын мунура суох кыахтаах, амарах

санаалаах Айыы Тойон салайар диэн ис сүрэҕиттэн эрэнэрэ. Рим христианнарыгар илдьит суругар Павел: «Таҥараны таптыыр, Кини көҥүлүнэн ыҥырыллыбыт дьоҥҥо туох барыта үтүөнэн эргийэрин биһиги билэбит», – диэн суруйбута.

ДЬАЙЫЛЫЛАР 25:1-12; 27:14-44; 28:1-11;
РИМ ХРИСТИАННАРЫГАР ИЛДЬИТ СУРУК 8:28

Павел – Римҥэ

Евангелист Лука, «Опуосталлар дьайыыларын» ааптара, манныk суруйар:

Римҥэ кэлбиппитигэр сотник хаайыылаахтары сэрии тойонугар туттарбыта. Павелы анал харабыллаах туспа олорорун көҥүллээбиттэрэ. Үһүс күнүгэр Павел бас-көс иудейдары ыҥыртарбыта. Болдьоспут күннэригэр иудейдар айан дьоно түһэр дьиэтигэр тиийэн кэлбиттэрэ. Павел кинилэргэ сарсыардаттан киэһээҥҥэ диэри Моисей Сокуонуттан уонна бороруоктар кинигэлэриттэн холобурдары аҕала-аҕала, Таҥара Саарыстыбатын туһунан кэпсээбитэ. Сорох ону ылыммыта, сорох итэҕэйбэтэҕэ. Онтон дьон бэйэ бэйэлэрин кытта тыл-тылларыгар киирсибэккэ, бараары гыммыттарыгар Павел эппитэ: «Айыы Тыын өбүгэлэрбитигэр Исайя бороруогунан үчүгэйдик да этиттэрбит эбит: „Бу норуокка тиийэн эт: кулгааххытынан истиэххит эрээри, өйдүөххүт суоҕа, хараххытынан көрүөххүт эрээри, таба көрүөххүт суоҕа. Ол курдук бу дьон сүрэҕэ таастыйбыт, кулгаахтарынан да куһаҕаннык истэллэр, харахтарын да быһа симпиттэр. Онтон атын эбитэ буоллар харахтарынан көрөн, кулгаахтарынан истэн, сүрэхтэринэн ылынан, Миэхэ эргиллиэ этилэр. Оччоҕо Мин кинилэри үтүөрдүөм этэ“, – диэн. Онон Таҥара биэрэр быыһабыла атын омуктарга ыытыллыбытын биллэххит буоллун. Кинилэр истиэхтэрэ».

Опуосталлар дьайыыларын кинигэтэ итинник түмүктэнэр.

Павел дьылҕата кэлин хайдах салаллыбытын ааҕааччылар, бука, билиэхтэрин баҕараллара буолуо. Биибилийэҕэ ол туһунан туох да этиллибэт. Христианнар түмсүүлэригэр уонна биирдиилээн дьоҥҥо суруйбут илдьит суруктарыттан, итиэннэ атын да матырыйааллартан көстөрүнэн, опуостал Павел хаайыыга икки сыл сыппыт. Босхолонон баран Италияҕа, Грецияҕа уонна Аччыгый Азияҕа Үөрүүлээх Илдьити иһитиннэрбит. Номоххо этиллэринэн, Рим кырыктаах импэрээтэрэ Нерон христианнары сойуолуурун саҕана, опуостал Павелы муҥнаан өлөрбүттэр.

ДЬАЙЫЫЛАР 28:23-31

Опуосталлар илдьит суруктара

Айыы Тойон Иисус Христос өлөн баран тиллибитин кэннэ, Кини үөрэҕэ – Үөрүүлээх Илдьит – Палестинаҕа, Рим импиэрийэтигэр бүттүүнүгэр, Чугас Илин дойдуларыгар, онтон салгыы бүтүн аан дойдуга түргэнник тарҕанан барбыта. Опуосталлар, ол аата Иисус Христос Бэйэтэ талан ылбыт дьоно, уонна да атын үөрэнээччилэрэ эмиэ араас куораттарынан, дойдуларынан сылдьан, Таҥара тылын тарҕаталлара. Айыы Тойон араас дьиктини оҥорон кинилэр үөрэтэллэрин бигэргэтэрэ: Иисус Христос аатын ааттаан туран Таҥараҕа үҥтэхтэринэ, ыарыһахтар үтүөрэллэрэ, бодоҥнор чөл туруктаналлара. Бэл, өлбүттэр тиллэллэрэ. Ону көрбүт дьон Таҥара тылын сүрэхтэригэр ылынан, аньыылаах суолтан туораан, көнө суолга үктэнэллэрэ. Христианнары сойуолууллара гынан баран, кинилэр Таҥара Уолугар Иисус Христоска итэҕэллэрэ ханнык да кутталы кыайар күүстээҕэ.

Христоһу саҥа итэҕэйбит дьон итэҕэлин бөҕөргөтөөрү опуосталлар илдьит суруктары суруйаллара. Сорох илдьит суруктар кылгастар, биир эрэ сирэйгэ суруллубуттар. Сорохторо, холобур, Рим христианнарыгар илдьит сурук, олус уһуннар. Иаков, Петр, Иоанн уонна Иуда илдьит суруктара христианнарга барыларыгар туһуламмыт буолан, соборнай диэн ааттаналлар. Оттон опуостал Павел илдьит суруктара биирдиилээн дьоҥҥо эбэтэр христианнар түмсүүлэригэр туһуламмыттар.

Опуостал Павел сорох суругун хаайыыга сытан суруйбута. «Евангелие туһугар мин билигин түөкүн кэриэтэ бохсуллан олоробун, оннук эрэйи көрөбүн; ол эрээри Таҥара тылын бохсор кыаллыбат», – диэн суруйар кини доҕоругар Тимофейга *(Тимофейга 2-с илдьит сурук)*.

Опуосталлар илдьит суруктары барыларын Айыы Тыын салайыытынан суруйбуттара. Онон кинилэр суруктара, Биибилийэ атын кинигэлэрин курдук, эмиэ Таҥара тыла буолаллар. Бастакы христианнар, опуосталлар ыыппыт суруктарын олус кыһамньылаахтык устан сиэркэптэригэр, дьиэлэригэр ааҕаллара, доҕотторугар бэлэхтииллэрэ. Онон Таҥара тыла тарҕанарыгар көмөлөһөллөрө. Оччотооҕуга сургу папируска, ол аата от үүнээйиттэн оҥоһуллубут матырыйаалга эбэтэр пергаменҥа, анал тириигэ, суруйаллара.

Опуосталлар илдьит суруктара

Илдьит суруктар ис хоһооннорун кылгастык биэрэр кыаллыбат. Хас биирдии сурукка ааптардар Таҥара арыйан биэрэр улуу муудараһын суруйаллар. Опуосталлар суруктарын сүрүн тиэмэлэрэ маннык:

Киһи итэҕэлэ уонна дьайыыта *(Иаков илдьит суругуттан)*.

Биһиги ыарахаттары тулуйуохтаахпыт *(Петр 1-кы илдьит суругуттан)*.

Сиэр-майгы алдьаммыт, итэҕэл мөлтөөбүт кэмигэр хайдах ыраас хаалыахха *(Петр 2-с илдьит суругуттан)*.

Үөрүү уонна кыайыы *(Иоанн 1-кы илдьит суругуттан)*.

Таптал *(Иоанн 2-с илдьит суругуттан)*.

Ыалдьытымсах буолуу *(Иоанн 3-с илдьит суругуттан)*.

Итэҕэли харыстааһын, аньыыттан-хараттан туттунуу *(Иуда илдьит суругуттан)*.

Итэҕэлинэн быыһаныы *(Рим христианнарыгар илдьит суруктан)*.

Христос – Айыы Тойон *(Коринф христианнарыгар 1-кы илдьит суруктан)*.

Уоскуланҕ, Таҥараҕа үлэ *(Коринф христианнарыгар 2-с илдьит суруктан)*.

Киһи Сокуону тутуһан буолбатах, Христоһу итэҕэйэн быыһанар *(Галатия христианнарыгар илдьит суруктан)*.

Сиэркэп – Христос Этэ-Сиинэ *(Ефес христианнарыгар илдьит суруктан)*.

Христианнар биир сомоҕо буолуулара *(Филиппы христианнарыгар илдьит суруктан)*.

Христос Кэрэмэн Килбиэнэ, улуута *(Колосс христианнарыгар илдьит суруктан)*.

Айыы Тойон Иисус Христос сиргэ иккиһин кэлиэҕэ *(Фессалоники христианнарыгар 1-кы уонна 2-с илдьит суруктартан)*.

Айыы Тойоҥҥо бигэтик сулууспалааһын, Киниэхэ бэриниилээх буолуу *(Тимофейга 1-кы уонна 2-с илдьит суруктартан)*.

Сиэркэп салайааччылара сибэтиэй олохторунан холобур буолуохтаахтар *(Титкэ илдьит суруктан)*.

Бэйэ-бэйэни бырастыы гыныы *(Филимоҥҥа илдьит суруктан)*.

Сиэркэп – Саҥа Израиль; Христос эҥкилэ суох сиэртибэтэ *(Дьэбириэйдэргэ илдьит суруктан)*.

Илдьит суруктар Биибилийэ олус суолталаах сорҕотунан буолаллар. Үгүстэрэ өйдүүргэ уустуктар, онон бу суруктары иҥэн-тоҥон бытаанныкаа ҕар ордук.

Иаков илдьит суруга

Иаков суруйбут илдьит суругар биһиги бэрт элбэх – кылгас эрээри, олус дириҥ – этиини, сүбэни-аманы ааҕабыт. Холобур, **сирдээҕи баай** туһунан маннык этиллэр: «Күн тахсан, өҥүрүк куйаас түстэҕинэ, сибэкки умнаһа куура хатан, кэрэ бэйэтэ кэхтэрин, сибэккитэ түһэрин курдук, баай киһи эмиэ түбүгүн үгэнигэр кэхтиэҕэ»; **тургутуу туһунан**: «Аньыыга тардар моһолу тулуурдаахтык туораабыт киһи алгыстаах: оннук киһи тургутууну тулуйан баран, Айыы Тойон Кинини таптыыр дьоҥҥо биэриэх буолан эрэннэрбит олоҕун мэнньиэһин ылыаҕа»; **кыыһырыы-киҥнэнии туһунан**: «Онон, таптыыр бырааттарым, хайаҕыт да истэргэ чуор, саҥарарга бытаан, уордайарга нэс буолуохтаах. Уордайар киһи Таҥара кырдьыгын оҥорор кыаҕа суох»; **Таҥара ыйаахтарын толоруу туһунан**: «Истибиккитинэн эрэ муҥурданан, бэйэҕитин албыннаныманг, истибит тылгытын тутуһуҥ»; **итэҕэл туһунан**: «Киһи тыына быһыннаҕына, этэ-сиинэ өлүк эрэ буолан хааларын курдук, үтүө дьайыыта суох итэҕэл – эмиэ өлбүт итэҕэл»; **аньыыны саҥарыы**: «Киһи тыла эмиэ сити курдук кып-кыракый эрээри, арбанара хара баһаам. Санаан көрүҥ: быычыкаайык уот кыыма түһэн, төһөлөөх элбэх ойууру сиирий... Биир дьүүктэттэн икки араас уу – аһыы уонна ньулуун уу – тэҥҥэ сүүрүө дуо?»; **андаҕар туһунан**: «Уонна, бырааттарыам, хаһан да андаҕайбат буолуҥ, халлаанынан да, сиринэн да, атын тугунан даҕаны андаҕайыманг; эһиги сөп дииргит сөбү, суох дииргит суоҕу эттин, оччоҕо дьүүлгэ туруоххут суоҕа»; **ыарыһахтар тустарынан**: «Ким ыалдьар, ол сиэркэп пресвитердэрин ыҥырдын, оччоҕо кинилэр кэлэн ыарыһаҕы олива арыытынан сотон баран, кини туһугар Айыы Тойон аатынан үҥтүннэр. Итэҕэл үҥүүтэ ыарыһаҕы үтүөрдүө, Айыы Тойон кинини сүһүөҕэр туруоруо, аньыыны-буруйу оҥорбут буоллаҕына, онто бырастыы буолуо»; **аньыыны билинии уонна үҥүү туһунан**: «Онон үтүөрэр туһугар, бэйэ-бэйэҕитигэр аньыыгытын этинэр, бэйэ-бэйэҕит туһугар үҥэр буолуҥ. Кырдьыксыт күүстээх үҥүүтэ үгүһү оҥорор кыахтаах»; **муммут-тэммит дьоҥҥо таптал туһунан**: «Бырааттарыам! Өскөтүн эһигиттэн хайаҕыт эмэ кырдьыктан туораабытын ким эмэ көнө суолугар төнүннэрдэҕинэ, кини билиэх тустаах: аньыылааҕы албын суолуттан эргилиннэрбит киһи дууһатын өлөр өлүүттэн быыһыаҕа, үгүс аньыытын-харатын бырастыы гыннарыаҕа».

Петр икки илдьит суруга

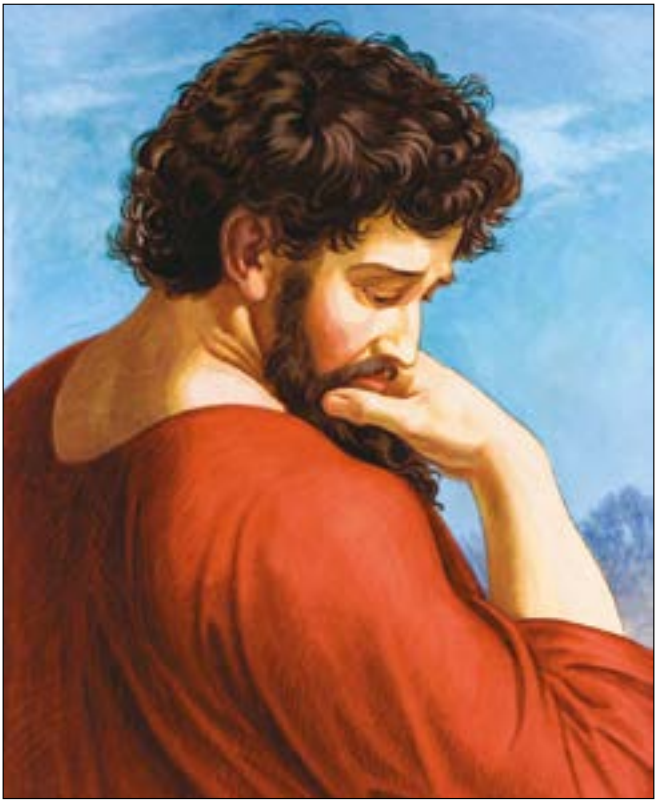
Петр, Иисус Христос уон икки опуосталыттан биирдэстэрэ, Аччыгый Азия христианнарын сиэркэптэригэр икки илдьит сургу суруйан ыыппыта. Кини бастакы илдьит суруга Рим импиэрийэтигэр Христос үөрэҕин төрдүттэн эһиэн баҕарбыт Нерон импэрээтэр христианнары сордоон-муҥнаан өлөртөрөр кэмигэр суруллубут буолуохтаах диэн сабаҕалыыллар. Опуостал Петр Христоһу итэҕэйээччилэри бөҕөргөтөн, маннык суруйар:

Эһиги өбүгэлэргититтэн утумнаабыт сүпсүктээх олоххутуттан алдьанар-кэбириир үрүҥ да, кыһыл да көмүскэ атыылаһыллыбыт буолбатаххыт, ханнык да эҥкилэ суох толук, ыраас Бараан Оҕотун, курдук буолбут Христос күндү Хаанынан толуйуллан ылыллыбыккыт... Киһи – от кэриэтэ, кини албан аата – сибэкки кэриэтэ: от хагдарыйа хатан, сибэккитэ иинэн түһэр, оттон Айыы Тойон тыла үйэлэр тухары өлбөт-сүппэт.

Таптыыр быраатгарыам! Бу дойдуга эһиги кэлии дьон, аһан иһэр айанньыт эрэ буоларгыт быһыытынан, көрдөһөбүн: дууһаҕытыгар утары турар эт-хаан кыдьыктарыттан тэйэ туттуҥ, Таҥараны итэҕэйбэт дьон ортотугар үтүөкэн олоҕунан олоруҥ... Биһиги аньыыттан-хараттан босхолонон кырдьык иһин олорорбут туһугар, Кини биһиги аньыыбытын-буруйбутун санныгар сүгэн кириэскэ таһаарбыта; Кини бааһыран, эһиги үтүөрбүккүт. Хаһан эрэ эһиги маныыһыта суох муна-тэнэ сылдьар бараанар курдук этигит, оттон билигин Маныыһыкка – дууһаҕытын Араҥаччылааччыга – төнүннүгүт.

Куһаҕаҥҥа куһаҕанынан, үөхсүүгэ үөхсүүнэн хардарымаҥ; төттөрүтүн, алгыһы ыларга ыҥырыллыбыккытын билэ сылдьан, эһигини атаҕастааччылары алҕааҥ... Айыы Тойон Таҥараны ис сүрэххититтэн ытыктааҥ.

Христос биирдэ букатыннаахтык, биһигини Таҥараҕа аҕалаары, Бэйэтэ Кырдьыксыт эрээри, биһиги аньыылаахтар туспутугар, биһиги буруйбутун боруостаан, эрэйи-муҥу көрбүтэ. Этин-сиинин өлөрбүттэрэ эрээри, Кини ис тыынынан тиллибитэ... Христос аатын туһуттан эһигини үөҕэр буоллахтарына, эһиги алгыска тиксэҕит; ол аата эһиэхэ албан ааттаах Тыын, Таҥара Тыына, баар... Эһигиттэн ким да киһини өлөрөн, тугу эмэ уоран, куһаҕаны оҥорон эбэтэр атын киһи бас билиитигэр суудайан сору-муҥу көрбөтөр ханнык;

оттон христианин быһыытынан эрэйи көрөртөн кыбыстыманҕ, хата Христос аатын сүгэбит диэн Таҥараҕа махтаныҥ.

Номоххо этиллэринэн, Петр өлөрүллэргэ ууруллан баран, кириэскэ төбөтүнэн таҥнары тиириллибитэ. Опуостал, Айыы Тойон Иисус Христос курдук тиириллэргэ сөбө суохпун диэн, бэйэтэ оннук көрдөспүтэ.

ПЕТР 1-кы ИЛДЬИТ СУРУГА 1:18-19, 24-25; 2:11-12, 24-25; 3:9, 15, 18; 4:14-16

Иоанн үс илдьит суруга

Былыргылар туоһулуулларынан уонна богословтар этэллэринэн, бу үс сургу евангелист Иоанн Богослов суруйбута. Иоанн опуостал Евангелиеҕа да, бу үс сурукка да элбэхтик туттар сүрүн тыла – «таптал».

Иоанн бастакы илдьит суругун сүрүн тиэмэлэрэ: таптал, Таҥараны кытта олох, үөрүү, итэҕэл өрөгөйдөөх күүһэ, олох суолтата. Бу илдьит сурук сорох ыйыыта-кэрдиитэ маннык. **Сырдыкка сылдьыы туһунан**: «Кини сырдыкка баарын курдук, биһиги эмиэ сырдыкка сылдьар буоллахпытына, бэйэ-бэйэбитин кытта бодоруһабыт, очочоҕо Кини Уолун Иисус Христос Хаана биһигини бары аньыыттан-хараттан ыраастыыр. Сырдыкка сылдьабын диир эрээри, ыраатын абааһы көрөр киһи харанҕаттан өссө да тахса илик»; **бу дойдуга сыһыан туһунан**: «Бу аньыылаах дойдуну да, бу дойдуга баары да таптааманг: бу дойдуну таптыыр киһи сүрэҕэр Аҕа таптала суох. Бу дойдуга баар барыта – аньыылаах киһи имэҥэ-кыдьыга, хараҕын абыланға, бу олоххо тугунан киэн туттара – Аҕаттан кэлбэт, бу дойдуттан бэйэтиттэн көбөн тахсар. Бу дойду имэҥниин-кыдьыктыын симэлийэ сүтүөҕэ, оттон Таҥара көҥүлүн толорор киһи үйэлэр тухары олоруоҕа»; **антихрист туһунан**: «Онон сымыйаччы диэн кимий? Ол – Иисуһу, Кини Христос буоларын, мэлдьэһээччи. Антихрист Аҕаны да, Уолу да мэлдьэһэр. Уолун ылыммат киһиэхэ Аҕата эмиэ суох; оттон ким Уолун билинэр, ол Аҕалаах»; **Иисус Быыһааччы туһунан**: «Кини биһиги буруйбутун-аньыыбытын киэр илдьээри кэлбитин, Бэйэтэ туох да аньыыта суоҕун эһиги билэҕит. Кинилиин биир буолбут киһи аньыыны оҥорбот»; **Таптал туһунан**: «Таҥара биһигини таптыырын бу аан дойдуга соҕотох Уолун, биһиги Кининэн олоххо тиксэрбит туһугар, ыытан биллэрбитэ. Таҥара диэн таптал, онон таптыыр киһи Таҥараны кытта биир буолар, кини сүрэҕэр Таҥара баар. Онон, Таҥара биһигини бастакынан таптаабытын быһыытынан, биһиги эмиэ Кинини таптыаҕыҥ. Иисус диэн Христос буоларын итэҕэйэр киһи Таҥараттан төрөөбүт. Таҥараҕа таптал – Кини ыйаахтарын тутуһуу, оттон бу ыйаахтар тутуһарга ыарахана суохтар»; **сымыйа бороруоктар тустарынан**: «Таҥара Тыынын албын тыынтан эһиги маннык арааран билиэххит: Киһи буолан кэлбит Иисус Христоһу билиммэт киһиэхэ Таҥара Тыына буолбатах, антихрист тыына баар»; **бараммат олох туһунан**: «Бу

маны мин эһиэхэ, Таҥара Уолун аатыгар итэҕэйээччилэргэ, эһиги Кинини итэҕэйэн бараммат олохтоноргутун билэргит туһугар, суруйдум».

ИОАНН 1-кы ИЛДЬИТ СУРУГА

Иуда илдьит суруга

Бу илдьит сурук ааптара, былыргы туоһулар бары этэллэринэн, – Матфейтан Сибэтиэй Евангелиеҕа *(13:55)* ахтыллар Иуда опуостал.

Иуда христианнары кинилэргэ «биирдэ букатыннаахтык бэриллибит итэҕэл иһин тууруллаһарга» ыҥырар. Эргэ Кэс Тылтан холобур аҕалан туран, аньыылаах дьону батыһыман диэн итэҕэйээччилэри сэрэтэр: «Төһө да итини хайыы үйэ билбиккит иһин, мин эһиэхэ биир суолу санатыахпын баҕарабын: Айыы Тойон, норуотун Египет сириттэн быыһаан таһааран баран, итэҕэйбэтэхтэри кэлин имири эспитэ, оттон дьоһун былаастарын харыстаабакка, олорор эйгэлэрин хаалларан барбыт аанньаллары, Дьүүл улуу күнэ үүнүөр диэри, аллараанҥы им балай түгэҕэр үйэлэр тухары сыаптаан сытыарар. Кинилэр курдук эмиэ содур быһыыламмыт, түктэри дьалыҥҥа ылларбыт Содом, Гоморра уонна ол эргиннээҕи куораттар олохтоохторо сэттэригэр умуллубат уокка умайаннар, сэрэтэр холобур буолбуттара. Олор курдук бу „көрүүлэнээччилэр“ эмиэ бэйэлэрин киртитэллэрин ааһан, Айыы Тойон былааһын билиммэттэр итиэннэ килбиэннээх ааннньаллары үөҕэллэр. Балар тугу билбэттэрин кытары үөҕэллэр, оттон дьиикэй кыыл курдук айылҕалара тардарынан эрэ билэр суоллара кинилэргэ алдьанар-сатарыйар төрүөттэрэ буолбута».

Итинник аньыылаах суолу утаран, опуостал Иуда итэҕэл олоҕор ыҥыран сүбэлиир-амалыыр: «Оттон эһиги, таптыыр бырааттарым, сибэтиэй итэҕэлгитинэн бэйэҕитин бөҕөргөтүнэн, Айыы Тыынынан үҥэн, Айыы Тойоммут Иисус Христос амарах санаатыттан биэрэр бараммат олоҕун кэтэһэн, Таҥара тапталыгар бигэ эрэлгитин энчирэппэккэ олоруҥ. Сорохторго өйдөөн-дьүүллээн туран амарахтык сыһыаннаһыҥ, оттон сороҕу улуу сэрэҕинэн уоттан өрүһүйэн таһаарыҥ. Кинилэр имэҥнээх эттэрэ киртиппит таҥаһын да таарыйартан дьиксинэн туран, аньыыларын саралыыр буолуҥ».

Илдьит сурук Таҥараны уруйдуур-айхаллыыр үтүөкэн тылларынан түмүктэнэр: «Эһигини охтортон өрүһүйэн, эҥкилэ суох оҥорон, Бэйэтин Кэрэмэн Килбиэнин иннигэр үөрдэ-көтүтэ туруорар күүстээх соҕотох Муударай Таҥара – Иисус Христос Айыы Тойоммутунан биһигини Быыһааччы – айхаллаах албан аата, улуу кыаҕа,

сүдү күүһэ, бараммат былаaһа бары үйэ инниттэн, билигин итиэннэ үйэттэн үйэлэр тухары туругура туруохтун! Аминь».

Павел илдьит суруктара

Сања Кэс Тылга опуостал Павел Рим, Коринф, Ефес, Филиппы, Колосс, Фессалоники уонна Галатия уобаластарын христианнарыгар, ону таһынан Тимофейга, Титкэ уонна Филимоҥҥа суруйбут 13 суруга киирбит. Үгэс быһыытынан, «Дьэбириэйдэргэ илдьит сурук» ааптара эмиэ Павел буолуохтаах диэн сабаҕалыыллар.

Опуостал Павел илдьит суруктара Сања Кэс Тыл түөрт гыммыт биирин ылаллар. Кини суруктарыгар сөҥөн сылдьар барҕа баайы – Таҥараны арыйар дириҥ муудараһы – бу кинигэ биир-икки сирэйигэр толору сырдатар кыаллыбат. Онон биһиги аҕыйах илдьит сургу эрэ ахтан аһарыахпыт.

ТАПТАЛ

Биибилийэ үөрэтэринэн, «Таҥара диэн – таптал».

Коринф христианнарыгар бастакы илдьит сурукка опуостал Павел таптал туһунан маннык суруйар:

Өскөтүн мин араас омук, аанньал да тылынан сањарар буолан баран, сүрэхпэр таптала суох буоллахпына, ол аата мин – таҥкыныыр эрэ алтаммын, чылыгырыыр эрэ чуорааммын.

Өскөтүн мин Таҥара этэрин дьоҥҥо тиэрдэр дьоҕурдаах бороруок, бары кистэлэҥи барытын билэр, бары өттүнэн толору билиилээх итиэннэ, бэл, хайалары да оннуттан халбарытар күүстээх итэҕэллээх киһи буолан баран, сүрэхпэр таптала суох буоллахпына, ол аата мин ким да, туох да буолбатахпын.

Өскөтүн мин баайбын-дуолбун барытын дьаданҕыларга түҥэтэн, бэл, эппин-сииммин уокка уматтара биэрэн да бараммын, сүрэхпэр таптала суох буоллахпына, ол миэхэ туох да туһата суох...

Таптал – Иисус Христос үөрэҕин чопчута. Иисус эппитэ: «„Айыы Тойон Таҥараҕын ис сүрэххиттэн, ис дууһаҕыттан, туох баар өйгүнэн-санааҕынан барытынан таптаа“. Бу баар – ыйаахтартан саамай бастакылара уонна суолталаахтара. Иккис эмиэ итиниэхэ холоонноох: „Атыттары, бэйэҕин таптыырыҥ курдук, таптаа“. Сокуон уонна Бороруоктар бары бу икки ыйаахха тирэҕирэллэр» *(Матфей 22:37-40)*.

Таҥара тапталын туһунан Иисус маннык эппитэ: «Таҥара аан дойдуну ол курдук таптаан, Бэйэтин Төрөппүт Соҕотох Уолун, Кинини итэҕэйэр ханнык да киһи өлбөтүн, бараммат олохтонорун туһугар, биэрбитэ» *(Иоанн 3:16)*.

**Таптал тулуурдаах,
амарах санаалаах.
Таптал ордугурҕаабат,
арбаммат, улаханнык санаммат,
сүөргүтүк быһыыламмат,
бэйэтин эрэ иннин көрүммэт,
хоргуппат, куһаҕаны
өйдүү сылдьыбат,
куһаҕантан үөрбэт —
кырдьыктан үөрэр,
барытын уйар, барытын итэҕэйэр,
барытын эрэнэр, барытын тулуйар.
Таптал хаһан да уостубат...
Оттон билигин субу үс:
итэҕэл, эрэл, таптал — баар;
ол эрээри таптал барыларыттан
улахан.**

**Коринф христианнарыгар
1-кы илдьит сурук 13:4–13**

Киһи сатарыйбыт айылҕатын дьайыыта уонна Тыын үлэтин түмүгэ

Айыы Тойон Иисус Христос үөрэнээччилэригэр эппитэ: «Мин умнаспын, оттон эһиги лабааларгыт. Миигинниин биир буолбут киһи, Мин эмиэ кинини кытта бииргэ буоллахпына, элбэх аһы биэрэр; эһиги Миигинэ суох тугу да гынар кыаххыт суох». Хайа үрдүгэр үөрэтэ олорон Иисус маннык тэҥнэбили туттубута: «Бараан тириитин бүрүнэн кэлэр торҕон бөрөлөртөн – сымыйа бороруоктартан – сэрэниҥ. Киниләри дьайыыларынан билиэххит. Эрбэһинтэн бинэгирээти, ыарҕаттан сомуокубаны хомуйаллар дуо? Үтүө мас куһаҕан отонноммотун курдук, куһаҕан мас эмиэ үчүгэй отонноммот».

Галатия христианнарыгар илдьит суругар опуостал Павел «киһи сатарыйбыт айылҕатын дьайыытын» уонна «Тыын үлэтин түмүгүн» туһунан суруйар: «Киһи сатарыйбыт айылҕатын дьайыыта биллэр: көссүүлэһии, содур быһыы, киртийии, кэрээнтэн тахсыы, эмэгэттэргэ сүгүрүйүү, ап-хомуһун, өстөһүү, иирсээн, ордук санаһыы, уордайыы, киҥнэнии, тыл тылга киирсибэт буолуу, хайдыһыы, абааһы көрсүү, өлөрсүү, арыгылааһын, үүнэ-тэһиинэ суох барыы, онтон да атын. Урут сэрэппитим курдук, билигин да сэрэтэбин: итинник быһыыланааччылар Таҥара Саарыстыбатыгар тиксибэттэр. Оттон Тыын биһиги сүрэхпитигэр тапталы, үөрүүнү, эйэни-или, кытаанах тулууру, үтүө санааны, амарах быһыыны, итэҕэли, көрсүө-сэмэй майгыны, бэйэни кыатанар күүһү үөскэтэр».

ГАЛАТИЯ ХРИСТИАННАРЫГАР ИЛДЬИТ СУРУК 5:19-23; МАТФЕЙ 7:15-17; ИОАНН 15:5-6

Эдэркээн Тимофей

Павел миссионердыыр иккис айаныгар Дервиянан, Листранан сылдьан, Иисус Христоһу итэҕэйэр Тимофей диэн ааттаах эдэркээн уолу көрсүбүтэ. Тимофей ийэтэ Евника Христоһу итэҕэйбит дьэбириэй дьахтара, оттон аҕата грек этилэр. Эбэтэ Лоида эмиэ Айыы Тойону итэҕэйэрэ. Тимофей евангелист Лука курдук опуостал Павел арахсыбат аргыһа буолбута. Онон кинини кытта Македонияҕа, Грецияҕа, Аччыгый Азияҕа итиэннэ, бэл, Рим куоракка бииргэ сылдьыбыта. Номоххо этиллэринэн, Павелы Римҥэ өлөрбүттэрин кэннэ, Тимофей Ефес улахан сиэркэбин салайбыта. Кэлин Тимофей Рим импэрээтэрдэриттэн биирдэстэрэ христианнары сойуолуур кэмигэр итэҕэл иһин муҥу көрөн өлбүтэ.

Опуостал Павел Тимофейга икки илдьит суругу суруйбута. Ол суруктартан тыын суолталаах сорох этиилэри ааҕыаҕыҥ. **Бар дьон туһугар үҥүү туһунан**: «Онон туох-хайа иннинэ эһигиттэн көрдөһөбүн: биһиги чуумпутук, эйэлээхтик, Таҥараҕа толору бэриниилээх, ыраас олоҕунан олоробут кыалларын туһугар, эһиги Киниттэн көрдөһөргүт-ааттаһаргыт, үҥэргит, махтанаргыт, дьону көмүскэһэргит – барыта бар дьон туһугар, ыраахтааҕылар тустарыгар, былааһы тутан олорооччулар тустарыгар буолуохтаах. Итинник үҥэр сиэрдээх, итини Быыһааччыбыт, Таҥара, сөбүлүүр»; **хара дьай үөрэҕин туһунан**: «Бу тиһэх кэмҥэ сорохтор араас албын тыыннары уонна абааһы үөрэҕин истэн, итэҕэлтэн тэйиэхтэрэ диэн Таҥара Тыына дьэҥкэтик этэр»; **баай-дуол туһунан**: «Туох баар куһаҕан төрдө-төрүөтэ – харчы үлүскэнэ. Сорохтор бу үлүскэҥҥэ ылларан итэҕэлтэн туораан, үгүс муҥу-таҥы бэйэлэринэн булуммуттара. Оттон эн, Таҥара киһитэ, итинтэн барытыттан куотаҥҥын, кырдьыктаах, бэриниилээх буоларга, итэҕэйэргэ, таптыырга, тулуйарга, көрсүө майгыланарга дьулус»; **итэҕэл хоодуот быһыытын туһунан**: «Итэҕэл дьоһуннаах туруулаһыытынан туруулаһан бараммат олоҕу тутус. Бараммат олоххо эн ыҥырыллыбытыҥ, бу олох иһин үгүс дьон иннигэр итэҕэлгин үтүө быһыылаахтык билиммитиҥ»; **Таҥараҕа дьиҥнээхтик сулууспалааһын туһунан**: «Таҥараҕа бэриниилээх буола үөрэн. Итэҕэйээччилэргэ тылгынан-өскүнэн, олоххунан, тапталгынан, ис тыыҥҥынан, итэҕэлгинэн уонна ыраасkынан холобур буол. Суруйуулары ааҕыынан, өйдөтүүнэн-үөрэтиинэн дьарыктан».

Павел иккис илдьит суругун хаайыыга сытан, өлөрүөхтэрин аҕай иннинэ, суруйбут буолуохтаах диэн сабаҕалыыллар. Бу суругар кини этэр: «Үтүө туруулаһыынан туруулаһан, сүүрэр түһүмэхпин түмүктээн, биэтэккэ таҕыстым, итэҕэлбин энчирэппэтим. Онон аны билигин Айыы Тойон, Кырдьыктаах Судьуйа, ол Күнүгэ туттарар наҕараадата – кырдьыктаах быһыы мэнньиэһэ – миигин кэтэһэр; ону Кини миэхэ эрэ буолбакка, Кини кэлэрин тапталы кытта кэтэһээччилэргэ барыбытыгар туттарыаҕа».

ТИМОФЕЙГА 1-кы уонна 2-с ИЛДЬИТ СУРУК

«Биир Айыы Тойон, биир итэҕэл, биир сүрэхтэнии...». Илдьит суруктартан

Бары аньыыны оҥорбуттара, бары Таҥара килбиэннээх сырдыгыттан маппыттара *(Рим христианнарыгар илдьит суруктан, 3:23)*.

Аньыы төлөбүрэ – өлүү, оттон Таҥара бэлэҕэ – Христос Иисус Айыы Тойоммутун кытта биир буолан тиксэр бараммат олохпут *(Рим христианнарыгар илдьит суруктан, 6:23)*.

Таҥара биир, киһи аймаҕы Таҥараны кытта ситимнээччи эмиэ биир – бар дьон туһугар Бэйэтин толук биэрбит Киһи, Христос Иисус *(Тимофейга 1-кы илдьит суруктан, 2:5)*.

Христос биһиги буруйбутун-аньыыбытын боруостаары өлбүтэ *(Коринф христианнарыгар 1-кы илдьит суруктан, 15:3)*.

Иисуһу Айыы Тойон диэн тылгынан аһаҕастык билинэр уонна Таҥара Кинини өлүүттэн тилиннэрбитин ис сүрэххиттэн итэҕэйэр буоллаххына, быыһаныаҥ *(Рим христианнарыгар илдьит суруктан, 10:9)*.

Кириэс туһунан үөрэтии өлүү суолунан баран иһээччилэр истэллэригэр өйө суох дойҕох, оттон биһиэхэ, быыһанааччыларга, Таҥара күүһэ буолар *(Коринф христианнарыгар 1-кы илдьит суруктан, 1:18)*.

Сэргэх сылдьыҥ, итэҕэлгитин бигэтик тутуһуҥ, эр санааланыҥ, халбаҥнаабат бөҕө буолуҥ *(Коринф христианнарыгар 1-кы илдьит суруктан, 16:13)*.

Христос Евангелиетыттан мин сааппаппын, бу хас биирдии итэҕэйэр киһи, бастатан туран, иудей, ол кэннэ атын омук, быыһанарыгар анаммыт Таҥара күүһэ *(Рим христианнарыгар илдьит суруктан, 1:16)*.

Бэйэҕитин албыннаныман: Таҥараны элэк оҥостубаккын. Киһи туох сиэмэни ыһар да, ол үүнүүтүн ылар *(Галатия христианнарыгар илдьит суруктан, 6:7)*.

Киһи аймах от кэриэтэ, киһи албан аата – сибэкки кэриэтэ: от хагдарыйа хатан, сибэккитэ иинэн түһэр *(Петр 1-кы илдьит суругуттан, 1:24)*.

Биһиги хас биирдиибит бу сиргэ олорон тугу гыммыппытынан – үтүөнү биитэр мөкүнү оҥорбуппутунан көрөн, төлөбүрбүтүн ылар-быт туһугар, бука бары Христос дьүүлүгэр туруохтаахпыт *(Коринф христианнарыгар 2-с илдьит суруктан, 5:10)*.

Онон хас биирдиибит бэйэтин туһугар Таҥараҕа эппиэттиэҕэ *(Рим христианнарыгар илдьит суруктан, 14:12)*.

Билигин, Таҥара саҥатын иһиттэххитинэ, хаһан эрэ кураайы куйаарга сылдьан Таҥараҕа бас бэриммэтэх дьэбириэйдэр курдук сүрэххитин хам хатанымаҥ *(Еврейдэргэ илдьит суруктан, 3:15)*.

Биир Айыы Тойон, биир итэҕэл, биир сүрэхтэнии *(Ефес христианнарыгар илдьит суруктан, 4:5)*.

Иоанн Богослов суруйбут Арыллыыта

Бу биһиги олорор сирбит курууk баар буолуо суоҕа. Тиһэх кэм туһунан Биибилийэҕэ элбэхтик этиллэр. Ол ордук сиһилии Биибилийэ тиһэх кинигэтигэр – Иоанн Богослов суруйбут Арыллыытыгар – кэпсэнэр.

Иоанн Иисус Христос уон икки опуосталыттан биирдэстэрэ этэ. Номоххо этиллэринэн, Иоантан ураты опуосталлар бары итэҕэллэрин иһин муҥу көрөн өлбүттэрэ. Иоанн эмиэ Христос туһугар эрэйдэммитэ: кинини Греция Патмос диэн арыытыгар көскө ыыппыттара. Онно Иоаҥҥа Айыы Тойон көстөн: «Мин Альфабын уонна Омегабын, Бастакыбын уонна Тиһэхпин; эн тугу көрөргүн барытын кинигэҕэ суруйан сиэркэптэргэ ыыт», – диэн соруйбута *(Арыллыы 1:10-11)*.

Арыллыы Кинигэтигэр тиһэх кэми төлкөлөөһүн араас бэлиэ көмөтүнэн ханарытан бэриллэр: сэттэ сиэркэпкэ сурук, сэттэ бэчээт, аттаах түөрт киһи, сэттэ үрэр турба, Таҥара уора-кылына мунньуллубут сэттэ иһитэ, Армагеддон, Олох кинигэтэ, кыыл сыыппарата 666, Вавилон – улуу содур дьахтар, сэттэ бастаах, уон муостаах кыыл, уон ыраахтааҕы, тыһыынча сыллаах саарыстыба, Саҥа Иерусалим, күндү таастар, Олох Аал Луук маһа.

Арыллыы Кинигэтэ бэрт элбэх таайыллыбат кистэлэҥнээх. Ол эрээри биир суол олус дьэҥкэтик этиллэр: Айыы Тойон Иисус Христос бу аан дойдуну дьүүллүү сиргэ иккиһин кэлиэҕэ. Кини төннөн кэлэрин бастакы христианнар күүтэллэрэ, биһиги эмиэ күүтэбит.

Аны билигин сэттэ сиэркэптэн биирдэстэригэр суруллубут илдьит суругу ааҕыаҕыҥ. Бу сэттэ сиэркэп «Арыллыы» кинигэтэ суруллар кэмигэр бааллара эрээри, кинилэргэ анаммыт суруктар кэлэр кэм Сиэркэбигэр эмиэ туһуламмыттар. Баҕар, бу сурук ханнык эрэ тыллара эн биһиккигэ эмиэ быһаччы сыһыаннаах буолуохтарын сөп.

«Бу ааңғытын тоңсуйа турабын...»

Арыллыы Кинигэтигэр Иоанн Богослов суруйар:

«Эрэллээх, дьиҥ кырдьыктаах Туоһу, Таҥара тугу айбытын барытын төрдө-төрүөтэ Аминь маннык этэр: „Эн бары дьайыыгын билэбин; эн тымныыта да, итиитэ да суоххун. Оо, арай тымныы дуу, итии дуу эбитиҥ буоллар! Ону баара эн сылааскын эрэ, итиитэ да, тымныыта да суоххун, онон Мин эйигин уоспуттан төлө ыһан таһаарыам. Баайбын, дэлэйдик олоробун, аны туохпунан да тутайбаппын дэнэҕин даҕаны, дьиҥэр, дьоло суоххун, муҥнааххын, дьаданҕыгын, хараҕа суоххун, сыгынньаххын билбэккин. Онон байар туһугар Миигиттэн уокка ыраастаммыт кыһыл көмүһү, уонна таҥнаргар, сыгынньах сылдьарыҥ көстөн саакка-суукка киирбэтиҥ туһугар, маҥан таҥаһы атыылаһаргар, көрөр туһугар хараххын маһынан сотторгор сүбэлиибин. Мин таптыыр дьоммун, итэҕэстэрин көрдөрөн туран дьарыйабын, онон дьаныардаах буол, аньыыгын билин.

Бу кэлэн, ааңғытын тоңсуйа турабын: ким Мин саҥабын истэн аанын аспыкка дьиэтигэр киирэммин, киэһээҥҥи аһылыгар олорсуом, кини эмиэ Миигинниин бииргэ асаһыа.

Кыайыылааҕы Бэйэбин кытта бүрүстүөлбэр олордуом; Мин кыайан-хотон Аҕабын кытта, Аҕам бүрүстүөлүгэр олорбутум курдук, кыайыылаах эмиэ Миигинниин бииргэ олорсуо. Тыын сэттэ сиэркэпкэ тугу этэрин истэр кулгаахтаах иһиттэҕэ буолуохтун“».

АРЫЛЛЫЫ 3:14-22

Саҥа сир-халлаан

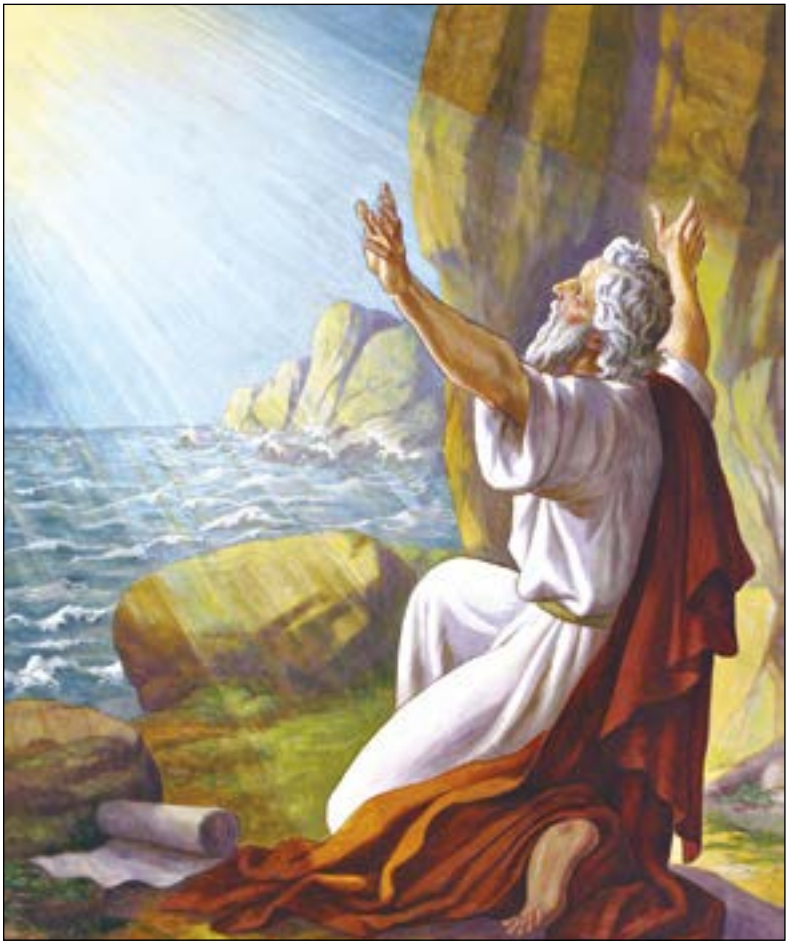
Иоанн Арыллыытын бүтэһик хас да сирэйэ тиһэх дьүүлү, саҥа халлааны уонна саҥа сири ойуулуур.

«Онтон мин сүдү бэйэлээх үрүҥ бүрүстүөлү уонна ол бүрүстүөлгэ Олорооччуну көрбүтүм: сир-халлаан Киниттэн куотан, аны хаһан да эргийбэттии симэлийэ сүппүтэ. Көрбүтүм, өлбүттэр – улуу да, кыра да барыта – Таҥара иннигэр тураллара, иннилэригэр кинигэлэр нэлэччи арыллыбыттар этэ. Өссө биир кинигэни, Олох кинигэтин, арыйбыттара, онон өлбүттэр ол кинигэлэргэ хайдах суруллубутунан, тугу оҥорбуттарынан көрөн дьүүллэммиттэрэ. Муора бэйэтин түгэҕиттэн өлбүттэри таһаарбыта, өлүү уонна аат түгэҕэ эмиэ өлбүттэри биэрбиттэрэ, хас биирдии киһи тугу оҥорбутунан дьүүллэммитэ.

Онтон мин саҥа халлааны, саҥа сири көрбүтүм. Урукку сир-халлаан симэлийэ сүппүтэ, муора эмиэ аны суоҕа. Мин, Иоанн, Сибэтиэй Куораты – сүктэр кыыс аналлаабар симэммитин курдук, бары силигэ ситэн мэҥэ халлаантан, Таҥараттан түһэн иһэр саҥа Иерусалимы – көрбүтүм. Онтон халлаантан сүҥкэн улахан саҥа дуораһыйарын истибитим: „Көр бу, Ытык Сурт – Таҥара олорор Дьиэтэ аны киһи аймаҕы кытта бииргэ буолуо. Кини дьону кытта бииргэ олоруо, кинилэр эмиэ аны Таҥара норуота буолуохтара. Кини Бэйэтинэн дьону кытта сылдьан, кинилэр Таҥаралара буолуоҕа. Таҥара бар дьон хараҕын уутун хас биирдии таммаҕын сотуоҕа, өлүү-сүтүү диэн аны суох буолуоҕа; энэлгэн, ытабыл-соҥобул, ыарыы эмиэ сүтүөҕэ. Урукку барыта ааста“.

Бүрүстүөлгэ Олорооччу: „Көр бу, барыта саҥаны айабын“, – диэбитэ. Онтон миэхэ эппитэ: „Сурун, бу – дьиҥ кырдьыктаах, эрэбил тыл“. Кини миэхэ өссө манныгы эппитэ: „Барыта туолла! Мин Альфабын уонна Омегабын, Төрүппүн уонна Бүтэр Уһукпун. Утаппыкка өлбөт мэҥэ уутун дьүүктэтиттэн босхо иһэрдиэм; кыайааччы итини барытын ылыа, Мин кини Таҥарата буолуом, кини Мин уолум буолуо. Оттон куттамсахтар, итэҕэлэ суохтар, сидьиҥнэр, өлөрүөхсүттэр, содурдар, абынан-хомуһунунан дьарыгыраччылар, эмэгэккэ сүгүрүйээччилэр уонна бары сымыйаччылар аналлара – сиэрэлээх уот байҕалга түһүү. Ити иккиһин, бүтэһиктээхтик өлүү буолар“.

Таҥара Кэрэмэн Килбиэнэ сырдатар буолан, куоракка күн да, ый да суох: куорат сыдьаайар сырдыга – олоҕун бар дьон туһугар толук

уурбут Айыы Тойон. Туох эмэ кирдээх, ким эмэ сидьиҥ, албыны-көлдьүнү тутуспут – онно киириэ суоҕа, арай Айыы Тойоҥҥо баар Олох кинигэтигэр суруллубут дьон эрэ киириэҕэ».

АРЫЛЛЫЫ 20:11-13; 21:1-8, 23, 27

Биибилийэ тиһэх сирэйэ

Ытык Суруйуу, Биибилийэ, Таҥара Уола Иисус Христос иккиһин кэлэрин төлкөлүүр. Иоанн Богослов Арыллыытын түмүк чааһын – Биибилийэ тиһэх сирэйин – ааҕыаҕыҥ:

«Онтон аанньал миэхэ эппитэ: „Бу кинигэ билиҥҥини да, кэнэҕэһи да төлкөлүүр тылын хам бэчээттээн кэбиһимэ. Болдьохтоох кэм чугаһаата. Аньыылаах өссө да аньыыны оҥоро түстүн, кирдээх өссө киртийдин, кырдьыксыт кырдьыгы оҥордун, сибэтиэй эбии ыраахырдын. Мин сотору кэлиэм, хас биирдиигэ тугу оҥорбутунан көрөн биэрэрдии, төлөбүрбүн илдьэ кэлиэм.

Мин Альфа уонна Омега, Төрүт уонна Бүтэр Уһук, Бастакы итиэннэ Тиһэх буолабын. Кини ыйаахтарын тутуһааччылар алгыстаахтар. Кинилэр Олох Аал Луук маһыттан амсайар бырааптаахтар, куорат аанынан киирэр кыахтаахтар. Оттон ыттар, абынан-хомуһунунан дьарыгыраааччылар, содурдар, өлөрүөхсүттэр, эмэгэккэ сүгүрүйээччилэр уонна сымыйаны таптааччылар, сымыйаны оҥороччулар – олор бары куорат тас өттүгэр хаалыахтара.

Мин Иисус бу туһунан эһиэхэ сэттэ сиэркэпкэ туоһулаттара аанньалбын ыыттым. Мин Давид силиһинэбин, сарсыардааҥҥы сырдык сулуспун.

Тыын уонна Сүктэр Кыыс иккиэн: ‘Кэл!’ – диэн ыҥыраллар. Истибит эрэ барыта: ‘Кэл!’ – диэн ыҥырыахтын. Утаппыт кэлиэхтин, ким иһиэн баҕарар, ол кэлэн, өлбөт мэҥэ уутун босхо ылыахтын“.

Мин бу билиҥҥини да, кэнэҕэһи да төлкөлүүр кинигэ тылын истээччини сэрэтэбин: ким эрэ бу тылга тугу эмэ эптэҕинэ, Таҥара ол киһини бу кинигэҕэ этиллибит иэдээҥҥэ тиксэриэҕэ. Оттон ким эмэ бу кинигэ билиҥҥини да, кэнэҕэһи да төлкөлүүр тылыттан тугу эмэ көҕүрэттэҕинэ, Таҥара кинини бу кинигэҕэ этиллибит Олох кинигэтигэр суруллар, сибэтиэй куоракка киирэр аналыттан матарыаҕа. Бу маны Кэрэһиттээччи этэр: “Дьиҥ чахчы Мин сотору кэлиэм! Аминь“.

Оо, кэл, Айыы Тойон Иисус! Айыы Тойоммут Иисус Христос илгэлээх үтүөтэ эһигини барыгытын кытта эҥээрдэһиэхтин. Аминь».

АРЫЛЛЫЫ 22:10-21

Καὶ λέγει μοι, Μὴ σφραγίσῃς τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου, ὁ καιρὸς γὰρ ἐγγύς ἐστιν. ὁ ἀδικῶν ἀδικησάτω ἔτι καὶ ῥυπαρὸς ῥυπανθήτω ἔτι καὶ ὁ δίκαιος δικαιοσύνην ποιησάτω ἔτι, καὶ ὁ ἅγιος ἁγιασθήτω ἔτι.

Ἰδοὺ ἔρχομαι ταχύ, καὶ ὁ μισθός μου μετ' ἐμοῦ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ ὡς τὸ ἔργον ἐστὶν αὐτοῦ. ἐγὼ τὸ Ἄλφα καὶ τὸ Ὦ, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος.

Μακάριοι οἱ πλύνοντες τὰς στολὰς αὐτῶν, ἵνα ἔσται ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἐπὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς καὶ τοῖς πυλῶσιν εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν. ἔξω οἱ κύνες καὶ οἱ φάρμακοι καὶ οἱ πόρνοι καὶ οἱ φονεῖς καὶ οἱ εἰδωλολάτραι καὶ πᾶς φιλῶν καὶ ποιῶν ψεῦδος.

Ἐγὼ Ἰησοῦς ἔπεμψα τὸν ἄγγελόν μου μαρτυρῆσαι ὑμῖν ταῦτα ἐπὶ ταῖς ἐκκλησίαις. ἐγώ εἰμι ἡ ῥίζα καὶ τὸ γένος Δαυίδ, ὁ ἀστὴρ ὁ λαμπρὸς ὁ πρωϊνός.

Καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ νύμφη λέγουσιν, Ἔρχου. καὶ ὁ ἀκούων εἰπάτω, Ἔρχου. καὶ ὁ διψῶν ἐρχέσθω, ὁ θέλων λαβέτω ὕδωρ ζωῆς δωρεάν.

Μαρτυρῶ ἐγὼ παντὶ τῷ ἀκούοντι τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου· ἐάν τις ἐπιθῇ ἐπ' αὐτά, ἐπιθήσει ὁ θεὸς ἐπ' αὐτὸν τὰς πληγὰς τὰς γεγραμμένας ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ,

καὶ ἐάν τις ἀφέλῃ ἀπὸ τῶν λόγων τοῦ βιβλίου τῆς προφητείας ταύτης, ἀφελεῖ ὁ θεὸς τὸ μέρος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ ἐκ τῆς πόλεως τῆς ἁγίας τῶν γεγραμμένων ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ.

Λέγει ὁ μαρτυρῶν ταῦτα, Ναί, ἔρχομαι ταχύ. Ἀμήν, ἔρχου κύριε Ἰησοῦ.

Ἡ χάρις τοῦ κυρίου Ἰησοῦ μετὰ πάντων.

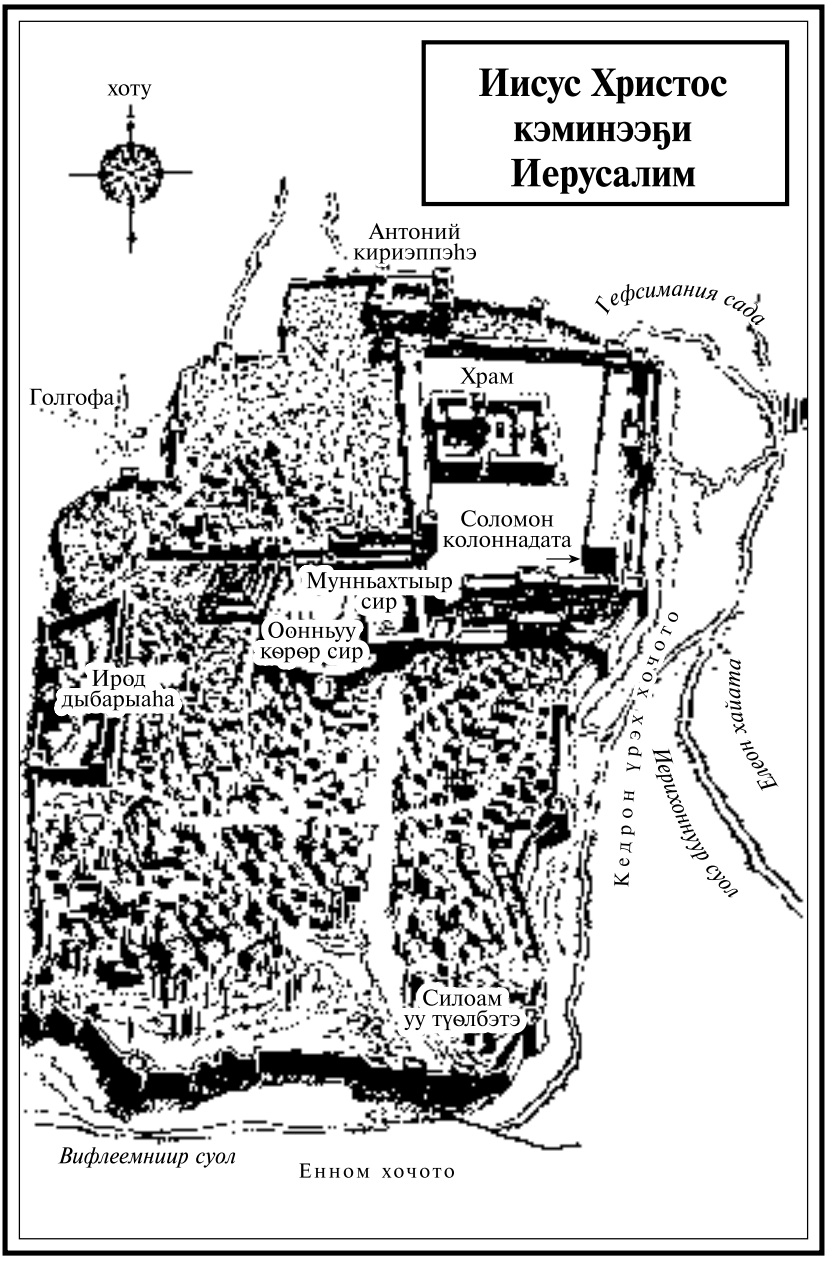
Географическай хаарталар уонна Биибилийэ сирин-уотун көстүүтэ

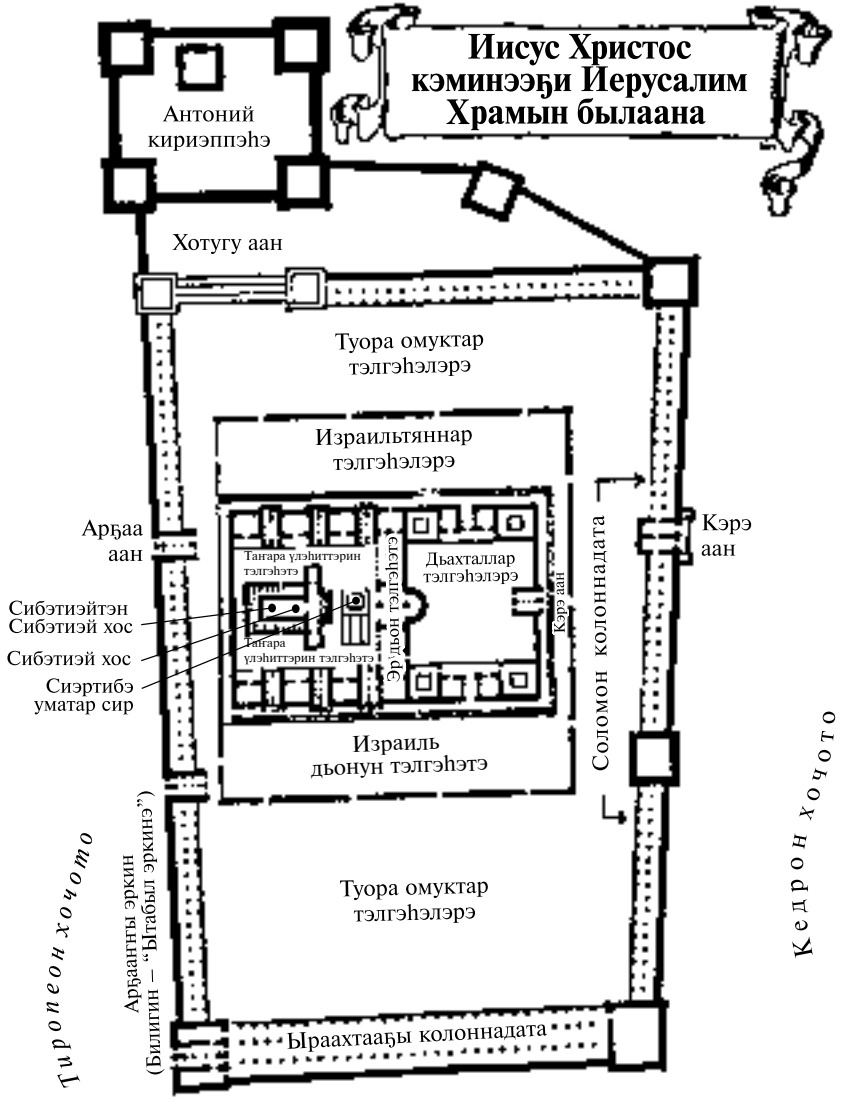
Horace Knowles © The British & Foreign Bible Society 1954, 1967, 1972

Horace Knowles © The British & Foreign Bible Society 1954, 1967, 1972

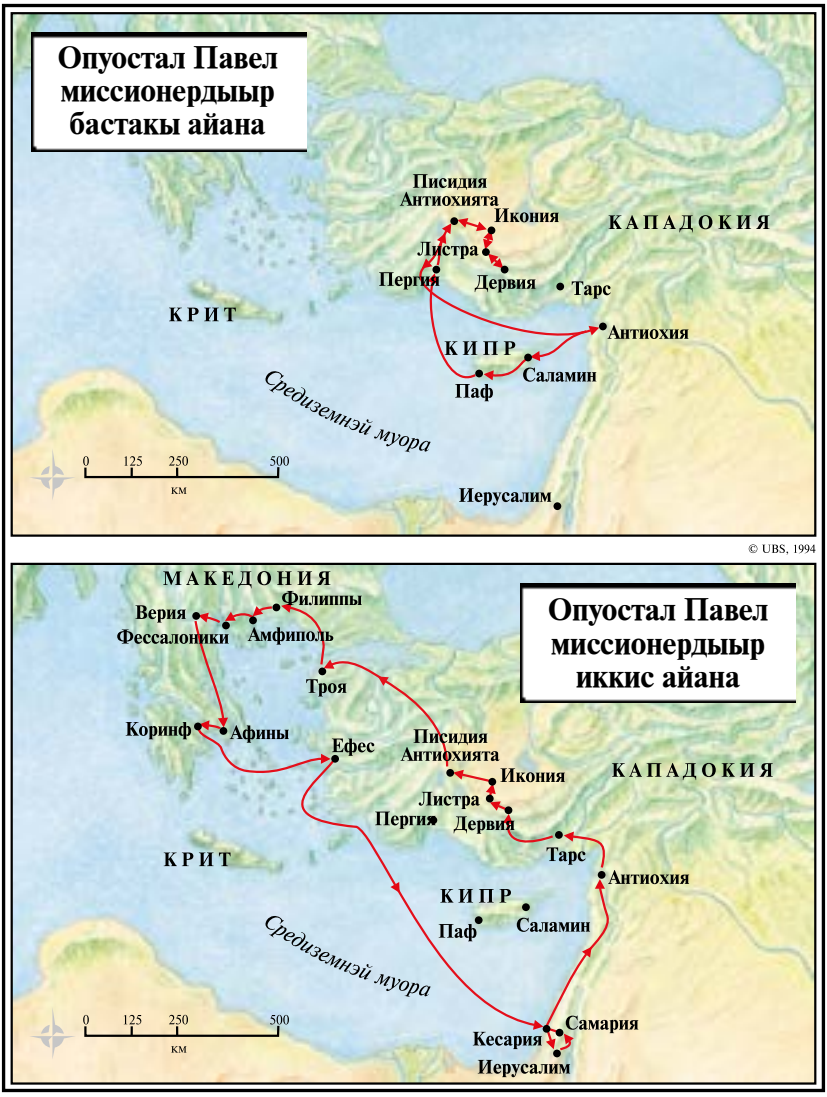
Horace Knowles © The British & Foreign Bible Society 1954, 1967, 1972

Horace Knowles © The British & Foreign Bible Society 1954, 1967, 1972

БРИТАНИЯ
ГЕРМАНИЯ
ГАЛЛИЯ
ИТАЛИЯ
ИСПАНИЯ
Рим
Улуу (Средиземнэй) муора
СИЦИЛИЯ
Карфаген
МАВРИТАНИЯ
АФРИКА
Иисус Христос кэминээҕи Рим импиэрийэтэ
Рим импиэрийэтин кыраныыссата

АЛАННАР (АЛАНЫ)
Гирканскай (Каспийскай) муора
ДАКИЯ
Хара муора
АРМЕНИЯ
ФРАКИЯ
Византий
МАКЕДОНИЯ
ГАЛАТИЯ
АСИЯ
Тарс
ГРЕЦИЯ
Ефес
Антиохия
Коринф
Афины
КИПР
Дамаск
Тир
ИУДЕЯ
КРИТ
Иерусалим
Кирена
Александрия
ЕГИПЕТ
Нил ө.
Кыйыл муора
0 200 400 800
км
© UBS,1994

Опуостал Павел миссионердыыр бастакы айана
Писидия Антиохията
Икония
КАПАДОКИЯ
Листра
Дервия
Перги
Тарс
КРИТ
Антиохия
КИПР
Саламин
Паф
Средиземнэй муора
0 125 250 500
км
Иерусалим
© UBS, 1994
МАКЕДОНИЯ
Филиппы
Верия
Фессалоники
Амфиполь
Троя
Опуостал Павел миссионердыыр иккис айана
Коринф
Афины
Ефес
Писидия Антиохията
Икония
КАПАДОКИЯ
Листра
Перги
Дервия
Тарс
КРИТ
Антиохия
КИПР
Паф
Саламин
Средиземнэй муора
0 125 250 500
км
Самария
Кесария
Иерусалим

Опуостал Павел миссионердыыр үһүс айана
МАКЕДОНИЯ
Амфиполь
Филиппы
Верия
Неаполь
Фессалоники
Аполлония
Троя
АХАЙЯ
Асс
АСИЯ
Митилена
Пергам
Коринф
Смирна
Писидия Антиохията
Ефес
Милет
Икония
Листра
Дервия
Родос
Патара
Тарс
СИРИЯ
Антиохия
Средиземнэй муора
Тир
Птолемаида
Кесария
Иерусалим
0 125 250 500
км
© UBS, 1994
Опуостал Павел миссионердыыр төрдүс айана (Римнэ айан)
Рим
Ус Гостиница
Путеолы
ИТАЛИЯ
ЛИКИЯ
СИРИЯ
Ригия
Книд
Миры
СИЦИЛИЯ
Сиракузы
РОДОС
КИПР
Сидон
КРИТ
МАЛТА
Кесария
Иерусалим
Үчүгэй Тиксии
Средиземнэй муора
0 125 250 500
км

ИЕРУСАЛИМ ЕЛЕОН ХАЙАТЫТТАН КӨСТҮҮТЭ (илинтэн)
Соломон Храма турбут сирэ. Билигин манна Омар мечетэ турар.

ИЕРУСАЛИМ УОННА ЕЛЕОН ХАЙАТА (арҕааттан көстүү)
Иисус Иерусалимҥа чугаһаан баран, куораты көрөн аһынан ытаабыта (Лк 19:41).

СИНАЙ ХАЙАТА

АЙЫЫ ТОЙОН Синай хайатын чыпчаалыгар түһэн баран, Моисейы Бэйэтигэр хайа оройугар ыҥырбыта. Моисей хайаҕа ыттыбыта (Тах 19:20).

ТУУСТААХ (ӨЛБҮТ) МУОРА

Бу биэс ыраахтааҕы кыргыс дьонун Сиддим хочотугар (билиҥҥи Туустаах муора оннугар) муспуттара (Төрүт 14:3).

ФАВОР ХАЙАТА

Хотуну-соҕурууну Эн айбытын; Фавордаах Ермон, үөрэ-көтө, Эн ааккын айхаллыыллар (Пс 88:13).

НАЗАРЕТ

Оттон алтыс ыйыгар Таҥара аанньалын Гавриилы Галилея Назарет диэн куоратыгар Давид удьуора Иосиф кэргэн ылар кэпсэтиилээх Кыыһыгар ыыппыта; Кыыс аата Мария диэн этэ (Лк 1:26-27).

ВИФЛЕЕМ

«Эн, Вифлеем, Иуда сирэ, Иудея атын куораттарыттан тугунан да итээбэтиҥ: Мин норуоппун, Израилы, быыһыыр-харыстыыр Сирдьит Эйигиттэн үөскээн тахсыаҕа» (Мф 2:6).

ИОРДАН

Ол саҕана Иисус Галилеяттан Иорданҥа кэлбитэ. Кини Иоанҥа сүрэхтэнэ тиийбитигэр... (Мф 3:13).

КАПЕРНАУМ

Назареты хаалларан, Кини Завулон уонна Неффалим сиригэр, муора кытылыгар турар Капернаумҥа тиийэн олохсуйбута (Мф 4:13).

ГАЛИЛЕЯ КАНАТА

Үһүс күнүгэр Галилея Канатыгар уруу буолбута, онно Иисус Ийэтэ сылдьыбыта (Ин 2:1).

ИУДЕЯТТАН САМАРИЯҔА ТИЭРДЭР СУОЛ

Иисус... Иудеяттан араҕан, Галилеяҕа хат төннүбүтэ. Барар суола Самариянан ааһара (Ин 4:3-4).

ГЕННИСАРЕТ КҮӨЛЭ (ГАЛИЛЕЯ МУОРАТА)

Биирдэ үтүмэн үгүс дьон Таҥара тылын истээри Кинини ыга анньан үтүрүспүттэригэр Иисус Геннисарет күөлүн кытылыгар туран... (Лк 5:1).

ВИФАНИЯ

Паасха буолуо алта күн иннинэ Иисус Вифанияҕа тиийбитэ, онно Кини тилиннэрбит киһитэ Лазарь баара (Ин 12:1).

РИМ КОЛИЗЕЙА

БАСТАКЫ ХРИСТИАННАРТАН ҮГҮСТЭРИН СОРДООН-МУҤНААН ӨЛӨРБҮТ СИРДЭРЭ

Онтон мин... Иисуһу уонна Таҥара тылын туоһулаабыттарын иһин моонньоох бастара быһыллыбыт дьон дууһаларын көрбүтүм (Арыл 20:4).

Иһинээҕитэ

Аан тыл 3

ЭРГЭ КЭС ТЫЛ

Аан дойду хайдах айыллыбыта 10
Аан дойду хайдах айыллыбыта *(салгыыта)* 12
Бастакы дьон хайдах айыллыбыта 14
Адамнаах Еваны үүрүү 16
Каин уонна Авель 18
Ной аала 20
Улуу мотуок саҕаланыыта 22
Улуу мотуок бүтүүтэ 24
Таҥара эппит кэс тыла уонна кустук 26
Вавилон башнята 28
Авраам 30
Авраамнаах Лот 32
Таҥара Авраамы эрэннэриитэ 34
Авраамҥа Таҥара үс аанньала кэлэр 36
Содомнаах Гоморра имири эстэллэр 38
Авраам Исаагы Таҥараҕа сиэртибэлиир 40
Ревекка 42
Исаактаах Ревекка 44
Аҕатын алгыһын Иаков ылар 46
Иаков түүлэ 48
Иаков Рахили көрсөр 50
Иаков Таҥаралыын тустар 52
Иаковтаах Исав иллэһиилэрэ 54
Иосиф – Иаков тапталлаах уола 56
Иосиф түүлэ 58
Убайдара Иосибы атыылыыллар 60
Иосиф – Потифар тутаах үлэһитэ 62
Иосиф – хаайыыга 64
Иосиф фараон түүлүн тойоннуур 66
Иосиф Египет сирин салайар 68
Сэттэ сыллаах сут 70
Иосиф убайдарыгар билинэр 72
Иосиф аҕатын көрсөр 74
Израиль норуота Египеккэ кулут буолар 76
Өрүс хомуһун быыһыттан көстүбүт оҕо 78

Моисей фараон кыыһыгар иитиллэр 80
Умайан бүппэт хатыылаах ыарҕа 82
Моисейдаах Аарон фараоҥҥа кэлэллэр 84
Паасхаҕа туттуллар бараан оҕотун хаана 86
Таҥара Израиль норуотун Египеттэн таһаарар 88
Израиль норуота Кыһыл муораны туоруур 90
Египет сэриитэ Кыһыл муораҕа тимирэр 92
Халлаантан түспүт маанна 94
Моисей очуостан ууну таһаарар 96
Уон ытык ыйаах 98
Кыһыл көмүс кунан 100
Норуот түмсэр Сурда 102
Ытык Сурду тутарга бэлэмнэнии 104
Саҥа Сурду Таҥараҕа анааһын 106
Ханааны чуҥнаан кэлии 108
Корейы, Дафаны уонна Авирону буруйдааһын 110
Алтан моҕой 112
Валаам бороруок уонна ааныһал 114
Иисус Навин – Моисей солбуйааччыта 116
Оҕолорго кэриэс тыл: Айыы Тойону умнуманг 118
Таҥараҕа сиэртибэ биэрии 120
Моисей өлөр 122
Раав Израиль икки киһитин быыһыыр 124
Дьэбириэй норуота Иорданы туоруур 126
Иерихону ылыы 128
Аморрейдардыын кыргыһыы 130
Израиль судьуйалара 132
Гедеон 134
Күүстээх Самсон 136
Самсон өлүүтэ 138
Руфтаах Ноеминь 140
Руфь – Вооз бааһынатыгар 142
Анна көрдөһүүтэ 144
Анна оҕотун Таҥараҕа аныыр 146
Самуилы ыҥырар саҥа 148
Илий өлүүтэ 150
Саул – Израиль ыраахтааҕыта 152
Ыраахтааҕы буолуохтаах Давид 154
Давид Голиафтыын күөн көрсөр 156
Ионафан 158

Давид – утуйа сытар Саул аттыгар 160
Давид – Израиль ыраахтааҕыта 162
Кэс Тыл Хоппотун Иерусалимҥа аҕалыы 164
Давид псаломнара 166
Бороруок Нафан Давидтыын кэпсэтэр 168
Авессалом өлүүтэ 170
Муударай өйдөөх Соломон ыраахтааҕы 172
Таҥара Храма 174
Соломон Таҥараттан көрдөһөр 176
Соломон уонна Сава сарыыссата 178
Соломон Таҥараттан тэйэр 180
Саарыстыба икки аҥыы хайдыыта 182
Иуда – Соҕуруунҥу саарыстыба 184
Израиль – Хотугу саарыстыба 186
Илия бороруок 188
Огдообо уолун тилиннэрии 190
Илия уонна Ваал бороруоктара 192
Уу ыраахырыыта. Дьикти арыы 194
Сирия сэриитин тойоно Нееман 196
Нееман үтүөрүүтэ 198
Хараҕа суох буолбут сэрииһиттэр 200
Иоас ыраахтааҕы буолар 202
Озия ыраахтааҕы буруйа 204
Израиль Таҥараттан тэйиитэ 206
Ассирия Израилы сэриилиир 208
Самария олохтоохторо 210
Езекия ыраахтааҕы үҥүүтэ 212
Иосия ыраахтааҕы мэктиэ тыла 214
Иеремия бороруок 216
Варух Иеремия төлкөлүүрүн сурунар 218
Иоаким ыраахтааҕы түрдьэ кинигэни уоттуур 220
Вавилон Иуданы сэриилиир 222
Иерусалим урусхалланыыта. Храм умайар 224
Даниил уонна кини үс доҕоро 226
Кыһыл көмүс эмэгэт уонна үс хорсун уол 228
Даниил өйдөммөт тыллары быһаарар 230
Даниил Таҥараҕа үҥэр 232
Даниил – хахайдаах хаспахха 234
Иудейдар билиэнтэн төннүүлэрэ 236
Эсфирь сарыысса 238

Эсфирь сарыысса 240
Неемия Иерусалим эркинин чөлүгэр түһэрэр 242
Норуот Таҥараҕа эргиллэр 244
Иов эрэйи-муҥу көрүүтэ 246
Тургутууну тулуйбут Иов 248
Саалтыыр 250
Саалтыыр тылларын өйбүтүгэр хатыаҕыҥ 252
Соломон Аман өһө 254
Экклесиаст кинигэтэ 256
Бороруоктар 258
Исайя бороруок 260
«Кылыстарын уһааран, суха оҥостуохтара...» 262
«Аны куһаҕаны оҥоруохтара суоҕа...» 264
Осия бороруок 266
Иоиль бороруок 268
Иона бороруок 270
Михей бороруок 272
Мессия кэлэрин өтө көрүү 274

САҤА КЭС ТЫЛ

Захария уонна ааннъал – Храмҥа 278
Иоанн Сүрэхтээччи төрүүр 280
Иисус төрүүрүн туһунан Үөрүүлээх Илдьит 282
Иисус Христос төрүүр 284
Ааннъаллар Иисус Христос төрөөбүтүн иһитиннэрэллэр 286
Бостууктар Иисуска кэлэллэр 288
Таҥара киһитэ Симеон 290
Илинтэн муударай өйдөөхтөр кэлиилэрэ 292
Илинтэн кэлбит бэлэхтэр. Ирод кыракый оҕолору өлөртөрөр . . . 294
Египеккэ куотуу 296
Иисус оҕо сааһа 298
Иисус Храмҥа 300
Иоанн Таҥара үөрэҕин тарҕатар уонна сүрэхтиир 302
Иисус Христос сүрэхтэниитэ 304
Иисус кураайы куйаарга тургутуллуута 306
Иисус Христос уон икки үөрэнээччитэ 308
Иисус оҥорбут бастакы дьиктитэ 310
Иисус атыыһыттары Храмтан үүрэр 312
Иисус Никодимныын кэпсэтиитэ 314
Иисус уонна Самария дьахтара 316

Алгыстаах муҥха 318
Босхоҥу үтүөрдүү 320
Хайа үрдүгэр үөрэтии: алгыстаах ыйаахтар 322
Хайа үрдүгэр үөрэтии: Моисей сокуонун туһунан 324
Хайа үрдүгэр үөрэтии: таптал уонна Таҥараҕа үҥүү 326
Хайа үрдүгэр үөрэтии: Таҥараҕа сыһыан 328
Хайа үрдүгэр үөрэтии: дьоҥҥо сыһыан 330
Хайа үрдүгэр үөрэтии: кырдьык уонна сымыйа 332
Огдообо дьахтар уолун тилиннэрии 334
Бурдук ыһааччы туһунан домох 336
Халлааннаағы Саарыстыба туһунан алта домох 338
Иисус муораҕа силлиэни тохтотор 340
Иаир кыыһын тилиннэрии 342
Иисус биэс тыһыынча киһини аһатар 344
Иисус уу ньуурунан хаамар 346
Иисус Христос дьүһүн уларыйыыта 348
Барытын бырастыы гынар таптал 350
Самария амарах киһитин туһунан 352
Иисус – үтүө Маныыһыт 354
Эдьиийдии-балыстыы Марфалаах Мария 356
Өйө суох баай туһунан домох 358
Баай киһи уонна Лазарь туһунан домох 360
Сүппүт бараан туһунан домох 362
Устугас уол туһунан домох 364
Араҥ буолбут уон киһи 366
Фарисей уонна түһээн хомуйааччы туһунан 368
Иисус оҕолору алгыыр 370
Хараҕа суоҕу көрөр гыныы 372
Иисус Лазары тилиннэрэр 374
Закхей итэҕэйиитэ 376
Ким ордук күүскэ таптыырый? 378
Айыы Тойон Иерусалимҥа киириитэ 380
Иисус Иерусалимы аһынан ытыыр 382
«Ыҥырыллыбыт элбэх эрээри, талыллыбыт аҕыйах» 384
«Ыраахтааҕы киэнин – ыраахтааҕыга,
Таҥара киэнин – Таҥараҕа» 386
«Саамай суолталаах бастакы ыйаах» 388
Дьаданҥы огдообо дьахтар икки бытархай манньыата 390
Иисус кэнэҕэс кэми кэпсиир 392
Уон кыыс туһунан домох 394

Христос – бинэгирээт умнаһа 396
Киэһээҥҥи Кистэлэҥ Аһылык 398
Кистэлэҥ Аһылыкка кэпсэтии 400
Гефсиманияҕа 402
Иисуһу туталлар 404
Иисуһу дьүүллүүллэр. Петр мэлдьэһиитэ 406
Иисус Пилат иннигэр 408
«Кириэһин сүгэн...» 410
Иисуһу кириэскэ тиирии 412
Иисуһу харайыы 414
Христос Тиллиитэ 416
Иисус тыыннаах! 418
Иисус Еммаус суолугар үөрэнээччилэригэр көстөр 420
Иисус атын үөрэнээччилэригэр көстөр 422
«Эн Миигин таптыыгын дуо?» 424
Иисус Христос Халлааҥҥа барыыта 426
«Суол, кырдьык уонна олох» 428
Опуосталлар дьайыылара 430
Айыы Тыын түһүүтэ 432
Петр тыл этиитэ 434
Босхоҥу үтүөрдүү 436
Петрдаах Иоанн хаайыллаллар 438
Итэҕэлин иһин бастакынан өлбүт Стефан 440
Филипп уонна Эфиопия үрдүк сололооҕо 442
Христианнары сойуолаһар Савл 444
Айыы Тойон Савлга көстүүтэ 446
Савл Дамаск куораттан күрүүр 448
Петр Иоппияҕа Тавифаны тилиннэрэр 450
Сотник Корнилий 452
Петр хаайыыттан дьиктитик босхолонуута 454
Павел миссионердыыр бастакы айана 456
Павел миссионердыыр иккис айана 458
Павеллаах Сила – хаайыыга 460
Павел – Афиныга 462
Павел миссионердыыр үһүс айана 464
Абылааһын аньыыта 466
Павел Ефес пресвитердэрин кытта бырастыылаһар 468
Павел – Фест баһылык иннигэр 470
Павел Римҥэ айанныыр 472
Павел – Римҥэ 474

Опуосталлар илдьит суруктара 476
Опуосталлар илдьит суруктара 478
Иаков илдьит суруга. 480
Петр икки илдьит суруга 482
Иоанн үс илдьит суруга 484
Иуда илдьит суруга. 486
Павел илдьит суруктара 488
Киһи сатарыйбыт айылҕатын дьайыыта уонна
Тыын үлэтин түмүгэ 490
Эдэркээн Тимофей 492
«Биир Айыы Тойон, биир итэҕэл, биир сүрэхтэнии...».
Илдьит суруктартан 494
Иоанн Богослов суруйбут Арыллыыта 496
«Бу ааҥҥытын тоҥсуйа турабын...» 498
Саҥа сир-халлаан 500
Биибилийэ тиһэх сирэйэ 502

Географическай хаарталар уонна
Биибилийэ сирин-уотун көстүүтэ 506

ОҔОЛОРГО АНАЛЛААХ БИИБИЛИЙЭ

Библия для детей
на якутском языке

Children's Bible in the Yakut language (ISO: sah)

Институт перевода Библии
www.ibt.org.ru; ibt_inform@ibt.org.ru
101000 Россия, Москва, Главпочтамт, а/я 360

Подписано в печать 14.07.2026
Формат 60×84 1/16. Печать офсетная. Усл. печ. л. 30,69
Тираж 450 экз. Заказ №

Отпечатано в ООО «Тверская фабрика печати»
170006 Тверь, Беляковский переулок, 46
т. (8482) 235-32-13